

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**NEOLİBERAL POLİTİKALAR İLE SU
HİZMETİNDE YAŞANAN DÖNÜŞÜM:
ÖZELLEŞTİRMELER, DÜNYA'DA VE
TÜRKİYE'DE ALTERNATİF SU HİZMETİ
MODELLERİ**

Mikail PEHLİVAN
2501160570

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Nazan SUSAM

İstanbul-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : MİKAIL PEHLIVAN Numarası : 2501160570
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : MALİYE Danışmanı : PROF. DR. NAZAN SUSAM
Tez Savunma Tarihi : 11.04.2019 Saati : 14.00
Tez Başlığı : NEOLİBERAL POLİTİKALAR İLE SU HİZMETİNDE YAŞANAN DÖNÜŞÜM:
ÖZELLEŞTİRMELER, DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE ALTERNATİF SU HİZMETİ
MODELLERİ.

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL'NE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. NAZAN SUSAM		Kabul
2- PROF. DR. MURAT ŞEKER		Kabul
3- PROF. DR. GÜLAY AKGÜL YILMAZ		Kabul
4- PROF. DR. BİNHAN ELİF YILMAZ		Kabul
5- DR. ÖGR. ÜYESİ AYSEL ARIKBOĞA		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. UFUK BAKKAL		
2- DR. ÖGR. ÜYESİ EZHAN DOĞRUSÖZ		

ÖZ

**NEOLİBERAL POLİTİKALAR İLE SU HİZMETİNDE
YAŞANAN DÖNÜŞÜM: ÖZELLEŞTİRMELER, DÜNYA'DA VE
TÜRKİYE'DE ALTERNATİF SU HİZMETİ MODELLERİ**

Mikail PEHLİVAN

Dünya'da var olan suların yalnızca %2.5 oranı insanların içme suyu ihtiyacını karşılayabilecek tatlı sulardan oluşmaktadır. Fakat, bu %2.5 oranının tamamına ulaşamamaktadır. Çünkü, bu suların büyük bir kısmı buzullarda donmuş halde ve yeraltı suyu olarak bulunmaktadır. Bu durum, canlı yaşamı için erişilebilecek tatlı su oranının ne kadar sınırlı olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu bağlamda, temiz suya ulaşım; yaşam hakkına ulaşım demektir. Su hakkını inkâr etmek; yaşam hakkını inkâr etmek anlamına gelmektedir. Bu gerçekliğe rağmen, sınırsız sermaye birikimi güdümünde ilerleyen kapitalist sistem, 1970'li yıllarda başlayan neoliberal politikalar aracılığı ile suya müdahale etmekte ve konuya piyasada arz edilebilir ticari bir mal bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Suyun kıt bir mal olduğu, aynı zamanda bir hak değil; bir ihtiyaç olduğu ve ancak, özel sektör tarafından en iyi biçimde yönetiminin gerçekleştirilebileceği söylemleri ile metalaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu girişimlerle, metalaştırılarak kamusalılık yönü kaldırılan suyun, verimli ve etkin yönetimi için su hizmetlerinin özelleştirilmesi tek çare olarak gösterilmektedir. Bu çalışmada, suyun bir hak olduğu hipotezinden yola çıkılarak; su, özel bir mal mıdır, kamusal bir mal mıdır yoksa bir hak mıdır düşüncesi çerçevesinde, öncelikle suyun önemi ele alınmakta; akabinde, su hakkı, suyun özelleştirilme süreci ve sonuçları ülke örnekleri çerçevesinde incelenmekte; son olarak, özelleştirmelere alternatif olarak gerçekleştirilebilecek su hizmeti modelleri sunulmakta ve suyun niteliği konusunda çıkarımda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Su Hizmeti, Su Hakkı, Neoliberalizm, Özelleştirme, Doğal Tekel

ABSTRACT

**THE TRANSFORMATION IN WATER SERVICE WITH
NEOLIBERAL POLICIES: PRIVATIZATIONS,
ALTERNATIVE MODELS OF WATER SERVICE IN THE
WORLD AND TURKEY**

Mikail PEHLIVAN

Only 2.5% of the world's waters are exist of fresh water that can meet people's drinking water needs. However, this whole share of 2.5% is not possible to reach. Because, a large part of these waters are found as groundwater and frozen in glaciers. This situation shows how limited the amount of fresh water that can be reached for sustainability of life. In this context, access to clean water means access the right to life. So, denying the right to water means denying the right to life. In spite of this reality, the capitalist system, which proceeds in the direction of infinite capital accumulation, intervenes in water by means of neoliberal policies starting in the 1970s and approaches to the issue with a commercial goods perspective that can be offered in the market. It is attempted to be commodified by the discourses that water is a scarce good and at the same time, it is not a right but a need because of that only the private sector can best manage it. With these initiatives, the water whose publicity has been removed by commodification, the privatization of water services for productive and efficient management is shown as a sole remedy. In this study, based on the hypothesis that water is a right; and considered within the framework of whether water is a private property, a public property or a right, primarily the importance of water is addressed; then, the right to water, the process of privatization of water and its results are examined within the framework of country examples; finally, water service models are presented as an alternative to privatization and inferring about the nature of water.

Keywords: Water Service, Right to Water, Neoliberalism, Privatization, Natural Monopoly

ÖNSÖZ

“Neoliberal Politikalar İle Su Hizmetinde Yaşanan Dönüşüm: Özelleştirmeler, Dünya’da ve Türkiye’de Alternatif Su Hizmeti Modelleri” konulu tez çalışmamın tamamlanmasında desteğini esirgemeyen, beni cesaretlendiren değerli hocam ve danışmanım Sayın Prof. Dr. Nazan SUSAM’a teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmayı sonuçlandırmamda görüşleri ile katkıda bulunan değerli hocalarım Prof. Dr. Binhan Elif YILMAZ, Prof. Dr. Gülay Akgül YILMAZ, Prof. Dr. Murat ŞEKER ve Dr. Öğr. Üyesi Aysel ARIKBOĞA’ya da teşekkürü bir borç bilirim. Tezin hazırlık sürecinden itibaren manevi desteğiyle bana moral ve güven veren değerli dostum ve hocam Arş. Gör. Ali Fuat URUŞ’a ve Arş. Gör. Emre ÖRÜN’e teşekkür ederim. Ayrıca aileme; Trakya Üniversitesi İ.İ.B.F. Maliye Bölümü’ndeki hocalarıma ve özellikle tüm yardımları dolayısıyla Dr. Öğr. Üyesi Bilge Hakan AGUN’a teşekkür ederim.

MİKAIL PEHLİVAN
İSTANBUL, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM SU HAKKINDA GENEL BİLGİLER VE KÜRESEL SU SORUNLARI

1.1. Suyun Önemi ve Suyun Sürdürülebilirliği	5
1.2. Suyun Kullanım Alanları: Kent-Endüstri-Tarım	10
1.3. Küresel Su Sorunu	16
1.3.1. Afrika: Su-Çevre-Fakirlik	17
1.3.2. Avrupa ve Kuzey Amerika: Su Baskısı-Koordinasyon-Alternatif Politikalar	21
1.3.3. Asya-Pasifik: Su Güvenliği.....	25
1.3.4. Latin Amerika-Karayipler: Su-Sanitasyon-Salgın	28
1.3.5. Arap Bölgesi: En Kurak Bölge.....	30
1.4. Türkiye’de Su Sorunu	32

İKİNCİ BÖLÜM SU HİZMETİNDE YAŞANAN DÖNÜŞÜM VE SU ÖZELLEŞTİRMELERİ

2.1. Su Hakkının Evrimi	41

2.1.1. Ekonomik Bir Mal Olarak Su	41
2.1.2. Yeni Su Politikaları ve Dublin Konferansı İlkeleri	43
2.1.3. Su Hakkı	46
2.1.3.1. Ulusal Boyutta Su Hakkı	49
2.1.3.2. Uluslararası Metinlerde Su Hakkı	51
2.1.4. Küresel Su Aktörleri	53
2.1.4.1. Birleşmiş Milletler	54
2.1.4.2. Dünya Bankası	58
2.1.4.3. Dünya Ticaret Örgütü: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) ..	61
2.1.4.4. Dünya Su Konseyi: Dünya Su Forumları	65
2.1.4.4.1. Birinci Dünya Su Forumu: Marakeş 1997	67
2.1.4.4.2. İkinci Dünya Su Forumu: Lahey 2000	68
2.1.4.4.3. Üçüncü Dünya Su Forumu: Kyoto 2003	70
2.1.4.4.4. Dördüncü Dünya Su Forumu: Meksiko 2006	72
2.1.4.4.5. Beşinci Dünya Su Forumu: İstanbul 2009	74
2.1.4.4.6. Altıncı Dünya Su Forumu: Marsilya 2012	75
2.1.4.4.7. Yedinci Dünya Su Forumu: Daegu-Gyeongbuk 2015	76
2.1.4.4.8. Sekizinci Dünya Su Forumu: Brasilia 2018	78
2.2. Küresel Su Unsurları	80
2.3. Kamu ve Özel Kesim Açısından Su Hizmetinin Tarihi Gelişimi	82
2.4. Su Hizmetlerinde Özel Sektör Katılımı	85
2.4.1. Hizmet Sözleşmesi (Service Contract)	92
2.4.2. Yönetim Sözleşmesi (Management Contract)	92
2.4.3. Kira Sözleşmesi (Affermage)	92
2.4.4. Kira Sözleşmesi (Lease Contract)	93
2.4.5. İmtiyaz Sözleşmeleri (Concession Contract)	93
2.4.6. Yap / Sahip Ol / İşlet / İyileştir / Devret Sözleşmeleri	93
2.2.7. Tam Özelleştirme Sözleşmeleri (Divestiture)	94
2.5. Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesinde Ülke Örnekleri	95
2.5.1. Fransa	97
2.5.2. Birleşik Krallık	102

2.5.3. Hindistan.....	105
2.5.4. Arjantin.....	107
2.5.5. Bolivya.....	111
2.5.6. Ürdün	114
2.5.7. Türkiye.....	118
2.5.7.1. Antalya: Suda Dış Finansman	120
2.5.7.2. ÇALBİR: Belediyeler Birliği Aracılığıyla Özelleştirme.....	122

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE ALTERNATİF SU HİZMETİ MODELLERİ

3.1. Dünya'da Alternatif Su Hizmeti Modelleri	127
3.1.1. Bütünleşik Su Kaynakları Yönetimi	127
3.1.2. Topluluk Temelli Yaklaşım	133
3.1.3. Kamu-Kamu İşbirlikleri	140
3.1.3.1. Kamu-Kamu İşbirliklerinin Amaçları.....	142
3.1.3.1.1. İnsan Kaynakları Eğitimi ve Geliştirilmesi	143
3.1.3.1.2. Teknik Yardım, Etkinlik ve Kapasite Oluşturulması	143
3.1.3.1.3. Finansman ve Katılım.....	144
3.1.3.2. Kamu-Kamu İşbirlikleri ve Kamusal Su Yönetimi Örnekleri.....	146
3.1.3.2.1. Almanya: Kuzey Ren-Vestfalya Eyaleti ve Münih Kenti	147
3.1.3.2.2. Hollanda: Waternet.....	148
3.1.3.2.3. İspanya: Cordoba.....	149
3.1.3.2.4. Japonya: Yokohama	149
3.1.3.2.5. Fransa: Paris, Limoges ve Grenoble.....	150
3.1.3.2.6. Brezilya: Porto Alegre	151
3.1.3.2.7. Arjantin: Su Kooperatifleri.....	152
3.1.3.2.8. Malezya: Perbadanan Bekalan Air Pulau Pinang.....	153
3.1.3.2.9. Filipinler: İşgücü Yönetimli KKİ	154
3.1.3.2.10. Pakistan: Orangi Pilot Projesi.....	154

3.1.4. Küresel Düzeyde Bir Politika Değişimi: Yeniden Belediyeleşirme.....	156
3.2. Türkiye’de Alternatif Su Hizmeti Modelleri	159
3.2.1. İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi.....	160
3.2.2. Diyarbakır Su ve Kanalizasyon İdaresi	164
3.2.3. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği	167
3.2.4. İzmir Dikili Belediyesi	168
SONUÇ.....	171
KAYNAKÇA	176
EKLER.....	206

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Dünya Üzerindeki Su Kaynaklarının Yenilenme Süreleri....	7
Tablo 1.2. Yıllara Göre Kentlerde Nüfus Artışı (1950-2035).....	11
Tablo 1.3. Ülkelere Göre Sanayi ve Evsel Su Kullanımı Sonucu Oluşan Atık Su Miktarı (2015, milyon m ³).....	13
Tablo 1.4. Kıtalar Göre Sektörler Bazında Su Kullanımı (2010).....	16
Tablo 1.5. Su-Çevre-Fakirlik Arasındaki İlişki.....	20
Tablo 1.6. Ülkelere Göre Nüfus ve Yıllık Yenilenebilir Temiz Su Miktarı.....	24
Tablo 1.7. Latin Amerika ve Karayipler Bölgesi Nüfus Artışı (milyon)	28
Tablo 1.8. Ülkelere Göre Toplanan, Arıtılan ve Yeniden Kullanılan Atık Su Hacmi (2013, milyon m ³).....	30
Tablo 1.9. Türkiye'nin Su Kaynakları Potansiyeli.....	32
Tablo 1.10. Türkiye Drenaj Sahaları Bakımından Havzalara Göre Yıllık Ortalama Su Potansiyeli.....	34
Tablo 1.11. Türkiye'de Belirli Yıllar İtibarı İle Fiili Su Tüketiminin Gelişimi.....	34
Tablo 1.12. Su Yönetiminde Rolü Olan Devlet Kurumları.....	36
Tablo 2.1. Özel Sektör Katılım Yöntemleri.....	91
Tablo 2.2. Fransız Frangı Cinsinden Su Fiyatları (1994-1999).....	99
Tablo 2.3. 1989-98 Yılları Arasında Şirket Kârları (milyon pound, 1997/98 fiyatlarıyla).....	103
Tablo 2.4. Su ve Kanalizasyon Hizmetlerine Ulaşım (Hedef ve Gerçekleşen).....	109
Tablo 2.5. Samra Atıksu Tesisi İçin BOT Sözleşmesinin Finansmanı (milyon dolar).....	115
Tablo 2.6. Disi-Amman Konveyörü İçin BOT Sözleşmesinin Finansmanı (milyon dolar).....	116
Tablo 2.7. Performans Göstergeleri (Tahminler ve Gerçekler).....	123
Tablo 3.1. Bütünleşik Su Kaynakları Yönetiminin Üç Taşıyıcı Sütunu.	128
Tablo 3.2. Bütünleşik Su Kaynakları Yönetimi Döngüsü.....	131

Tablo 3.3. Ortak Varlıklar ile Meta Tartışması.....	138
Tablo 3.4. Su Arzı Dağıtım Şekilleri: Devlet, Özel Şirketler ve Topluluk.....	139
Tablo 3.5. Kamu-Kamu İşbirlikleri Türleri.....	142
Tablo 3.6. Büyükşehir Belediyelerinin 2018 Yılı Nüfusu, 2017 Yılı Su ve Kanalizasyon İdareleri Gelirleri ve Kişi Başına Türk Lirası Miktar..	161

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Temel ve Sınırlı İçme Suyu Hizmetlerine Sahip Nüfus Oranı, 2015 (%).....	8
Şekil 1.2. Gecekondu Bölgelerinde Yaşayan Nüfusun Yüzdesel Görünümü (1990-2014).....	12
Şekil 1.3. Birbiri ile Bağlantılı Su Güvenliği Unsurları.....	26
Şekil 1.4. Kolera Salgınının Amerika Kıtasındaki Coğrafi Yayılımı (1991-1995).....	29
Şekil 2.1. 1 Milyon Nüfusun Üzerindeki Şehirlerde Su Hizmetlerinin Kamu ve Özel Sektör Dağılımı (2006).....	84
Şekil 2.2. Çokuluslu Şirketlerin Ortak Katılım Sağlayarak Oluşturdukları Şirketler.....	89
Şekil 2.3. Birleşik Krallık'taki Su Şirketleri İle Diğer Ülke Şirketlerinin Kâr Marjlarının Karşılaştırılması.....	104
Şekil 3.1. Farklı Topluluk Yönetimi Modelleri İçin Topluluk Katılım Düzeyleri.....	135
Şekil 3.2. Topluluk Temelli Su Kaynakları Yönetimi Çerçevesi.....	136
Şekil 3.3. Katılım Merdiveni.....	145

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADB	: Asya Kalkınma Bankası
ADES	: Association Démocratique-Écologie-Solidarité
ALÇESU	: Alaçatı-Çeşme Su İşletmeleri Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi
ALDAŞ	: Antalya Altyapı Yönetim ve Danışmanlık Hizmetleri Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi
ANTSU	: Antalya Su İşletmeleri Anonim Şirketi
ASAT	: Antalya Su ve Atıksu Genel Müdürlüğü
AYBS	: Abone Yönetim Bilgi Sistemi
bkz.	: Bakınız
BOO	: Yap-İşlet-Sahip Ol
BOOT	: Yap-Sahip Ol-İşlet-Devret
BOT	: Yap-İşlet-Devret
BOTT	: Yap-İşlet-İyileştir-Devret
BSKY	: Bütünleşik Su Kaynakları Yönetimi
CBS	: Coğrafi Bilgi Sistemi
COGESE	: Compagnie de Gestion des Eaux du Sud-Est
Coordinaroda	: Su ve Yaşam Hakkının Korunması Koordinasyonu
COWASU	: Thua Thien Hue Su Temini ve Devlet İnşaat Şirketi
ÇALBİR	: Çeşme ve Alaçatı Çevre Koruma Altyapı Tesisleri Yapma ve İşletme Birliği
DİSKİ	: Diyarbakır Su ve Kanalizasyon İdaresi
DSİ	: Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
DWI	: İçme Suyu Müfettişliği
EA	: Çevre Ajansı
FEDECOR	: Sulama ve İçmesuyu Sistemleri Birlikleri Federasyonu

GABB	: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği
GATS	: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
GATT	: Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması
GWİ	: Küresel Su Girişimi
IFC	: Uluslararası Finans Kurumu
IMF	: Uluslararası Para Fonu
İDB	: İzmir Dikili Belediyesi
İSKİ	: İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi
JBIC	: Japonya Uluslararası İşbirliği Bankası
KKİ	: Kamu-Kamu İşbirlikleri
MDBTS	: Merkezi Denetim ve Bilgi Toplama Sistemi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
OFWAT	: Su Hizmetleri Dairesi
OPP	: Orangi Pilot Projesi
PBA	: Perbadanan Bekalan Air Pulau Pinang
ROT	: İyileştir-İşlet-Devret
SEG	: Societe des Eaux de Grenoble
SEMAPA	: Belediye İçmesuyu ve Kanalizasyon Servisi
TRIMS	: Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması
TRIPS	: Anlaşması Fikri Mülkiyet Haklarıyla Bağlantılı Ticarete İlişkin Anlaşma
UN	: Birleşmiş Milletler
UNCESCR	: Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi
UNECE	: Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WB	: Dünya Bankası
WBI	: Dünya Bankası Enstitüsü
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
WTO	: Dünya Ticaret Örgütü
WWC	: Dünya Su Konseyi
WWF	: Dünya Su Forumu

YB

: Yeniden Belediyeleşirme

GİRİŞ

Suyun sürdürülebilirliği, canlı yaşamın sürdürülebilirliği ile eşdeğerdir. Kısacası, su; yaşamdır. Fakat buna rağmen, su üzerindeki insan müdahalesi sürdürülebilirlik amacı dışında pazarlamacı, ticari bir bakış açısıyla suyu metalaştırmak şeklinde gerçekleşmiştir. Bu bakış açısı, ekonomik ilişkilerden; daha özelde kapitalist sistemin bir yansıması olan neoliberalizmden kaynaklanmaktadır. Çünkü, su her ne olursa olsun yeni bir kâr alanı olabilecek bir kaynaktır.

Neoliberal politikalar sonucunda birçok ülkede su hizmetlerinin özelleştirilmesi gerçekleştirilmiştir. Fakat finansman, yatırım ve etkinlik çerçevesinde değerlendirilen bu özelleştirmeler; özel sektörün su hizmetlerini sunma konusunda başarısızlığa uğradığını tecrübeyle ortaya koymaktadır. Su hizmetleri, bir bütün olarak doğal tekel niteliğindedir. Aynı bölgede birden fazla dağıtım şebekesinin olması etkinliği bozmakta; bu da su hizmetlerinin ekonomik anlamda rasyonel olmasının ancak tek aktörlü sunumu ile mümkün olacağını göstermektedir. Şebekenin bir defa kurulduktan sonra hizmetin ek bir kişiye daha götürülme maliyetinin çok düşük olması suyun kamusal bir hizmet olması gerektiğinin göstergesidir. Serbest rekabetin gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığı su hizmetlerinde özel sektörün kamu refahı odaklı çalışması söz konusu olamaz. Aksi takdirde, kaynak israfı ve monopol oluşumunun söz konusu olması kaçınılmaz olacaktır. Piyasa bakış açısıyla değerlendirildiğinde dahi sunumunun özel sektör tarafından yapılmaması gereken su hizmetlerinin, bir de su hakkı açısından ele alınması gerekmektedir.

Tekil anlamda ilk kez su hakkı Mar Del Plata Konferansı'nda (1977) ifade edilmiştir. Akabinde, Dublin Konferansı'nda (1992) suyun bir ekonomik mal olarak ele alınışı su hizmetlerindeki dönüşümün de gerçekleştiği yıllardır. Doğal olarak, suyun bir hak olduğunu savunanlar Dublin Konferansı eleştirisi üzerine odaklanmaktadır. Daha sonra 2002 yılı

Kasım ayında Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (UNCESCR-United Nations Committee on Economic, Social and Cultural Rights) tarafından yapılan toplantı sonucu yayımlanan Genel Yorum 15'te *“insan hakkı olarak su herkes için yeterli, temiz, makul, fiziksel olarak erişilebilir, kişisel ve ev içi kullanım için yeterli olmalıdır... Onurlu bir yaşam için insan hakkı olarak su kaçınılmazdır”* ifadesi ile su hakkı kabul edilmekle beraber su hakkı düşüncesinin uluslararası alanda güçlenmesine de neden olmuştur.

Suyun, yaşamsal değeri olduğundan yaşam hakkı ile doğrudan bağlantılıdır. Herkesi ilgilendiren suyun “ticari” değil “toplumsal” bir varlık olduğu açıkça ortadadır. Bu nedenle sunumu da talep odaklı değil; arz odaklı olmalıdır. Bu çerçevede, su hizmetleri; toplum gereksinimi ve çıkarı doğrultusunda oluşturulan yönetim planlaması göre, ancak kamu mülkiyetinde, hedefi kâr maksimizasyonu olmayan kamu kurumları tarafından sunulması gerekmektedir.

Bu çalışma, suyun bir mal mı yoksa bir hak mı; eğer bir mal ise ne tür bir mal olduğunu ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Bu çerçevede, çalışmada suyun ne tür bir mal olduğu sorusundan yola çıkılarak; suyun bir hak olduğu hipotezi üzerine incelemelerde bulunulmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde, suyun önemini vurgulamak amacıyla; suyun niceliksel ve niteliksel durumu, beşeri faktörler nedeniyle zamanla suyun artan kullanımı kentsel, endüstriyel ve tarımsal bağlamda ele alınmakta; doğal ve beşeri kaynaklı su sorunlarının ikamesi olmayan bir kaynak olan su üzerindeki baskıları daha da arttığı üzerine dikkat çekilmektedir.

İkinci bölümde ise, su hizmetinde yaşanan dönüşüm ve böylece gerçekleşen su özelleştirmeleri incelenirken; uluslararası örgütlerin su özelleştirmelerinin gerçekleştirilmesi için savundukları düşünceler ele

alınmakta; küresel su aktörleri ve farklı özelleştirme biçimleri incelenmektedir. Devamında, bu dönüşüm süreci gerçekleşirken su hakkı fikrine de yer verilmekte; son olarak, özelleştirmelerin tecrübe edildiği ülke örnekleri incelenerek sonuçlar ortaya koyulmaktadır.

Üçüncü ve son bölümde de, su yönetiminde etkinliği sağlamak için özelleştirmelere alternatif olabilecek su hizmeti modelleri incelenmektedir. Ayrıca, özelleştirilen su hizmetlerinin sürdürülemez olduklarının bir göstergesi olarak yeniden belediyeleştirme politikaları ele alınmaktadır.

Bu çalışma, suyun şahsına münhasır özellikleri bakımından kategorik olarak ait olduğu konunun dikkate alınması ve böylece, temel bir insan hakkı olduğu bakış açısıyla; su hizmetlerinin özelleştirilmemesi ve ödenebilir bir maliyet ile kalıcı bir şekilde kamu kesimi tarafından sunumunun gerçekleştirilmesi fikrine katkı yapması doğrultusunda amacına ulaşacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SU HAKKINDA GENEL BİLGİLER VE KÜRESEL SU SORUNLARI

Ekonomik göstergelerdeki gelişmelerin topluma yansımaları olarak ifade edilebilen kalkınma; diğer bir deyişle sosyal refahın artırılması, günümüzde hemen hemen tüm ülkelerin gündeminde yer almaktadır. Bu doğrultuda geliştirilen ve gerçekleştirilen faaliyetler ise kalkınma politikaları olarak adlandırılmaktadır. Kalkınma politikalarının sadece kalkınma merkezli geliştirilmesi “kalkınma-çevre-ekonomi-yönetim” çerçevesinde sorunlar meydana getirmektedir. Bu nedenle, kalkınma politikaları bizi kaçınılmaz olarak sürdürülebilir kalkınma kavramına götürmektedir. Bu kavram; gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılamalarına engel olmadan günümüz insanların kendi ihtiyaçlarını karşılamaları olarak tanımlanmaktadır (UN, 1987). Bu çerçevede, sürdürülebilir kalkınma çevreye rağmen (sınırlı doğal kaynaklara rağmen) değil; çevre merkezli (çevre öncelikli) politikalarla gerçekleştirilmelidir.

Bu noktada; ihtiyaç, istekler ve kıt kaynaklar arasındaki yönetimin iyi yapılması gerekmektedir. Kısaca, sınırlı kaynakların rasyonel yönetimi olarak tanımlanan iktisat biliminin faaliyet alanı olan ekonomide politikalar uygulanırken, ihtiyaç ile istekler arasındaki fark göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü, sınırsız olan ihtiyaçlar değil; isteklerdir. Her isteğin bir ihtiyaç olarak ele alınması var olan mevcut kaynakların yönetimini zorlaştırırken; doğal kaynakların (üretimi insanlar tarafından gerçekleştirilemeyen) tükenmesine neden olabilir. Bu doğal kaynaklardan biri olan suyun da bu düşünce çerçevesinde ele alınması gerekmektedir.

Kalkınma, sürdürülebilirlik, çevre ve ekonomi alanlarının kesişiminde (ikamesiz bir doğal kaynak) bulunan suyun bu bakış açısıyla

değerlendirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, suyla ilgili sorunların tarifinde kullanılan su krizi kavramı gündemde daha fazla yer edinecektir. Kapitalizmin herşeye rağmen kârı öncelikli tutması ve bu hedefin çevreye rağmen sürekli bir biçimde maksimize edilme çabasının bir sonucu olarak; su krizi “dünyanın ekolojik tahribatının en yaygın, en çetin ve en görünmez boyutu” şeklinde tanımlanmaktadır (Shiva, 2007: 20-21).

Bu bağlamda, suyun önemi ve su sorunları pür ekonomik bir bakış açısıyla değil; aynı zamanda politik ekonomi perspektifinden incelenme alanı bulmaktadır.

Bu bölümde, suyun önemini vurgulamak amacıyla; suyun niceliksel ve niteliksel durumu, beşeri faktörler nedeniyle zamanla suyun artan kullanımı, kentsel, endüstriyel ve tarımsal bağlamda ele alınmakta; doğal ve beşeri kaynaklı su sorunlarının ikamesi olmayan bir kaynak olan su üzerindeki baskıları daha da arttırdığına dikkat çekilmektedir.

1.1. Suyun Önemi ve Suyun Sürdürülebilirliği

Su, canlı yaşamı için vazgeçilmez olan ve ikamesi mümkün olmayan özel bir kaynaktır. Doğada dinamik bir yapıya sahip olan suyun sürdürülebilir olması bir takım edimleri zorunlu kılmaktadır. Çünkü, canlı yaşamı için vazgeçilmez olan suyun kullanımı sadece suyun varlığına değil; kalitesine de bağlıdır. Suyun sürdürülebilirliği ile su kaynakları üzerinde kalıcı zararlar oluşturmadan, suyun doğal döngüsünü bozmadan günümüz ve geleceğin ihtiyaçlarını gözeterek bir potansiyelin oluşturulması kastedilmektedir (Alpaslan vd., 2008: 27-28; Meriç, 2004: 31).

Su, doğal şartlar altında kendi içerisinde bir devinime sahip olmakla beraber insan etkileri nedeniyle her geçen gün daha fazla müdahaleye uğramaktadır. Nüfus artışı, kentleşme, sanayileşme, tarım gibi nedenler

dolayısıyla bu doğal döngü etkilenmekte ve bu sebepler su dengesi, su kaynakları ve suya ulaşılabilirlik açısından önemli sonuçlar doğurmaktadır. Kullanım dolayısıyla yeraltı sularının azalması, yapılan barajlar nedeniyle su akıntısının yavaşlaması ve bu durumun biriken atıklar yüzünden suyun kalitesinin de düşmesine neden olması, okyanusların çeşitli atıklarla kirletilmesi ve böylece, su döngüsündeki dengeyi etkilemesi gibi nedenler günümüzde insanların suyun sürdürülebilirliği üzerindeki etkilerini göstermektedir (Babkin vd., 2004: 17).

Suyun kendisini yenileme süresi göz önüne alındığında sürdürülebilirliğin önemi daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Atmosfer, okyanus ve kara arasında suyun kendisine has dengeli bir dönüşümü vardır. Aşağıdaki Tablo 1.1.'de görüldüğü üzere, suyun doğal süreç içerisinde kendisini yenileme süreleri verilmiştir. Tablo'ya göre, bitkiler ve canlı organizmalar içerisindeki su birkaç saat içerisinde; herhangi bir su yüzeyinden buharlaşan atmosferik su ortalama altı gün içerisinde; şebeke suları ise, on altı gün içerisinde yenilenmektedir. Toprak suları, bataklıklar ve göller sırasıyla yenilenme süreleri bir yıl, beş yıl ve on yedi yıl sürmektedir. Bu süreler, ortalama olmakla beraber, bazı büyük göllerin yenilenme süreleri çok daha uzun zaman alabilir. Yeraltı suları, buz dağları, okyanuslar, buzullar ve donmuş buzul topraklardaki suların ise, yenilenme süreleri çok daha yavaş ve uzun sürmektedir (Babkin vd., 2004: 17).

Tablo 1.1.Dünya Üzerindeki Su Kaynaklarının Yenilenme Süreleri

Sular	Yenilenme Süresi
Donmuş Buzul Topraklardaki Su	10000 yıl
Okyanuslar	2500 yıl
Yeraltı suyu	1400 yıl
Kutup Buzulları	9700 yıl
Buz Dağları	1600 yıl
Göller	17 yıl
Bataklıklar	5 yıl
Toprak Nemi	1 yıl
Şebeke Suları	16 gün
Atmosferik Nem	8 gün
Biyolojik Su	Birkaç saat

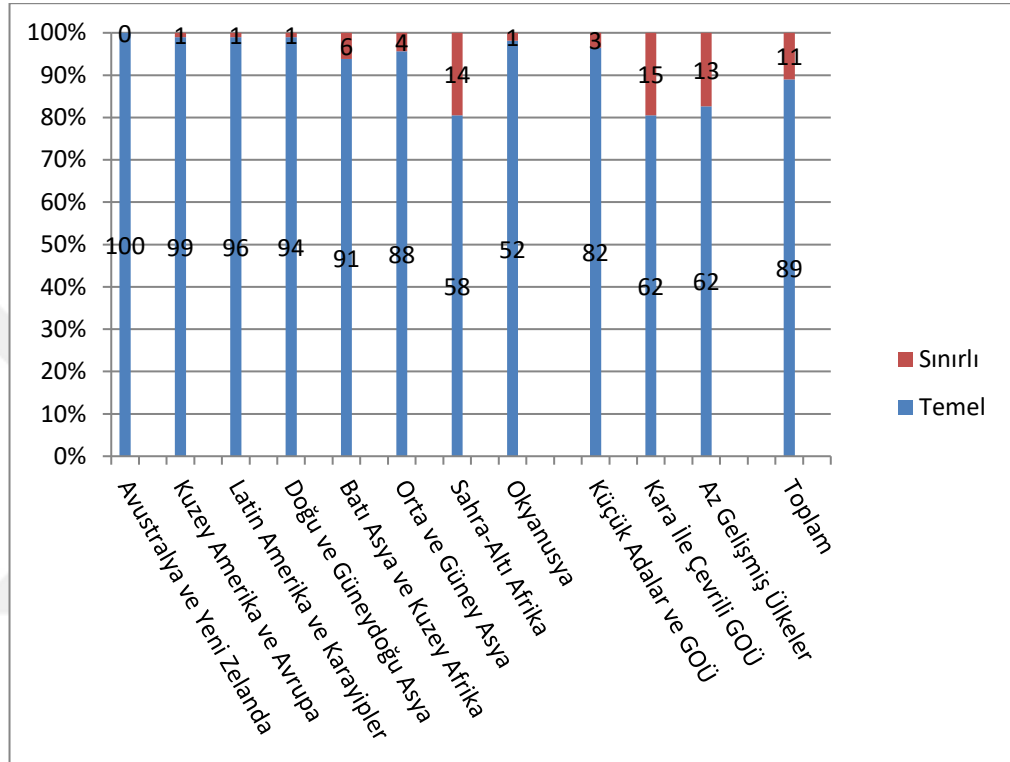
Kaynak: Babkin, V. I., Klige R. K., ve Vuglinsky. V. S. (2004). “The earth and its physical features”, “**World Water Resources at The Beginning of The Twenty-First Century**”, (ed: I. A. Shiklomanov, John C. Rodda), Cambridge, Cambridge University Press, p.17.

Suyun sürdürülebilirliği hem nicelik hem de nitelik olarak ele alınmalıdır. Nicelik olarak suya bakıldığında, Dünya’nın 3/4’nün sularla kaplı olduğu görülmektedir. Ancak, Dünya’da su miktarının fazla olduğu görülse de tatlı su miktarı toplam su miktarı içerisinde %2,5 oranında bulunmaktadır. Ayrıca, bu tatlı suların büyük bir bölümü kutuplarda buzul olarak ve yeraltı suyu olarak bulunmaktadır. Geriye kalan su miktarı, kullanılabilir suyu temsil etmektedir. Görüldüğü üzere, su miktarı oldukça az ve bu durum suyun önemini ve sürdürülebilirliğini son derece önemli kılmaktadır (Alpaslan vd., 2008: 29; Babkin vd., 2004: 13).

Suyun nitelik konusu da en az nicelik konusu kadar önemlidir. Nitekim, suyun yeterli kullanımı miktar ve kalitesinin bir araya gelmesi ile mümkün olmaktadır. Bu noktada, çeşitli faktörler nedeniyle oluşacak su kirliliği önemli bir sorun haline gelmektedir. Günümüzde, dünyada 5.2 milyar insan güvenli bir şekilde temiz suya erişim sağlayabilirken; 844 milyon insan hâlâ temel içme suyu hizmetine sahip değildir. Ayrıca, 263 milyon insan, su kaynağına erişim sağlamak için 30 dakikadan fazla bir süre harcarken; 159 milyon insan ise, doğrudan yüzey sularından ihtiyaçlarını gidermektedir

(WHO ve UNICEF, 2017: 3). Aşağıda Şekil 1.1.'de temel ve sınırlı¹ içme suyu hizmetlerine sahip nüfus oranı verilmektedir.

Şekil 1.1. Temel ve Sınırlı İçme Suyu Hizmetlerine Sahip Nüfus Oranı, 2015 (%)

GOÜ: Gelişmekte Olan Ülkeler

Kaynak: WHO, ve UNICEF. (2017). **Progress on Drinking Water, Sanitation and Hygiene: 2017**

Update and SDG Baselines, Geneva, WHO-UNICEF. p. 10.

Herkes istediği zaman ve istediği kadar ulaşabileceği güvenilir suya sahip olmak ister fakat, dünyada neredeyse 1 milyar insan içme suyuna ulaşamamaktadır. Bu durumda, insanların başka bir seçeneği olmadığı için kirli yüzey suları ve yeraltı sularından ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar. Fakat, bu kirli sular tifo, kolera, ishal gibi hastalıkları içinde barındırmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'nun (UNICEF-United Nations International Children's Emergency Fund) raporuna göre, her gün 4500

¹ Temel içme suyu hizmeti ile 30 dakikadan az bir süre içerisinde ulaşılabilen su; sınırlı içme suyu hizmeti ile de 30 dakikadan fazla bir sürede ulaşılabilen su kastedilmektedir.

çocuk sudan bulaşan önlenebilir hastalıklardan dolayı ölmektedir (Pacific Institute, t.y.).

Niteliksel veya niceliksel anlamda su kıtlığının oluşması birçok ülkenin gelişmesinde güçlükler meydana getirmektedir. Bu durum, dünyada sosyal, politik ve ekonomik anlamda sorunlara neden olmaktadır (Saleth ve Dinar, 2004: 1). Nitelik ve nicelik olarak su üzerinde oluşan baskının yanı sıra, su talebinde gerçekleşen artışa suyun ekolojik, etik ve kültürel boyutları da neden olmaktadır. Çünkü, su sadece insanların ihtiyaçlarını karşılamamakta, aynı zamanda, küresel anlamda hayatı destekleyen su temelli bir ekosistem mevcuttur (Donahue, 1997'den aktaran Saleth ve Dinar, 2004: 4).

Su sorunlarının oluşturduğu stresi, somut olarak görmek bakımından ve ülkelerin kendi durumlarını değerlendirebilmeleri için Falkenmark Göstergesi (The Falkenmark Indicator) veya Su Kıtlığı İndeksi diye bilinen bir ölçüt tasarlanmış ve uygulanmaktadır. Bu ölçüte göre, yıllık kişi başına 1700 m³ yenilenebilir su kaynağına sahip olmak gerekmektedir. Bu sınırın altına düştükçe su stresi artmaktadır. 1000 m³ altındaki ülkeler su kıtlığı yaşayan ülkeler grubunda sayılmakta, 500 m³ altındakiler ise, mutlak su kıtlığı yaşayan ülkeler grubuna girmektedir (Falkenmark, 1989: 115; Rijsberman, 2006: 2). Yapılan birçok araştırmada su stresi çeken ülkeler tespit edilmiş ve gelecekle ilgili öngörülerde bulunulmuştur. Bu araştırmalara göre, yıllık kişi başına düşen su miktarı 1500 m³'ün altında olan bu ülkeler çoğunlukla Afrika ve Asya kıtasında yoğunlaşmaktadır (Alcamo vd., 2000: 22; Fischer ve Heiling, 1997: 883; Smakhtin vd., 2004: 15-16; Wallace, 2000: 108; Yang vd., 2003: 3052).

Aslında sürdürülebilirlik çerçevesinde, günümüzdeki su sorunu yeni değil, bin yıl öncesinde de var olan bir konudur. Günümüzde değişen nokta ise, bu sorunun ölçeğinin daha çok genişlediğidir. Su kaynaklarının azalması ve su kirliliği sorunları zamanla daha fazla artış göstermiştir. Bu konuda

uluslararası örgütlerin çalışmaları ve hedefleri bulunmakta ve konuyla ilgili olarak; 25 Eylül 2015 tarihinde Birleşmiş Milletler (UN-United Nations), 2030 Sürdürülebilir Kalkınma gündemini kabul etmiştir. Bu gündemde sosyal, ekonomik ve çevre alanlarında gelişim kaydetmek ile beraber yoksulluğun bitirilmesi ve herkesin ferah içinde olması için gereken çareler aranmaktadır. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (2030 Sustainable Development Goals) arasında temiz su ve suya erişim konusu da ele alınmaktadır. Bir önceki program olan 2015 Milenyum Kalkınma Hedefleri (2015 Millenium Development Goals) ile küresel çapta temiz suya erişimi olmayan insan sayısını yarıya indirmek amaçlanmıştır. Ayrıca, Dünya Sağlık Örgütü (WHO-World Health Organization) ve UNICEF'in ortak izleme programında temiz su, sağlık ve hijyen konuları takip edilmekte ve karşılaştırmalı olarak değerlendirmeler yapılmaktadır (WHO ve UNICEF, 2017: 6-7).

1.2. Suyun Kullanım Alanları: Kent-Endüstri-Tarım

Su, bir yaşam kaynağı olmasının yanı sıra, kullanım alanı sadece bununla sınırlı kalmamaktadır. Şöyle ki, su, ekonomik faaliyetlerin devamlılığının sağlanması için de önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla, Dünya'da var olan mevcut su kaynakları çeşitli alanlarda farklı -kentsel, endüstriyel ve tarımsal- amaçlarla kullanılmaktadır.

Kentsel su kullanımı, genel anlamda, kentsel su yönetimini, özel anlamda ise fiziksel olarak su ihtiyacından doğan kullanımı kapsamaktadır. Fiziksel anlamda sağlıklı bir birey günlük 1.5 ila 15 litre arasında su ihtiyacı duymaktadır². Sağlıklı bir topluma ulaşmak için belirtilen miktarda suyun kaliteli bir şekilde sunulması gerekmektedir (Jermar, 1987: 121-123).

---

² Jermar (1987: 122), su ihtiyacı çeşitli faktörlere ayırarak şu şekilde formüle etmektedir:

$R_i = f(w, a, c, h, f, m) - R_f$ (kişi başına ve 1 günde)

w- ağırlık; a- aktiviteler (iş, hobiler, yaş); c- iklim (özellikle sıcaklık ve nem); h- alışkanlıklar; f- gıda; m- metabolizma (en az önemli olan budur); R_f - gıdalardaki su miktarı.

Diğer yandan, yirmi yıl içinde kırsal bölgelerden kentlere olan göçler de su ihtiyacını arttırmıştır. Dünya genelinde 1990 yılında kentlerde yaşayan nüfus %43 iken, 2015 yılına geldiğimizde bu oran %54'e yükselmiştir (bu bağlamda, Tablo 1.2.'de yıllara göre kentlerde nüfus artışı verilmektedir). Bu durum, insanların günlük yaşamlarını etkilemekle beraber yaşanan bu göçler ve iklim değişiklikleri hizmet sunumunu da zorlaştırmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, kentlerdeki su talebinin 2030 yılına gelindiğinde %50 daha fazla olacağı beklenmektedir (UN-Habitat, 2016: 2; WWAP, 2017: 49).

Tablo 1.2. Yıllara Göre Kentlerde Nüfus Artışı (1950-2035)

Nüfus (Milyon)									
Kentler	1950	1990	2015	2035*	Kentler	1950	1990	2015	2035*
Bogota	0.6	4.7	9.7	12.8	Luanda	0.1	1.5	7	14.5
Buenos Aires	5.2	11.1	14.7	17.1	Manila	1.5	8	12.9	18.6
Delhi	1.4	9.4	25.9	43.3	Meksiko	3.4	15.6	21.3	25.4
Dhaka	0.3	6.6	17.6	31.2	Moskova	5.4	9	12	12.8
İstanbul	1	6.6	14.1	18	New York	12.3	16.1	18.6	20.8
Jakarta	1.5	8.2	10.2	13.7	Paris	6.3	9.3	10.7	12.1
Kahire	2.5	9.9	18.8	28.5	Sao Paulo	2.3	14.8	20.9	24.5
Karaçi	1.1	7.1	14.3	23.1	Şangay	4.3	8.6	23.5	34.3
Kinshasa	10.2	3.7	11.6	26.7	Tokyo	11.5	32.5	37.3	36
Lagos	0.3	4.8	12.2	24.4					

*tahmin edilen.

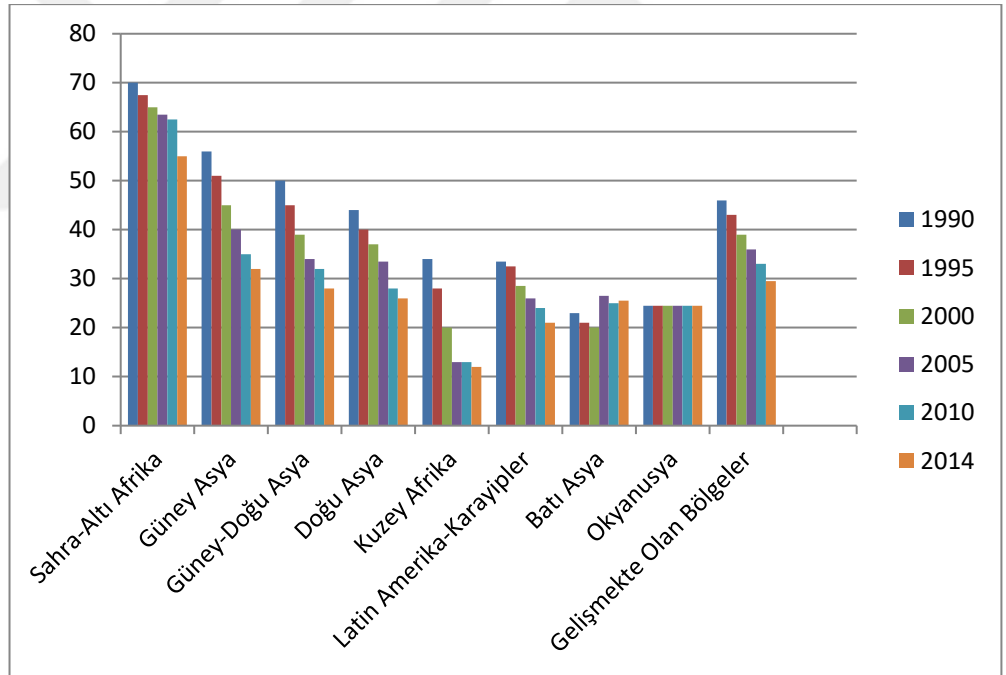
Kaynak: <http://luminocity3d.org/WorldCity/#2/-11.4/51.9> (Erişim Tarihi: 29.11.2018)
(Based on UN 2018 Revision of World Urbanization Prospects)

Kentlerde su kullanım miktarı yüksek olduğu için atık su yönetiminin önemi de büyüktür. Bu nedenle hem kanalizasyon şebekelerinin hem de arıtma tesislerinin iyi yönetilmesi gerekmektedir. Çok miktarda suyun taşınması için kanalizasyon şebekesine ihtiyaç vardır fakat, iyi yönetilemediği takdirde çürümüş ve kırılmış borulardan sızan atık suları yeraltı ve yer üstü sularına karışarak temiz suyun kirlenmesine neden olmaktadır (WWAP, 2017: 51).

Kentlerde artan gecekondulaşma nedeniyle atık su yönetimi çok daha zorlaşmaktadır. Çünkü, gecekondulaşma bölgelerinin temel özelliklerinden birisi su ve sanitasyona (hijyen) sahip bir altyapının olmamasıdır. Bu durum, oluşan

atık suların, temiz sulara karışma riskini artırmaktadır. Aşağıdaki Şekil 1.2.'de görüldüğü üzere, 1990-2014 yılları arasında kentlerdeki gecekondularda yaşayan nüfusun değişimi verilmektedir. Buna göre, 1990-2014 yılları arasında gelişmekte olan bölgelerde gecekondulu mahallesinde yaşayan insanların oranı azalmakla beraber nüfus artışı görülmektedir. 1990 yılında 689 milyon insan gecekondulu mahallesinde yaşarken bu sayı 2014 yılında 881 milyona yükselmiştir. Fakat, 2000 yılında oransal olarak %39 iken, 2014 yılında bu oran %30'a düşmüştür (UN-Habitat, 2016: 13; WWAP, 2017: 51-52).

Şekil 1.2. Gecekondulu Bölgelerde Yaşayan Nüfusun Yüzdesel Görünümü (1990-2014)

Kaynak: UN-Habitat. (2016). *Urbanization and Development: Emerging Futures World Cities Report 2016*, Nairobi, UN Human Settlements Programme. p.13.

Su kullanımının önemli olduğu bir diğer alan ise, endüstridir. Toplam su kullanımı içerisinde endüstriyel su kullanımı payı giderek artmaktadır. Bunun yanı sıra, endüstriler, su kaynağından vazgeçmemek için suyun arıtılarak tekrar kullanımını sağlamakta; fakat genellikle endüstriyel su kullanımı, su kalitesi üzerinde değişimler meydana getirmektedir. Endüstride

suyun en çok kullanıldığı başlıca üç alan vardır. Bunlar: İmalat sanayi, maden ve enerji üretimi alanlarıdır. Bu sektörlerin su kullanımları ile ilgili bilgiler aşağıdaki Tablo 1.3.'te verilmektedir (Renzetti, 2005: 549).

Tablo 1.3. Ülkere Göre Sanayi ve Evsel Su Kullanımı Sonucu Oluşan Atık Su Miktarı (2015, milyon m³)

Ülkeler	Toplam Endüstriyel Su Kullanımı	Madencilik	İmalat Sanayi	Elektrik Üretimi ve Dağıtımı (Soğutma Suyu Hariç)	Evsel Kullanım
Almanya ²	1534.6	227.6	1180.6	75.4	3540.5 ³
Avusturya ²	1487.2	b.y.	889.6	363.3	381
Belçika ¹	530	42	239.9	7.9	b.y.
Bulgaristan	153.6	12.5	91.3	37.9	322
İspanya ²	6335.2	47.2	602	b.y.	2428.1 ⁴
İsveç ²	878	26	839	14	b.y.
Slovakya	192.2	20.5	163	7.9	b.y.
Litvanya	40.4	0.6	33.9	2.6	68.6
Polonya	b.y.	342.9	484.6	79.8	1236.6
Sırbistan	76.8	10.3	36.3	30.2	317.3
Türkiye ²	528.7	41.9	460.8	26.1	2500 ⁴

¹2009 ²2010 ³2013 ⁴2014 b.y. bilgi yok

Kaynak: EUROSTAT, (2017). Water Statistics. (Çevrimiçi)

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics_explained/index.php/Water_statistics#Publications ,

08.11.2017; WWAP, (2017). **The United Nations World Water Development Report 2017: Wastewater: The Untapped Resource**, Paris, UNESCO, p. 60

Diğer yandan, endüstri faaliyetleri nedeniyle meydana gelen endüstriyel atıkların insan sağlığına, su kaynaklarına ve çevreye olan doğrudan etkisi, oluşturduğu atık sulardan daha önemlidir. Bu kirleticili faktörlerin minimuma inmesi atık suların oluşmasını da azaltacaktır. Bunun yanı sıra, atık suların arıtılması ile yeniden kullanılması sağlanabilir. Arıtılmış sular aynı işte veya farklı bir işte kullanılabilir. Bu durum, su kirliliği miktarını azaltmakla beraber maliyet-etkinlik çerçevesinde düşünüldüğünde endüstriye de katkısı olabilir. Fakat artan nüfusla beraber tarımsal sulama ve endüstriyel faaliyetlerin artması, Dünya'daki temiz su kaynakları üzerinde çok ciddi bir baskı unsuru olmaktadır. Bu durum, temiz su tüketimini

azaltarak, su stresine ve sudan kaynaklı sağlık sorunlarına neden olmaktadır (Adelana, 2005: 19-20).

Son olarak tarım sektöru (tarımsal sulama, çiftlik hayvanları ve su ürünleri), su kullanımıyla hem su kirliliğine neden olan hem de su kirliliğinden negatif etkilenen bir sektördür. Ayrıca, kentlerin genişlemesi ve sanayi etkisi ile su kirliliğinin artması tarım sektöru için dezavantaj olmaktadır. Dünya’da toplam tarımsal sulama alanı 1973 yılında yaklaşık 1.96 milyon km² iken, 2013 yılında 3.25 milyon km² olduğu görölmektedir. 40 yıl içerisinde tarımsal alan yaklaşık 2 kat artış göstermiştir (FAO, 2016b; WWAP, 2017: 70).

Tarımsal faaliyetlerde çeşitli nedenlerle su kalitesi etkilenmektedir. Bu etkilenme doğrudan tarımsal faaliyetler nedeniyle ya da tarımsal faaliyeti gerçekleştirmek için girişilen işler nedeniyle olmaktadır. Bunun yanı sıra, üçüncü bir faktör ise, tarımsal faaliyetin gerçekleştirildiği bölgedir. Bazı bölgeler, diğer faktörler haricinde kendine has bir takım zorlukları barındırması nedeniyle de su sıkıntıları oluşabilmektedir. Tarımsal faaliyetin gerçekleştirildiği bölgenin kurak bir alan olması, yeraltı sularına ulaşmanın da bir takım ekonomik ve teknik nedenlerle mümkün olmaması dolayısıyla su kısıtları oluşabilmektedir. Yapılan tarımsal faaliyette yanlış yöntemlerin kullanılması hem toprak hem de bu topraklara bağlı su kaynaklarının bozulmasına neden olmaktadır. Tarımsal üretim arttırılmak istenirken girdilerin (gübreleme, böcek ilaçları vb.) fazla veya yanlış kullanımı su kirliliği miktarını artırmaktadır. Bu girdilerin, tarım sistemi içinde kendini yenileyebilecek miktardan daha fazla kullanımı nedeniyle oluşan atık sular topraktan süzölerek yeraltı sularına ulaşmakta ve daha sonra yer yüzüne çıkarak yüzey sularına karışmak suretiyle temiz suların da kirlenmesine neden olmaktadır. Yani, tek kaynaklı bir kirletici olmaması ve birçok faktörün neden olması çözümleri de zorlaştırmaktadır (Qadir vd., 2003: 167-175).

Tarımda su verimliliğini artırmak için çeşitli teknikler kullanılabilir. Sulama tekniğindeki değişimler ile kullanılan sudan tasarruf edilerek, kaybedilen su miktarı en aza indirilebilir. Ürün çeşitliliğini artırmak ve suyun daha verimli kullanılabileceği ürünler yetiştirmek ve hatta su ihtiyacı daha az olan ürünler yetiştirmek, suyun verimli kullanılması adına önem arz etmektedir. Ayrıca, toprak türü de önemlidir. Suyun kirlenmesini önlemek için tuzlu toprağa suyun karışarak yeraltı sularını kirlenmesi engellenmeye çalışılmalıdır (Molden ve Sakthivadivel, 1999: 66-67; Prathapar, 2000: 131).

Tarım sektörü ile ilgili su kullanımı hakkında özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından önemli derecede bilgi eksikliği bulunmaktadır. Tarım, tek başına su kullanım oranı en yüksek faaliyet alanıdır ve her ne zaman kentsel, endüstriyel ve tarım arasında su açısından bir rekabet oluştu ise bu durumun tarımsal üretimin azalmasıyla sonuçlandığı görülmüştür. Bu nedenle, gelecekte artan nüfus baskısıyla beraber hem gıda üretimi hem de yeterli miktarda su temini için, su kirliliğinin tespit edilmesi ve kirliliğin önlenmesi amacıyla uygulanacak politikalar için su kalitesi ve su kirliliği hakkında daha fazla araştırma ve izleme yapılması gerekmektedir (Qadir vd., 2003: 181). Su kullanım alanlarında, kullanılan suyun ıslah edilip yeniden kullanımı bu anlamda önem taşımaktadır. Bu yöntem, hem ikamesi olmayan bir kaynağın kısıtlanmasını önleyecek hem de yeni bir su kaynağı oluşturacaktır (Asano ve Levine, 1996: 1-2).

Dünya’da suyun kentsel, endüstriyel ve tarımsal amaçlarla kullanımı aşağıdaki Tablo 1.4.’de özet biçiminde verilmektedir.

Tablo 1.4. Kıtalar Göre Sektörler Bazında Su Kullanımı (2010)

KİTALAR	Sektörler Arası Toplam Su Kullanımı					
	Kent		Endüstri		Tarım	
	km ³ /yıl	%	km ³ /yıl	%	km ³ /yıl	%
DÜNYA	464	12	768	19	2769	69
AFRİKA	33	15	9	6	184	81
AMERİKA	123	12	321	37	415	48
ASYA	234	9	253	10	2069	81
AVRUPA	69	21	181	54	84	25
OKYANUSYA	5	20	4	15	16	65

Kaynak: FAO. (2016a). AQUASTAT database, (Çevrimiçi)

http://www.fao.org/nr/water/aquastat/tables/WorldData-Withdrawal_eng.pdf, 05.03.2018

Zaman içerisinde artan kentleşme, endüstrileşme ve tarımsal aktiviteler sonucu su kullanımı artmış ve artmaya devam etmektedir. Çünkü, bu sektörler için su vazgeçilmez bir kaynaktır. Bunun yanı sıra, bu kullanımlardan oluşan negatif dışsallıklar, nicelik ve nitelik olarak su üzerinde baskı oluşturarak su stresinin artmasına neden olmaktadır. Kullanım alanı bu denli geniş olan suyun, hem yaşam için hem de kalkınma politikaları için önemi açıkça ortadadır. Bu nedenle, yaşam-çevre-kalkınma bağlamında suyun rasyonel bir şekilde yönetimi zorunludur.

1.3. Küresel Su Sorunu

Su kıtlığına neden olan faktörler, temelde doğal süreç ve diğer nedenler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Doğal süreç içerisinde kendiliğinden gerçekleşen iki neden vardır. Bunlardan birincisi, kurak bir iklimin olması; ikincisi ise, aralıklarla geçen kurak yıllar sonucu oluşan susuzluk durumudur. Diğer nedenler ise, insan faktörü ile oluşmaktadır. Birincisi, toprakların kurutulmasıyla ortaya çıkan toprak bozulması; ikincisi ise, nüfus kaynaklı su kıtlığı sorunudur (Falkenmark vd., 1989: 258).

Su kıtlığına neden olan bu faktörlere ek olarak, su üzerindeki baskıların bir diğeri de tarımdır. Geçen 50 yıl boyunca tarımsal üretim iki katından fazla artmasına rağmen, sürülebilir tarımsal arazi küresel çapta %9 dolaylarında artış göstermiştir. 1960 yılı ile günümüzü kıyasladığımızda kişi

başına düşen yiyecek miktarı %25 artış göstermiştir (Godfray vd., 2010: 812; Pretty, 2008: 447). Tarımsal ürünlere olan talep, küresel ısınmanın, tarım ve su üzerindeki etkisinin artmasıyla beraber gelecekte, tarımsal sulama ve su kontrolü üzerindeki yatırımların artacağı tahmin edilmektedir. Bu durum, bu yüzyılın başında kendisini gösteren küresel ısınma ile beraber buzulların ve kalıcı karların erimesi ve yağış dağılımlarının değişmesi ve azalmasıyla kendisini göstermiştir. Bu nedenle gelecekte, su depolama kapasitesi ve rezervuarlar üzerine yapılacak yatırımların artması beklenmektedir. Bu yüzden, su yönetimi çok önem arz eden bir alan olmaktadır. Ayrıca, küresel boyutta gerçekleşen kentleşme ve ekonomik gelişme ile beraber gelen ihtiyaçlar doğrultusunda su, sektörler arası bir rekabet unsuru olabilir (Svendsen ve Turral, 2007: 354-355).

Enerji sektörlerinde, gıda üretiminde, endüstride ve rekreasyonel amaçlı kullanım gibi birçok alanda suyun kullanımı doğal olarak talepte bir artışa neden olmaktadır. Tarihsel açıdan bakıldığında, insanların suyla ilişkisi sürekli olmakla beraber artarak devam etmiştir. Zaman içerisinde değişen ve gelişen toplumların yeni ihtiyaçlarıyla beraber suya olan talep daha da artmıştır. Bu durum, ikamesi olmayan bir kaynak olan su üzerindeki baskıları daha da artırmaktadır. Dünya’da, su kaynakları düzensiz dağılmakta ve gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin su ihtiyacı da farklılaşmaktadır. Su üzerindeki bu baskılar ülkeden ülkeye farklılaştığı gibi bölgesel ve kıtasal olarak da farklı durumlar dikkate alınarak incelenebilir.

1.3.1. Afrika: Su-Çevre-Fakirlik

Afrika, Dünya’nın en kurak kıtalarından birisi olmakla beraber dünya nüfusunun %15’ine ev sahipliği yapmaktadır. Bunun yanı sıra, sadece %9 oranında yenilenebilir su kaynakları mevcuttur. Nüfusun hızla artması ve kentleşme ile beraber, su kaynaklarının yetersizliği ve atık suların geri dönüştürülememesi sorunları birleştiğinde su, Afrika kıtası için hayati derecede önemli olmaktadır. Hesaplamalara göre, Afrika kıtasında

yaşayanların %60'ı gecekondu mahallelerinde yaşamakta; ancak, yeterli kanalizasyon ve atık su arıtma sistemlerinin olmayışı nedeniyle yeterli oranda su ve hijyen koşullarına sahip olamamaktadırlar (Wang vd., 2014: 1029-1030).

Sektörler açısından bakıldığında ise, temel gelir kaynağının %90'nını tarım oluşturmaktadır. Gübreleme ve ilaçlama dolayısıyla su kalitesi düşmekte ve araştırmalara göre biyoçeşitlilikte son yıllarda daralma görülmektedir. Ayrıca, belediye, tıbbi ve sanayi atıkları açık alanlara; göllere ve nehirlere atılmaktadır. Açık alanlara bırakılan atıklar yağmurla beraber nehirlere taşınmaktadır. Bunun yanı sıra, su kirliliğine ve hastalıklara neden olan diğer katkılar ise evsel ve tarımsal atıklardan oluşmaktadır. Evsel atık suların ve belediye kanalizasyon sularının nehirlere ulaşmasıyla su kirliliği artmaktadır. Tarımsal faaliyetler dolayısıyla oluşan kimyasal ve doğal atıkların nehirlere ulaşması sonucu sudan kaynaklı kolera, dizanteri, tifo, ishal, çocuk felci gibi hastalıklar görülmektedir. Bu durum, su kirliliğinin artarak su sorunlarının artmasına yol açmaktadır (Taiwo vd., 2012: 304-309; Wang vd., 2014: 1030).

Suyun önemini anlamak açısından Nijerya, Afrika için iyi bir örnek olabilir. Nijerya'da su kaynakları dağınık olmakla beraber zengin su kaynaklarına sahiptir. Ülkedeki en önemli 4 drenaj sistemi şu şekildedir (Taiwo vd., 2012: 302):

- Nijer Nehri Havzası Drenaj Sistemi: Benue, Sokoto-Rima, Kaduna, Gongola, Katsina-Ala, Donga, Tarabe, Hawal ve Anambara nehirlerinden;
- Çad Gölü İç Drenaj Sistemi: Kano, Hadejia, Jama'are Misau, Komadougou, Yedoseram ve Ebeji nehirlerinden;
- Atlantik Drenaj Sistemi (Nijerya'nın doğusu): Cross, Imo, Qua Iboe ve Kwa nehirlerinden ve

- Atlantik Drenaj Sistemi (Nijerya'nın batısı): Ogun Oshun, Owena ve Benin nehirlerinden oluşmaktadır.

Ülkede bu nehirlerden elde edilen su ile balıkçılık, ulaşım, sulama, rekreasyon, elektrik enerjisi, sanayi ve evsel kullanım ihtiyaçları giderilmektedir. Nüfusun en az %27'si içme suyunu nehir, göl ve yağmur suyundan temin etmekte ve araştırmalara göre sudan kaynaklı hastalıklar yaygın olarak görülmektedir. Su kirliliğini oluşturan en önemli kaynak ise, sanayi atıklarıdır. Örneğin, Nijer-Delta bölgesinde su kirliliğine sebebiyet veren ve tahrip gücü yüksek olan ham petrol neden olmaktadır (Ekiye ve Zejiao, 2010: 22; Taiwo vd., 2012: 302).

Bu anlamda, Afrika'da suya olan talep giderek artmaktadır. Küresel Su Girişimi (GWI-Global Water Initiative)³ tarafından, artan talep için gerçekleştirilen birçok kırsal su altyapı projesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu nedenle, politika değişikliğine gidilerek, toplumun her kesiminin her zaman için temiz içme suyuna sahip olacağı bir hedef belirlemiştir. Bu konuda, zorlayıcı nokta, su sektörü çalışanlarının fikirlerini etkilemektir. Çünkü, nüfusun belli bir yüzdesine ulaşma hedefi daha cazip gelmektedir. Tüm toplumun suya erişimi için olması gereken altyapı çalışmalarına bakıldığında da bu fikre olumsuz yaklaşımları görülmektedir. Bu nedenle, sınırlı bir kaynak olan su için uzlaşma yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde, bazı kişilerin su hakkından vazgeçmek zorunda kalabilme ihtimali bulunmaktadır (Skinner, 2013).

Su-çevre-fakirlik üçlemesine bakıldığında, aralarında bir bağ olduğu görülmektedir. Gıda kıtlığı, hastalıkların oluşması ve akıntıların verdiği zararların sudan kaynaklı olduğu açıkça görülmektedir. Afrika'da, hızlı kentleşme, nüfusun çoğunluğunun kırsal kesimde yaşaması ve hâlâ yağmur

---

³ GWI, sürdürülebilir tarımsal üretim ve iyileştirilmiş gıda güvenliği için su yönetimi politikalarını, araştırma, yatırım ve bilgi kaynaklarını geliştirmeye çalışan; Afrika kıtasında gerçekleştirilecek bu araştırmaları destekleyen bir kuruluştur.

suyuna dayanarak tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesi fakirliğin yayıldığını göstermektedir. Fakirlik çeşitli şekillerde tanımlansa da su ve çevre ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Aşağıdaki Tablo 1.5. ile su-çevre-fakirlik arasındaki bağ açıklanmaktadır (Chowdhury ve Ahmed, 2008: 11; Hirji vd., 2002: 4; UNEP, 2010: 30).

Tablo 1.5. Su-Çevre-Fakirlik Arasındaki İlişki

Su ve Çevresel Örnekler		
Fakirliğin Farklı Boyutları	Sağlık	Su kalitesi, güvenli su ve hijyene ulaşma, sudan kaynaklı hastalıklardan korunma
	Güvenlik	Afetlere karşı tedbir alma, su toplama ve muhafaza etme
	Güçlendirme	Yönetime katılım, su kullanıcıların hakları ve sorumlulukları, havza yönetimi, yerel yönetimler
	Gelir ve Tüketim	Verimli üretim için suya; sürdürülebilir büyüme için doğal kaynaklara ulaşma
	Eşitlik ve Adalet	Doğal kaynaklara erişim, su hakları ve yetkiler
	Sürdürülebilir Yaşam	Sürdürülebilir toprak ve su kullanımı, göç, su kirliliği, hava kirliliği

Kaynak: UNEP. (2010). *Africa Water Atlas, Division of Early Warning and Assessment (DEWA)* United Nations Environment Programme (UNEP), Nairobi, Kenya.; Chowdhury, M. E. ve Ahmed, S. U. (2008). "Poverty-Environment Nexus: an Investigation of Linkage and Policy Implications", *Centre for Policy Dialogue*.p.11.; Hirji, R.Mackay, H. ve Maro, P. (2002). *Defining and Mainstreaming Environmental Sustainability in Water Resources– A Summary*, Washington DC, SADC, IUCN, SARDC, World Bank.p.4.

Tablo’da görüldüğü üzere fakirlik konusu, su-çevre-fakirlik bağlantısı üzerinden ele alınmakta, sadece gelir ve tüketim açısından değil, sağlık, güvenlik, eşitlik, adalet gibi farklı açılardan bakılarak fakirlik olgusu daha geniş bir çerçeveden tanımlanmaktadır. Su kaynaklarının sürdürülebilirliğinin ve yönetiminin önemi, sosyal ve ekonomik açıdan, su-çevre-fakirlik ilişkisi ile açıkça görülmektedir (Hirji vd., 2002: 4).

Yukarıdaki bilgiler ışığında Afrika kıtası için, mevcut su kaynaklarının korunması ve yönetimi -hızlı nüfus artışı, kentleşme, altyapı

eksikliği gibi nedenlerden dolayı- yadsınamaz derecede önemlidir. Ayrıca, atık su yönetimi de önemli olmakla beraber, Afrika’da atık su üretim miktarı, arıtılması ve yeniden kullanılması ile ilgili bilgilere sadece üç ülke için (Senegal, Seyşeller ve Güney Afrika) bütünsel anlamda ulaşılabilen, bu bilgiler de eskiye dayanmaktadır (Sato vd., 2013: 7-8). Sonuç olarak, suyun etkin bir şekilde kullanılması ve dağıtılması için altyapı sorunları giderilmeli ve bunun yanı sıra, su yönetimi için gerekli olan bilgilerin toplanması amacıyla veri tabanı oluşturulmalıdır.

1.3.2. Avrupa ve Kuzey Amerika: Su Baskısı- Koordinasyon-Alternatif Politikalar

Avrupa ve Kuzey Amerika bölgesini kapsayan Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE-United Nations Economic Commission for Europe) 56 ülkeden oluşmaktadır. Çeşitli nedenlerle 1990 yılından beri bu bölgede göç hareketleri devam etmekte; 2012 yılı itibariyle bölgede 1.2 milyar insan yaşamaktadır. Bu durum, su üzerinde oluşan baskının artmasına neden olmaktadır. Ayrıca, bölgede olan ülkeleri ilgilendiren önemli bir konu da, sınırları aşan nehirlerdir. Havzasında 19 ülke bulunan Tuna Nehri buna örnektir. Ayrıca, incelemelere göre sınırları aşan 100’ün üzerinde yeraltı akiferi/alt havzası tespit edilmiştir. Bu nedenle, devletlerarası karşılıklı ve çok taraflı anlaşmaların yapılması Avrupa ve Kuzey Amerika’da desteklenmektedir (UN, 2012: 657-658).

Avrupa’da 120 milyon insan, özellikle kırsal kesimde olmak üzere, güvenilir içme suyuna ulaşamamaktadır. Avrupa ve Kuzey Amerika’da devletlerin çok iyi atık su arıtma teknolojilerine sahip olmasına rağmen, sudan kaynaklı hastalıklar yayılmaktadır. Yetersiz hijyen koşulları, kimyasalların güvenilir bir şekilde imha edilmemesi, suya sızan gübre ve tarımda kullanılan ilaçlar suların kirlenmesine ve hastalık bulaştırmasına neden olmaktadır (UN, 2012: 663).

Bölgedeki tarımsal faaliyetler son 40 yıl içerisinde değişimler geçirmiştir; makineleşme, gübreleme ve ilaçlamanın artması, tarımsal alanların genişlemesi, hayvan yetiştiriciliğinde yaşanan değişimler su kullanımı ve su kirliliği üzerinde etkili olmuştur. İncelemelere göre, birçok su kaynağında zararlı atıklar görülmüştür. Tarımsal faaliyetler sonucu su kirliliğinin kontrol altında tutulması amacıyla yasal düzenleme 1990'lı yıllarda gerçekleştirilmiş olup, Kuzey Amerika ve Avrupa'da uygulanmaktadır (UN, 2012: 659-660). İçme suyu açısından bir standart oluşturma çabaları ise, bu bölgenin gelişmiş ülkeleri tarafından 1970'li yıllarda başlanmıştır⁴ (Sayre, 1988: 53).

Kuzey Amerika ve Avrupa için en önemli kaynak sorunu sudur. Çünkü toprak, enerji, maden gibi kaynakların hepsinin su ile bağlantısı bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, iklim değişiklikleri de su miktarı, kalitesi ve talebinde değişikliklere neden olmaktadır. Su kıtlığını aşmak üzere Kuzey Amerika ve Avrupa'da bazı stratejiler geliştirilmiştir. Bu stratejiler; arz ve talep ile kurumsal ve sürdürülebilirlik olmak üzere iki temel gruba ayrılabilir. Su arzı ve talebi açısından bakıldığında, su zengini bölgelerden su kısıtlı bölgelere su transferi yapmak bunlardan biridir. Fakat, bu işlem çok maliyetli olduğu için ekonomik, kurumsal ve politik anlamda engellere maruz kalmaktadır. Diğer çözümler ise, su tasarrufu sağlamaya yönelik olan talep yönlü stratejilerdir. Su sızıntılarını önleme, etkin tarımsal sulama yöntemleri uygulama ve atık suların arıtılarak yeniden kullanılması su tasarrufu sağlayan araçlardır. Kurumsal ve sürdürülebilirlik açısından ise, merkezden yerele tüm kurumların koordinasyon içinde olması kurumsal açıdan, bu duruma adapte olup üstesinden gelmek için geliştirilecek su politikası da sürdürülebilirlik açısından önem taşımaktadır (Angelakis ve Bontoux, 2001: 51; Gleick, 2010:

---

⁴ Kuzey Amerika'da su ile ilgili yasal mevzuat için bkz.: Sayre, I. M. (1988). "International Standards For Drinking Water", **Journal-American Water Works Association**, 80(1), p.53-60.
Avrupa'da su ile ilgili yasal mevzuat için bkz.: Kaika, M. (2003). "The Water Framework Directive: A New Directive for a Changing Social, Political and Economic European Framework", **European Planning Studies**, 11(3), p.299-316.

21300-21305). Özellikle, atık suların arıtılarak yeniden kullanımı, hem su tasarrufu sağlaması açısından hem de bazı bölgelerde su kıtlığının oluşması nedeniyle Avrupa ülkelerinin gündeminde öncelikli bir yere sahiptir (EurEau, 2017: 4). Bu bağlamda, Avrupa ülkeleri için yenilenebilir su kaynakları ve mevcut su kaynaklarının yıllar itibariyle değişimi aşağıdaki Tablo 1.6. ile verilmektedir.

Tablo 1.6. Ülkere Göre Nüfus ve Yıllık Yenilenebilir Temiz Su Miktarı

Ülkeler	Yüzölçüm (km ²)	Toplam Yenilenebilir Temiz Su (yıl başına km ³)	Temiz Su Mevcudiyeti m ³ /mukim									
			1955		1990		1994		2025 ^a		2050 ^a	
			Nüfus (Binler)	Mevcudiyet (m ³ /mukim)	Nüfus (Binler)	Mevcudiyet (m ³ /mukim)	Nüfus (Binler)	Mevcudiyet (m ³ /mukim)	Nüfus (Binler)	Mevcudiyet (m ³ /mukim)	Nüfus (Binler)	Mevcudiyet (m ³ /mukim)
Belçika	30,500	16,9	8868	1906	9951	1698	10130	1668	10407	1624	10068	1679
Danimarka	43,100	13	4439	2929	5140	2529	5215.7	2492	5081	2559	4819	2698
Finlandiya	337,100	113	4235	26,682	4986	22,663	5098	22,162	5407	20,899	5373	21,031
Fransa	544,000	185	43428	4260	56718	3262	58027	3188	61247	3021	60475	3059
Almanya	356,900	200	70326	2844	79365	2520	81552	2452	76442	2616	64244	3113
İtalya	301,300	187	48633	3845	57247.5	3267	57247	3267	52324	3574	43630	4286
Lüksemburg	2,600	5	305	16,393	381	13,123	406	12,297	439	11,390	420	11,905
Hollanda	41,200	90	10751	8371	14952	6019	15422	5836	16276	5530	15275	5892
Norveç	324,000	413	3427	120,514	4241	97,383	4245	97,291	4289	96,293	4791	86,203
İspanya	504,800	111	29199	3802	39272	2826	39272 ^b	2826	37571	2954	31765	3494
İsveç	450,000	180	7262	24,787	8559	21,030	8816	20,416	9751	18,460	9991	18,016
İsviçre	15,941	50	4980	10,040	6834	7316	6950	7194	7786	6422	7422	6737
Birleşik Krallık	244,100	120	51199	2344	54411	2090	58276 ^c	2059	61476	1952	61663	1947

^aBirleşmiş Milletler Orta Vadeli Tahmin

^b1990 ^c1993

Kaynak: Angelakis, A. ve Bontoux, L. (2001). “Wastewater Reclamation and Reuse in Eureau Countries”, **Water Policy**, 3(1), p.50.

Sonuç olarak, Kuzey Amerika ve Avrupa’da su üzerindeki baskılar; tarımsal üretim için kullanılan ilaçlar, imalat sanayinde kullanılan maddeler, nüfusun artmasının yanı sıra gerçekleşen göçler ve iklim değişikliğinin neden olduğu dalgalanmalar şeklinde özetlenebilir. Hayati bir öneme sahip olan suyun sürdürülebilirliği için kapsamlı ve suyu korumaya yönelik bir su politikasının olması gerekmektedir.

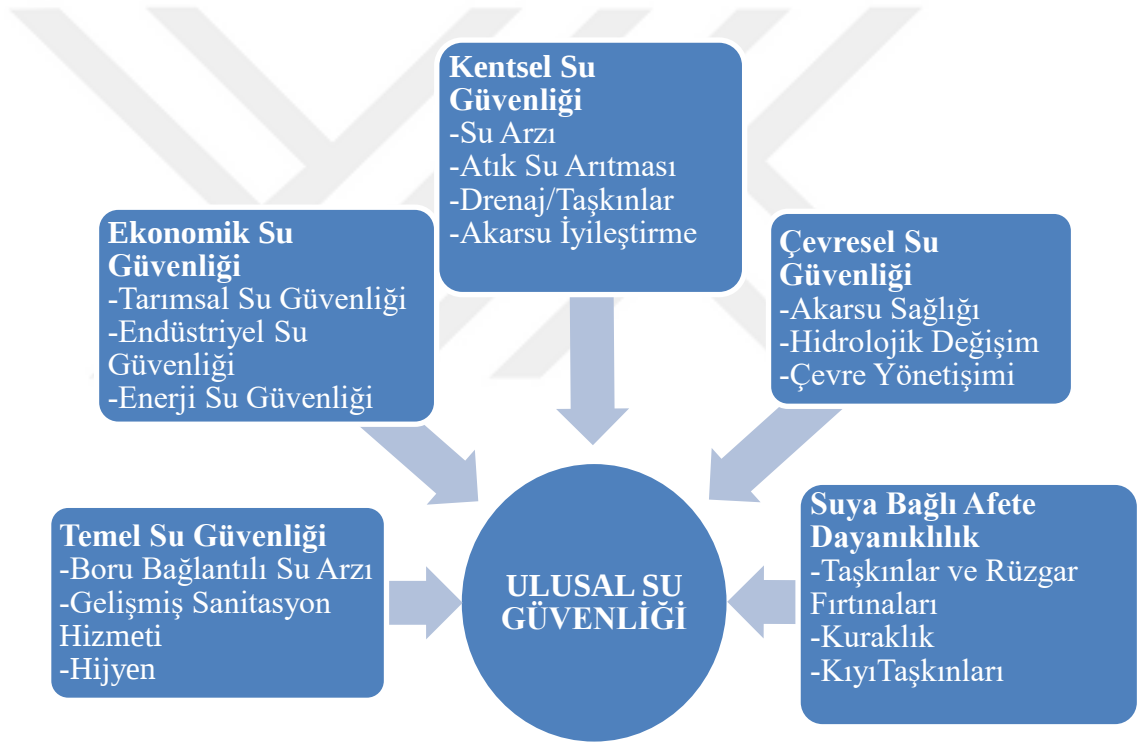
1.3.3. Asya-Pasifik: Su Güvenliği

Asya-Pasifik bölgesi suyun çok önemli olduğu bölgelerden biridir. Son 50 yıl içinde bölgede nüfus iki katından fazla artmış ve bunun sonucunda mevcut kişi başına düşen su miktarı %70 oranında azalmıştır. Bu durum, doğal olarak suya olan talebi arttırmıştır. Örneğin; Çin’de 2011 yılının ilk aylarında gerçekleşen yağış azlığının neden olduğu kuraklık sebebiyle Three Gorges Barajı’daki su seviyesi 1961 sonrası ortalamasının %40 daha aşağısına düşmüş, bu durumdan 4 milyon insan içme suyu açısından; milyonlarca dönüm arazi de tarım ürünleri bakımından olumsuz etkilenmiştir (Emmerson, 2011: 5; WWAP, 2017: 97).

Bölgede, su yönetimi ve atık suyun yeniden kullanılması suyun sürdürülebilirliği açısından önemlidir. Bu amaç için, yeni fikirler ve teknik çözümler gerekmektedir. Su kirliliğini azaltmak ve atık su arıtma sistemlerinin etkin kullanımı bu anlamda önemli bir yer tutmaktadır. Bu noktada “su güvenliği” kavramının önemi büyüktür. Lahey’de düzenlenen İkinci Dünya Su Forumu’nda (Second World Water Forum) su güvenliği kavramı 21. yüzyılın en büyük zorluklarından birisi olacağı belirtilmiştir. Tüm insanların, temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere yeterli su miktarına ulaşabilmesi, herkesin su kaynaklarının sunduğu avantajlardan yararlanabilmesi, sudan kaynaklı hastalıklardan insanların korunması ve su ile ilgili herhangi bir çatışmada yardım isteyebilmesi su güvenliği kapsamına giren konulardır (Arriens, 2002: 240-241).

Asya Kalkınma Bankası (ADB-Asian Development Bank) ise, su güvenliği konusunda belirlediği hedefleri “ulusal su güvenliği” başlığı altında toplamaktadır. Böylece, ulusal su güvenliği hem ulaşılması gereken bir hedef hem de su güvenliğinin ulusal çapta nasıl olması gerektiği şeklinde tanımlanmış olmaktadır. Bu bağlamda, her biri farklı alt başlıklardan oluşan beş önemli hedef Şekil 1.3. ile gösterilmektedir (ADB, 2016: 15).

Şekil 1.3. Birbiri ile Bağlantılı Su Güvenliği Unsurları

Kaynak: ADB. (2016). Asian Water Development Outlook: Strengthening Water Security in Asia and the Pacific. p. 16.(Çevrimiçi)
<https://www.adb.org/sites/default/files/publication/189411/awdo-2016.pdf>,
15.12.2018.

Yapılan araştırmalara göre, Asya-Pasifik bölgesinde 2009 yılından itibaren, kentsel nüfusun %30'u gecekondu mahallelerinde yaşamakta; %25'i ise hijyen koşullarından mahrum iken, kırsal kesimde yaşayan nüfusun ise yarıdan fazlası bu konuda yoksunluk çekmektedir. Bölgede su kirliliğini azaltmak amacıyla yerel

yönetimler ile diğer tüm kurumların birlikte hareket etmeleri gerekmektedir. Atık su arıtma sistemleri az olmakta birlikte, aşırı kullanımı söz konusu olduğundan topluma yeterli gelmemektedir. Bu nedenle çevresel regülasyonlar (düzenleme), sürdürülebilir altyapı hizmetleri sağlanmalı ve kapsayıcı bir atık su yönetimi politikası oluşturulmalıdır. Güney Asya ve Güneydoğu Asya ülkeleri için yapılan araştırmalara göre, mevcut durumda, etkin atık su yönetimi, altyapı, karar alma süreci ve dolayısıyla kurumsal düzenlemeler konusunda istenilen hedeflere ulaşamamaktadır. Bu hedeflere ulaşmada işbirliği ve teknoloji önemli bir yer tutmaktadır (Güngören ve Regallet, 1998: 20-21; Kamal vd., 2008: 346-352; WWAP, 2017: 99).

Orta Asya bölgesinde ise, sınır ötesi suların rasyonel kullanımı hem ilgili ülkelerde yaşayan insanlar için hem de sürdürülebilir büyüme için önemlidir. Fakat, bölgesel anlamda su yönetiminde problemler görülmektedir. Bu problemler: (i) Baskın olan tarafın su kaynaklarını daha fazla kullanması, (ii) Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin çökmesiyle beraber oluşan ekonomik zorluklar ve bu nedenle çıkan sorunlar dolayısıyla bölgedeki ülkelerin iletişimsizliği, (iii) su kaynağının akış yönündeki ülkelerin ilk olarak sudan yararlanarak tarımsal sulama ve enerji üretmek amaçlı kullanması ve böylece su kalitesindeki düşüşler, (iv) bölgesel ve yerel anlamda iyi işleyen bir su yönetimi sisteminin olmaması ve (v) nüfusla beraber içme suyu üzerindeki baskıların artması şeklinde sayılabilir. Son 40 yıl içinde gerçekleşen bu problemler, sanayi kullanımı ve insanlar için içme suyu arzı konusunu hem önemli hale getirmiş hem de zorlaştırmıştır. Bu noktada, bölgesel ve yerel anlamda işbirliği eksikliği giderilmelidir. Ülkelerin birbirlerinin su üzerindeki haklarına saygılı olması ve su kullanımını ihtiyaç derecesinde ve suyu kirletmeden kullanması ülkeler arasındaki iletişimi ve işbirliği sağlanmasını kolaylaştıracaktır. Tarımsal sulamada etkinliği artırmak ve su kalitesini korumak konusunda ülkelerin birlikte çalışması sürdürülebilir kaliteli su kaynaklarına sahip olmasını sağlayacaktır (Baqai, 2005: 79; Chellaney, 2014: 626-627; Severskiy, 2004: 60-61).

1.3.4. Latin Amerika-Karayipler: Su-Sanitasyon-Salgın

Latin Amerika-Karayipler bölgesi çok kurak alanlara sahip olmakla birlikte çoğunlukla nemli bir bölgeden oluşmaktadır. Su kaynaklarının çoğu tarımsal sulama için kullanılmakta daha sonra evsel kullanım ve sanayi kullanımı gelmektedir (FAO, 2016a; Jiménez, 2008: 177-178).

Bölge nüfusunun büyük bir kısmı şehirlerde yaşamaktadır. Günümüzde bu bölgede (Tablo 1.7.) nüfusu 10 milyonu aşan dört metropol şehir bulunmaktadır. Tahminlere göre, 2050 yılına kadar bir kaç şehrin daha bu listeye girilmesi beklenmektedir (WWAP, 2017: 107).

Tablo 1.7. Latin Amerika ve Karayipler Bölgesi Nüfus Artışı (milyon)

	1980	1990	2000	2017	2030	2050	2100
Latin Amerika ve Karayipler	362.8	449.4	540.7	646	718	780	712

Kaynak: UN. (2017). **United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division: World Population Prospects: The 2017 Revision, Key Findings and Advance Tables.** Working Paper No. ESA/P/WP/248. p.1.; PAHO. (1990). “The Situation of Drinking Water Supply and Sanitation in The American Region at The End of The Decade 1981-1990, and Prospects for the Future. Volume 1”, Washington, IRCWASH, p.5. (Çevrimiçi) <https://www.ircwash.org/sites/default/files/827-AAL90-8870-0.pdf> ,04.01.2019.

Latin Amerika bölgesinde yaşanan kentleşme süreci ve günümüzde yaşanan bu denli kentsel nüfus artışı tarihte nadiren görülmektedir. Bazı ülkelerin belirli bölgelerinde kentte yaşayan nüfus %90’ları bulmaktadır. Bu durum, su kaynaklarını olumsuz etkilemektedir. Bu nüfus artışı bölgedeki ekonomiyi etkilemekte ve imalat sanayinde büyümeye neden olmaktadır. Bu ise, su kaynaklarını ve su talebini etkilemekle beraber suyun yapısında da değişikliklere yol açmaktadır (Lee, 2000: 71-72).

Nüfusun artması ve buna bağlı olarak verilen su hizmetlerine karşın, suyun yeniden kullanılması amacıyla kurulan atık su arıtma sistemleri yetersiz kalmaktadır. Atık suların sürekli artması ve su kirliliğini arttırması hem çevresel hem de sağlık

sorunlarına yol açmaktadır (Noyola vd., 2012: 926; WWAP, 2017: 107). Bölgede atık su arıtma tesislerinin artırılması gerekmektedir. Fakat bu yatırımlar büyük çaplı finansmana ihtiyaç duymaktadır. Yapılan araştırmalara göre, 33 milyar dolar yatırım ile atık su arıtma kapasitesi 2030 yılına kadar %64 seviyesine çıkarılabilir. Ekonomik anlamda bu yatırımların finansmanı ülkelere zorluk çıkardığı için atık su arıtma sistemlerinin oluşturulması kolay olmamaktadır (Garcia, 2006: 13-14; Mejía vd., 2012'den aktaran WWAP, 2017:109). Ayrıca, bölgedeki su kullanımı ile ilgili bilgiye, sadece 32 ülkeden 9'u için ulaşılabilmektedir. Bu ülkeler: Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Dominik Cumhuriyeti, Guatemala, Meksika, Nikaragua ve Peru'dur. Ancak, bu bilgiler de 1996-2002 yıllarına aittir (Sato vd., 2013: 4).

Su ve sağlık bağlamında Latin Amerika ve Karayipler için verilecek en iyi örnek 1991 yılında yayılan kolera hastalığıdır. Kanada ve Uruguay dışında Amerika kıtasında bulunan tüm ülkelerde görülmüştür. Su kirliliği sebebiyle varılan noktayı göstermek açısından önemli bir tecrübedir. Aşağıdaki Şekil 1.4.'de salgın bölgesi görülmektedir (Idelovitch ve Ringskog, 1997: 1).

Şekil 1.4. Kolera Salgınının Amerika Kıtasındaki Coğrafi Yayılımı (1991-1995)

Kaynak: Idelovitch, E. ve Ringskog, K. (1997). **Wastewater Treatment in Latin America: Old and New Options**, World Bank Publications.p. 2.

Kentsel su yönetimi, bölgede temel su hizmetinin yayılmasına rağmen yetersiz kalmaktadır. Mevcut su sisteminde bu eksiklikler 1990'lı yıllarda su yönetiminde değişikliğe gidilmesine neden olmuştur. Su hizmetindeki sorumluluklar merkezden yerele doğru geçmiştir. Birçok su kaynağına sahip büyük belediyeleri olan Brezilya, Arjantin, Şili gibi ülkelerde su hizmetinin sunumu yerel nitelikte özel şirketlere devredilmiştir. Bu hizmet devirleri genellikle yönetim sözleşmeleri veya imtiyaz anlaşmaları ile yapılmıştır. Meksika'da ise yap işlet devret modeli ile gerçekleştirilmiştir (Lee, 2000: 75).

1.3.5. Arap Bölgesi: En Kurak Bölge

Arap bölgesi dünyanın en kurak bölgesidir. 2014 yılı verilerine göre, buradaki 22 ülkeden 18'inde kişi başına su miktarı 1000 m³'ün altında olup; su sorunu yaşayan bir bölgedir. Bu bölge, Dünya'da yenilebilir su kaynaklarının %1'ine sahip olmakla beraber nüfus olarak Dünya'nın %5'inden fazlasına sahiptir. Bu nedenle, Arap ülkeleri için atık suların arıtılarak yeniden kullanımı su döngüsü için çok önemlidir. Aşağıdaki Tablo 1.8.'den de görüldüğü üzere toplanan atık su miktarı ve arıtılması hakkında istatistikler verilmiştir. Güvenli bir şekilde arıtılan atık suların %23'ü çoğunlukla tarımsal sulama ve yeraltı sularını beslemede kullanılmaktadır (WWAP, 2017: 92; Young, 2005: 470).

Tablo 1.8. Ülkelere Göre Toplanan, Arıtılan ve Yeniden Kullanılan Atık Su Hacmi (2013, milyon m³)

Devlet	Toplanan Atık Su Hacmi	Arıtılan Atık Su Hacmi	Arıtılan Atık Suyun Kullanım Hacmi	Arıtılan Atık Suyun Kullanım Hacmi (%)
Bahreyn	122.8	122.8	38.1	31
Kuveyt	b.y.	308.3	308.3	100
Umman	26.2	26.2	20.4	78
Katar	176.8	158.7	115.9	73
Suudi Arabist.	1317.2	1317.1	237.1	18
BAE**	615.7	605.3	397.2	65.6
Irak*	620.4	415.7	0	0

Ürdün	130.8	130.8	113.3	87
Filistin*	61	45.3	0	0
Cezayir	1570.4	275.2	19.3	7
Libya*	291.1	45.8	14.7	32
Tunus	235	228.6	60	26
Sudan	18	0	0	0
Yemen*	159	64.3	b.y.	b.y.

*2012 b.y. bilgi yok ** Birleşik Arap Emirlikleri

Kaynak: WWAP. (2017). **The United Nations World Water Development Report 2017. Wastewater: The Untapped Resource.** Paris, UNESCO.p. 93.

Bölgede meydana gelen çatışmalar, karışıklıklar ve bunların sonucu yaşanan göç dalgaları su kapasitesi üzerinde baskı oluşturmakta ve ayrıca su altyapısına zarar vermektedir. Bu nedenle, suyun yönetimi ve suyun ulusal bir politika olarak kabul edilmesi önemlidir. Suyun etkin yönetimi için ise, yerel yönetimler arasında işbirliği sağlanması son derece faydalıdır. Örneğin, Lübnan’da, atık su sektörü için ulusal strateji olarak şunlar hedef olarak belirlenmiştir: Atık suyun toplanması, arıtılması ve kullanılması için bütünleşik ve önceliklendirilmiş yatırım programı; bu konuda standartları koymak ve düzenlemek amacıyla gerekli yasal ve politik araçların kullanılması; kurumsal anlamda sorumlulukları tanımlamak ve hizmetin sunumu için gerekli kapasiteyi oluşturmak; ulaşılabilirliği kolay ve bedeli ödenebilir bir hizmet için finansal araçlar oluşturmak; ve atık su sektöründe özel sektör katılımını optimize etmektir. Bu hedeflerin gerçekleştirilmesinin önündeki engeller ise, finansal kapasite, bölgedeki çatışmalar ve politik istikrarsızlık olarak görülmektedir. Bu çerçevede, bölgede suyun sürdürülebilirliğini sağlamak için politik, yasal, mali ve kurumsal anlamda reformların olması önerilmektedir. Bütünsel bir su yönetimine ulaşmak için her ülkenin bu faktörlere önem vermesi ve birbirleri ile işbirliği içinde bulunması gerekmektedir (WWAP, 2017: 93; Young, 2005: 473).

Dolatyar ve Gray (2000: 65-71), bölgedeki su politikasına yönelik önerilerde bulunmaktadır. Bu bağlamda üç soruya cevap aranmaktadır. Bunlar: (i) Su kıtlığı geçmişte bir savaşa neden oldu mu? (ii) Gelecekte bir savaşa neden olabilir mi? ve (iii) Su diplomasisi ülkelerarası barışı sağlamada yardımcı olabilir mi? Burada önemli olan bu soruların, su politikasının ele alınış açısını ve bölgesel ilişkileri etkilemesi bakımından ne kadar önemli olduğunu vurgulamalarıdır. Geleceğe yönelik

önerilerle verilen cevaplar ise, ikisi arz yönlü biri talep yönlü olmak üzere üç tanedir. Bunlardan, “sanal su”⁵ ve arıtma yöntemi arz yönlü; su fiyatlamasında düzenleme ise, talep yönlü politikadır. Su savaşlarına karşı verilen cevap ise, suyun savaşa konu edilemeyecek kadar değerli oluşudur. Ülkelerin böyle bir riski almalarının söz konusu olamayacağı savunulmaktadır.

1.4. Türkiye’de Su Sorunu

Türkiye, 2016 yılı itibarıyla mevcut kullanılabilir su miktarı kişi başına 1,519 m³/yıl ile su sıkıntısı çeken ülke sınıfındadır. Nüfusun artmasıyla beraber 2030 yılı için öngörülen miktar 1,120 m³/yıl olup ilerleyen zamanda su fakiri ülkeler grubuna doğru gideceği tahmin edilmektedir. *“Mevcut büyüme hızı, su tüketim alışkanlıklarının değişmesi gibi faktörlerin etkisi ile su kaynakları üzerine olabilecek baskıları tahmin etmek mümkündür. Ayrıca bütün bu tahminler mevcut kaynakların 20 yıl sonrasına hiç tahrip edilmeden aktarılması durumunda söz konusu olabilecektir.”* Bu nedenle, gelecek nesillere sağlıklı ve yeterli su bırakılabilmesi için kaynakların çok iyi korunup, akılcı kullanılması ve yönetilmesi gerekmektedir (DSİ, 2016: 40).

Tablo 1.9. Türkiye’nin Su Kaynakları Potansiyeli

SU KAYNAKLARI POTANSİYELİ	
Türkiye’nin Yüzölçümü	779,452 km ²
Yıllık Ortalama Yağış	574 mm/yıl
Yıllık Yağış Miktarı	450 milyar m ³
Yüzey Suyu	
Yıllık Yüzey Akışı	172 milyar m ³
Kullanılabilir Yüzey Suyu	94 milyar m ³

⁵ Sanal su, gerçek anlamda değil, sanal anlamda bir üründe bulunan sudur. Sanal kavramı ile ürünün üretimi için gerekli suya atıfta bulunmaktadır. Sanal su ayrıca “gömülü su” ya da “ekzojen su” olarak da adlandırılmıştır. Sanal suyun bir ülke tarafından ithal edilmesi, suyun ekzojen olarak ithal edilmesi anlamına gelmektedir. Ekzojen su, bir ülkenin yerli sularına dahil edilebilir. Su kıtlığı olan bir ülkede sanal suyun ithal edilmesi, ülkenin kendi su kaynakları üzerindeki baskıyı hafifletebilir. Bu nedenle, sanal su alternatif bir su kaynağı olarak görülebilir. Sanal su ticaretinin ardındaki ekonomik argüman; uluslararası ticaret teorisine göre, ülkeler üretimde göreceli ya da karşılaştırmalı bir üstünlüğe sahip oldukları ürünleri ihraç etmeli, aynı zamanda karşılaştırmalı bir dezavantaja sahip oldukları ürünleri ithal etmelidir (Hoekstra, 2003: 13-14).

Yeraltı Suyu	
Yıllık Çekilebilir Su Miktarı	18 milyar m ³
Tahsis Edilen Miktar	15 milyar m ³
Gelişme Durumu	
DSİ Sulamalarında Kullanılan	40 milyar m ³
İçme Suyunda Kullanılan	7 milyar m ³
Sanayide Kullanılan	7 milyar m ³
Toplam Kullanılan Su	54 milyar m³

Kaynak: DSİ. (2016). Faaliyet Raporu, (Çevrimiçi),

<http://www.dsi.gov.tr/docs/stratejik-plan/dsi-2016-faaliyet-raporu.pdf?sfvrsn=2> , 18.12.2018. s. 39.

Yukarıdaki Tablo 1.9.'a göre, Türkiye'de ortalama yıllık olarak 450 milyar m³ su elde edilmektedir. Fakat kullanılabilir yüzey suları 94 milyar m³'e tekabül etmektedir. Bunun yanı sıra, 18 milyar m³ kullanılabilir yeraltı suyu bulunmaktadır. Toplamda ise, kullanılabilir su potansiyeli 112 milyar m³ olup, bunun 54 milyar m³'ü kullanılmaktadır.

Türkiye, hidrolojik olarak 25 akarsu havzasına bölünmüş olup, ortalama yıllık akış miktarı toplam 171 km³'tür (DSİ, 2016: 41). Bu miktarın yıllık olarak değişme ihtimali yüksektir. Çünkü, yıllık ortalama yağış miktarı iklim özelliklerine bağlıdır ve böylece potansiyel su miktarında dengesiz bir dağılıma neden olmaktadır. Bu nedenle, her bir akarsu havzasının da potansiyel su miktarı farklılaşmaktadır. Su potansiyeli en yüksek havza, Fırat-Dicle Havzası olup yıllık ortalama 49.91 km³ akış potansiyeline sahiptir. En düşük potansiyele sahip havzalar ise, Burdur Göller Havzası ve Akarçay Havzasıdır. Bu havzalar sırasıyla, 0.26 km³ ve 0.33 km³ yıllık ortalama akış potansiyeline sahiptir (Tablo 1.10.).

Tablo 1.10. Türkiye Drenaj Sahaları Bakımından Havzalara Göre Yıllık Ortalama Su Potansiyeli

	Havzanın Adı	Ortalama Yıllık Akış (km ³ /yıl)
En Yüksek	Fırat-Dicle Havzası	49.91
	Doğu Karadeniz Havzası	14.93
	Antalya Havzası	11.25
En Düşük	Küçük Menderes Havzası	0.53
	Akarçay Havzası	0.33
	Burdur Göller Havzası	0.26

Kaynak: DSİ. (2016). Faaliyet Raporu, (Çevrimiçi),
<http://www.dsi.gov.tr/docs/stratejik-plan/dsi-2016-faaliyet-raporu.pdf?sfvrsn=2> , 18.12.2018. s.41.

Türkiye’de yıllara göre su tüketiminin sektörel dağılımı Tablo 1.11.’de yer almaktadır. Tabloya göre, tarım sektörünün her zaman en yüksek payı aldığı görülmektedir. Bu durumda, tarımsal faaliyetlere ayrılan su miktarında tasarrufa gidildiğinde önemli miktarda su elde edilecektir. Ayrıca, Türkiye’de var olan tarımsal alanın yaklaşık 1/3’ü ekonomik anlamda sulanma potansiyeline sahiptir (KB, 2014: 22). Bu durum su yönetimi kavramının önemini daha çok artırmaktadır.

Tablo 1.11. Türkiye’de Belirli Yıllar İtibari İle Fiili Su Tüketiminin Gelişimi

Yıl	Toplam Su Kullanımı (milyon m ³)	Su Kullanımı					
		Sulama		İçme-Kullanma		Endüstri	
		Tüketilen (milyon m ³)	%	Tüketilen (milyon m ³)	%	Tüketilen (milyon m ³)	%
1990	30.5	22	72	5.1	17	3.4	11
2000	42	31.5	75	6.4	15	4.1	10
2004	40.1	26.6	74	6.2	15	4.3	11
2008	46	34	74	7	15	5	11
2011	44	32	73	7	16	5	11
2030*	112	72	64	18	16	22	20

* tahmin

Kaynak: Çevre ve Orman Bakanlığı (2004). Türkiye Çevre Atlası. ÇED ve Planlama Genel Müdürlüğü Çevre Envanteri Dairesi Başkanlığı, Ankara. (Çevrimiçi)
<http://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/turk-yecevre-atlas--20180514084340.pdf> ,
 18.12.2018.s.64.; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2012). Çevresel Göstergeler 2011. Ankara.

Su yönetimi, tarımsal sulama, içme-kullanma ve sanayi de kullanılmak üzere mümkün olan en çok fayda sağlayacak biçimde tasarlanmalı ve buna uygun şekilde plan ve dağıtımının yapılarak etkin ve verimli biçimde su kaynaklarının kullanılmasıdır. Su yönetimi ile ilgili sorunlar ise, sulama sistemlerinin işletimi, suyun kalitesi ve suyun organizasyonu açılarından incelenebilir⁶ (Çakmak vd., 2008: 217-221).

Sulama sistemlerinin işletiminde etkinlik önem kazanmaktadır. Sulamada gerçekleşen kayıplar nedeniyle verimlilik düşmekte ve sulama randımanı da beklentilerin altına düşmektedir. Türkiye’de yapılan incelemelerde çoğunlukla yüzey sulama sistemlerinin kullanılması nedeniyle su kayıplarının fazla olduğu görülmektedir. Bu durum hem toprağa zarar vermekte hem de suyun aşırı kullanımı nedeniyle israfa sebep olmaktadır. Bu nedenle, sulama sisteminde klasik yöntemden damla sulama ve yağmurlama yöntemlerinin kullanılması önerilmektedir. Yapılan gözlemler sonucu bu yöntemle sulama randımanında önemli ölçüde artış sağladığı görülmüştür (Kanber, 2006: 6; KB, 2014: 23).

Suyun kalitesi ise, birçok kurum tarafından belirlenmeye çalışılmaktadır. Fakat her kurum kendi belirlediği parametrelere göre yapmakta; bu yüzden elde edilen veriler tatmin edici bir şekilde değerlendirilememektedir. Ayrıca, mevcut durumdaki yasa ve düzenlemeler de bütünsel bir su organizasyonunu sağlayamamakta; bu nedenle, şu an var olan su ile ilgili tüm yasa ve düzenlemelerin “su kanunu” altında toplanılması önerilmektedir (Çakmak vd., 2007: 874-879).

Türkiye’de su yönetiminin temelini ise, T.C. Anayasası oluşturmaktadır. Anayasa’nın 168. maddesine göre “*Tabii servetler ve kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir. Devlet bu hakkını belli bir süre için, gerçek ve tüzel kişilere devredebilir. Hangi tabii servet ve*

---

⁶ Su kaynaklarının yönetsel sınırlarını, kurumsal yapı, veritabanı, izleme ve denetleme noktaları, kanun ve yaptırımlara ilişkin mevcut yapı ve sorunlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Karadağ, A. A. (2008). “Türkiye’deki Su Kaynakları Yönetimine İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **TMMOB İnşaat Muhendisleri Odası Su Politikaları Kongresi**, Ankara, 20-22 Mart 2008.

kaynağın arama ve işletmesinin, Devletin gerçek ve tüzel kişilerle ortak olarak yapacağı veya doğrudan gerçek ve tüzel kişiler eliyle yapılması, kanunun açık iznine bağlıdır. Bu durumda gerçek ve tüzel kişilerin uyması gereken şartlar ve Devletçe yapılacak gözetim, denetime ait usul ve esaslar ile müeyyideler kanunda gösterilir.” Türkiye’de su yönetiminin merkezi idarenin sorumluluğunda olduğu kanunda açıkça belirtilmektedir. Su ile ilgili önemli kararlar merkezden alınmaktadır. Bu kararların uygulayıcıları ise bakanlıkların ilgili birimleri ve yerel idareler tarafından yerine getirilmektedir (Kıbaroğlu ve Başkan, 2011: 8). Burada önemli bir nokta olarak görülmektedir ki devlet istediği takdirde su hizmetini piyasa mekanizması aracılığıyla yerine getirebilme olanağına sahiptir.

Kurumsal olarak bakıldığında, ilk olarak, 1950’li yıllarda Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü (DSİ) kurulmuştur. 1980’li yıllardan itibaren nüfus artışı, kentleşme ve sanayileşmeye ile beraber artan çevre ve su kirliliğine karşı tedbir amaçlı olarak 1983 yılında Çevre Kanunu; 1988 yılında ise, Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği çıkarılmış olup; 1991 yılında da, Çevre Bakanlığı kurulmuştur. Devam eden süreçte su konusunu ilgilendiren birçok yasal düzenleme yapılmıştır. Fakat, bu durum, Türkiye’de su yönetiminin karmaşık olmasına neden olmuştur. 2011 yılında ise, Orman ve Su İşleri Bakanlığı’na bağlı Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, su yönetiminde koordinasyon sağlanabilmesi amacıyla kurulmuştur (Muluk vd., 2013: 36). Türkiye’de su yönetiminden sorumlu bazı kurumların isimleri ve görevleri aşağıda Tablo 1.12. ile verilmektedir.

Tablo 1.12. Su Yönetiminde Rolü Olan Devlet Kurumları

Kurum	Görev
Devlet Su İşleri (DSİ)	İçme, sulama ve kullanma suyu temini ve atık su arıtım hizmeti sağlanması, taşkın koruma, sulu ziraati yaygınlaştırma, hidroelektrik enerji üretimi, yeraltı suyu etüt ve araştırmalar için kuyu açmak veya açtırmak, yeraltı suyu tahsisi yapmak, yeraltı sularının korunması ve tescili, baraj ve isale hattı, su tasfiye tesisi ilaçları, su depoları yapımı.

Su Yönetimi Genel Müdürlüğü	Su kaynakları yönetimi, politika belirleme, su yönetiminin ulusal ve uluslararası düzeyde koordinasyonu, nehir havza yönetim planlarının hazırlanması, yeraltı ve yüzeysel suların kalitesinin izlenmesi, sektörel su tahsisi, Ulusal Su Bilgi Sistemi'nin oluşturulması.
Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü	Su ve toprak kaynaklarının yönetimi, kalite izlenmesi, atık su arıtma.
Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü	Sulak alanlar ve biyolojik çeşitliliğin korunması; korunan sulak alanların yönetimi.
Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü (mülga Elektrik İşleri Etüt İdaresi-EİE)	Elektrik üretimi amaçlı su kaynaklarının araştırılması.
Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu (EPDK)	Hidroelektrik üretimi için lisans verilmesi.
Sağlık Bakanlığı	İçme suyu ve yüzme suyu kalite izleme, çevre ve halk sağlığı ile ilgili tedbirlerin alınması ve aldırılması, içilecek ve kullanılacak nitelikte su temini, lağım ve mecra tesisatı ile ilgili sağlık düzenlemelerinin yapılması ve denetlenmesi.
İl Özel İdareleri	Belediye alanlarının dışındaki yerleşim yerlerine su, kanalizasyon ve atık su arıtımı hizmetleri sağlanması.
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı*	Tarım politikalarının belirlenmesi, sulama etkinliği, balıkçılık ve su ürünleri mevzuatı, kıyı suları da dahil tüm su ürünleri sahalarının kalitesinin denetlenmesi, zirai ilaç kontrolü ve izlemesi.
İller Bankası	Belediyelere su, kanalizasyon ve atık su arıtımı tesisleri yapımı için kredi ve teknik destek sağlanması.
Sulama Birlikleri**	Yerel düzeyde sulama suyu dağıtımı.
Belediyeler	Su dağıtımı, kanalizasyon ve atık su arıtım hizmetleri, endüstriyel atık su deşarjlarının denetimi, atık su arıtım tesislerinin yapımı, işletimi ve bakımı.

Kültür ve Turizm Bakanlığı	Turistik bölgelerde atık su arıtım altyapılarının yapımı.
Kalkınma Bakanlığı***	Su kaynakları yatırımlarının genel planlaması (ör. barajlar, rezervuarlar ve su temini, kanalizasyon ve arıtım)

* Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Orman ve Su İşleri Bakanlığı birleştirilerek yeni ismi, Tarım ve Orman Bakanlığı olmuştur.

** 19.04.2018 tarihli 7139 sayılı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile sulama birlikleri DSİ bünyesine alınmıştır.

*** Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Kalkınma Bakanlığı birleştirilerek yeni ismi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı olmuştur.

Kaynak: Muluk, Ç.Kurt, B.Turak, A.Türker, A.Çalışkan, M.Balkız, Ö.Gümrükçü, S.Sarıgül, G. ve Zeydanlı, U. (2013). **Türkiye’de Suyun Durumu ve Su Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar: Çevresel Perspektif.** İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği-Doğa Koruma Merkezi.s. 37.

İKİNCİ BÖLÜM

SU HİZMETİNDE YAŞANAN DÖNÜŞÜM VE SU ÖZELLEŞTİRMELERİ

Neoliberalizm, 1970’li yıllarda hazırlanan 1980’de ise yürürlüğe giren küresel ekonomi politikasını yönlendiren ideolojinin adıdır. Diğer bir deyişle, “yeni liberalizm” piyasada tam serbestliğin ikinci uygulamasıdır. Neoliberalizm, temellerini liberal teoriden almakta; bireysel özgürlüğü ve piyasanın serbestliğini savunarak devlet müdahalesine karşı durmaktadır. Diğer yandan, neoliberal yaklaşımda, bireysel özgürlük ile sosyal adalet arasında bir bağ bulunmamaktadır. Kazgan (2016: 11-26), bu durumu şöyle ifade etmektedir: “*Ne var ki kapitalizm kârlılık sıkışması yaşayınca, savaş da çıkarabiliyor, yozlaştırılan finansallaşmaya da başvurabiliyor, ahlâk ilkelerine de boş veriyor. Bu da yadsınamaz bir gerçek.*” Bu çerçevede görülmektedir ki, neoliberalizmin doğuşunun 1970’lerde küresel sermayenin kâr hadlerindeki düşüşe paralel olması tesadüf değildir.

Kurallar ve sınırlamalara tabi tutulan faaliyetlerin tam serbestleşmesi olan neoliberal süreç, küresel örgütler tarafından yönlendirilmekte; kamu malı ve toplum gibi kavramların ortadan kaldırılmaya çalışılarak yerine birey ve bireysel sorumluluk kavramlarının getirilmesi ve kamu harcamalarının deregülasyon ve özelleştirmeler ile azaltılmaya çalışılması istenmektedir⁷ (Martinez ve Garcia, 1997). Bu süreçte, sınırlı bir kaynak olarak kabul edilen suyun da ticarileştirilerek özelleştirilmesi gündeme gelmiştir. Bu ticarileştirme ve özelleştirme safhası suyun metalaştırılması sonrasında ortaya çıkmaktadır.

Eaton (1996: 28-44); metayı, kullanım değeri olan, insan emeği tarafından ve değişim için üretilen mal olarak tanımlamaktadır. Buradaki önemli nokta, bir malın kullanım değeri ile değişim değeri arasındaki ilişkidir. İnsanların ihtiyaçlarını

---

⁷ Martinez ve Garcia’nın yaptıkları çalışmada kamu hizmetlerinin özelleştirilmesine örnekler verilirken “...ve hatta temiz suyun da özelleştirilmesi” denilerek vurgulanması suyun diğer mallar karşısındaki önemini göstermesi açısından önemlidir.

giderme özelliğine sahip; diğer bir deyişle, faydalı mal olması kullanım değerini ifade etmektedir. Buna ek olarak, değişim değerinin de bulunması (ki günümüzde değişim değeri fiyat ile ölçülmektedir) malın metalaşmasına neden olmaktadır. Suyun metalaşması ise, nihai bir mal olarak kullanım değeri nedeniyle piyasada alınıp satılabilmesi (fakat bu durum kesinlikle değişim değerinin olmasını gerektirmemektedir) ve başka meta üretimlerinde hammadde olarak kullanılmasından kaynaklı olarak suyun ve su hizmetlerinin fiyatlandırılmasını ifade etmektedir (Yılmaz, 2013: 69). Bir zincir olarak ilerleyen bu süreç, suyun ekonomik bir mal olarak kabulünden sonra su hizmetlerinin özelleştirilmesine varmaktadır.

Suyun metalaştırılarak özelleştirilmesine yönelik karşıt görüş, su hakkı düşüncesidir. Su hakkı, suyun yaşam ile doğrudan bağı olması nedeniyle, onurlu bir yaşam için güvenilir ve yeterli su miktarına erişimin temel bir insan hakkı olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Su hakkının kabul edilmesi, insanları sudan mahrum etmekten kaçınmak, insanları sudan mahrum edilmesine karşı korumak ve su temin edemeyenlere su temin etmek gibi zorunlulukları içermektedir (Lee ve Best, 2017: 4). Suyun ekonomik bir mal olarak değerlendirilmesini engelleyen bir içeriğe sahip olan su hakkı düşüncesi, su hizmetlerinin özelleştirilmesini savunan neoliberal politikalar karşısında olup; bu küresel politikaların yöneliminin değiştirilmesinde önemli bir yere sahiptir.

Bu bölümde, su hizmetinde yaşanan dönüşüm ve böylece gerçekleşen su özelleştirmeleri incelenirken; uluslararası örgütlerin su özelleştirmelerinin gerçekleştirilmesi için savundukları düşünceler ele alınmakta; küresel su aktörleri ve farklı özelleştirme biçimleri incelenmektedir. Devamında, bu dönüşüm süreci gerçekleşirken su hakkı fikrine de yer verilmekte; son olarak, özelleştirmelerin tecrübe edildiği ülke örnekleri incelenerek sonuçlar ortaya koyulmaktadır.

2.1. Su Hakkının Evrimi

2.1.1. Ekonomik Bir Mal Olarak Su

Su, ontolojik olarak birçok yönü olan bir maddedir. Su; tarihi, bölgesel ve politik bir nesne olarak birçok açıdan ele alınabilir. Su, geçmişle günümüz arasında var olan bir bağıdır ve bu köprüde suya birçok özellik yüklenmiştir. Bu çerçevede görülmektedir ki su, gökyüzünden yağmur olarak düşen, nehirlerde ve musluklardan akan bir madde olmaktan çok daha fazlasıdır. Antropologlar suyun sosyal, kültürel, ruhani ve politik alanlarda ne kadar derine işlediğini açıklamakta ve suyu sadece bir kaynak değil, birçok sosyal alemi birbirine bağlayan bir madde olarak görmektedirler. Bu da iki bakış açısı ile önerilmektedir. Birincisi, birden fazla ontolojiye sahip tekil bir madde olmasıdır. İkincisi ise, sosyal hayatın su ile düzenlenmesidir. Modern çağda hayatın düzenlenmesi için su gerekli bir materyaldir. Bu çerçevede, suyun hiçbir zaman tekil bir madde olduğu değil; fakat ontolojik anlamda her zaman bir çokluk ifade ettiği söylenebilir (Barnes ve Alatout, 2012: 483-485).

Barlow'a göre, doğal döngü içerisindeki suyun gezegende tükenmesi söz konusu değildir. Fakat, son elli yıl içerisinde insan kaynaklı sebepler ile yüzey suları önemli oranda kirletilmiştir. Bu durum ise, temiz su açısından bir tehdit oluşturmaktadır (Barlow, 2007: 25). Aslında günümüzdeki çevre sorunları, insanoğlunun doğa üzerinde egemenlik kurma süreciyle başlamıştır. Bu süreç, birbirine paralel biçimde zaman içerisinde devam etmiştir. Doğa üzerinde hüküm sürmek için bilgi birikimi oluşturan insan, doğayı anlamlandırma çabalarına kendisini doğadan ayrı tutarak başlamıştır. Bu süreçte, çevre sorunları aniden çıkmamış birikerek zaman içerisinde varlığından haberdar olunmuştur. Kentleşme, sanayileşme ve nüfus artışıyla beraber artan tüketim olgusu, çevrenin nicel ve nitel olarak kirlenmesini arttırmıştır. Düşünülenin aksine, bu kirlilik doğanın kendisini yenileme hızının üzerine çıkmış ve böylece ekolojik sorunlar hızla artmaya başlamıştır (Ökmen, 2004: 332-334). Hedefi kâr maksimizasyonu olan kapitalizm ise, insani ihtiyaçları piyasa mekanizmasına konu ederek ekolojik krizin

derinleşmesine neden olmuştur. Su krizinin ortaya çıkışı da bu çerçevede değerlendirilmelidir (Lebowitz, 2010: 7).

Foster ve Clark (2009: 2), egemen iktisadi ideolojinin ekolojik çelişkilerinin en iyi “Lauderdale Paradoksu” ile açıklandığını ifade etmektedir. Bu paradoksa dayanarak, kamu refahı ile kişisel zenginleşme arasında bir çelişki olduğunu ve kişisel zenginleşmede bir artışın kamu refahındaki azalışa neden olduğu belirtilmektedir. Bu düşünce hava, su ve gıda gibi ihtiyaçlar içinde geçerlidir. Bu bağlamda kıtlık söylemi, bir şeyin değişim değerinin ve kişisel zenginliğin artması için bir gerekliliktir. Bu nedenle, ele alınan su krizi özel sektörün yeni yatırım aracı olarak görülmektedir. Kıtlık söylemi metanın değerini arttıracak için su kıtlığı tartışmaları suyu ekonomik bir mal olarak değerlendiren tartışmalara götürmektedir. Bu durum, suyun ticarileşmesine ve özelleştirilmesine neden olmakta, insanları ve diğer canlıların temel ihtiyaçları olan suya erişimini arka plana atmaktadır.

Uluslararası örgütlerin iddiasına göre, su hizmetindeki bütün etkinsizlikleri minimize etmek fiyatlama mekanizması ile mümkündür. Suyu ekonomik bir mal olarak kabul etmek bu yaklaşımı basitleştirmektedir. Çünkü, yüksek fiyatlar, su kullanımını değerli kılacak ve atık su miktarını azaltacaktır. Böylece, su kaynaklarında ve hane halkları için kullanılabilir su miktarında artış olacaktır. Bunun sonucunda, su kaynakları korunacak ve suyun sürdürülebilirliği artmış olacaktır (Blumel, 2004: 962-963).

Suyu ekonomik bir mal olarak ele almak, su hizmetini maliyet karşılama yöntemi ile sunmak demektir ki bu durum adaletsizliğe yol açmaktadır. Maliyet karşılama ilkesi, istikrarlı ve mali açıdan uygun bir su arzının sağlanması ancak özelleştirme ile mümkün olduğu argümanına dayanmaktadır. Bu düşünceye göre, yetersiz kaynaklar ve yüksek maliyetler nedeniyle, devletler su sağlama maliyetlerini karşılayamayabilir. Bu nedenle, özel sektörün katılımı, güvenli suya daha fazla erişim sağlamak için hayati derecede önemlidir (Blumel, 2004: 964-965).

1980'li yıllardan itibaren hız kazanan özelleştirmeler kapsamına su hizmetleri de dahil edilmiştir. Hatta, uluslararası finans kurumları, su hizmetlerinin özelleştirilmesini önemli bir borç verme koşulu haline getirmiştir (Globalization Challenge Initiative, 2001). Doğal bir hak olarak tanımlanan su, 1990'lı yıllardan itibaren ekonomik bir mal olarak görülmeye başlanmış ve kapitalist sistemde sermaye birikiminin gücü, suyu piyasaya konu olabilecek bir mal haline dönüştürmüştür (Sarı ve Tuluay, 2011: 57).

2.1.2. Yeni Su Politikaları ve Dublin Konferansı İlkeleri

Su üzerine küresel çapta birçok konferans gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki, 1977 yılında Mar del Plata'da UN'in düzenlediği Uluslararası Su Konferansı (Conference on Water) su tarihi açısından çok büyük öneme sahiptir. Mar del Plata Konferansı ile ulusal ve uluslararası boyutta dünyanın bir su krizinden kaçınmasına yardımcı olacak hedefler belirlenmiştir. Bu çerçevede, bu konferansın odaklandığı konu dünyanın giderek artan nüfusunun sosyo-ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli miktarda kaliteli su temin etmesini sağlama sorunu ile uğraşmaktır (Biswas, 2004a: 81-82; UN, 1977).

1992 yılında yapılan Dublin Konferansı'nda ise, sürdürülebilir su politikalarının ve eylem programlarının formüle edilmesi hedeflenmişti. Bu doğrultuda, Dublin Konferansı'nda kabul edilen ilkeler ile yeni bir su politikası görüşü ortaya çıkmıştır (Biswas, 2004a: 83). Dublin İlkeleri:

1. Temiz su, yaşamı, kalkınmayı ve çevreyi korumak için gerekli olan sonlu ve hassas bir kaynaktır. Su yaşamı sürdürdüğü için, su kaynaklarının etkin yönetimi, doğal ekosistemlerin korunmasıyla sosyal ve ekonomik kalkınmayı birbirine bağlayan bütünsel bir yaklaşım gerektirir. Etkin yönetim, bir su toplama havzası ya da yeraltı suyu havzasını kapsayan toprak ve su kullanımlarını birbirine bağlar.
2. Su kaynaklarının geliştirilmesi ve yönetiminde, her seviyede kullanıcı, planlayıcı ve politika yapımcıları içeren katılımcı bir yaklaşıma dayanmalıdır. Katılımcı yaklaşım, politika yapımcılar ile halk arasında suyun önemine dair farkındalık yaratmayı içerir. Bu, kararların en uygun

düzeyde alındığı, halkın katılımı ve su projelerinin planlanmasında ve uygulanmasında kullanıcıların katılımıyla gerçekleştirildiği anlamına gelir.

3. Kadınlar su hizmetinin sağlanması, yönetimi ve korunması konusunda merkezi bir rol oynamaktadır. Su kaynaklarının geliştirilmesi ve yönetimi için kurumsal ortamlarda, su hizmetinin sağlayıcıları ve yaşam çevresinin koruyucuları olarak kadınların bu önemli rolü nadiren görülmüştür. Bu ilkenin kabulü ve uygulanması, kadınların özel ihtiyaçlarını karşılamak ve karar verme ve uygulama da dahil olmak üzere su kaynakları programlarındaki kadınlara her düzeyde katılmaları için gerekli donanımına sahip olmaları ve bunları güçlendirmek için pozitif politikalar gerektirir.
4. Su, tüm kullanım alanlarında ekonomik bir değere sahiptir ve ekonomik bir mal olarak tanınmalıdır. Bu ilkede, ilk önce tüm insanların temiz su ve hijyene uygun bir fiyata erişebilmeleri için temel hakların tanınması hayati önem taşımaktadır. Suyun ekonomik değerinin bilinmemesi, kaynakların israfına ve çevreye zarar verecek şekilde kullanılmasına neden olmuştur. Suyun ekonomik bir meta olarak kabul edilmesi, iyi bir şekilde yönetilmesi, verimli ve adil kullanımın sağlanması, su kaynaklarının korunması ve muhafazasının teşviki için önemli bir yoldur (Bergkamp ve Sadoff, 2012: 115).

Bluemel (2004: 963-964), Dublin Konferansı'nda kabul edilen 4. ilke ile suyun ekonomik bir mal olarak kabul edilmesinin hem ödenebilirlik kavramının hem de su hakkının kabul edildiğini ifade etmektedir. Dublin'de ifade edilen, *“su, tüm kullanım alanlarında ekonomik bir değere sahiptir ve ekonomik bir mal olarak tanınmalıdır”* cümlesi ile suyun ekonomik bir meta olmasına vurgu yaparken; devamında ise, *“tüm insanların temiz suya uygun bir fiyatla erişebilmeleri için temel hakların tanınması hayati önem taşımaktadır”* cümlesi ile suyun ödenebilir bir fiyatının olmasına vurgu yapılmaktadır. Böylece, suyu ekonomik bir mal olarak yönetmenin, verimli ve adil kullanımının sağlanması ve su kaynaklarının korunması için önemli bir yol olduğunu fakat, bunun yanı sıra, ödenebilir fiyat vurgusu yaparak toplum içerisinde yoksul kişilerin ödeyemeyeceği kadar yüksek fiyatlı olmasını da engellemektedir. Bu nedenle Dublin Konferansı, eşitlikçi su dağıtımını sağlamak amacıyla, ekonomik bir mal olarak su konseptini, bir insan hakkı olarak su düşüncesi ile sınırlandırdığını belirtmektedir.

Salman ve McInerney-Lankford (2004: 9) ise, ödenebilir bir fiyat ve hak

ifadesinden yola çıkarak 4. ilke ile suyun ilk kez hak olarak tanınması açısından önemli olduğunu ifade etmektedir. Fakat ödenebilir bir fiyat ile birlikte su hakkının kabul edilmesi suyun ücretsiz verilmesini mümkün kılmadığını belirtmekte; bunun yanı sıra, Dublin İlkeleri ödenebilirlik kavramının nasıl belirleneceği ve içeriğinin ne olacağı hususunda bir açıklık getirmemektedir.

Biswas da (2004a: 84), Mar del Plata'da başarılanlardan sonra Dublin Konferansı'nı bir hayal kırıklığı olarak görmektedir. Dublin İlkeleri ile suyun bir ekonomik mal olarak kabul edildiğini savunmakta, bunun aksine 15 yıl önce Mar del Plata ise, su kullanımını verimli kılmak ve sosyal hedefleri göz önünde bulundurarak buna uygun bir işletim maliyeti ile finanse etmek üzere uygun bir fiyat politikasının olmasını kabul etmiştir. Üstelik bu ilke sadece içme suyu ve endüstri için değil sulama için de kabul edilmektedir. Dublin Konferansı'nın ise, suyun sosyal yönünü ihmal ederek adalet ve gelir dağılımını dikkate almadığını ve bu şekilde ele alınan su kaynaklarını geliştirme projelerinin sürdürülebilir olmayacağını belirtmektedir.

“Suyun ekonomik bir meta olarak kabul edilmesi, iyi bir şekilde yönetilmesi, verimli ve adil kullanımın sağlanması, su kaynaklarının korunması ve muhafazasının teşviki için önemli bir yoldur” şeklinde ifade edilen 4. ilke ile adil dağılım ve verimlilik, suyun ekonomik bir mal olarak kabul edilmesinin faydaları olarak tanımlanmaktadır. Fakat, kıt kaynaklar piyasada en verimli oldukları alanda kullanılırlar ve verimliliği belirleyen ölçüt ise o mala atfedilen fiyattır. Bu nedenle, verimlilik beraberinde adaletsizliği de getirmektedir. Çünkü, piyasada adil dağılımın gerçekleşmesi önemli değildir. Bireyler, ödeme güçleri ölçüsünde piyasada üretilen mal ve hizmetlerden faydalanırlar. Suyun da bu şekilde piyasaya konu edilmesi verimlilik artışına neden olabilir fakat adaletsiz bir yapı oluşturacağı da yüksek ihtimal dahilindedir (Gardner ve Prugh, 2008: 6). Ödenebilirlik kavramı, tamamen ücretsiz kullanımdan doğacak su israfının önüne geçilmesi ve sürdürülebilir bir su politikası için maliyet karşılama açısından önemlidir. Fakat bu denge iyi sağlanmalı, ödeme durumu olmayanların su hakkı garanti altına alınmalıdır.

Dublin Konferansı, suyu hem ekonomik bir meta olarak ele alması hem de su hakkını vurgulaması açısından tartışmaların odak noktası olmaktadır. Suyu ekonomik bir mal olarak ele alanlar Dublin İlkeleri'ni savunmaktadırlar. Diğer yandan, suyun ekonomik bir mal olarak ele alınmasına karşı çıkanlar da bir insan hakkı olarak su hakkını savunurken Dublin İlkeleri'ne dayanarak bunu başlangıç kabul etmektedir (Topçu, 2008: 48). Bu sebeple, Dublin Konferansı, ilk defa suyun ekonomik bir mal olarak ele alınışı açısından bir milat; bir insan hakkı olarak su savunucuları için ise, bu düşünceyi desteklemek amacıyla somut bir kıvılcım olarak görülebilir.

2.1.3. Su Hakkı

İnsan hakları, doğrudan insan olmaktan kaynaklanan haklardır. İnsan hakları doğası gereği üç önemli özelliğe sahiptir. Bunlar: Eşitlik, devredilmezlik ve evrenseldir (Donnelly, 2013: 10).

Temel insani ihtiyaçlar, hakların oluşmasına yol açmaktadır (Green, 1981: 6). Bay (1982: 67), öncelikle, istekler ile ihtiyaçlar arasındaki farkı tanımlayarak ihtiyaçların; insan hayatı, sağlık ve temel özgürlüklerin kaynak noktası olduğunu belirtmektedir. İhtiyaçların giderilmesi fiziksel ve ruhsal olarak insani gelişiminin sağlıklı bir şekilde devamı için gereklidir. Hava, su, gıda, uyku gibi ihtiyaçlar fiziksel olarak gözlemlenebilen ihtiyaçlardır. Yine aynı paralel düşüncede ele alınacak olursa; birçok amacın gerçekleştirilmesi için minimum sayıda denilebilecek gerekli miktarda gıda, temiz su, barınma, sağlık ve eğitim ihtiyaçları insanın doğuştan sahip olduğu haklardır⁸ (McHale ve McHale, 1979: 16).

İlk olarak, “Neden Su Hakkı?” diye düşünülecek olursa, suyun önemi kadar basit bir cevabı olduğu açıktır: Yaşam, su olmadan var olamaz. İlk tartışmalar, suyun bağımsız bir insan hakkı olup olmamasıyla ilgilidir. Hak temelli yaklaşım, çevresel adalet teorisi, sürdürülebilir kalkınma taraftarları gibi birçok kalkınmacı teori suyun

---

⁸ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin (1948) 25. maddesinin 1. paragrafı da bu düşünceyi desteklemektedir. “Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir.”

bir hak olarak kabul edilmesini savunmaktadır. Suyun bağımsız bir hak olarak kabul edilmesi, etki ve ortaya çıkaracağı zorunlulukları açısından dolaylı olarak başka bir haktan türetilmesine göre daha farklı olacaktır. İnsan hakları tartışmaları ile su hakkına desteğin ve insanlar için su hakkından faydalanmanın maksimum düzeyde olması amaçlanmaktadır. Bu tartışmalar küresel düzeyde su hakkının tanınırlığını arttırmış fakat halihazırda uluslararası hukukta bağımsız bir hak olarak kabul edilmemiştir (Hardberger, 2005: 340). Suyun, günümüzdeki sorunsal durumu tahmin edilseydi bu metinler yazılırken su hakkı açıkça ifade edilirdi (Gleick, 1998: 501).

Su hakkı, doğrudan uluslararası hukuki metinlerde yer almasa bile, yaşamın devamlılığı için bir zorunluluk olması nedeni ile, insan yaşamının sürdürülmesi adına en basit ve temel anlamda yaşam hakkından bahsedildiği noktada su hakkından da bahsedilmiş sayılmaktadır. Bu düşünce çerçevesinde, bir türev hak olarak her zaman kaçınılmaz olarak vardır ve insan yaşamının onurlu bir şekilde devamlılığı adına gerekli yaşam standartları sunma ideali ile kabul edilen haklar içerisinde her zaman yer edindiği düşünülmektedir (Alvarez, 2000: 2; Bluemel, 2004: 969-970; Salman ve McInerney-Lankford, 2004: 56; Williams, 2006: 475).

Bir şeyi yasal olarak talep etmek ile iddia etmek arasındaki önemli bir fark vardır. Yasal talep, doğrudan etkileyen sonuçlara sahipken; iddia etmek ise, sadece açıklayıcı bir yorumdur. Hak talebinde bulunmak doğrudan bir şeyleri harekete geçirecektir (Feinberg, 2014: 150). Dolayısıyla, su hakkının yasal olarak kabul edilmesi devletlere sorumluluk yükleyecek ve bu konuda devletlerin harekete geçmesi gerekecektir.

Pejan (2004: 1183), uluslararası hukukta su hakkının kabul edilmesinin normatif açıdan önemini şöyle ortaya koymaktadır:

“İnsan hakları içerisine suya erişim hakkı ve su kısıtlılığı dahil edildiğinde birçok önemli hedef başarılmış olacaktır. İlk olarak, suya erişim hakkının kabul edilmesi, hükümetleri su kısıtlılığına önem ve öncelik vermeye zorlayacaktır. Böylece, devletler bu hakkı yerine getirmek için yasal yükümlülük altına girecektir. İkincisi, insan hakları yaklaşımı su hakkının

günümüzdeki ve gelecekteki durumunu yeniden onaylayacak ve suya erişim hakkını uluslararası toplum için acil gündem konusu olarak sunacaktır. Üçüncüsü, su yoksunluğunun, yaşam hakkı üzerinde olduğu gibi diğer temel insan hakları üzerinde de hayati derecede önemli bir etkisi vardır. Bu nedenle suyu bir insan hakkı olarak kabul etmek ve tanımak mantıklıdır. Sonuç olarak, su konuları üzerindeki odağın ve önemin artması ile birlikte, uluslararası toplum, su politikaları oluşturma, izleme ve denetlemenin yanı sıra su hakkını oluşturma ve geliştirme üzerine dikkatlerini toplayacaklardır.”

Su hakkı kabul edildiği takdirde devletler üzerine üç önemli sorumluluk yüklenmektedir. Bunlar: Saygı duyma, koruma ve yerine getirme görevleridir. **Saygı duyma** görevi ile devlet, bireylerin su hakkına doğrudan ya da dolaylı olarak müdahale edemeyeceği kastedilmektedir. Örneğin, su kaynaklarını kirletemez veya keyfi olarak ya da yasa dışı olarak bireyleri su ve hijyen hizmetinden mahrum bırakamaz. **Koruma görevi** ise, üçüncü kişilerin su hakkına müdahale etmesine karşı gerekli yasal ve uygulamaya yönelik tedbirler alınması gerekmektedir. **Yerine getirme** görevi ise, uygun yasal, idari, hukuki ve bütçe ile ilgili gerekli işlemlerin yapılmasıdır. Ayrıca, bu sorumluluk mevcut su kaynaklarının arttırılması, ihtiyacı olan kesime su ve hijyen hizmetinin götürülmesi, bu hizmetlerin ödenebilir miktarda olması, doğru bir şekilde kullanımı için eğitim verilmesi, su kaynaklarının korunması ve israfın minimize edilmesi için gerekli işlemlerin yapılmasını zorunlu kılmaktadır (Aistle, 2004: 593-595; UN, 2010b: 27-28).

Liberal düşünceye göre, su hakkının konum itibariyle belirlenmesi negatif ve pozitif haklar ayırımına dayanmaktadır. Negatif haklar (sivil ve politik haklar), bireylerin özgürlüğünde bir kısıtlama olması ihtimaline karşı herhangi bir edimden kaçınılması gereken haklardır. Pozitif haklar (sosyal ve ekonomik haklar) ise, negatif hakların aksine bir edim gerektiren, temiz su, barınma, gıda, sağlık gibi ihtiyaç halinde sağlanması gereken haklardır. Negatif hakların korunması için tarafların hoşgörülü olması yeterli iken, pozitif hakların korunması için bir fiil gerekmede ve kaynakların yeniden dağılımı söz konusu olmaktadır. Bunun yanı sıra su hakkının negatif haklar çerçevesinde ele alan düşünürler de bulunmaktadır (Evans, 2002: 200; Plant, 2016: 107-109). İçme suyuna erişim hakkı, sosyal ve kültürel hakların kullanılması için bir önceliktir. Bu çerçevede, bu hakkın iyi bir şekilde tanımlanması

ve devletlerin yükümlülüklerinin belirlenerek, ulusal ve uluslararası alanda uygulanması gerekmektedir (Gleick, 1998: 489).

2.1.3.1. Ulusal Boyutta Su Hakkı⁹

Ulusal boyutta devletlerin su hakkı konusunda saygı duyma, koruma ve yerine getirme sorumlulukları olduğu için gereken önlemi almak ve anayasa ve yasa olarak su hakkını kabul etmek önemli bir gelişme olarak görülmektedir. Bu çerçevede, bazı devletler su hakkını anayasalarında ve yasalarında doğrudan kabul ederken, bazıları ise vatandaşlara su sağlama olarak yer vermektedir (Güvener, 2006: 27).

Ekvador, Güney Afrika, Uganda, Uruguay, Nikaragua, Kenya gibi ülkeler anayasalarında su hakkına açık bir şekilde vurgu yapmaktadırlar (WaterAid vd., t.y.).

1998 tarihli Ekvador Anayasası'nın 23. 42. ve 249. maddelerinde içilebilir su hakkı, sanitasyon ve suyun sunumuyla ilgili çok önemli sorumluluklar devlete yüklenmektedir.

Uganda ise, 1995 tarihli Anayasası'nın önsözünde su hakkını tüm halk adına tanımaktadır. *“Tüm Ugandalılar, eğitim, sağlık hizmetleri, temiz ve güvenli su, barınma, yeterli kıyafet, yiyecek, güvenlik, emeklilik ve emeklilik maaşı haklarına ve fırsatlarına ve erişim hakkına sahiptir.”*

1996 tarihli Güney Afrika Anayasası, 27. maddesinde herkesin yeterli yiyecek ve suya erişme hakkına sahip olduğunu doğrular. 1997 yılı Güney Afrika Su Hizmetleri Yasası, Kısım 3'te *“herkesin temel su kaynağına ve temel sağlık hizmetlerine erişim hakkı”* olduğunu ve *“her su hizmetleri kuruluşu bu hakları*

---

⁹ Ulusal ve bölgesel olarak su hakkının doğrudan ve zimni olarak kabul edilmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Wash United, Freshwater Action Network ve WaterLex. (2012). **The Human Right to Safe Drinking Water and Sanitation in Law and Policy-A Sourcebook.**

gerçekleştirmek için makul önlemler” alması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, su hizmetleri ile ilgili 1998 tarihli Ulusal Su Yasası da bulunmaktadır.

Uruguay’da ise, 2004 yılında değiştirilen Anayasa maddesi ile su hakkı kabul edilmiştir. 2004 yılında değiştirilen madde ile Anayasa’nın 47. maddesi içme suyu ve sanitasyona erişimin temel insan hakları olduğunu doğrulamaktadır. Bu Anayasa değişikliği, halkın referandumu nedeniyle yapılmış ve bu referandumda halkın %64’ünün su hakkının bir insan hakkı olarak kabul edilmesi yönünde oy vermiştir.

Nikaragua da, 2005 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile enerji, iletişim ve su gibi temel kamu hizmetlerinin sağlanması, kolaylaştırılması ve düzenlenmesi devletin bir yükümlülüğü olduğunu ve halkın bu hizmetlere erişim hakkının devredilemezliği kabul edilmektedir.

2002’de Kenya’daki su sektörü reformları Su Kanunu’nun kabul edilmesiyle sonuçlandı. Su Kanunu’nda, su ve sanitasyon hakkı açıkça belirtilmese de, su ve sanitasyon hakkı su sektörü reformlarının bir parçası olarak geliştirilen bir dizi kilit politikada resmen tanınmıştır. 2005 yılında hem su hakkını hem de sanitasyon hakkını içerecek yeni bir taslak Anayasa önerilmiş; bu Anayasa’da su hakkı, madde 65’te *“herkesin yeterli miktarlarda ve makul kalitede su hakkı vardır”* ve madde 66’da *“her insanın makul bir sanitasyon standardına sahip olma hakkı vardır”* şeklinde geçmektedir.

1990’lı yılların başından itibaren devletler anayasalarında “sağlıklı çevre hakkını” kabul etmeye başlamış ve giderek artış göstermiştir. Bu noktada, su kaynaklarının güvenliği kaçınılmaz olarak sağlıklı bir çevre için gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır (Güvener, 2006: 27). 2002 yılı Kasım ayında UNCESCR tarafından yapılan toplantı sonucu yayımlanan Genel Yorum 15’ten (General Comment No: 15) sonra ise, su hakkını kabul eden devlet sayısı iki katına çıkmıştır (WaterAid vd., t.y.).

2.1.3.2. Uluslararası Metinlerde Su Hakkı¹⁰

Uluslararası metinlerde su hakkı doğrudan geçmemesine rağmen, bu metinlerde var olan birçok hakkın ayrılmaz parçası olduğundan çıkarsama yapılarak referans gösterilmektedir.

İçme suyu ve hijyen hakkının tanındığı düşünülen uluslararası metinlerden birisi 1948 tarihli Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'dir (Universal Declaration of Human Rights). Su hakkının kabul edildiği düşünülen 25. madde referans gösterilmektedir (Rosemann, 2005). Buna göre, *“Herkesin kendisinin ve ailesinin sağlık ve refahı için beslenme, giyim, konut ve tıbbi bakım hakkı vardır. Herkes, işsizlik, hastalık, sakatlık, dulluk, yaşlılık ve kendi iradesi dışındaki koşullardan doğan geçim sıkıntısı durumunda güvenlik hakkına sahiptir (madde 25, 1. paragraf) (UN, 1948).”* Ayrıca, 1966 yılında kabul edilen fakat 1976 yılında yürürlüğe giren Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) ise, 11. maddesinin 1. paragrafından su hakkı çıkarsaması yapılmaktadır (Rosemann, 2005): *“Bu sözleşmeye taraf olan devletler herkese, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam standardına sahip olmayı sağlar. Bu standart, yeterli beslenmeyi, giyinmeyi, barınmayı ve yaşama koşullarının sürekli olarak geliştirilmesini de içerir. Taraf devletler bu hakkın gerçekleştirilmesini sağlamak için, kendi serbest iradelerine dayalı uluslararası işbirliğinin esas olduğunu kabul ederek, uygun tedbirleri alırlar (madde 11, 1. paragraf) (UN, 1966)”*

2002 yılı Kasım ayında UNCESCR tarafından yapılan toplantı sonucu yayımlanan Genel Yorum 15'te su hakkının varlığı kabul edilmektedir (Salman, 2012: 44).

“Su, yaşam ve sağlık için öncelikli, sınırlı bir doğal kaynak ve kamu malıdır. Onurlu bir yaşam için insan hakkı olarak su kaçınılmazdır. Diğer insan haklarının gerçekleştirilmesi için de öncelikli bir gerekliliktir (madde 1)(UN, 2002). İnsan hakkı olarak su herkes için yeterli, temiz, makul, fiziksel olarak

---

¹⁰ Uluslararası metin ve konferanslarda su hakkına değinildiğine dair ayrıntılı bilgi için bkz.: Langford, M., Khalfan, A., Fairstein, C. ve Jones, H. (2003). **Legal Resources for International and National Standards: The Right to Water**, Geneva, COHRE.

erişilebilir, kişisel ve ev içi kullanım için yeterli olmalıdır. Eşit miktarda temiz su; susuzluktan ölümleri önlemek, suya bağlı hastalıkları azaltmak, yemek, içmek, kişisel ve ev içi hijyen gibi koşulları sağlamak için gereklidir (madde 2) (UN, 2002).”

Genel Yorum 15’in yayımlanmasından 8 yıl sonra UN 108. Genel Kurul toplantısında güvenli ve temiz içme suyu ile sanitasyon; yaşam ve tüm insan haklarının uygulanması için gerekli bir insan hakkı olduğu kabul edilmiştir. Bu karar, 41 çekimser oya karşı 122 kabul oyu ile sonuçlanmıştır (Salman, 2012: 44; UN, 2010a).

Uluslararası metinlerde su hakkından bahsedilmesi ve tanınması; hesap verebilirlik açısından, toplulukların su hakkını savunabilmesi adına cesaret vereceği, herkesin güvenli, makul fiyatlı ve erişilebilir suya sahip olmak için hükümete karşı lobi faaliyetlerinde bulunarak güçlenmesine neden olacağı ve yasalar tarafından korunan su hakkının denetleneceği düşünülmektedir (The PLoS Medicine Editors, 2009: 2).

Ijuro (2007: 272-273), uluslararası metinlerden yola çıkarak su hakkının sahip olduğu özellikleri şu şekilde özetlemektedir.

- Su, bir insan hakkıdır, kişisel bir hak ve tüm insanları kapsamaktadır.
- Devletlerin gücüne karşı bir denge unsuru olarak formüle edilmiştir.
- Uluslararası metinlerde özel olarak ilan edilmese de, bu metinlerin hukuki yorumlarına dayanılarak çıkarılmaktadır.
- Su, temel yaşam kaynağıdır: Kişisel, evsel, endüstri ve tarımda kullanıldığı gibi diğer alanlarda da kullanılmaktadır.
- Yeterli miktarda ve kalitede olması gerekmektedir.
- Sadece suyun arz edilmesi ile değil; sanitasyon altyapısı ile de ilgilidir.
- İkincil haklardan olan bilgi hakkını da içermektedir.
- Su hakkı, devletlere, vatandaşlarına ve diğer devlet ve vatandaşlarına sorumluluklar yüklemektedir.
- Su hakkının tanınmasında zorlayıcı mekanizmalar yasal araçlardır.

Su hakkı, etkileri bakımından devletlerarası ilişkiler, ulusal çıkar ve egemenlik gücü düşünüldüğünde kaygıların söz konusu olması doğal görülmektedir. Fakat su, ikamesi olmayan bir kaynak olduğu için diğer tüm konulardan farklı ele alınmalıdır. Su, sadece ulusal değil; uluslararası boyutları olan bir konudur. Küresel bir konu olması nedeniyle hem görmezden gelinemeyecek bir konu olup hem de ulusal çıkarların ötesinde bir bakış açısı da gerektirmektedir (Atvur, 2012: 64).

1970’li yıllarda devletlerarası müzakerelerde kalkınma hakkıyla beraber suyun ortak mal statüsünü koruyan düzenlemeler söz konusudur. Fakat, 1990’lı yıllardan itibaren yeni uluslararası ve ulusötesi aktörlerin ortaya çıkışı ve küresel finans kuruluşların etkisiyle değişen uluslararası sistem, su politikalarında da değişime neden olmuştur. Bu çerçevede *“toplanan uluslararası konferanslar ve zirveler ile yayımlanan deklarasyonlar su politikalarında suyun kıt bir kaynak olarak kabul edilmesine, fiyatlandırma uygulamalarına ve suyun ticari bir mala dönüşmesine yol açmış ve uluslararası resmi belgelerde yer almıştır.”* Neoliberal düşünce tarafından oluşturulan su krizi söylemi, yine neoliberal politikalarla çözülmeye çalışılmaktadır. Bu düşünce doğrultusunda yeni kâr alanlarının oluşması ile beraber sorunlarda da artış görülmektedir (Atvur, 2012: 64).

İnsan hakları, insan onuruna uygun bir şekilde yaşamaya karşı tehditlerin listesi olarak düşünülmektedir. Bu çerçevede, neoliberal politikalar ile suyun ekonomik bir mal olarak değerlendirilmesi, yaşam kaynağı su olan insan ve diğer tüm canlılar adına bir tehdit oluşturmaktadır. Bu durum, su hakkı düşüncesi ile beraberinde birçok tartışmayı da getirmekte ve üzerinde iyi düşünülmesi ve karar alınması gereken bir konu olmaktadır (Topçu, 2008: 32).

2.1.4. Küresel Su Aktörleri

Su geçmişte olduğu gibi günümüzde de bir dünya gündemidir ve gelecekte de gündemimizde olacağı kesindir. Su yaşamsal bir madde olduğundan ona atfedilen değer de her zaman çok önemli olacaktır. Bu denli önemli olan bir maddenin, kamusal veya özel olarak sunumunun gündeme gelmesi; ayrıca yaşam hakkını da

içermesi nedeni ile bir takım tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Su neden değerlidir? ve teknik olarak piyasaya konu edilmesi mümkün olan her malın özel sunumu gerekli midir? gibi sorular, üzerinde düşünülmesi gereken konulardır. Küresel çapta suyun ele alınış biçimini ve suya atfedilen değeri görmek açısından bu alanda toplantılar düzenleyen ve raporlar yayımlayan küresel aktörleri dikkate almak gerekmektedir. Çünkü, bu küresel örgütlerin benimsedikleri yaklaşım ve yapılan toplantılarda alınan kararlar bilfiil toplumların yaşamlarını etkilemektedir. Su alanında, UN, WB, WTO ve Dünya Su Konseyi (WWC-World Water Council) gibi küresel örgütler aktif olarak yer almaktadır.

2.1.4.1. Birleşmiş Milletler

UN, 24 Ekim 1945 yılında kurulan, günümüzde 193 devletin üye olduğu uluslararası sistemde önemli bir yeri olan devletlerarası bir örgüttür. UN, dört sütun üzerine inşa edilmiştir. Bunlardan birincisi, barış ve güvenlik: Uluslararası alanda barış ve güvenliğin devamlılığını sağlamak; ikincisi, insan hakları: Milletler arasında eşit haklar ilkesine ve halkların kendi kaderini tayin ilkesine saygı çerçevesinde dostane ilişkiler geliştirmek; üçüncüsü, hukukun üstünlüğü: Uluslararası ekonomik, sosyal, kültürel ve insani sorunların çözümünde ve insan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı teşvik etmede işbirliği yapmak; dördüncüsü de, kalkınma: Ulusların bu ortak amaçlara ulaşma eylemlerini uyumlu hale getirmek için bir merkez olmaktır. Bunların yanı sıra iklim değişikliği, sürdürülebilir kalkınma, cinsiyet eşitliği, gıda üretimi, yönetim, terörizm, silahsızlanma ve insani ve acil yardım gibi birçok farklı alanda sorumluluklar üstlenmektedir (UN Web Page).

UN; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Genel Sekreterlik, Mütevelli Heyeti ve Uluslararası Adalet Divanı organları aracılığı ile üstlendiği görevleri yürütmektedir.

Zaman içerisinde, UN çatısı altında, su konusunda önemli sayılabilecek birçok toplantı gerçekleştirilmiştir. Stockholm Deklarasyonu (1972), Mar del Plata Konferansı (1977), Yeni Delhi Bildirisi (1990), Dublin Konferansı (1992), Rio

Konferansı (1992), Milenyum Bildirgesi (2000) ve Genel Yorum 15 (2002) bu toplantılardandır.

UN, 5-6 Haziran 1972’de Stockholm’de düzenlenen çevre konulu konferansın sonunda yayımladığı bildirgede (Stockholm Deklarasyonu) su konusuna, çevreye ilişkin 26 ilkeden yalnızca birinde yer vererek (2.ilke), “*su, toprak, hava gibi doğal ekosistemlerin mevcut ve gelecek nesillerin faydalanabilmesi için planlama ya da yönetim yoluyla korunması*” gereğini vurgulamıştır¹¹ (UN, 1972: 4).

Su ile ilgili ilk uluslararası toplantı olan UN Su Konferansı, 1977 yılında Arjantin’in Mar del Plata şehrinde düzenlenmiştir. Bu konferansta kabul edilen eylem planında suya olan bakış açısı bir hak olduğu yönündedir. Bu düşünce, tüm toplumların gelişmişlik, sosyal ve ekonomik düzeyi ne olursa olsun, temel ihtiyaçların karşılanacağı şekilde yeterli miktarda ve kalitede temiz suya erişim herkesin hakkıdır denilerek açıkça belirtilmektedir (UN, 1977).

1990’lı yıllara gelindiğinde suyun ekonomik bir mal olarak değerlendirilmesi görüşünün gündeme gelmesi UN’nin yeni politikalar benimsediği düşüncesini akla getirmektedir. Soğuk savaş ve iki kutuplu dünya düzeni zamanlarında UN politikaları, gelişmiş kapitalist devletlerin içindeki ekonomik ve sosyal seçenekleri ile uyumlu olarak daha sosyal denilebilecek bir yapıya sahipti. Ancak, Sovyetler Birliği’nin dağılması ve akabinde “yeni dünya düzeni” olarak adlandırılan süreçte yaşanan neoliberal dönüşüme paralel olarak UN’nin sahip olduğu politik görüşler de değişime uğradı. Küreselleşmenin başlıca aktörlerinden biri haline gelen UN, küreselleşmeyi amaçlayan görüşler çerçevesinde, neoliberal politikaları da tek seçenek olarak sunmaktadır (Salihoğlu, 2006: 6-7).

Suyun gündeme alındığı diğer önemli bir toplantı ise, 1990 yılında UN Kalkınma Programı tarafından düzenlenen Temiz Su ve Sanitasyon İçin Küresel Toplantı’dır. Bu toplantı sonrasında yayımlanan Yeni Delhi Bildirisi’nde ise,

---

¹¹ İsveç’ten (1972) Brezilya’ya (2018) uzanan süreçte su ile ilgili başlıca etkinliklerin kronolojik bir özeti için bkz.: EK 1.

“bazıları için daha fazla olmasındansa, herkes için biraz” sloganı benimsenmiş ve güvenli suyun insan sağlığı ve çevrenin sürdürülebilirliği için entegre su yönetiminin merkezinde olduğu belirtilmekte olup; suyun çevre ve sağlık, toplum ve kurumlar, toplum yönetimi ve finansman ve teknoloji açılarından ele alınmasına yönelik önerilerde bulunulmuştur. Bildirinin 4. ilkesinde, suyun bedava bir mal olmadığı belirtilmekte ve yerel, sosyo-kültürel ve ekonomik koşulları yansıtan uygun bir fiyatlandırma mekanizması benimsenmesinin gerektiği ifade edilmektedir. Etkin maliyet iyileştirmesinin sağlanması için sektör kurumlarına özerklik ve yetki verilmesi gerektiği de vurgulanmaktadır (UN, 1990)

Suyun ekonomik yönüne vurgu yapan, 1992 yılında Dublin’de düzenlenen Uluslararası Su ve Çevre Konferansı sonucunda Dublin Bildirisi yayımlanmıştır. Suyu ekonomik bir mal olarak kabul eden Dublin Bildirisi, küresel su yönetiminde önemli bir dönüm noktasıdır. Konferansta kabul edilen ilkeler, aynı zamanda uluslararası örgütlerin suyun metalaşmasına ilişkin ortak paydada buluşmasını da sağlamaktadır. Nitekim, 1993 yılında WB tarafından yayımlanan Su Kaynaklarının İşletimi (Water Resources Management) adlı raporda bu ilkeler benimsenmiş ve daha da detaylandırılmıştır (Sarı ve Tuluay, 2011: 61).

Yine aynı yıl içerisinde, 1992 yılında Rio’da gerçekleştirilen UN Çevre ve Kalkınma Konferansı’da kabul edilen Gündem 21 (Agenda 21) ile sürdürülebilir kalkınma; sosyal ve ekonomik yönleri ve doğal kaynakların korunması ve yönetimi açılarından ele alınmıştır. Gündem 21’in 18. Bölümü olan “tatlı su kaynaklarının arzı ve kalitesinin korunması: Su kaynaklarının gelişimi, yönetimi ve kullanımı için entegre yaklaşımların uygulanması” başlığı altında madde 18.17 ile suyun sosyal ve ekonomik yönlerinin olduğu böylece talep yönlü mekanizmalar ile yönetilmesi gerektiği, madde 18.16 ile kıt bir kaynak olan suyun sürdürülebilir yönetimi için tüm planlama işlemlerinde ve geliştirmelerde maliyetlerin dikkate alınması gerektiği ortaya koyulmaktadır. Gündem 21’de yer alan ifadelerden anlaşıldığı üzere suya olan ticari yaklaşım açıkça görülmektedir (UN, 1992).

2000 yılında UN Genel Kurulu'nda kabul edilen Milenyum Bildirgesi'nde ise, su kaynaklarının sürdürülemez kullanımını durdurmak için bölgesel, ulusal ve yerel düzeylerde hem adil erişimi hem de yeterli kaynakları teşvik eden su yönetimi stratejilerinin geliştirilmesi ortaya koyulmaktadır. Ayrıca, bu toplantıda, belirlenen Bin Yıl Kalkınma Hedefleri (Millennium Development Goals) arasında, sürdürülebilir çevrenin sağlanması adına 2015 yılına kadar, güvenli içme suyuna ve temel sağlık hizmetlerine sürdürülebilir erişime sahip olmayan nüfusun oranının yarıya düşürülmesi hedefi belirlenmiştir (UN, 2000). Belirlenen bu hedefe ulaşıldığı hedef 7.C açıklamasında belirtilmektedir (UN, t.y.).

2002 yılında da UNCESCR tarafından yapılan toplantı sonucu yayımlanan Genel Yorum 15 ile su hakkının varlığı kabul edilmektedir. Bu sonuç, uluslararası alanda su hakkının tanınması yönünde atılmış en önemli adımlardan biridir (UN, 2002).

Süreç içinde UN örgütünün geçirdiği değişim devletlerin ve uluslararası toplumun değişim algısını yansıtmaktadır. Uluslararası sistemi yöneten kurallar, devletler arasındaki ilişkilerin geniş bir yelpazesini kapsayan, giderek artan sayıda ve spesifik hale gelmiştir. UN'nin, sadece devletlerin çıkarı doğrultusunda değil, halkların çıkar ve haklarını göz önünde tutan bir anlayışla yeniden düzenlenmesinin gerektiği yönünde tartışmalar mevcuttur. Ancak, hükümetlerin bireysel haklara ilişkin ilkelerini kabul etmeleri, daha düzenli ve adil bir dünya inşa etmenin sadece ilk adımıdır. Ayrıca, standartlar ihlal edildiğinde eylemi tetiklemek için tutarlı ve güvenilir araçlara sahip olmak da gereklidir (Taylor ve Curtis, 2017: 317).

Bu bağlamda, katılım konusunda sorun yaşayan kesimlerin hakları, yasal anlamda her zaman temel bir gereklilik olduğundan bahsedilmesine karşın, fiili olarak mümkün olamamaktadır. UN; güvenlik, insan hakları, çevre gibi konularda uluslararası toplumun genel çıkarının korunmasını hedefleyen bir uluslararası kurum olduğu için bu konuya ağırlık verecek şekilde yeniden yapılandırılması önem taşımaktadır (Atvur, 2012: 31).

2.1.4.2. Dünya Bankası

WB, 1944 yılında kurulmuş olup, günümüzde 189 ülkenin üye olduğu yolsulluğun azaltılması ve gelişmekte olan ülkelerin refahını artırmak için sürdürülebilir çözümler arayan küresel bir ortaklık olarak kendisini tanımlamaktadır (WB Web Page).

WB'nin, 1950'li ve 1960'lı yıllarda bugünkü üstlendiği görevler mevcut değildi. O zamanlar sermaye gerektiren altyapı, tren yolları ve enerji santralleri gibi konularda kreditor bir kuruluşken; daha sonra, değişen başkan ile beraber (Robert McNamara) kurum bugünkü politikasına sahip olmuştur (Goldman, 2007: 788).

Küresel su aktörlerinden biri olan WB, 1950'li yıllardan beri gelişmekte olan ülkelere sulama, su hizmeti, taşkın kontrolü, hidrosantral gibi altyapı projelerine finansman sağlamaktadır (Allouche ve Finger, 2003). WB'nin günümüzde “yeşil devrim” diye adlandırdığı politika ile su ile ilgili birçok projeye destek vermekte ve birçok alanda yatırımcılara devasa bir piyasa fırsatı sunmaktadır. WB, 1990 yılı öncesinde su hizmetlerinin özelleştirilmesini kredi anlaşmalarının bir ön koşulu olarak öne sürmeye başlamıştır. Böylece, su ve kanalizasyon gibi kamusal hizmetlerin ticari birer hizmet olarak ele alınması üzerinde durulmuştur (Goldman, 2007: 790).

WB'ye göre, su yönetimindeki sorunlar şunlardır: (i) Kurumlar, bölgeler ve sektörler arasındaki ilişkinin gözardı edilerek bütüncül bir kamu politikası yerine parçalı politikaların sunulması ile etkinliğin sağlanamaması; (ii) fiyatlama sorunları, kullanıcının dikkate alınmaması ve yoksul kesime hizmetin, devlet kurumları ile verimli bir şekilde sunulamaması; ve (iii) son olarak su kalitesi, sağlık ve çevre koşullarını ihmal eden programların uygulanması. Böylece, su sektöründe Keynesyen ekonomi politikalarından koparak neoliberal yaklaşıma dayalı politikaların izlenmeye başlanması ile özel sektör katılımının sağlandığı ve kamu-özel ortaklıklarına imkan verildiği yeni bir finansman yöntemi benimsenmiş ve desteklenmiştir (Grusky ve Fiil-Flynn, 2004; Sarı ve Tuluay, 2011: 66-67).

1990'lı yıllarda WB, izlediği su politikalarını yeniden uyarlamış ve yeni su politikasının temel unsurlarını ise 1993 yılında yayımladığı “Su Kaynaklarının İşletimi (Water Resources Management)” adlı raporla ortaya koymaktadır. Suyu bir meta ve ticari bir kaynak olarak gören raporun başlığı, aynı zamanda, su yönetiminde ticari anlayışın referans noktası haline gelen bir kavram olmuştur (Çınar, 2008: 49).

WB'nin, su kaynakları yönetiminde olmasını düşündüğü yapı şu şekildedir: Su kaynakları işletme ve dağıtım yapılarında yerelleşme, fiyatlama politikasına daha fazla önem vermek, çıkar gruplarının daha fazla katılımını sağlamak, suyun ekonomik bir meta olarak ele alınması ve bu çerçevede kapsamlı bir politika oluşturmaktır. Örgüt, su yönetimine ilişkin sorunların krediler ile çözüleceğini bildirmektedir. Kamu kurumları ve kamusal finansman yetersiz görülmekte; finansman sorunu tüketiciden alınacak bedel karşılığında çözümlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Oluşacak finansman açığı ise, ulusal veya uluslararası kredilerle çözümlenecektir. Bu noktada, devreye özel sektör girmekte ve özel sektörün etkin ve verimli çalışma tarzı ile bedel ödeyecek tüketicilerde artan sorumluluk bilinci birleştiğinde, kıt kaynakların verimli kullanılması ve refah artışının sağlanması amaçlanmaktadır (Aykan, 2008: 366-367).

Bugünlerde, yüksek borçlu fakir bir ülke, WB'den sermaye borçlanmak istediğinde, bir ön koşul olarak, su özelleştirme politikası sunulabilmektedir. Dünyanın en büyük su firmaları olan Fransız temelli Suez, Veolia ve SAUR, küresel özel su piyasalarının yaklaşık %70'ini kontrol etmekte ve 2003'ün ortalarında gerçekleşen küresel ekonomik krizle beraber rakiplerini satın almışlar ve böylece piyasadaki hakimiyetleri artmıştır. Endüstri uzmanları, özel suyun da tıpkı petrol gibi savaşa neden olabilecek değerli bir piyasa malı olarak görüleceğini ifade etmektedir. 1990'lı yıllarda, çoğu su müşterisi Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) olmak üzere yaklaşık 51 milyon kişi sularını özel su şirketlerinden satın almaktaydı. Sadece 10 yıl sonra, gelişmekte olan Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkelerinde olmak üzere bu sayı 460 milyondan fazla kişiye yükselmiştir. Bu sayının giderek artacağı endüstri analistleri tarafından tahmin edilmektedir (Goldman, 2007: 790).

WB, kamusal malların tam satışını ifade etmede özelleştirme; kiralama veya işletme sözleşmesi olan projelerden bahsederken ise özel sektör katılımı veya kamu-özel sektör ortaklığı kavramlarını kullanmaktadır. Bir ortaklık fikri, demokrasi ve paylaşılmış sorumluluğu akla getirmektedir. Aslında, bu sözleşmelerin hepsi özelleştirme olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Çünkü, bu sözleşmeler özel şirketlerin lehine çalışmakta ve şirketlerin ürünlerinin bedelini ödemeyen insanlar aleyhine kesintiler içermektedir. Ayrıca, bir önemli konu da şudur ki söz konusu ortaklığın başarısız olması durumunda devlet ve halk tarafının alternatif bir seçenekleri yoktur. Diğer taraftan, şirketler kârı yetersiz gördükleri noktada ortaklığı bırakabileceklerdir (Barlow, 2007: 59).

WB, kredi taleplerini özelleştirme koşuluna bağlaması ile “*kamu kesimi tarafından üretilen mal ve hizmetlerin finansmanının özelleştirilmesi, kamu kesimince finansmanı sağlanan mal ve hizmetlerin üretiminin özelleştirilmesi, kamu teşebbüslerinin mülkiyetinin ve yönetiminin kısmen veya tamamen özel kesime devredilmesi, mal ve hizmet üretimindeki kamusal tekellerin kaldırılması*” amaçlanmaktadır (Falay, 1998: 14). Su özelleştirmesi konusunda, Dünya Bankası Enstitüsü (WBI-World Bank Institute) Su Politikası Kapasite Geliştirme Programı kapsamında tek başına 1994 yılından bu yana 90 ülkeden 9000'den fazla profesyonele eğitim vermiştir. Ankete katılan program katılımcılarının yaklaşık yarısı, WBI sponsorluğundaki faaliyetlerin kendi ülkelerinde su yönetimi politikalarında reforma yol açtığını söylemiştir. WBI tarafından verilen bu eğitim programları, Banka'nın borç verme çabalarını oluşturmak, uyarlamak ve yönetmek için gerekli uzmanlık türlerini öğretir ve dünya çapında “yeşil neoliberalizmin” üretimine katkıda bulunur (Goldman, 2007: 789; Pitman, 2002: 10). WB'nin politikalarının yanında, WTO'nun hizmet ticaretine izin veren faaliyetleri de su özelleştirmelerini desteklemektedir.

2.1.4.3. Dünya Ticaret Örgütü: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)

WTO¹², GATS ile 1 Ocak 1995 yılında kurulan, küresel çapta faaliyet gösteren bir örgüttür. GATS'ın başlangıcı GATT'a kadar gitmektedir¹³. GATS, 1947 yılında imzalanan GATT kapsamında gerçekleştirilen Uruguay Görüşmeleri (1986-1994) sonucunda GATT'a dahil edilmiş olup, WTO'nun kurulmasına neden olan ve WTO'nun bünyesine aktarılan, hizmet ticaretini düzenleyen ilk çok taraflı anlaşmadır (Erol, 2002).

GATS bir hizmet ticareti anlaşması olduğu için, kendine özgü bir hizmet tanımı vardır. Bu tanım GATS metinlerinde şöyle ifade edilmektedir: “Resmi otoritenin uygulanmasında sunulan hizmetler dışında kalan her sektördeki hizmeti kapsar. Resmi otoritenin uygulanmasında sunulan hizmet; ticari amaç dışında bir ya da daha fazla hizmet sunucusuyla rekabet etmeksizin sunulan hizmettir. Yani resmi otorite ile özel sektör, bu sözcüklerle tamamen birbirinden ayrılmaktadır (Kutbay, 2002: 27).”

Bu bağlamda, GATS'ın kapsamı ele alınacak olursa, mevcut düzenlemeleri genişletmek sureti ile tüm hizmet faaliyetlerini rekabetçi piyasa mekanizmasına dahil eden ve hukuki bir kimlik kazandıran ilk çok taraflı yatırım ve ticaret anlaşması olduğu görülmektedir. WTO Sekreteryası, GATS'ı şu şekilde ifade etmektedir: “GATS, sadece sınır ötesi ticaret ve yatırımları kapsamakla kalmayıp; bir hizmetin yerine getirilmesi ile bağlantılı olarak akla gelebilecek tüm sektörleri (hizmet ve mal

¹² Genel anlamda WTO'nun dayandığı temel anlaşmalar olarak kabul edilen dört anlaşma bulunmaktadır. Bunlar: Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT-The General Agreement on Tariffs and Trade), dünya genelinde mal ticaretini; Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS-The General Agreement on Trade in Services), dünya genelinde hizmet ticaretini; Fikri Mülkiyet Haklarıyla Bağlantılı Ticarete İlişkin Anlaşma (TRIPS-Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights), dünya genelinde fikri mülkiyet haklarını ve Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması ise (TRIMS-The Agreement on Trade-Related Investment Measures), dünya genelinde ticaret haklarını belirlemektedir (Güzelsarı, 2003: 120).

¹³ GATT'ın imzalanmasından GATS'a kadar bir seri görüşme gerçekleştirilmiştir. 1947 Cenevre, 1949 Annency-Fransa Görüşmeleri, 1951 Torquay-İngiltere Görüşmeleri, 1956 Cenevre, 1960-61 Cenevre-Dillon Görüşmeleri, 1964-67 Cenevre-Kennedy Görüşmeleri, 1973-79 Tokyo-Japonya Görüşmeleri ve son olarak 1986-94 Uruguay turu ile birlikte GATS anlaşmasında imza sürecine gelinmiştir (Hasgüler ve Uludağ, 2007: 163).

Üretim sektörleri) kapsayan bir ‘hizmet yatırımları ve hizmet ticareti’ anlaşmasıdır.”

Bu çerçevede, WTO’nun çalışma alanları konusunda çok ciddi emek harcadığı belirtilmektedir. Öyle ki, bu çalışma alanları tanımlanırken anlaşmada yazılması unutulmuş alanları dahi kapsama dahil edecek şekilde esnek bir hareket alanı sağlayacak metin elde edilmesi planlanmaktadır. Serbest piyasa mekanizmasına bırakılması konusunda anlaşma sağlanan on bir temel kategori şu şekildedir (Erol, 2002):

- Telekom, posta hizmetleri, görsel ve işitsel iletişim hizmetleri de dahil olmak üzere iletişim,
- İnşaat ve bağlantılı mühendislik hizmetleri,
- Eğitim,
- Su iletim sistemleri, enerji ve atık su işleme,
- Tüm çevresel hizmetler,
- Finansal, mali ve bankacılık hizmetleri,
- Sosyal hizmetleri de kapsayacak şekilde sağlık ve bağlantılı hizmetler,
- Turizm, seyahat ve bu iki sektörle bağlantılı tüm hizmet ve ürünlerin üretimi,
- Kültürel ve sportif hizmetler,
- Kara, hava, deniz ve tüm diğer ulaşım hizmetleri ve
- Diğer hizmet alanlarıdır.

Kapsamı oldukça geniş tutulan anlaşmanın imzalanmasının ardından WTO başkanı Renato Roggerio’nun *“Korkarım şu anda ne Hükümetler neyin altına imza attıklarının, ne de şirketler neler kazandığının farkında değiller”* diyerek imada bulunmuştur (Güzelsarı, 2003: 120).

WTO’nun bu hizmetler kapsamında gerçekleştirmek istediği amaçlarını ise, şöyle özetlemek mümkündür: Çevreci politikalar ile hayat standartlarını yükseltmek; öngörülebilirlik ve saydamlık ilkeleri çerçevesinde yabancı şirketlerin, yatırımcıların ve ülkelerin, güven ve istikrar içinde yatırımları teşvik etmek ve rekabet ortamından tam olarak faydalanmalarını sağlamak; dünya kaynaklarını sürdürülebilir kalkınma hedefini en iyi şekilde sağlayacak şekilde kullanırmak; ticaret yapan ülkeler

arasında ürün, hizmet ve millet ayrımını ortadan kaldırarak gelişme yolundaki ülkelerin dünya ticaretinden pay almalarını sağlamak ve açıklık politikası ile gümrük tarifeleri, ithalat kotaları gibi sınırlandırmaları kaldırarak ülkeler arasında ticareti artırmak, uygulanabilir ve kalıcı çoktarafli ticareti geliştirmektir (WTO Web Page).

Hizmetlerin, dokunulamaz ve stoklanamaz olması yani anında üretilip tüketilmesi özelliği mallar arasındaki temel farkı oluşturmaktadır. Uluslararası düzeyde hizmet ticaretinde bir avantaj sağlamak için dış piyasalara yatırım yapmak gerekmektedir. Malların yönetimi uluslararası ticaret ile gerçekleşirken; hizmet ticaretindeki dolaşımı yönetmenin yolu ise doğrudan uluslararası yatırımlardır. Uluslararası sermayenin hizmet sanayilerine yatırım yapabilmeleri için bu alanların serbestleşmesi gerekmektedir. Çünkü; elektrik, su, haberleşme, sigorta ve bankacılık hizmet alanlarının genellikle devlet tekelinde olması bu alanlara yatırım yapmayı engellemektedir. 1980’li yıllarla beraber bu alanlarda gerçekleştirilen özelleştirme ve deregülasyon politikaları bu hizmet sanayilerinin uluslararasılaşmasına neden olarak hizmet ticaretini mümkün kılmıştır (Adda, 2002: 90-91; Güzelsarı, 2003: 119).

GATS’a göre su hizmetinin bir özel hizmet olarak kabul edilmesi mümkün görülmektedir. Çünkü; su alınıp satılabilen bir meta mıdır? ve Su piyasada rekabete konu edilebilir mi? sorularına verilen cevap evettir. Piyasada halihazırda var olan şişe suları özel şirketler tarafından sunulmaktadır. Bu nedenle, şişe suyu sektörü temel alınarak tüm temiz suların piyasaya konu edilmesi hedeflenmektedir. Böylece, suyun çıkarımı ve iletimi de özel şirketler tarafından gerçekleştirilecek hizmetler olması amaçlanmaktadır (Yılmaz, 2003).

“Bugün dünya nüfusunun yalnızca %5’i suyu ulusötesi şirketlerden satın aldığı halde, bu şirketlerin yıllık gelirleri dünya petrol ticaretinin yıllık gelirinin yarısına ulaşmış durumdadır. Bu muazzam kârlılık potansiyeli ulusötesi şirketlerin suyu WTO-GATS anlaşması üzerinden ticarileştirme çabalarını daha anlaşılır kılmaktadır. Dünyaca ünlü Fortune dergisinin Mayıs 2000 sayısında su endüstrisinin küresel trendi ile ilgili olarak şu tasvir yapılmıştır: ‘20. yüzyılda Petrol, devletler ve şirketler için ne ifade ettiyse, 21. yüzyılda da ulusların varlık düzeyini belirleyecek, değerli bir meta olan SU aynı değerde olacaktır.’ Aynı tarihte uzmanların su endüstrisi için yaptıkları yıllık gelir tahminleri ise 400 milyar dolar ile petrol gelirlerinin %40’ı ya da

dünya ilaç sanayisinin üçte biri düzeyindeydi. Ancak, dikkat edilmesi gereken ve ayırt edici özelliğe sahip olan en önemli husus, suyun satışından elde edilen bu devasa gelirin dünya nüfusunun yalnızca %5'inden sağlandığı gerçeğidir (Yılmaz, 2003)”

WB, WTO gibi uluslararası kurumların şartlarına ve işleyişine bakıldığında bu kamusal hizmetlerin serbest piyasaya açılması değil şirketlere tevdi edilmesi istenmektedir. Serbest ticaret felsefesine aykırı olan bu düşünceye ancak “şirket kontrolünde ticaret” şeklinde gerçekleştirilen ekonomik küreselleşme modeli denilebilir. WTO’nun küresel ticarete her konuda öncelik verme eğilimi, her şeyin metalaştırılarak piyasaya konu edilmesine temel oluşturmaktadır (Wallach ve Sforza, 2002).

Herhangi bir hizmetin GATS’a dahil olmasını kabul etmek, ülkelerin o alandaki yabancı yatırımları yöneterek elde edecek maksimum avantajın azalmasına sebep olmaktadır. Ayrıca, GATS anlaşmalarındaki kilit nokta şudur ki anlaşmalar yapıldıktan sonra geri çevirme mümkün değildir bu nedenle deregüle edilecek hizmetler iyi düşünülmelidir. Su sektörü sahip olduğu önem açısından yeri çok önemlidir. Suyun insan yaşamı için önemi ve temel bir kamu hizmeti olarak göz önünde bulundurulduğunda; GATS yasal olarak kağıt üzerinde gelir durumu düşük kimselerin su hakkını koruyabilse dahi, suyun monopol olması ve mevcut özelleştirmeler göz önüne alındığında fiili olarak bu mümkün görülmemektedir (Hilary, 2003: 18; Mehta ve Madsen, 2005: 162).

Başka bir bakış açısı ile GATS, sadece özel sektör ile kamu sektörünün karşı karşıya gelmesi değil; aynı zamanda uluslararası sermaye ile ulusal sermayenin de karşılaşması demektir. Böylece, üretimin ulus içinde kalmayıp uluslararası şirketlere geçmesi aynı zamanda elde edilen kârın da ulus dışına çıkması anlamına gelmektedir. Bunun sonucunda, hem kaynak tahsisinde etkinlik hem de gelir dağılımında adalet fonksiyonlarından uzaklaşılabilir. Uluslararası sermayenin sıkışıklığı sorununa bir çözüm olarak düşünülen GATS hükümleri faaliyete geçtiğinde, hizmet alanları merkez sermayenin çıkarına göre yönlenecek ve kâr payları ile daha yüksek fiyatla sunulacaktır (Önder, 2002: 72).

Diğer uluslararası kuruluşların kararları tavsiye niteliğinde iken, GATS'ın hükümlerinin yaptırım gücü nedeni ile WTO'nun kararları ülkeleri bağlayıcı kılmaktadır. Neoliberal politikaların uygulama alanı gördüğü WTO ile suyun ticarileşmesi mümkün olmaktadır.

2.1.4.4. Dünya Su Konseyi: Dünya Su Forumları

1996 yılında kurulan WWC, kendisini küresel çapta su konusunda ilham verici bir lider olarak tanımlamaktadır. WWC, suya hak ettiği değeri vererek, suyun küresel politik gündemin zirvesinde olması için çalışmalar yapmayı amaç olarak belirtmektedir. WWC'nin kurulması fikir olarak ilk kez 1992 yılında Dublin'de gerçekleşen UN Uluslararası Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda ve Rio Zirvesinde teklif edilmiştir. Uluslararası Su Kaynakları Birliği'nin (International Water Resources Association), Kasım 1994'te düzenlenen Sekizinci Dünya Su Kongresi'nde konu ile ilgili özel bir oturum düzenledi. Bu oturum sonucunda, WWC'nin kurulması ve bu iş için hazırlık çalışmalarını yürütecek bir komisyonun kurulması kararlaştırıldı. Sonuç olarak, küresel su yönetiminde farklı, parçalı ve etkisiz çabaları birleştirmek amacı ile ortak bir çatı örgütünün oluşturulması ihtiyacının olduğu konusunda uzlaşıldı. 1995 yılında, WWC Kurucu Komisyonu Mart ayında Kanada'da ve Eylül ayında İtalya'da toplanarak WWC'nin misyon ve vizyonunu belirledi. 1996 yılında ise WWC, resmi olarak merkezi Marsilya olmak üzere kuruldu. WWC'de nihai yetki Genel Meclise aittir. Genel Meclis, kendi içinden seçerek 35 kişilik bir Yöneticiler Konseyi belirler. Yöneticiler Konseyi ise, kendi içinde başkan, başkan yardımcısı ve sayman gibi üyeleri ve diğer üyeleri seçmektedir (World Water Council Web Page).

1998 yılında Dünya Su Forumlarını (WWF-World Water Forum) organize eden Dünya Su Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon; Dünya Bankası Başkan Yardımcısı İsmail Serageldin, Mikhail Gorbachev gibi eski devlet başkanları ve Fransız su şirketi olan Suez'in yöneticisi Jerome Monod gibi finans ve iş dünyasından figürlerden oluşmaktadır. Komisyonun 2000 yılında yayımladığı “

Güvenilir Suyun Olduğu Bir Dünya. Yaşam, Su ve Çevre İçin Bakış (A Water Secure World. Vision For Life, Water and Environment)” adlı raporu ile “Dünya Su Vizyonu: Suyu Herkesin İşi Yapmak (World Water Vision: Making Water Everybody’s Business)” başlıklı yayımlanan Su Vizyon Belgesi’ne dayanarak suya bakış açısını şu şekilde belirtmektedir: *“Her insan, makul bir maliyet ile içme suyuna, uygun sanitasyon ve yeterli yiyecek ve enerji için güvenli suya erişimi olmalıdır. Bu temel ihtiyaçları karşılamak için yeterli suyun sağlanması, doğa ile uyumlu bir şekilde yapılmalıdır”* (Mitchell, 2000).

Su Vizyon Belgesi’nde ayrıca, su krizinin suyun yetersiz olmasından değil; su yönetiminin kötü olmasından kaynaklandığı belirtilmektedir. Su yönetiminde başarı sağlamak için bir takım hedefler belirlenmiştir. Bunlar: Tüm paydaşların katılım sağladığı bütünleşik bir yönetimin olması; su hizmetlerinde tam maliyete göre fiyatlamanın gerçekleştirilmesi; araştırma ve inovasyon için kamu fonlarının arttırılması ve uluslararası su havzalarında işbirliğinin ve su yatırımlarının daha fazla arttırılması şeklindedir (Cosgrove ve Rijsberman, 2000b: xviii-xxvi).

Su kaynaklarının yönetiminde sürdürülebilirliğin sağlanmasının yollarından biri suyun fiyatlamasıdır. Su fiyatlaması tam maliyete göre olmalıdır. Çünkü, kullanıcılara düşük maliyetle veya ücretsiz su temin etmek, suyu kullanacak kişilere doğru teşviği sağlamaz. Bu nedenle; bakım, işletim ve yatırım maliyetleri su fiyatlamasına dahil edilmelidir. Fakat, temel su ihtiyacı herkes için ödenebilir olmalıdır. Devlet, suya ödeme yapamayacak düzeyde gelir durumu düşük kesimlere şeffaf bir şekilde sübvansiyonlar vermelidir (Cosgrove ve Rijsberman, 2000a: 154).

Mitchell (2000), WWC’nin sahip olduğu vizyonun ancak dünya çapında su arzı ve sanitasyon hizmetlerin tamamının özelleştirilmesiyle ulaşılabileceğini ifade etmekte ve su teminindeki mevcut krize odaklanarak Komisyon’un, özelleştirme lehine kanun değişikliklerini gerçekleştirmeyi umduklarını ifade etmektedir. WWF’nin ve Komisyon’un önerilerini; batılı hükümetlerin ve ticari çıkarların; su ve sanitasyon için evrensel bir hakka sahip olma fikrini sona erdirmek ve bu fikri serbest piyasa konseptiyle değiştirmesi için son girişimler olarak görmektedir.

WWC tarafından, üç yılda bir yapılan WWF'ler ile -dünyada su ile ilgili gerçekleştirilen en büyük etkinlik- toplu bir eylemi harekete geçirmektedir. Ev sahibi ülke ile beraber gerçekleştirilen Forum, su topluluğu ve kilit karar vericilerin küresel su sorunları hakkında işbirliği yapabileceği ve uzun vadeli ilerlemelerin izlenebileceği eşsiz bir platform sağlamaktadır. Forum; politika, çok taraflı kurumlar, akademi, sivil toplum, özel sektör ve diğer birçok alandan katılımcıları biraraya getirmektedir. Yıllar içinde, WWF'lere katılımın giderek artması Forum'un gündemde olmasını ve toplumlara ulaşılabilirliğini arttırmıştır. Bu durum, uluslararası düzeyde su sorunlarının tartışılması ve çözümüne yönelik politikaların geliştirilmesi amacı uğruna çalışmalar için teşvik olmaktadır (World Water Council Web Page). Bu bağlamda, devam eden kısımda günümüze kadar gerçekleştirilen Forum'lara değinilecektir.

2.1.4.4.1. Birinci Dünya Su Forumu: Marakeş 1997

Birinci Dünya Su Forumu, 1997 yılında Fas'ın Marakeş kentinde gerçekleştirilmiştir. 63 ülkeden 500 katılımcı ile gerçekleştirilen forumda, "Dünya Suları Üzerine Perspektifler (Perspectives on World Water)", Dünya Suları İçin Uzun Vadeli Vizyona Doğru (On the Road Toward a Long Term Vision for World Water)", ve "21. Yüzyılın Zorlukları-Dünya Su Gününün Kutlanması (The Challenges of the 21st Century-Celebration of World Water Day)" başlıkları üzerinde durulmuştur (World Water Council Web Page). Forum sonunda Marakeş Deklarasyonu yayımlanmış olup; nicelik ve nitelik, politik ve ekonomik, hukuki ve kurumsal, sosyal ve finansal, eğitim ve çevre gibi önemli ve daha iyi anlaşılması gereken karmaşık konuların üzerinde durulmuştur (Salman, 2003: 495).

Forum'da sonuç olarak, etkin su kullanımının teşviki, ekosistemin korunmasının desteklenmesi, su yönetiminde etkili bir mekanizmanın kurulması ve temiz su ve sanitasyona erişimin temel ihtiyaç olarak kabul edilmesi söz konusu olmakla beraber suyun fiyatlaması ile ilgili herhangi bir yorum getirilmemiştir. Suyun, hak değil de temel bir ihtiyaç olarak tanımlanması özelleştirmeleri akla

getirse de bu konu hâlâ tartışmalı olmaya devam etmiştir. Ayrıca, İkinci Dünya Su Forumu’nda Dünya Su Vizyonu belgesinin hazırlanması kararlaştırılmıştır (Oki, 2003: 65).

2.1.4.4.2. İkinci Dünya Su Forumu: Lahey 2000

İkinci Dünya Su Forumu, 2000 yılında Hollanda’nın Lahey kentinde gerçekleştirilmiştir. Forum, 114 bakan, 130 hükümet temsilcisi, 500 gazeteci, 5700 katılımcı ve tartışma konularına dahil olan binlerce kişi ile gerçekleştirilmiştir. Konsey’e göre Forum’da, “Gelecek İçin Su Vizyonu (The Water Vision for the Future)” ve “Su Çerçeve Eylemi (Framework for Action)” konularına odaklanarak; su kaynaklarının sahipliğini ve devletin konumu, kalkınma potansiyelini, yönetim ve finansman modellerini ve bunların yoksulluk, sosyal, kültürel, ekonomik kalkınma ve çevre üzerindeki etkilerini ele alan birçok konuda tartışmalar gerçekleştirilmiştir. Yayımlanan Bakanlar Deklarasyonu’nda (Ministerial Declaration) ise, temel su ihtiyaçlarını karşılamak, gıda arzını güvence altına almak, ekosistemleri korumak, su kaynaklarını paylaşmak, riskleri yönetmek, su değerlemesi ve su yönetimini doğrudan geleceğimizin temel zorlukları tanımlanmaktadır (World Water Council Web Page).

Forum sonunda yayımlanan Bakanlar Deklarasyonu’nda, suya bakış açısının “21. Yüzyıl İçin Su Güvenliği (Water Security in the 21st Century)” amacı ile yaklaşıldığı belirtilmektedir. Bu çerçevede, suyun yaşam ve ekosistem için hayati önemi olduğu gibi ülkelerin kalkınması için de gerekli olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle, sürdürülebilir kalkınma ve politik istikrarın gerçekleştirilmesi, herkesin sağlıklı ve üretken bir yaşam sürdürebilmek için uygun maliyetli suya erişimi olduğu ve su ile ilgili tehlikelerden korunması için temiz suların, kıyı sularının ve ilgili ekosistemin korunup geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Ministerial Declaration, 2000).

Deklarasyon, suyun fiyatlamasına değinirken gelir durumu düşük kimseler dikkate alınarak aynı zamanda, yönetim çerçevesinde tüm paydaşların katılımının da dikkate alınıp, masrafların kullanıcılara yansıtıldığı bir fiyatlama sistemini önermektedir. Tüm paydaşlar ile gerçekleştirilecek bu yönetim anlayışının, su kaynaklarının yönetiminde barışçıl bir işbirliğinin oluşmasına ve aynı zamanda su kaynaklarının sürdürülebilirliği ve geliştirilmesine yönelik bir sinerjinin oluşmasına teşvik olacağı düşünülmektedir (Ministerial Declaration, 2000).

Ayrıca, Forum’a paralel olarak Dünya Su Fuarı da (The World Water Fair) gerçekleştirilmiştir. Fuar’ı, 32.500 kişi ziyaret etmiştir. Fuar’da, hükümetlerin yanı sıra, su şirketleri de stantlar kurmuş ve su sorunun çözümünde sadece kamu yatırımlarının değil; aynı zamanda özel sektör yatırımlarının da etkili olduğu mesajı ile suyun ekonomik faydasına yönelik mesaj verilmesi önemli bir ayrıntı olarak kayda geçmiştir (Oki, 2003: 66).

Barlow’a göre (2007: 73-74), Forum’un “Gıda İçin Su”, “İnsanlar İçin Su” ve “Doğa İçin Su” başlıklarına odaklanılacağını düşünerek gelen binlerce kişi gerçekleştirilecek diyalogta kendilerine bir yer bulabileceğini düşünüyordu. Fakat, Suez, Vivendi, Nestle ve WB’den konuşmacıların olduğu panelde kamu-özel sektör işbirliğine odaklanıldı ve övüldü. Bunun yanı sıra Barlow, hiçbir sivil toplum örgütüne de yer verilmediğini ve bütün farklı fikirlerin dirençle karşılaştığını belirtmektedir. Ayrıca, ilk defa UN ile bağlantılı resmi bir belgede tüketicilerin sadece kendi kullandıkları suların maliyetini değil, yatırımcıların kâr etmesine yetecek düzeyde (tam maliyete göre fiyatlandırma anlayışı) ödeme yapmaları tavsiye edilmiştir. Forum; suyun bir insan hakkı olarak ele alınmasının kabul görmemesi ve su hizmetinin devlet kadar özel sektör tarafından da gerçekleştirilebilecek bir ihtiyaç olarak ele alınması ile sonuçlanmıştır.

2.1.4.4.3. Üçünü Dünya Su Forumu: Kyoto 2003

Üçüncü Dünya Su Forumu, 2003 yılında Japonya'nın Kyoto ve Osaka kentlerinde birbirine paralel oturumlar şeklinde 130 bakan, 1000 gazeteci ve 24 bin katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların ve oturumların çokluğu nedeni ile farklı kentlere bölünmesi ve oturumların paralel olarak gerçekleşmesi Forum'un bütüncül bir şekilde ilerleme kaydetmesine engel olmuştur (Biswas, 2004a: 86-87). Forum, Kyoto'da "Su Altyapısının Finansmanı (Financing Water Infrastructure)"; Osaka'da ise "Kamu-Özel İşbirliği (Public Private Partnerships)" başlıkları altında gerçekleştirilen seanslardan oluşmaktadır (Bakker, 2003: 111).

"Su Altyapısının Finansmanı" başlıklı paneli oluşturan katılımcı bileşenlerini görmek WWF'nin suya bakış açısını yansıtmaması hakkında fikir verebilir. Forum'un organizatörleri tarafından görevlendirilen, Michel Camdessus (IMF eski Genel Müdürü) tarafından yönetilen Panel, önemli kalkınma bankalarının başkanlarını, özel su şirketlerinin temsilcilerini, hükümet temsilcilerini ve iki sivil toplum kuruluşu temsilcilerini bir araya getirmiştir (Bakker, 2003: 113).

Forum'da yayımlanan ve "Camdessus Raporu (Camdessus Panel Report)" olarak bilinen "Suyun Herkes İçin Finansmanı (Financing Water For All)" başlıklı rapor; su hakkında uluslararası hedefler, suyun finansmanı, su yatırımları ve yönetim hakkında birçok teklifi içinde barındırmaktadır. Rapor'da, su ve hijyen için özel sermayenin akışını teşvik etmek ve desteklemek için yeni bir finans mimarisine ihtiyaç duyulduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda, su sektöründeki özel kredi ve yatırım sektörüne yönelik risklerin azaltılması; kur riskinin en aza indirilmesi için yerel para biriminde finansman sağlanması; (örneğin, yerel sermaye piyasalarının ve fonlama kaynaklarının geliştirilmesi veya yerel kalkınma bankalarının oluşturulması yoluyla); yabancı para yükümlülüklerini kabul eden su şirketleri için paranın devalüasyon edilme riskine karşı kamu tarafından garantiye alınması adına Likidite Destekleme Hizmetinin (Liquidity Backstopping Facility) kurulması ve Resmi Kalkınma Yardımını (Official Development Assistance) ve

diğer imtiyazlı finansman biçimlerini, özel sektör katılım sözleşmeleriyle ilgili büyük ve sabit maliyetlerin karşılanması yönünde yönlendirilmesi gerektiği önerilmektedir (Bakker, 2003: 113-114).

Ayrıca, Rapor'da; (i) hükümetlerin, altyapı hizmetlerinin sunumunda özel sektörün katılımı için uygun bir ortam yaratması; (ii) özel sektör katılımı için sözleşmelerin standartlaştırılması ve teşvik edilmesi, yerel yönetimlerin performansını artırmak için teşvik odaklı sözleşmeler kapsamında özel şirketleri kullanmalarına imkân tanınması; ve (iii) ulusal kalkınma bankaları ya da uzmanlaşmış finansal kurumlar, dış ve merkezi hükümet fonlarını ve yerel pazarlarda ortaya çıkan fonları, su sektöründe faaliyet gösteren alt-egemen organlara kanalize etmek için aracılar olarak bir rol geliştirmesi şeklinde açıkça özel sektör katılımı ile ilgili tavsiyelerde bulunmaktadır (Winpenny ve Camdessus, 2003: 47-48).

“Kamu-Özel İşbirliği” başlıklı Panel ise, en çok dikkat çeken oturumlardan biri olarak; birçok finans kurumunun, akademisyenin, hükümetin ve sivil toplum kuruluşunun dikkatini çekmiş ve bu bağlamda, su sektörünün özelleştirilmesi hakkında taraflar arasında birçok tartışma gerçekleşmiştir. Panel sonucunda ise bir uzlaşma sağlanamamıştır. Panel'in düzenleyicilerinden biri olan Küresel Su Ortaklığı Kurumu (Global Water Partnership) suyun farklı şekillerde işletilmesinin (kamu veya özel) üzerinde durarak, su yönetiminde hesap verebilirlik, şeffaflık, güçlü düzenleme ve vatandaş katılımlarının önemini vurgularken; diğer düzenleyici olan Kanadalılar Konseyi (Council of Canadians) ise, kamu-özel sektör işbirliği başarısızlıkları üzerinde durmuş ve kamu sektörünün katılımcı demokrasi ile oluşturduğu anlamlı kontrolün önemini vurgulamıştır (Bakker, 2003: 116).

İlk defa muhalif fikirlere sahip sivil toplum kuruluşlarına resmi davet gönderen Forum, özünde yine özel şirket yanlısı bir tutum olarak; daha fazla kamu finansmanı olmadan şirketlerin yoksul ülkelerde sürekli olarak varlığını garanti edemeyeceği mesajı verilmiştir. Bu mesajdan da anlaşıldığı üzere, suyun özelleştirilmesi sonucu herhangi bir kâr azalması sonucunda dahi su gibi yaşamsal

olan bir hizmetin özel sektör tarafından terkedilme tehlikesi mevcuttur (Barlow, 2007: 77,151).

2.1.4.4.4. Dördüncü Dünya Su Forumu: Meksiko 2006

Dördüncü Dünya Su Forumu, 2006 yılında Meksika'nın başkenti Meksiko kentinde, 78 Bakan, 140 ülkeden gelen çeşitli temsilciler, 1395 gazeteci, sivil toplum kuruluşları, şirketler ve 20 bin katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Toplam 206 oturumdan oluşan Forum'da, 552 yerel eylem de meydana gelmiştir (World Water Council Web Page).

Forum, “Büyüme ve Kalkınma İçin Su (Water for Growth and Development)”, “Bütünleşik Su Kaynakları Yönetiminin Uygulanması (Implementing Integrated Water Resources Management)”, “Herkes İçin Su ve Sanitasyon (Water Supply and Sanitation for All)”, “Gıda ve Çevre İçin Su (Water for Food and the Environment)” ve “Risk Yönetimi (Risk Management)” olmak üzere beş temadan oluşmaktadır. Ayrıca, yerel yönetim su girişimlerinin finansmanı için yeni modeller, kurumsal kalkınma ve politik ilerleme, kapasite yaratma ve sosyal öğrenme, bilim, teknoloji ve bilginin uygulanması, hedef belirleme, izleme ve uygulama değerlendirmesi gibi farklı perspektiflerde konulara da değinilmiştir (World Water Council Web Page).

Japonya'da gerçekleştirilen Forum'da yükselen muhalif sesler nedeni ile Meksika'daki Forum'da polis güvenlik önemlerini sıklaştırmıştır. Önceki forumlarda özelleştirmeler nedeni ile oluşacak çevresel risklere karşı sinyal veren muhalif grupların sesi, Meksika'da dünya çapında bir halk protestosuna dönüşmüştür. Kamuoyu açık bir şekilde özelleştirmeye karşı çıkmış ve suyun piyasa dışından yönetilmesi gereken temel bir insan hakkı olduğunu savunmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde özelleştirmeler ile hükümetin ve vatandaşların mağdur olması -su fiyatlarının yükselmesi, vaad edilen yatırımların ve su hizmetlerinin gerçekleşmemesi- üzerine sözleşmelerin iptal edilmesi kamuoyunun özelleştirmelere

olumsuz bakmasına neden olmuştur. Özelleştirmelere karşı büyüyen bu tepkiler nedeni ile özelleştirme yanlıları “özelleştirme” söylemi yerine “karma yatırım” ifadesini kullanmışlardır (Carlsen, 2006).

Forum’un ilk gününde 35 bin kişilik bir yürüyüş gerçekleştirilmiş ve bin protestocu ve akademisyen, Meksika İnsan Hakları Komisyonu tarafından düzenlenen “Suyun Savunulması Üzerine Uluslararası Forum (International Forum on the Defense of Water)” adlı alternatif bir halk forumuna katılmışlardır (Barlow, 2007: 155).

Forum sonunda yayımlanan deklarasyonda, bazı hükümet temsilcilerinin su hizmetlerinin maliyetsiz olmadığını, bu nedenle su hakkının; su hizmetlerine -insan yaşamının ve onurunun korunması adına gerekli miktarda olacak şekilde- gelecekteki altyapı hizmetlerini ve su hizmeti sunma maliyetlerini kapsayacak şekilde adil bir ödeme şeklinin ayarlanarak “suya erişim hakkı” olarak tanınması gerektiği ifade edilmiştir. Su krizinin; kurumsal, finansal, teknik ve politik bir durum olduğu ve su hizmetinin sağlanması finansal kaynak ve güçlü bir siyasi irade gerektirdiği de ifade edilmiştir. Kamu-özel işbirliği, bankalar ve yeni eş finansman yapıları geliştirilerek finansman riskleri azaltılmalıdır. Hizmet kalitesinin artırılması sonucunda insanların daha fazla ödeme isteğinde bulunacağı belirtilmiştir. Su sektörünün desteklenmesi adına devletin, kur riskine karşı paydaşları koruması gerekmektedir. Çok paydaşlı ortaklıklar, diyalog, şeffaflık, hesap verebilirlik ve topluma karşı sorumlulukları sayesinde su hizmetlerinin sürdürülebilirliği sağlanacak ve su için daha fazla ödeme istekliliği yaratacaktır. Bütün taraflar riski paylaşacaktır. Sonuçta ortaya çıkan projeler güvenilirlik kazanacak ve sonuçta finansman maliyeti azalacaktır (Austria ve van Hofwegen, 2006: 47-52,89).

Son olarak, Forum’da internet tabanlı sanal olarak toplamda 16 farklı ülkeden 1824 katılımcı ile 67 çalıştay gerçekleştirilmiştir. Bu Sanal Su Forumu, katılımcı sayısının çokluğu, fikirlerin ifade edilmesi ve tartışılması bakımından iyi bir fırsat sağlamış ve şu ana kadar yapılan en aktif sanal forum olmuştur (National Water Comission of Mexico, 2006: 196-197).

2.1.4.4.5. Beşinci Dünya Su Forumu: İstanbul 2009

Beşinci Dünya Su Forumu, 2009 yılında 90 Bakan, 182 ülkeden gelen çeşitli temsilcilerle beraber 25 binin üzerinde katılımcı ile İstanbul'da gerçekleştirilmiş ve şu ana kadar su temalı en geniş çaplı organizasyon olmuştur. Forum'da "İklim Değişikliği, Felaket ve Göç (Climate Change, Disaster and Migration)", "İnsani Gelişimde ve Bin Yıl Kalkınma Hedeflerinde İlerleme (Advancing Human Development and the MDG's)", "Su Kaynaklarını Koruma ve Yönetme (Managing and Protecting Water Resources)", "Yönetişim ve Yönetme (Governance and Management)", "Finansman (Finance)" ve "Eğitim, Bilgi ve Kapasite Geliştirme (Education, Knowledge and Capacity Development)" gibi 25 tema üzerinde durulmuştur (World Water Council Web Page).

Forum'un ana teması "Farklılıkların Suda Yakınlaşması" olarak ifade edilmiştir. Temayı, Forum'un Genel Sekreter Yardımcısı Prof. Dr. Ahmet Mete Saatçi şu şekilde açıklamaktadır:

"Bu tema, Avrupa ile Asya, Ortadoğu ile Afrika, Güney ve Kuzey arasındaki coğrafi kavşak noktalarının altını çizmesinin yanında, dünyanın zengin ve fakir, gelişmiş ve gelişmekte olan bölgeleri gibi çeşitli su kültürleri arasındaki kavramsal ayrılıklara da gönderme yapmaktadır. 'Farklılıkların Yakınlaştırılması' kavramı aynı zamanda yerel, ulusal, bölgesel ve küresel çapta su kullanıcıları, karar-alıcılar, su uzmanları ve çalışanları arasında ileri seviyede bir bilgi alışverişi ve gelişkin bir anlayış oluşturma hedefini de ifade etmektedir. Bu farklı bakış açıları arasında bir alışveriş sağlamak amacıyla köprüler inşa etmek, farklılıkların üzerine çıkma ve çeşitli taraf ve sektörleri bir araya getirme fırsatları yaratacaktır. Son olarak bu tema, kaynakların daha iyi yönetilmesinin Binyıl Kalkınma Hedeflerinin tümüne ulaşmakta katkı sağlaması açısından uluslararası su camiasını daha somut öneriler ortaya koymaya davet etmektedir (y.y., 2009)."

WWC Başkanı Loic Fouchon, herkesin su ile ilgili temel haklara sahip olduğunu ve Konsey'in görevinin bu temel hakların korunması olduğunu belirterek şu şekilde su hakkını ifade etmektedir: *"Bunların ilki suya erişme hakkıdır. Her vatandaşın hakkı olduğu düşünülerek anayasalara eklenmelidir. Böylece evrensel bir hak haline gelmelidir. İkinci önemli ilke, finansmandır. Su politikası için daha fazla*

kaynak ayrılmalıdır. Üçüncü önemli ilke, suyun yönetişiminin iyileştirilmesidir. Örneğin Türkiye'nin, Suriye'nin ve Irak'ın sınır ötesi sular konusunda ortak çalışmaları bulunmaktadır. Son olarak su yönetiminde ademi merkeziyetçi bir yapıya yönelmek gerekir.” Görüldüğü üzere bu forumda da suya erişim hakkı vurgulanmakta olup, su yönetiminde yerleşme önerisinde bulunulmakta ve yönetişim ile beraber özel sektör katılımının yolu da açılmaktadır (y.y., 2009).

Forum'da, “Finansman” teması altında ele alınan konular; “sürdürülebilir finansman”, “sürdürülebilir bir su sektörü için fiyatlandırma stratejileri”, “dar gelirliilerin düzenlemeleri” başlıkları altında toplanmaktadır. Bu başlıklar altında tartışılan konularla ulaşmak istenen amaç, suyun finansmanında talebi oluşturmak, su sektörünün bankalarla ilişkisini geliştirmek ve herkesin erişim sağlayabileceği sürdürülebilir su hizmeti sağlamak olduğu belirtilmektedir (Boyd vd., 2009: 9).

Forum sonunda Bakanlar Deklarasyonu ve bunun yanı sıra yerel yönetimlerin üzerinde anlaştığı İstanbul Su Konsensusu onaylanmıştır. Konsensus'ta, suyun bir insan hakkı olduğuna ve kamu tarafından yönetilmesi gerektiğine, küresel çapta sürdürülebilirlik için ulusal ve uluslararası düzeyde bir yaklaşımın oluşturulması, yerel yönetimler katılımının artırılması konuları üzerinde durulmuştur (Boyd vd., 2009: 15).

2.1.4.4.6. Altıncı Dünya Su Forumu: Marsilya 2012

Altıncı Dünya Su Forumu, 2012 yılında Fransa'nın Marsilya kentinde, “Çözüm Zamanı (Time For Solution)” başlığı altında 173 ülkeden birçok katılımcı ve 250'nin üzerinde oturum ile gerçekleştirilmiştir. Forum'un üç önemli ana teması; “Herkesin Refahını Sağlamak (Ensure Everyone's Well-Being)”, “Ekonomik Kalkınmaya Katkıda Bulunmak (Contribute to Economic Development)” ve “Gezegeni Mavi Tutmak (Keep the Planet Blue)” olmuştur. Bu çerçevede ele alınan konular ise, herkesin suya erişim hakkını ve su hakkını garanti etmek, herkes için bütünsel sanitasyon hizmetine erişimi geliştirmek ve artırmak, su kaynakları

riskleri ve krizleri önlemek ve çözüm üretmek, işbirliği ve barışı su üzerinden sağlamak, bütünleşik su yönetimi, gıda güvenliğini optimal su kullanımı ile sağlamak, su ve enerji arasındaki uyumu sağlamak, su kaynaklarının kalitesini artırmak, etkin, adil ve sürdürülebilir şekilde su yönetimini gerçekleştirmek ve kentleşen dünyada küresel değişime ve iklime cevap vermek başlıkları altında toplanmıştır (WWC-IFC Secreteriat, 2012: 3; World Water Council Web Page).

Forum sonunda yayımlanan Küresel Su Çerçevesi Deklarasyonu'nda (Global Water Framework), iyi bir yönetişimin sağlanması için kamu-özel sektör arasındaki kilit sorunların iyi tanımlanması ve çözümlenmesi gerektiği; yeraltı suyu yönetimi de dahil olmak üzere alt havza/akifer, yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeydeki paydaşların tutarlı ve bütüncül bir şekilde karar vermeye katkıda bulunmalarına olanak tanıyan katılım, danışma ve işbirliği mekanizmaların kabul edilmesi ifade edilmektedir. Suyun finansmanı hakkında ise, su hizmetlerine erişim sağlanması ve su kaynaklarının korunması için yeterli finansmanın yapılması; maliyetlerin, 3T'nin (Tariff, Taxes, Transfers-Tarife, Vergi, Transfer) karışımından yeterli ve sürdürülebilir olacak şekilde karşılanması önerilmekte ve sürdürülebilir bir maliyet telafisi olmaksızın su hakkının olamayacağı ifade edilmektedir (WWC-IFC Secreteriat, 2012: 67-71).

Forum'da su krizini aşmak için suya erişim hakkının tanınması ve uygulamaya dönük işlemlerin yapılması ifadeleri su hakkının tanınması noktasında muğlak ifadeler olmaktadır (Provost, 2012). WWC'nin, WWF'ler aracılığı ile kullandığı dile bakılacak olursa, özel sektör katılımını desteklediği açıktır ve ilerleyen aşamalarda su hizmetinin tamamen özel sektöre teslim edilmesini savunabileceği akla gelen tahminlerdendir.

2.1.4.4.7. Yedinci Dünya Su Forumu: Daegu-Gyeongbuk 2015

Yedinci Dünya Su Forumu, 2015 yılında Güney Kore'nin Daegu ve Gyeongbuk kentlerinde, "Geleceğimiz İçin Su (Water for Our Future)" başlığı

altında 168 ülkeden 40 bin katılımcı ile 400 oturum halinde gerçekleştirilmiştir. Forum'da; herkes için yeterli su ve hijyeni sağlamak, su-gıda-enerji bağlamı, bütünleşik su yönetimi, sürdürülebilir su yönetimi ve ekosistemi koruma, su yönetişimini güçlendirmek için finansman sağlamak, iklim değişikliğine adaptasyon sağlamak ve su kaynaklı risklerden korunulması, su sektöründe kültür, eğitim ve kapasitenin geliştirilmesi konuları ele alınmıştır (WWC Report, 2015: 2-3).

Yayımlanan Bakanlar Deklarasyonu ile uluslararası yardım kuruluşları, finans kurumları, ilgili hükümetler, diğer paydaşlar, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında uluslararası işbirliğinin önemi; su güvenliği, su planlaması ve halkın katılımı her düzeyde iyi yönetişimin geliştirilmesi ihtiyacı vurgulanırken; suyla ilgili küresel sorunların üstesinden gelmek için kamu ve özel sektör arasındaki işbirliğinin desteklendiği ifade edilmektedir (Ministerial Declaration, 2015).

Parlamenteerler Deklarasyonu'nda da su yönetiminde tüm paydaşların dolaylı ya da doğrudan dahil olacağı bir kurumsal mekanizmanın oluşturulması desteklenmektedir (Parliamentarian Statement, 2015).

Forum sonunda yayımlanan “Su: Finansman İçin Uygun Mudur? (Water: Fit to Finance?)” adlı raporda; gelecekteki su altyapısına bakış, su finansmanının nasıl çalıştığı ve finansmanındaki risklerin neler olduğu açısından teşhislerde bulunulurken; aynı zamanda, gelecekte su finansmanını güvence altına almak için önerilerde bulunulmuştur. Rapor'da, suyun ve altyapısının finansmanı adına gerçekleştirilmek istenen amaçları şu şekilde sıralamak mümkündür (WWC, 2015: 1, 63):

- Ulusal ekonomik büyümeye yönelik gerekli olan su güvenliğine yatırım yapmak için daha cazip bir ekonomik tablo oluşturmak,
- Çok amaçlı su altyapısı için yatırım ve finansmanı büyütme,
- Politika, yönetişim ve regülasyonun yapıcı etkin olmasını sağlamak,
- Pazarları, rekabeti ve yeniliği en iyi şekilde kullanmak,
- Su yatırımı ve yönetiminde daha yüksek verimliliği teşvik etmek,

- Finansörlere daha iyi bir risk ve ödöl dengesi sunmak ve
- Mevcut finansal kaynakların kullanımını iyileştirmek ve yeni olanlara güvenli erişim sağlamak.

Rapor'da, su finansmanı için oluşturalacak kaynakların her ölke tarafından kendi yapısına ve halkın ödeme gücünün farklılığına göre karar vermesi gerektiğinden birçok finansman yolundan bahsedilmektedir. Ayrıca, kamu-özel sektör işbirliklerinin 1991-2000 yıllarına göre 2001-2010 yılları arasında iki katına çıktığı belirtilerek performansından olumlu şekilde bahsedilmektedir (WWC, 2015: 21-35).

Son olarak, Hidropolitik Akademi Başkanı Dursun Yıldız, gerçekleştirilen Forum'u şu şekilde özetlemektedir: *“Forumun 4 temel amacı olan suyun politik gündemdeki önemini artırmak, somut önerileri formüle etmek, bunların önemini dünya kamuoyunun dikkatine sunmak ve su kaynaklarının etkin kullanımını sağlamak bakımından kısmi bir ilerleme sağlandığı söylenebilir.”* Fakat, özellikle “somut önerilerin formüle edilmesi” noktasında az gelişmiş ölkelerden gelen katılımcılar bu forumdan da yine memnun olamadan ayrıldılar. Forumdan çıkan en somut öneri ise, uygulamalar için bir yol haritasına ihtiyaç olduğu (planlama-programlama) ve bunun tüm paydaşlar tarafından kabul edilmesi (katılımcılık) ve uygulamalardan tüm kamuoyunun haberdar edilmesi (şeffaflık) (Yıldız, 2015).

2.1.4.4.8. Sekizinci Dünya Su Forumu: Brasilia 2018

Sekizinci Dünya Su Forumu, 2018 yılında Brezilya'nın başkenti olan Brasilia'da 700'ün üzerinde su uzmanı ve üst düzey yönetici, 60 ölkeden ise 100'ün üzerinde katılımcı ile “Suyun Paylaşımı (Sharing Water)” teması altında gerçekleştirilmiştir. WWC, bu Forum'da misyonunu “her seviyedeki kritik su konularında bilinçlenmeyi teşvik etmek, politik taahhütler oluşturmamak ve eylemleri tetiklemek, suyun sürdürülebilir bir şekilde korunması, geliştirilmesi, planlanması, yönetilmesi ve kullanılmasını tüm yaşamın yararı için kolaylaştırmak” şeklinde ifade

etmektedir. Forum’da özetle “Paylaşım (Sharing)”, “Kapasite (Capacity)” ve “Finansman (Financing)” konuları üzerinde tartışan katılımcı profilinin %42’si kamu sektörü, %30’u sivil toplum, %13’ü özel sektör, %7’si akademi ve %6’sı finans sektörü tarafından temsil edilmiştir (World Water Council Web Page,; WWC, 2018: 4-10).

Yayımlanan Bakanlar Deklarasyonu ile diğer forumlarda da yer alan, su ile ilgili tüm sektör ve paydaşların bilgi, tecrübe ve inovasyon anlamında paylaşımda bulunarak sürdürülebilir su yönetimini teşvik etmek ve suyla ilgili pozitif bir sinerji oluşturma gerektği ifade edilmektedir. Özel sektörün ve kamuya ait şirketlerin, somut taahhütler ve ulusal su yasalarına uygun olarak su ve hijyenle ilgili sürdürülebilirlik önlemlerinin alınmasına ve iyileştirilmesine devam edilmesine yönelik öneride bulunmaktadır. Bu çerçevede, şeffaf, etkin, kapsayıcı ve hesap verilebilir şekilde tüm ilgili paydaşların katılımı ile gerçekleştirilecek politika oluşturma sürecinde yerel koşulların göz önünde bulundurulması ile birlikte, suyla ilgili kurumsal düzenlemelerinin güçlendirilmesini desteklerken; gerekli ortaklıkları, güven oluşturmaya, değişimi ve kamu-özel sektör işbirliği ve sivil toplum aktörleri arasında bilgi ve deneyimlerin paylaşılması gerektiği belirtilmektedir (Ministerial Declaration, 2018).

WWC’ye göre; nüfus artışı su kaynakları üzerinde baskı oluşturmakta ve su kıtlığına neden olmaktadır. Ayrıca, su kaynaklarının iyi yönetilmemesi, suların maliyetinin altında fiyatlandırılarak sunulması da kaynakların israfına yol açmaktadır. Devlet kurumları da yolsuzluk ve kötü yönetim nedeni ile su kaynaklarına zarar vermekte ve su yönetiminde başarısız olmaktadır. Güvenli su üretimi ve kaynakların etkin, verimli ve kapsayıcı kullanılması için su hizmetlerinin özel sektör tarafından yerine getirilmesini desteklemektedir (Yılmaz, 2013: 138). Fakat, İngiltere’deki Kalkınma Çalışmaları Enstitüsü’nden (The Institute of Development Studies) Lyla Mehta, Guardian’a *“birçok insanın suyu temel bir insan hakkı olarak düşündüğü için, özel şirketlerin su tedarikinden kâr elde etme fikrine öfkeyle tepki verdiklerini”* söylemekte ve Bolivya, Gana, Peru, Trinidad ve Tobago’da ve diğer birçok ülkede su tedarik sistemlerinin özelleştirilmesi üzerine

protestolar ve isyanlardan alıntılar yaparak bu düşüncesini desteklemektedir (Avery, 2003: 383).

Yılmaz (2013: 151), uluslararası kurum ve anlaşmalarda suyun metalaşmasında tek çatı altında birleşen fikirleri şu şekilde özetlemektedir:

- “Bütünleşik havza yönetimi,
- Suyun değerinin piyasada belirlenmesi,
- Mevcut su dağıtımında paylaşımın daha önemli hale geldiği ve evsel ile tarımsal su kullanımlarının azaltılarak endüstriyel su kullanımının ihtiyaç duyduğu suyun temin edilmesinin önemi,
- Su iletimi ve suya dayalı yenilenebilir enerji temini için gerekli finansmanın - sermayesinin aşırı birikim krizine de cevap verecek şekilde- özel sektörden sağlanması gerekleridir.”

Bu bağlamda, gerçekleştirilen forumlarla ilgili bir genel değerlendirme yapılacak olursa; konseyin su politikaları konusundaki eğiliminin yansıtıldığı bu forumlarda, su krizinin kaynakların yetersizliğinden değil, suların iyi yönetilmemesinden kaynaklandığı belirtilirken; bu soruna çare olarak katılımcı mekanizma, kurumsal, teknolojik ve finansal yeniliklerin sağlanması, etkili ve hesap verilebilir bir yasal çerçevenin oluşturulması, tam maliyet fiyatlama gibi araçların kullanılarak su hizmetinin özel sektör tarafından gerçekleştirilmesi veya özel sektör katılımının gerekliliği vurgulanmaktadır.

2.2. Küresel Su Unsurları

Küresel anlamda ekonomik bir mal olarak dayatılan su politikasının üç unsuru vardır. Birincisi, havza yönetimi sisteminin kurulması; ikincisi suyun arza göre kamu eliyle değil, talebe göre sermaye eliyle yönetimi; sonuncusu da su ve su kaynaklarının küresel serbest ticaret kapsamına alınmasıdır (Yıldız, 2007: 98). Bu bağlamda, aşağıda bu üç unsur kısaca açıklanacaktır.

Havza yönetimi sistemi, suların doğal sınırlarına göre kurulacak birimler tarafından yönetilmesi demektir. Bu modelde katılımcılık savunulmakta ve böylece, su bölgesinde bulunan toprak sahipleri ve yönetimde bulunan şirketlerin kamu otoritesini paylaşma gücüne sahip olmaları mümkün olacaktır. *“Su mülkiyeti, su kullanma haklarında kamu ağırlığına son vererek su kaynaklarını özel mülkiyet konusu haline getirmek; su işletmeciliğini ve altyapı sistemini ihale ederek özelleştirmek, ‘su talep yönetimi modeli’nin özünü oluşturmaktadır. Bu modelin işleyebilmesi için, şu anda hem mülkiyet hem işletme tekeli elinde tutan kamu kurum ve işletmelerinin ‘deregülasyonu’ ve ‘özerkleştirilmesi’ gerekli görünmekte, bunlara biçilen rol, ulusötesi şirketlerin bu işleri yapabilmesi için gerekli güvenli ortamı sağlama olmaktadır”* (Yıldız, 2007: 98-102).

1970’li yılların ortalarından itibaren küresel durgunluk ile beraber aynı paralelde, aşırı birikim krizi olarak görülen refah devleti çerçevesinde sunulan hizmetler, bütçe açıkları sebep gösterilerek kısıtlanmaya başlanmıştır. Akabinde, kamu hizmetlerinin özelleştirilmesinin önü açılarak, ülkelerin su politikalarında ve su altyapı yatırımlarında bazı teşviklerin terk edilmesi gündeme gelmiştir. 1980’li yıllarla birlikte ise, arz yanlı sermaye birikimi koşullarını destekleyecek politikalar yerine **talep yönlü politikalar** izlenmiştir. Böylece, devletin elindeki varlıklar ve ortak mülkiyete konu olan değerler piyasaya konu edilmiştir. Bu şekilde, sermayenin karşısına çıkan yeni kârlı alanların bir süreliğine de olsa kapitalizmin aşırı birikim sorununu çözmesi beklenmiştir. Söz konusu kârlı alanların arasına uluslararası örgütlerin girişimleri ile 1990’lı yıllarda su da katılmıştır (Çınar, 2006a: 50).

Küresel serbest ticaret kapsamına suyu dahil etmek ise, suyun ticari bir meta olarak ele alınması gerektiği fikrine dayanmaktadır. 2007 yılında yapılan bir çalışmada, küresel su sektörünün yıllık 425 ila 700 milyar dolar arasında bir hacime sahip olduğunun su uzmanları tarafından belirtildiği ifade edilmektedir (Geman ve Kanyinda, 2007: 23). Bu miktarın yıllar boyu artarak devam ettiği şüphesiz bir gerçeklik olduğu çok açıktır. Ayrıca, suyun finansal piyasalarda da önemli bir değer olduğu görülmektedir. Finansal istikrarsızlık dönemlerinde dahi, şirketler için suyun

güvenli bir liman olarak görülmesi bu durumu doğrulamaktadır (Fiorelli ve Mele, 2017: 630).

2.3. Kamu Ve Özel Kesim Açısından Su Hizmetinin Tarihi Gelişimi

Su ve kanalizasyon sistemlerinin icadı bin yıl öncesine dayanmaktadır. Bin yıl içerisinde, en ilkel su akış sistemlerinden (drenaj) gelişmiş medeniyetlerin kurdukları ileri seviyede su ve kanalizasyon sistemleri bulunmaktadır (Binnie, 1981'den aktaran Hallström, 2002: 17). Fakat 18. yüzyılda Sanayi Devrimi ile eşzamanlı olarak modern su ve hijyen sistemleri ilk olarak İngiltere'de kurulmuştur. Sanayi devrimi ile beraber şehirlerin büyümesi merkezi bir su ve hijyen ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. İngiltere'den sonra diğer Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri de kendi sistemlerini kurmuşlardır. Modern su sistemleri ilk olarak, özel girişimlere dayanmaktadır. Fakat, özel şirketlerin hizmet kalitesi tatmin edici seviyede olmamasından dolayı hizmetin sağlandığı araçlar yeniden gözden geçirilmiştir. 1861-1881 yılları arasında belediye su hizmetleri, İngiltere'de %40'tan %80'e ulaşmış ve daha sonraları hatta 1901 yılında bazı şehirlerde %90 seviyesine kadar çıkmıştır (Hallström, 2002: 18; Juuti ve Katko, 2005a: 28).

19. yüzyılda modern toplum ile beraber, su arzı doğmuştur ve bu yüzyılın sonlarında şehir planlamasının, ilk düşünürleri olarak iki grup söylenebilir. Bunlar: Anglo-Amerikan grubu ve Kıta Avrupası grubudur. Bu bölgedeki ülkelerin gelişmesi, yaşanan göçlerle sosyal yapının değişime uğraması, nüfusun artması ve insanların yaşam tarzlarının zamanla değişmesi şehir planlaması üzerinde etkili olmuştur (Hall, 2002: 28; Juuti ve Katko, 2005a: 26). Şehir planlaması son halini geçen yüzyıl içerisinde tamamlamıştır. Başlangıç zamanları ya da ilk dönem olarak 1880-1922 yılları arası; 1930-1950 yılları arasında geçen zaman için de genişleme ve istikrar sağlama dönemi denilebilir. Bu dönem 1970 yıllarına kadar devam etmekle beraber dönem içerisinde kentleşme anlayışı uydu kent paradigması çerçevesinde şekillenmiştir. 1980'li yıllardan sonra ise, geleneksel kent plan sistemi yerini piyasa

mekanizmasının yönlendirmesi ile farklı şekilde gelişmesine neden olmuştur (Pakarinen, 1990'dan aktaran Juuti ve Katko, 2005a: 27).

Tarihsel olarak su ve hijyen sistemlerinin gelişimi, gelişmiş ülkelerde benzerlikler göstermektedir. Avrupa'da, kentsel su sistemleri 17. ve 18. yüzyıllarda gelişim göstermekle beraber sınırlı bir hizmet yapısına sahip ve yangın kontrolü amacıyla kamuya destek olmak sebebi ile kullanılmıştır. İlk zamanlarda, su sistemleri özel şirketler tarafından kontrol edilmekteydi fakat, 19. yüzyıl boyunca su hizmetleri çoğunlukla belediyeler tarafından devralınmıştır. 19. yüzyılda sadece Fransa'da özel şirketler tarafından su hizmetlerinin sunumu devam etmiş ve bu bağlamda görülmektedir ki günümüzde dünyanın en büyük su şirketleri olan Suez (eski adı, Lyonnaise des Eaux'dır) ve Veolia (daha önce Vivendi ve Generale des Eaux şirketleridir) şirketleri Fransa kökenlidir¹⁴ (Hall ve Lobina, 2008: 2).

Gelişmekte olan ülkeler için ise, su arzı çok farklı bir tarihe sahiptir. Koloni döneminde, su arzı toplumda belirli bir zümre için sağlanmış ve geliştirilen su ağı sistemi de buna göre yapılandırılmıştır. Daha sonra, bu ağ genişletildiğinde, toplumsal faydadan ziyade maliyetin tamamı karşılanacak şekilde fiyatlandırılma yapılmış ve böylece toplumun çoğunluk kısmı için ödenebilir olmaktan çıkmıştır. Bu fiyatlama sistemindeki kısıtlama ekonomik olduğu kadar da politiktir (Hall ve Lobina, 2006: 6).

Bağımsızlık sonrası ise, gelişmekte olan ülkelerin sadece kendi vatandaşlarına hesap verme düşüncesiyle, fiziksel ve sosyal altyapı hizmetlerinin yapılması tüm vatandaşların yararlanması amacına hizmet etmektedir. Diğer kamu hizmetleri gibi su arzı hizmeti de bu düşünce çerçevesinde sunulmaktadır. Fakat bu ülkeler, uluslararası kuruluşların etkisinde kalmaya devam etmektedir. Su hizmetlerinin özelleştirilmesi durumu bunu çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Su

---

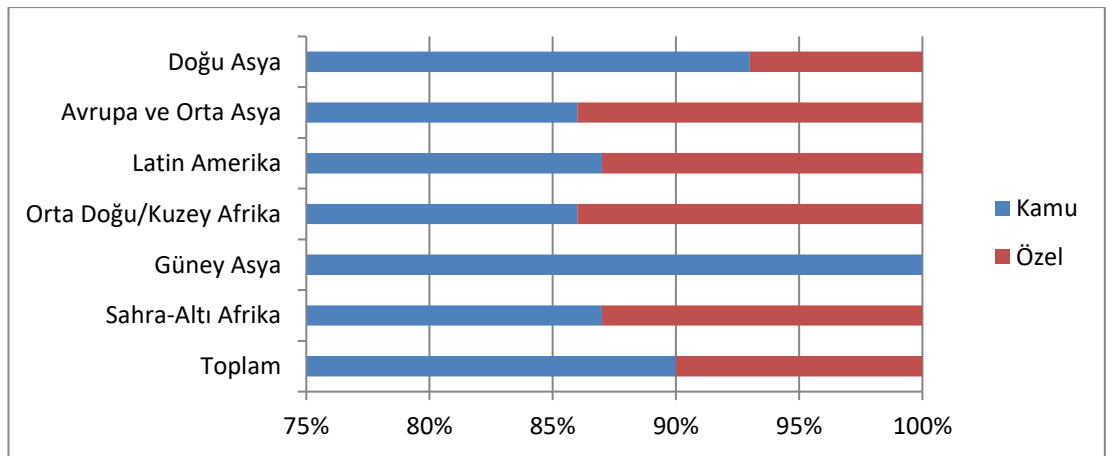
¹⁴ 1800-2000 yılları arasında Avrupa ülkelerinin su hizmetlerinin kamu ile özel kesim arasındaki paylaşımı ve süreci için bkz.: Juuti, P. S., ve Katko, T. S. (2005b). "Comparative Analysis and Discussion", **Time and European Cities: History Matters For The Futures**, (ed: Petri s. Juuti, Tapio S. Katko) Finland, Tampere University Press, p. 224-225.

hizmetlerindeki özelleştirme süreci ile koloni döneminde ki sistemin yeniden oluşturulduğu düşünülmektedir (Hall ve Lobina, 2006: 7).

1980 yıllarında başlayan su ile ilgili dönüşüm, Uluslararası Para Fonu (IMF-International Monetary Fund), Dünya Bankası (WB-World Bank) ve UN gibi küresel çapta örgütlerin etkileriyle ve neoliberal fikirlerle beraber kamu kesiminin küçültülmesi gerektiği savunulmuş ve bu dönemde özelleştirmeler desteklenmiştir. Su hizmetlerinin özelleştirilmesi sonucu; etkinlik, kalite, rekabet ve hizmet alanı hakkında beklenen sonuçlar elde edilememiştir. Beklentilerin aksine, yapılan 30 yıllık anlaşmalar rekabeti ortadan kaldırmış adeta tekel oluşumuna yol açmıştır. Zamanla görülmüştür ki su hizmetleri, özel sektör ile değil kamu sektörü ile daha etkin sunulmaktadır (Mycoo, 2005: 520-521).

1990'lı yıllarda ise, yaşanan su özelleştirmelerindeki genişlemeye rağmen, su hizmeti çoğunlukla kamu kesimi tarafından sunulmaktadır. Dünya'da, 1 milyon üzerindeki nüfusa sahip 400 şehire su hizmeti %90 oranında kamu kesimi tarafından sunulmaktadır. Son olarak, aşağıdaki Şekil 2.1. ile kıtalar bazında ve toplam olarak su hizmetinin kamu ve özel sektör arasındaki paylaşımı göstermektedir (Hall ve Lobina, 2008: 32).

Şekil 2.1. 1 Milyon Nüfusun Üzerindeki Şehirlerde Su Hizmetlerinin Kamu ve Özel Sektör Dağılımı (2006)

Kaynak: Hall, D., ve Lobina, E. (2008). "Water Privatization", **Public Services International Research Unit**, p.5.

2.4. Su Hizmetlerinde Özel Sektör Katılımı

1970’li yıllarda meydana gelen ekonomik durgunluk ile beraber devlet destekli ekonomik büyüme yerini özelleştirme ve ticarileşmeye bırakmıştır. Bu süreçte, kendine yeni yatırım alanları arayan uluslararası sermaye için su hizmetleri yeni bir yatırım alanı olmuştur. Fakat, günümüzde su hizmetleri çoğunlukla kamu mülkiyetindedir. Bu durum, özel sektör için çok önemli bir yatırım alanı olarak görülmektedir. Suyun, uluslararası sermaye tarafından bir hak değil de ihtiyaç olarak görülmesi suyun özelleştirilebilir olmasının ve yatırım yapılabilir kâr beklentili bir sektör olmasının yolunu açmaktadır (Yılmaz, 2013: 163).

Günümüzde, mevcut tartışmalarda “özel” kavramı, kamu sektörü dışında kalan kâr amaçlı hareket eden şirketleri ifade etmekte kullanılmaktadır. Bu doğrultuda, “özelleştirme” kavramı ile su arzı altyapısı için mülkiyet veya yönetim sorumluluğu devri yoluyla, kontrolün kamudan özel sektöre geçişine işaret etmekte ve özelleştirme, suyun ticarileşmesi anlamına gelmektedir. Su hizmetlerinde özel sektör katılımı 1980’lerde başlamış, 1990-2000 yılları arasında ise çok önemli bir artış görülmüştür (Bakker, 2003: 35-38; Solanes, 1995: 163).

Su hizmeti özelleştirilirken iki faktör ön plana çıkmaktadır. Birincisi, 1980’de yaşanan ideolojik değişimdir ki, bu dönemde su özelleştirmelerinin hem mümkün hem de kârlı olacağı düşünülmekteydi. İngiltere bu konuda örnek olmuş bir ülkedir. İkincisi ise, WB’nin ve diğer bağış kuruluşları tarafından gelişmekte olan ülkelerde su özelleştirmelerinin teşvik edilmesi ile izlenen stratejidir. Bu teşviklerin arkasındaki neden ise, özelleştirme ile kamu sektöründen daha iyi bir fiyat, yatırım ve yönetim şekli gerçekleştirileceği düşüncesi yatmaktadır (Hall ve Lobina, 2008: 5-6).

Marin’e göre (2009: 19-22), su hizmetlerinin yapılmasında özel sektör tercihinin rasyonallitesi, devlete ait kurumlarda çoklu ve çoğu zaman çelişen hedefler yerine açık, tutarlı hedefler ve araçlar içerdiği için ve özel bir işletmecinin kâr

güdüsü nedeni ile daha verimli çalışacağıdır. 1991-2000 yılları arasında gerçekleştirilen özel sektör katılımları ile özel sektörün hizmet sunduğu insan sayısı 6 milyondan 93 milyona çıkmıştır. Bu noktada, gelişmekte olan ülkeler arasında Güney Amerika kıtası ön plana çıkmış, 2000 yılına gelindiğinde nüfusun %45'i (93 milyon insan içerisinde 43 milyonu) özel sektörden hizmet almasıyla lider konumda olmuştur¹⁵. 1990-2003 yılları arasında su şirketlerinde küresel çapta bir yayılma görülmektedir. İtalya ve İspanya'da daha önceden zaten var olan Fransız şirketleri¹⁶ dışında, bu dönemde, Avrupa'da kayda değer bir ilerleme sağlanamamıştır. Amerika ve Almanya'da da durum aynı olmuştur. Gelişmekte olan ülkelerde ise, şirketlerin girişimleri başarılı olmuştur, fakat daha sonra oluşan politik muhalefet ve ekonomik olarak getiri sağlanamamasıyla 2002 yılından itibaren bu durum tersine dönmüştür (Hall ve Lobina, 2007: 71).

Uluslararası sermaye kuruluşlarına göre; su kaynaklarının daha iyi yönetilmesi için kamusal planlamalara değil daha iyi işleyen serbest piyasaya ihtiyaç vardır. Piyasada, su sektörünün iyi işleyebilmesi için güvenilir ve devredilebilir mülkiyet haklarının iyi tanımlanması gerekmekte olup; mülkiyet haklarının kesin bir şekilde tanımlanması su sektörüne olan yatırımları teşvik etmesi açısından çok önemlidir. Ayrıca, suyun yeraltı ve yüzey şeklinde ayrı ayrı ele alınmaması; bunun yerine bir bütün halinde düzenlemelerin yapılması gerektiği de savunulmaktadır (Cuzan, 1979: 325-326; Milliman, 1959: 46-47).

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'ne (OECD-Organization for Economic Cooperation and Development) göre ise, kamu-özel sektör arasındaki ilişkide özel sektör katılımının başarılı olması için bir takım düzenlemelerin

---

¹⁵ Belirtilen yıllar arasında yapılan bazı önemli özel sektör katılım örnekleri şunlardır: 1994 yılında Cancun (Meksika) ve Gdansk (Polonya); 1995 yılında Kelantan eyaleti (Malezya) ve Santa Fe eyaleti (Arjantin); 1996 yılında Senegal, Manila (Filipinler), Cartagena (Kolombiya) ve Aguascalientes (Meksika); ve 1997 yılında Gabon, Cordoba (Arjantin), La Paz-El Alto (Bolivya), Budapeşte (Macaristan), Barranquilla (Kolombiya) ve Kazablanka (Fas) (Marin, 2009: 22).

¹⁶ Fransa kökenli iki şirket olan Suez ve Veolia'nın sahip oldukları piyasa gücü çok büyüktür. Bu şirketler 2002 yılında piyasanın %60'ını ellerinde bulundururlarken 320 milyon insana hizmet vermişlerdir. Daha sonra, bu iki şirkete yine bir Fransız şirketi olan SAUR da eklenmiş ve bu şirketler zamanla küresel çapta özel su şirketleri olmayı başarmışlardır. Bunu, 1980 yıllarının özelleştirme taraftarı politik iklim sayesinde sahip oldukları büyüklük ve sermaye kaynaklarını kullanarak başarmışlardır (Hall ve Lobina, 2007: 68).

yapılması gerekmektedir. Bunlar: Hizmet sunumunda özel sektörün yapabileceği katkılarının ve nihai hedeflerinin net bir şekilde anlaşılması; açık ve tutarlı sözleşme düzenlemelerini içeren güçlü hesap verebilirlik mekanizmalarının ve son olarak, bilgi paylaşımına ve paydaşlara danışmaya dayalı ilişki anlayışı olmasıdır. Çünkü, özel sektör katılımları genellikle uzun vadeli olmakla beraber, yapılan sözleşmeler kamu-özel sektör arasındaki karmaşık ilişki nedeni ile özel sektörün sorumluluğu sözleşmenin tüm yönlerini kapsamamaktadır. Ayrıca, gelişmekte olan ülkeler devalüasyon gibi şoklara açık olduğundan, mevcut olan bu asimetrik bilgilerin ortadan kaldırılması için sözleşmelerdeki tüm belirsizlikler açıklığa kavuşturulmalıdır (OECD, 2009: 117).

Kamu-özel işbirlikleri; özel sektör (hükümet dışı) kuruluşları, kamu sektörü kuruluşları, devlet daireleri ile tüketici grupları arasında su ve sanitasyonun sağlanması ile ilgili çok çeşitli anlaşmaları veya ortaklıkları kapsayacak genel bir terim olarak kullanılmakta; kamu-özel işbirliklerinin bazı avantajlara sahip olması nedeniyle de devletler tarafından kullanılması savunulmaktadır.

Bu avantajlar şunlardır: Özel sektörün, devlet işlerinde var olan bürokrasiyi aşarak daha etkin ve verimli bir çalışma sağlayabilmesinin yanı sıra, devlet kurumlarının makul düzeyde hizmet sunma veya hizmet kalitesini iyileştirme kapasitelerinin eksikliği; kamu kurumlarının mali zayıflığı nedeniyle hizmet talebinde gerçekleşen bir artışa yanıt verememesi; kamu sektöründeki aşırı istihdam nedeni ile hizmetlerde etkinsizlik oluşması şeklinde sayılabilir. Ayrıca, uluslararası finans kurumlarının, bazı borçlu ülkeler üzerinde yapısal uyum programlarının bir parçası olarak kamu harcamalarını azaltma gerekliliğini tavsiye etmektedir. Bu tür kurumlar, özel sektörün daha verimli ve etkili olduğu fikrini destekleyerek, daha kaliteli bir hizmet sunacağı düşüncesini savunmaktadırlar (Sohail, 2005: 43).

Küresel sermayenin çabaları ile küresel çapta gerçekleştirilen su özelleştirmelerine bakıldığında, Güney Amerika'nın ön plana çıktığı görülmektedir.

- Güney Amerika’da su özelleştirmelerinin görüldüğü ülkeler: Arjantin, Bolivya, Brezilya, Kolombiya, Küba, Meksika, Peru, Porto Riko, Şili, Trinidad ve Uruguay.
- Kuzey Amerika’da özel su piyasalarının bulunduğu ülkeler: ABD ve Kanada.
- Asya’da su özelleştirmelerinin görüldüğü ülkeler: Çin, Hong Kong, Endonezya, İsrail, Japonya, Malezya, Filipinler, Singapur, Tayland ve Vietnam.
- Afrika’da su özelleştirmelerine yönelik çalışmaların yapıldığı ülkeler: Orta Afrika Cumhuriyeti, Fil Dişi Sahili, Cibuti, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Fas, Nijerya ve Güney Afrika.
- Orta ve Doğu Avrupa’da su özelleştirmelerine yönelik çalışmalar yapılmış ülkeler: Bulgaristan, Macaristan, Litvanya, Polonya, Romanya, Rusya, Slovakya, Slovenya ve Türkiye.
- Batı Avrupa’da su özelleştirmeleri görülen ülkeler: Fransa ve İngiltere (öne çıkan iki ülkedir), Almanya, Belçika, İtalya, İspanya, Hollanda, Norveç, Portekiz ve İsveç (y.y., 1999: 3).

Petrella, suyun küresel ölçekte metalaştırılarak su kaynakları üzerinde mülkiyet tesis etmeye çalışan bir kesim olduğunu ve bu kesimi “su lordları¹⁷” olarak tanımlamıştır.

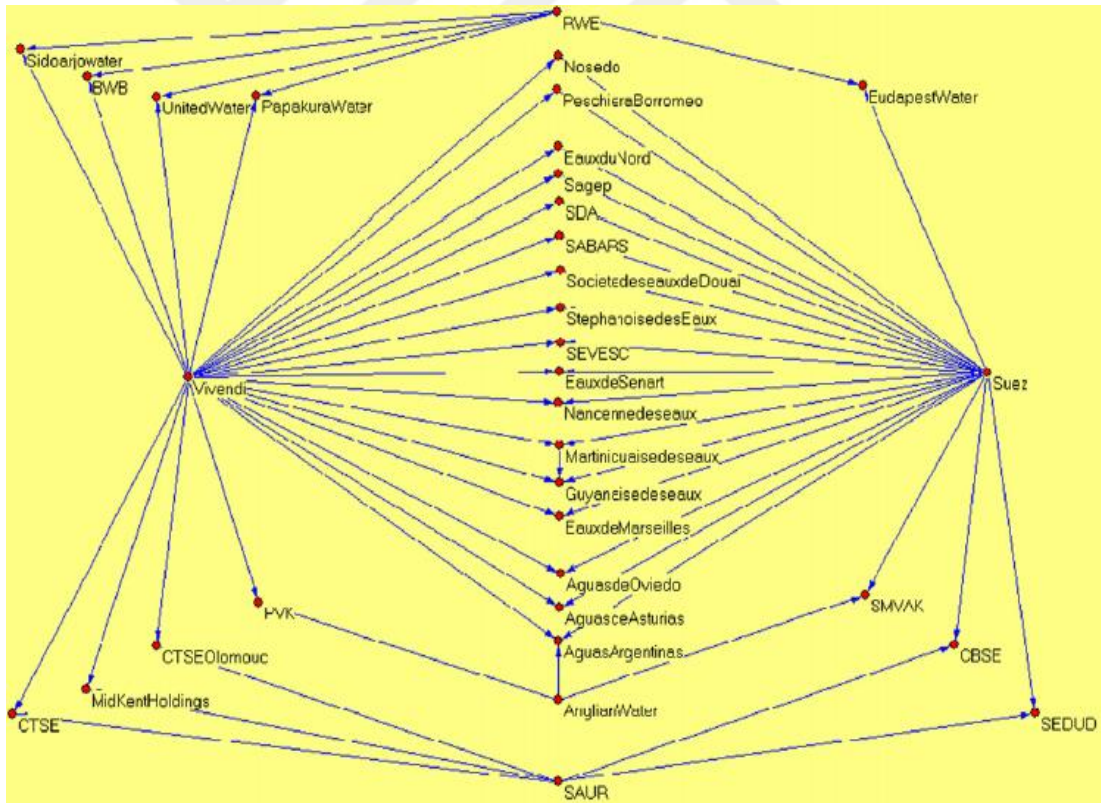
“Su lordları gücünü, su üzerindeki kontrolü ve sahipliği elinde bulundurmaktan; ya da suya erişim mekanizmalarına egemen olmaktan alır. Sahiplik ve egemenlik, su lordlarının üretimi suya dayanan mal ve hizmetlerden en üst düzeyde nemalanmalarının yolunu açar. Bu sayede su lordları bilgi, teknoloji, finans, toplumsal ilişkiler ve kültürel güç bağlamlarında eylem ve rolünü ifa etme kapasitesini maksimum seviyelere yükseltebilir. Bu gücün meşruiyeti, pek çok durumda, su lordlarının otoritesi altındaki toplulukların yaşadığı coğrafyalarındaki su kaynaklarına eşitsiz bir erişim hakkını elinde bulundurmaya bağlıdır. Yine pek çok durumda, su üzerinde yaşanan çatışmalar ve savaşlar su lordlarının meşruiyetini pekiştiren durumlardır. Bu nedenle su lordlarının rakipleriyle girdikleri ilişkiler ‘barışçıl’ olmaktan ziyade düşmancadır. Bu rekabette temel sorunlardan biri, yeraltındaki suyun sermaye ve emek-gücü eklenmek suretiyle kullanılabilir

¹⁷ Su lordları olarak ifade edebileceğimiz çokuluslu su şirketlerinin işbirliği içinde bulundukları şirketler ve sektörler için bkz.: EK 2.

hale getirilmesinin bedelini kimin ödeyeceğine dairdir. Bu bedeli su kaynağına sermaye yatırımı yapan su lordları mı yoksa söz konusu suyu alıp, örneğin mikroçip üretiminde kullanan IBM mi ödeyecektir (Petrella, 2001'den aktaran Yılmaz, 2015: 157)."

Petrella, "su lordları" kavramı ile kapitalist sınıf içerisinde su şirketlerini kastederek diğer sınıflardan ayrı tutmaktadır. Ayrıca, bu sınıf içerisinde asla bir rekabetten söz edilemeyeceğini aksine, aralarında çok güçlü ittifakların bulunduğunu belirtmektedir (Petrella, 2001'den aktaran Yılmaz, 2015: 157). Su şirketlerinin katılım sağlayarak özel sektördeki rekabetin kalkmasına yol açan birleşmeler aşağıdaki Şekil 2.2. ile gösterilmektedir.

Şekil 2.2. Çokuluslu Şirketlerin Ortak Katılım Sağlayarak Oluşturdukları Şirketler

Kaynak: Hall, D., ve Lobina, E. (2007). "International Actors and Multinational Water Company Strategies in Europe, 1990–2003", *Utilities Policy*, 15(2), p. 74.

Hall ve Lobina (2008: 6) özel su şirketlerinin gelişimini şu şekilde ifade etmektedir: Özel şirketler kendi aralarında rekabet ederek büyümemiştir. Büyüme,

kamu sektörünün sağladığı hizmetlere yoğunlaşarak gerçekleştirilmek zorundaydı ve kamu sektörü operatörlerinin çoğunluğu genişleyerek özel şirketler ile rekabet etmek istememiştir. Dahası, büyümek isteyen toplam özel şirket sayısı da azdı. Böylece, genellikle birbiriyle ortak girişimler kurarak bir oligopol oluşturdular. Bu durum, mevcut şirketleri imtiyazları nedeniyle yeni girenlere karşı 25-30 yıl süresince ve hatta bazı durumlarda daha fazla korunmalarıyla güçlendirdi. Hedef pazar kamu sektöründe olduğu için özel şirketlerin sektörde genişlemesi için politik kararlar gerekiyordu. Bu nedenle, şirketlerin tüm kıtalardaki büyümesinin kalkınma bankaları, özellikle de WB ve politikacılar ile yakın ilişkileri ile karakterize edilmesi şaşırtıcı değildi.

WWF gibi alanlardaki aktörler veya uluslararası şirketler kendilerini tanımlarken üstü kapalı olarak bahsetmekte herhangi bir ülkeye ait olduklarının izlenimi verilmemekte, bunun yerine “ulusötesi şirket” ya da “çokuluslu şirketler” denilerek enternasyonal bir kimlik atfedilmeye çalışılmaktadır. Bilinçli olarak gerçekleştirilen bu tutumun aksine bu şirketlerde henüz ulus kimliğinin kaybı söz konusu değildir. Tam aksine, ulus devletlerin gücü ve destekleri olmadan etkinliklerini sürdürebilmeleri mümkün değildir. Günümüzde çokuluslu şirketlere bakıldığında, gelişmiş kapitalist devletlerin küresel çapta egemenliklerinin önemli bir aracı haline geldiği görülmektedir. Ayrıca, bu şirketler, kendi ülkelerinde ve diğer ülkelerde gerçekleştirdikleri özelleştirmelerden hem yarar sağlamakta hem de bu özelleştirmelere yön vermektedirler. Su sektöründe, küresel sermayeye yön veren şirketlerin ait oldukları ülkelerin özelleştirme oranlarına bakıldığında bu şirketlerin, benimsedikleri politikaları diğer ülkelere de yaymak istedikleri tahmin edilebilir. Buna göre, su hizmeti İngiltere’de %88, Fransa’da %75, İspanya’da %37, Almanya’da %18, Finlandiya’da %10, Belçika’da %5, İtalya’da %4 olmak üzere özel sektör tarafından sağlanmaktadır (y.y., 1999: 4-7).

Uluslararası sermaye tarafından herşeyin potansiyel para olarak görüldüğü günümüzde, su kaynakları azaldıkça veya alınıp satılabilir bir meta olarak görüldükçe, bu şirketler için “su” kâr kaynağı olarak görülecektir. Özel şirketlerin öncelikli hedefi, kamu ihtiyaçlarını karşılamak için değil, hissedarlarına hizmet

etmektir. Bu nedenle, fiyatlar kâr sağlamak için belirlenecektir. Tüm kapitalist işletmelerde olduğu gibi, şirketler refahlarını korumaya değil, büyümeye odaklanmaktadır. Bu “büyüme zorunluluğu” nihayetinde çevre açısından da sürdürülemez olacaktır (Longo, 2004: 67-68).

Özel sektörün kamu hizmetlerine katılımını tanımlamak için kullanılan terminoloji, son yirmi yılda karmaşık hale gelmiştir. İdeoloji bu dil gelişmelerinde çok önemli bir faktör olmuştur. Özelleştirme politik olarak tartışmalı hale geldikçe, özelleştirme kavramı yerine “kamu-özel işbirliği”, “özel sektör katılımı”, “yap işlet devret” gibi kavramlar kullanılarak daha olumlu bir hava yaratılmaya çalışılmaktadır. Özelleştirme yöntemleri olan bu kavramlar ile hem özelleştirme etrafındaki negatif hava kaldırılmakta hem de özelleştirme adımları atılmaktadır (Hall vd., 2003).

Tablo 2.1. Özel Sektör Katılım Yöntemleri

Özel Sektör Katılımının Artması							
	Hiz. Söz.	Yön. Söz.	Kira (Affer.) Söz.	Kira (Leas.) Söz.	İmt. Söz.	Yap- İşlet- Devret	Tam Özelleş- tirme
Varlık Mülkiyeti	Kamu	Kamu	Kamu	Kamu	Kamu	Kamu / Özel	Özel
Sermaye Yatırımı	Kamu	Kamu	Kamu	Kamu	Özel	Özel	Özel
Ticari Risk	Kamu	Kamu	Payla- şım	Payla- şım	Özel	Özel	Özel
İşletim/Bakım	Kamu / Özel	Özel	Özel	Özel	Özel	Özel	Özel
Sözleşme Süresi (Yıl)	1-2	3-5	8-15	8-15	25-30	20-30	Süresiz

Hiz.: Hizmet, Yön.: Yönetim, Affer.: Affermage, Leas.: Lease, İmt.: İmtiyaz, Söz.: Sözleşme.

Kaynak: UN-Habitat. (2013). **Water and Sanitation in the World's Cities: Local Action for Global Goals**, London, Earthscan Publications, p.169.

Düşünsel olarak su hizmetlerinin özelleştirilmesini savunan uluslararası kurumların bu fikri gerçekleştirecek uygulama yöntemleri de bulunmaktadır. Yukarıda Tablo 2.1.'de yer alan özel sektör katılım yöntemleri aşağıda kısaca açıklanacaktır.

2.4.1. Hizmet Sözleşmesi (Service Contract)

Hizmet sözleşmeleri genellikle kısa vadeli sözleşmelerdir. Özel bir yüklenici, sayaçların kurulması, boruların onarılması veya faturaların toplanması gibi belirli bir görev için sorumluluk almaktadır. Ücretler, genellikle sabit veya birim başına ve önceden kararlaştırılmıştır. Bu tür sözleşme, yalnızca belirtilen görevlerden sorumlu olduğu için, özel sektöre en az sorumluluğu tahsis eder. Hizmetin idaresi için genel sorumluluğu kamu sektörü elinde tutmaktadır. Örnekler: Mexico City ve Uganda'dır (Sohail, 2005: 50; Un-Habitat, 2013: 169).

2.4.2. Yönetim Sözleşmesi (Management Contract)

Yönetim sözleşmeleri genellikle, özel sektörün yatırım yapmak için çok riskli gördüğü ülkelerde ve şehirlerde kullanılır. Bazen, daha fazla taahhüt altına girmeden önce suyu test etmek isteyen özel şirketler, giriş noktası olarak bunu kullanır ve devamında imtiyaz sözleşmeleri yapabilirler. Bir yönetim sözleşmesi kapsamında hükümet, su veya kanalizasyon şebekesinin işletilmesi ve bakımının sorumluluğunu özel sektöre devreder. Ancak, yatırım ya da özel yatırım için sermaye taahhüdü vermez. Bazen kamu sektörü, faturalama ve gelir tahsilatı gibi belirli yönetim kısımlarını kontrol altına almayı tercih edebilir. Örnekler: Johannesburg (Güney Afrika), Monagas Eyaleti (Venezuela) ve Gambiya'dır (OECD, 2009: 169; Sohail, 2005: 50).

2.4.3. Kira Sözleşmesi (Affermage)

Bu sözleşme türü yönetim sözleşmesine benzer, ancak özel işletmeci tüm işletme ve bakım işlevlerinden (teknik ve ticari bakımdan) sorumludur. Yüklenici firma, tarife gelirini toplamasına rağmen yükleniciye, üretilen ve dağıtılan her bir su birimi için üzerinde anlaşılmış ücreti ödemek üzere bir fona gider. İşletme ve bakım masraflarının ödenen ücretten daha yüksek olması durumunda yüklenicinin ticari zarar riski bulunmaktadır. Diğer taraftan, hükümetin firmanın zararını

karşılacağı garanti etmesi koşuluyla, yüklenicinin doğrudan su tarifi ile ilgili endişe duyması gerekmez. Örnekler: Fildişi Sahili, Senegal ve Gine'dir (OECD, 2009: 169).

2.4.4. Kira Sözleşmesi (Lease Contract)

Bu sözleşme (lease), kira (affermage) sözleşmesine benzemekle beraber; farklı olduğu nokta, gelirin yalnızca tarife ile belirlenmesidir. Yüklenici firma, tarife sözleşmesiyle aynı kira (affermage) sözleşmesindeki gibi tarifeyi toplar, kira bedelini kamu sektörüne öder ve böylece farkı korur. Örnek: Mozambik'tir (Nickson, 1997: 173-174; OECD, 2009: 169).

2.4.5. İmtiyaz Sözleşmeleri (Concession Contract)

Son yıllarda özelleştirmeye ilgili tartışmaların çoğu, özellikle Latin Amerika ve Asya'da olmak üzere özel sektöre verilen kapsamlı imtiyazlar üzerine olmuştur. Tam imtiyaz modelinde, su tedarik sisteminin tamamı için işletme ve yönetim sorumluluğu ile beraber risk ve finansman sorumluluğunun büyük bir kısmı özel sektöre aktarılır. Büyük çaplı yatırımları telafi etmek için, imtiyazlar genellikle 25 ila 50 yıl arasında uzun dönemli olarak verilmektedir. Örnekler: Manila (Filipinler), Buenos Aires, La Paz, Cordoba (Arjantin) ve Nelspruit'dır (Güney Afrika) (Gleick vd., 2002: 28; Johnstone vd., 1999: 3-4).

2.4.6. Yap / Sahip Ol / İşlet / İyileştir / Devret Sözleşmeleri¹⁸

Bu sözleşmeler, imtiyaz sözleşmelerine benzerler fakat, genellikle, yeşil projeler için kullanılırlar çünkü bu projelerde özel sektör altyapıyı yapmayı da

---

¹⁸ Bu sözleşme türü çeşitli şekillerde görülmektedir: Yap-İşlet-Devret (BOT-Build-Operate-Transfer), Yap-İşlet-İyileştir-Devret (BOTT-Build-Operate-Train-Transfer), Yap-Sahip Ol-İşlet-Devret (BOOT-Build-Own-Operate-Transfer), İyileştir-İşlet-Devret (ROT-Rehabilitate-Operate-Transfer) ve Yap-İşlet-Sahip Ol (BOO-Build-Operate-Own).

üstlenmektedir. Ayrıca, dağıtım şebekelerinden ziyade su arıtma ve kanalizasyon arıtma tesisleri için de kullanılırlar. Özel sektör altyapıyı yönetirken devlet de tedarik edilen suyu satın almaktadır. Diğer bir deyişle, genel olarak kamu otoritesi, tedarik edilecek bir hacim gibi belirli bir talebi garanti etmelidir. Genellikle, yatırım oldukça büyüktür ve buna göre sözleşme süresi de, sermaye harcamalarının geri kazanılmasına izin verecek kadar uzundur. Sözleşmenin sonunda, varlıklar ya özel şirkette süresiz olarak kalabilir ya da önceden belirlenmiş bir ücret karşılığında devlete geri teslim edilebilir. Örnekler: San Jose (Kosta Rika), Sao Paulo (Brezilya), Cancun (Meksika), Malezya'daki kentsel alanlar ve Güney Afrika'daki kırsal bölgelerdir (Johnstone vd., 1999: 3; OECD, 2009: 170).

2.2.7. Tam Özelleştirme Sözleşmeleri (Divestiture)

Bu model sadece birkaç küçük ve izole örnek dışında İngiltere ve Galler'de kabul edilmiştir. Özel şirket, varlıklarını devletten satın alır ve işletimini ve bakımını bir iş olarak ticari kurallar gereğince yerine getirir. Ancak, İngiltere ve Galler'de, özel su şirketleri diğer kamu şirketlerine uygulanmayan düzenlemelere tabidir. Örneğin, su şirketlerinin iflas başvurusunda bulunmalarına izin verilmemektedir. Bu konuda, İngiltere ve Galler'de, hükümet güçlü düzenleyici bir rol üstlenmektedir. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerde, tam özelleştirme çeşitli nedenlerden dolayı geri planda kalmaktadır. Bu nedenler: Özel sektörün ilgisizliği; doğal tekelin özelliklerinden kaynaklı olarak regülasyonun zorluğu ve yerel yatırım kaynaklarının ve sermaye piyasasının eksikliği olabilmektedir (Johnstone vd., 1999: 4; Nickson, 1997: 176; OECD, 2009: 170).

Hükümetler çeşitli baskılar nedeni ile su hizmetlerini özelleştirmeyi dikkate almak ve benimsemek zorunda kalmaktadır. Bu baskılar beş kategoride toplanabilir (Gleick vd., 2002: 22):

- Toplumsal (özelleştirmenin karşılanmamış temel su ihtiyacını karşılayabileceği inancı),
- Ticari (daha fazla işletmenin daha iyi olduğu inancı),

- Finansal (özel sektörün sermayeyi daha hızlı ve kamu sektöründen daha ucuza harekete geçirebileceği inancı),
- İdeolojik (daha küçük hükümetin daha iyi olduğu inancı) ve
- Pragmatik (etkili ve verimli su sistemi operasyonlarının özel katılım gerektirdiği inancı).

Günümüzde yeni olan ise, yürütülen özelleştirme çabalarının kapsamı ve bu çabalarla ilgili sorunlara artan kamu bilinci ve dikkatidir. Bu noktaya geliş kısaca şu süreçten geçmiştir. Birincisi, kamu sektörü su kurumları, nüfus artışı ile beraber temel su ihtiyacını karşılamada yetersiz kalmış (ya da özelleştirmeler için ilk zamanlarda bir neden olarak sunuldu); ikincisi, çokuluslu şirketler, su hizmeti pazarının büyük bir kısmının sorumluluğunu daha önce hiç olmadığı kadar devralma çabalarını büyük ölçüde genişletmiş; ve üçüncü olarak, son zamanlarda yaygınlaşmış özelleştirme çalışmalarının birçoğu başarısızlığa uğramış veya büyük tartışmalar yaratmıştır (Gleick vd., 2002: 21).

Su hizmetinde gerçekleştirilen özelleştirmelerle beraber, rekabetin artması ve bu rekabetçi ortamdan oluşan faydanın artması beklenilmiştir. Fakat iki nedenden dolayı beklenen rekabetçi ortam oluşmamıştır. Bunlardan birincisi, uluslararası alanda faaliyet gösteren şirketlerin az olması, ikincisi ise, anlaşmaların uzun dönemler halinde kiralama ve imtiyaz verme şeklinde yapılmasıyla rekabetin güçleşmesidir (Hall ve Lobina, 2007: 68).

2.5. Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesinde Ülke Örnekleri

Su, son otuz yıl içerisinde uluslararası arenada kendine yer bulan önemli konulardan biridir. Zaman içerisinde, birçok uluslararası toplantı, forum ve zirvede su konusunun ele alınması günümüzdeki önemini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda, son yıllarda suyun bu şekilde ele alınması veya su konusuna özel kongrelerin düzenlenmesi suya bakış açısının değiştiğinin de göstergesidir. Fakat, günümüzde devletleri bağlayan uluslararası geçerliliği olan bir metin

bulunmamaktadır. Yine de bu durum, devletlerin uluslararası gelişmelerden etkilenmediklerini garanti etmemektedir. Nitekim, uluslararası kuruluşların tavsiyeleri devletlerin su politikalarını etkilemekle birlikte, kamu-özel işbirliği şeklinde gerçekleştirilen özelleştirmeler, uluslararası kuruluşların neoliberal politikalar temelinde, küresel su şirketlerine yeni pazarlar açma fikri çerçevesinde gelişmektedir.

Küresel sermayenin serbest hareketi sayesinde ve devletlerin de küresel şirketlere özelleştirmeler aracılığı ile kendi piyasalarına girmelerine izin vermesi tüm küreyi yerel konuma (glocal-glocalization)¹⁹ indirgemektedir. Bu nedenle, kamu sektöründen özel sektöre geçen su hizmetinin tekrar kamu sektörüne geçmesi kolay olmamaktadır. Uluslararası kuruluşların da özel sektörü desteklemesinden dolayı, su konusunda özelleştirmeler yapılırken üzerinde iyi düşünülüp karar verilmesi gerekmektedir.

Gelişmiş ülkelerde, özel veya kamu üretimi arasındaki seçim, kamu ekonomisinin bir alt kümesi olan optimal vergilendirme teorisine dayanmaktadır. Bu teori, hangi işletme formunun “mutlak etkinlik avantajına” sahip olduğunun belirlenmesi ona göre karar verilmesi gerektiğini öne sürmektedir. Bir işletme aşağıdaki durumlarda mutlak etkinlik avantajına sahip olacaktır: Ürün kalitesi bakımından üstün olmasına; daha düşük maliyetle daha iyi ürün tedarik etmesine ve üretimin herhangi bir olumsuz dışsallık içermemesine dayanmaktadır. Su hizmetlerinde özelleştirmelerin gerçekleştirildiği ilk ülkeler olan Fransa ve Birleşik Krallık bu fikir çerçevesinde incelenecektir (Dore vd., 2004: 50).

Gelişmiş ülkeler haricindeki diğer ülkelerde su hizmetlerinin özelleştirilmesi, Avrupa’daki kıvılcımla başlamıştır. 1990’larda Avrupa ve Kuzey Amerika bölgeleri ile sınırlı olan su şirketlerinin, bir meta olarak gördükleri suyu, kâr elde etmek için

---

¹⁹ “Glocal (küre-yerel)” kavramı ve onun süreç belirten hali olan “glocalization”, global (küresel) ile local (yerel) kelimelerin biraraya gelmesinden oluşmaktadır. Kavram, köken olarak Japonya’ya dayanmaktadır. 1980’li yıllarda iş dünyasında “global localization (küresel yerelleşme)” olarak, yani; küresel bakış açısının yerel şartlara adapte edilmesi anlamında kullanılmıştır. Oxford Sözlüğü’ne ise, 1991 yılında, “doksanlı yılların başlarında iş dünyasında kullanılan piyasa jargonlarından biri” olarak geçmiştir (Robertson, 1995: 28).

mükemmel bir fırsat olarak kullanmışlardır. Devletlerin maddi olarak su hizmetini sağlamada zorlandıkları noktada özelleştirmeler sihirli bir çözüm olarak sunulmuştur (Spronk, 2007: 126). Özelleştirme güdülerini ise, küresel şirketlerin baskısı veya (doğrudan ya da dolaylı yönlendirmeler ile) ulaşılmak istenen etkinlik, verimlilik, kamu maliyesini güçlendirme ve finansal derinlik oluşturma amaçlarından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, Hindistan, Arjantin, Bolivya, Ürdün ve Türkiye’de gerçekleştirilen su hizmeti özelleştirmeleri bu açılarından incelenecektir.

Bu ülkelerde gerçekleşen su reformları, iki olguya dayandırılabilir. Birincisi, 1980’lerde başlayan ekonomi, politika ve sosyal hayata etki eden bir süreç olan neoliberalizm düşüncesi; ikincisi ise, neoliberalizm olgusu ile bağlantılı olmak suretiyle suyun ekonomik bir mal olarak ele alınması ve desantralize edilmesi (yerelleştirme) gerektiğinin düşünülmesidir. Ayrıca, suyla ilgili formülasyonların neoliberalizmle bağlantılı olduğu ve hatta neoliberalizmin çevresel bir proje olduğu da tartışılmaktadır (McCarthy ve Prudham, 2004: 276-277; Sangameswaran, 2009: 229).

Bu bölümde, genel olarak coğrafi konumları, gelişmişlik düzeyleri ve sosyo-kültürel özellikleri birbirinden farklı olan ülkeler ele alınarak özelleştirmelerin sonuçları finansman, yatırım ve etkinlik bağlamında incelenecektir.

2.5.1. Fransa

Fransa’da özelleştirme, yerel makamların su ve kanalizasyon şebekelerini Avrupa standartlarına uymak için sürdürme ve genişletme konusunda teknik veya mali açıdan yetersiz hale geldiği bir dönemde gerçekleştirilmiştir (Dore vd., 2004: 46).

Fransa’da içme suyu ve atık su hizmetlerini yönetmede “komünler (communes)” diye bilinen Fransız belediyeleri; teknik, operasyonel, ticari, finansal, kurumsal ve çevresel anlamda birçok problemle karşı karşıya kalmıştır. 1982 ve 1992 yıllarında çıkarılan Desentralizasyon Kanunu ve Su Kanunu ile beraber

kamusal su arzının etkinliğini artırmak amacıyla yeni alternatif çareler aranmış ve sonuçta su hizmetinin özelleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca, buna destek olarak 2000 yılında kabul edilen Avrupa Birliği (AB) Su Çerçeve Direktifi (ki içerdiği standartlara teknik ve finansal olarak ulaşmak zordur) doğrudan bir yaptırım uygulaması da belediyeleri, hizmetlerin devri noktasında yönlendirmektedir (Elnaboulsi, 2001: 510-531). Fransa’da, temel politika hedefi ev, endüstri ve tarım çerçevesinde kirlilik ile ilgili yeni AB standartlarına uymak ve talebi karşılamak için yeterli su rezervlerini korumaktır. Bu hedeflere ulaşmak için kirleten-öder stratejisi kabul edilmiştir. Bununla birlikte, kirleten-öder politikasının doğal sorunları bulunmaktadır. Çünkü, kirlilik vergisi, tam bir kirleten-öder aracı olarak atık deşarj miktarıyla ilgili değildir. Örneğin; kanalizasyon ücreti, kullanılan su miktarlarına göre değerlendirilmektedir (Dore vd., 2004: 46).

Fransa’da, kentsel nüfusun artması ile beraber, özelleştirme oranı 1950’lerden 1970’lere kadar %30’dan %55’e; 1970’li yıllardan 1990’lı yıllara kadar ise, %55’ten %75’e yükselmiştir. Çok sayıda rekabetçi teklife sahip olan pazar, maliyet açısından verimli olması beklenmiştir ancak, pratikte hükümet müdahalesi nedeniyle bu gerçekleşmemiştir. Çünkü, Fransız sistemi, özelleştirmeden sonrada devam eden sübvansiyonlar nedeniyle merkezileştirilmiş, politize edilmiş ve piyasa güçlerinden izole edilmiştir (Dore vd., 2004: 47; Neto, 1998: 112).

Fransa hükümeti tarafından verilen sübvansiyonlar, piyasaya negatif etki eden tek şey değildi. Örneğin; mevzuat gereği, sözleşmeyi kazanan şirket istihdam ettiği kişi sayısını azaltamaz ya da ücretleri düşüremez aksi takdirde çok maliyetli olan Fransız tazminat sistemine maruz kalmaktaydı. Buna ek olarak, Fransızlar yabancı şirketlerin piyasaya girerek rekabet etmelerine izin vermediler, çünkü piyasanın %96’sı üç büyük yerli şirket tarafından yönetiliyordu: Piyasanın, %18.8’ine hizmet veren Suez; %36,7’sine Veolia; ve SAUR da %40’ına sahipti (Dore vd., 2004: 48). Fransa’nın piyasayı bu şekilde korumasının sonucunda bu yerli şirketler uluslararası şirket haline gelmiştir. Fransız şirketlerinin, su ile ilgili alanlarda hizmet vermeleri

bir yüzyıldan daha fazla geriye gitmektedir²⁰. Bu zaman diliminde çok çeşitlenmiş ve güçlenmişlerdir. Finansal olarak güçlü ve işinde profesyonel çalışanlara sahip olan bu şirketler; en kompleks yapıları bile yönetebilme yeteneğine sahiptir. Bu da; doğal olarak, şirketlere çok önemli bir manevra kabiliyeti vermektedir (Elnaboulsi, 2001: 522-523).

Finansal olarak güçlü bir özel şirket ayrıca, sözleşmeden kaynaklanan faydaların yanı sıra piyasaya yeni girecek olanlar karşısındaki üstünlüğünün de farkındadır. Sözleşmenin süresi, yenilenme şartları, talepler, fiyatlar ve teknik eksikler gibi sözleşmenin temellerini oluşturan konular, görevdeki şirketin pozisyonunu belirleyecektir. Firma, ilk olarak, üretimden dolayı kazanç sağlayacak, daha sonra, sektördeki işleyişi öğrenerek, zamanla artmış olan bilgisini de birleştirerek maliyetleri düşürecek (mutlak maliyet avantajı). Sonuç olarak, elde ettiği yüksek gelir ve tecrübenin yanı sıra finansal gücünü ve şöhretini de kullanarak yeni ihalelere düşük fiyatla katılıp kazanabilecektir (Elnaboulsi, 2001: 542). Fransa’da gerçekleştirilen özelleştirmeler sonucunda fiyatların kamu sektörüne göre daha yüksek olduğu aşağıda Tablo 2.2.’de görülmektedir.

Tablo 2.2. Fransız Frangı Cinsinden Su Fiyatları (1994-1999)*

YÖNETİM TÜRÜ	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Belediye	1,489	1,621	1,716	1,803	1,848	1,841
Özel	1,784	1,908	1,993	2,050	2,100	2,100
Kamu-Özel İşbirliği	1,734	1,812	1,963	2,014	2,076	2,101
Tüm Yönetim Türlerinin Ortalaması	1,689	1,799	1,910	1,974	2,015	2,049

*Yıllık 120 m³ su tüketimi için ortalama fiyat düzeyi.

Kaynak: Hall, D. ve Lanz, K. (2001). **A critique of the 2001 PricewaterhouseCoopers Report on Water Services in Austria**, Prinz-Eugen-Straße, Bundeskammer für Arbeiter und Angestellte. p. 30. (Çevrimiçi)
http://unpub.eclipse.homepagetool.ch/var/m_e/eb/eb3/24631/7248232-2001-12-W-Austria-PWC-en.pdf , 24.12.2018

²⁰ “Compagnie Generale des Eaux” 1850’li; “Lyonnaise des Eaux” ise 1880’li yıllarda kurulmuştur.

Özelleştirmeye karşı hukuk yolu ile mücadele etmek bakımından Fransa'nın Grenoble kenti önemli bir örnek teşkil etmektedir. Grenoble'da su hizmeti, 1989 yılında özelleştirilene kadar belediye yönetimi altında sunulmuştur. 1984 yılında Grenoble Belediye Başkanı Alain Carignon tarafından gaz, elektrik ve su hizmetlerinde özel sektör katılımını destekleyen politika savunulmuş ve 1989 yılında 25 yıllık sözleşme ile Suez'in alt şirketlerinden biri olan Compagnie de Gestion des Eaux du Sud-Est'e (COGESE) verilmiştir (Lobina ve Hall, 2007: 96).

Sözleşme süresi zarfında tarifelerde, yapılan yatırımların üzerinde artış görülmüştür. Su hizmeti devredilirken altyapının iyi durumda ve şirket tarafından yapılan yatırımların sadece bakım ve işletim harcamalarına ait olduğu raporlanmış ve bu tarife yüksekliğini haklılaştıracak bir durumun olmadığı açıklanmıştır. Ayrıca, sözleşme süresinin çok uzun olması belediye meclisinin tekrar anlaşma fırsatını uzun dönemli olarak elinden almakla birlikte; sözde yatırımlar ile yükselen su fiyatları nedeni ile 25 yıl içerisinde (Katma Değer Vergisi hariç) yerel halkın ve su kullanıcıların üzerine 1 milyar frank maliyet olarak yükleneceği öngörülmüştür (Lobina ve Hall, 2007: 97-98).

1995 yılı Grenoble için bir dönüm noktası olmuştur. Belediye Başkanı Alain Carrignon ve Suez'in başkanı yolsuzluk yaptığı gerekçesi ile mahkeme, haklarında hapis cezası vermiştir. Aynı yıl seçimlerin olması ve kazanan partinin su hizmetinin yeniden belediyeleştirilmesinin gerçekleşmesi için 150 ila 400 milyon frank arasında değişen tazminatın ödenmesine bağlıydı. Bu nedenle kamu-özel işbirliğine gidilmiş ve 1996 yılında Societe des Eaux de Grenoble (SEG) (%51'i belediyeye, %49'u özel firmaya ait) kurulmuştur. Ancak özel şirket, tüm önemli kararlar üzerinde ve özellikle de yatırım politikası, diğer belediyelerle yapılan sözleşmelerin sonuçlandırılması, Grenoble Belediyesi ile anlaşmaların değiştirilmesi ve personel değişikliği ile ilgili kararlar üzerinde veto hakkını elinde tutmuştur (Hall ve Lobina, 2001; Schiffler, 2015: 92).

Fakat, su hizmetinin özelleştirilmesine en başından karşı çıkan, ekolojinin korunması fikrini savunan Association Démocratie-Écologie-Solidarité (ADES)

partisinin üyesi Raymond Avrillier, su hizmetinin COGESE'ye transferinin daha en baştan yolsuzluklar nedeni ile yasadışı olduğunu ve 1996 yılında yeniden uzlaşma sağlanırken belediyenin kamuoyunu bilgilendirmediği ve rekabetin de engellendiğini savunarak mahkemeyi kazanmıştır. Buna paralel olarak, “İmdat Su (Eau Secours)” adlı sivil toplum kuruluşu da, bu konuda halkla ilişkiler ve lobicilik çalışmaları ile sürekli olarak düzenli bildiriler sunmuş ve internet sitesi üzerinden yaptığı açıklamalar ile halkı bilgilendirerek belediye meclisi üzerinde baskı kurmuştur. Tüm bu çabalar sonuç vermiş ve su hizmeti 2000 yılında yeniden kamu sektörüne geçmiştir (Hachfeld, 2008: 5).

Bu süreçte, su tedarikinin özel sektöre devri ve daha sonra özel sektörden kamu-özel işbirliği ile oluşturulan şirkete devri, su kullanıcıları ve Grenoble vatandaşları için iyi bir gelişme olmamıştır. Aksine, yeni sözleşmeler özel şirkete daha fazla kâr sağlamıştır (Hachfeld, 2008: 5).

Fransa'da su hizmetleri, kamu tarafından sunulanların fiyatlarına göre yaklaşık %40 daha yüksek fiyatlarla çeşitli özel sektör katılım yöntemleri ile sunulmuştur. Özel şirketlerin çoğu, devlet sübvansiyonlarından yararlanmaya devam etmekte ve sadece sermayesinin üçte birini kullanarak altyapı yenilemelerini gerçekleştirmiştir. Bu sözleşmeler ve sübvansiyonlar, az sayıda olan şirketlerin büyüyüp gelişerek, uluslararası su şirketlerine dönüşmesini sağlamıştır (Dore vd., 2004: 49).

Fransa'da, Fransız Komünist Partisi, Sosyalist Parti, Yeşiller ve birçok sivil toplum kuruluşu her fırsatta, suyun kamusal bir mal olarak devlet tarafından uygun fiyatla ve adil bir şekilde sunumunun yapılmasını talep etmektedir. Suyun insanlığın ortak mirası ve herkesin suya ulaşma hakkının varlığını kabul eden bu gruplar suyun piyasaya bırakılamayacak kadar önemli olduğunu belirterek; su konusunda yapılan haksızlıkları, yolsuzlukları ve zararları dile getirerek vurgulamışlardır (Kayır, 2006: 114).

2.5.2. Birleşik Krallık²¹

1989'a kadar, Birleşik Krallık'taki su ve kanalizasyon tesisleri, çoğunlukla kamu sektörü tarafından yürütülmekteydi, ancak 1989'da İngiliz hükümeti, su ve kanalizasyon hizmetlerini tamamen özelleştirme kararı ile sıra dışı bir adım attı. Özelleştirme kararı verilirken etkili olan argümanlar; artması düşünülen rekabet, özel sektörün daha verimli olması, özel şirketlerin su sistemlerini onarmak için gereken büyük yatırımları finanse etmesi ve yeni AB su kalitesi standartlarına ulaşılmasıdır. Ayrıca, su sektöründe devletin başarısız olması özel sektörün başarısız olmasından daha maliyetli olacağı düşünülmekteydi (Bakker, 2001: 145; Dore vd., 2004: 42-43).

Özelleştirme sürecinde, üç düzenleyici kurum kuruldu: Su Hizmetleri Dairesi (OFWAT-The Office of Water Services), İçme Suyu Müfettişliği (DWI-The Drinking Water Inspectorate) ve Çevre Ajansı (EA-The Environment Agency). OFWAT su fiyat rejimini düzenlemekle; DWI su kalitesini izlemekle, EA ise, nehir ve çevre kirliliğini izlemekle görevlendirilmiştir (Dore vd., 2004: 43).

Özelleştirmeden bir kaç yıl sonra, özelleştirilen su şirketlerinin uyguladıkları aşırı fiyatlar, aşırı kar politikası ve kötü performans sonuç olarak kötü bir itibara sahip olmalarına neden olmuş ve popülerliklerini yitirmişlerdir. Bu durum parlamento komitesi tarafından şu şekilde özetlenmektedir: Özelleştirme sonrası - 1990/1 ve 1997/8 arasında- reel olarak şirketlerin kârları yükselmeye başladıktan sonra, on su ve kanalizasyon şirketlerinin vergi öncesi kârları, müşterilerin sürekli fiyat artışları yaşadığı bir dönemde %147 oranında artmıştır. Su ve kanalizasyon fiyatları, 1994-1995 döneminde meydana gelen artışın büyüklüğü ile beraber 1988'den 1998'e sırasıyla %36 ve %42 oranında (reel olarak) artış göstermiştir. Yöneticilerin ve firmaların yüksek kârları kamuoyunda tepkiye neden olmuştur (HCSCE, 2000). Buna yönelik gelişmelere aşağıda Tablo 2.3.'te yer verilmiştir.

---

²¹ Başlık olarak İngiltere değilde Birleşik Krallık isminin kullanılmasının nedeni; özelleştirmelerin İngiltere ve Galler'de gerçekleşmesinden kaynaklıdır. 1973 tarihli Su Yasası ile belediyelere ait olan su yönetimini nehir havzası bazında faaliyet yürütecek ve tüm hizmetleri üstlenecek on su idaresi kurulmuştur. On idari otoriteden biri Galler Bölgesini içerirken, diğerleri, İngiltere'de örgütlenmiştir (Taşkın, 2006: 123).

Tablo 2.3. 1989-98 Yılları Arasında Şirket Kârları (milyon pound, 1997/98 fiyatlarıyla)

Şirket	1989/90	90/91	91/92	92/93	93/94	94/95	95/96	96/97	97/98	89/90-97/98
Anglian	106	188	202	212	148	236	252	215	274	158%
DwrCymru	46	158	163	177	162	132	119	215	209	351%
NorthWest	52	265	271	282	302	298	368	396	394	658%
Northumb.*	14	58	72	79	70	99	97	129	135	898%
SevernTrent	176	307	313	308	316	292	395	373	351	100%
Southern	81	120	136	136	143	157	175	b.y.	b.y.	115%
SouthWest	61	109	106	106	104	69	115	118	106	72%
Thames	218	263	278	287	271	332	242	384	419	92%
Wessex	31	81	91	98	116	128	142	150	139	351%
Yorkshire	137	141	146	158	161	155	172	223	206	50%
Toplam	992	1690	1776	1844	1794	1898	2077	2203	2232	142%

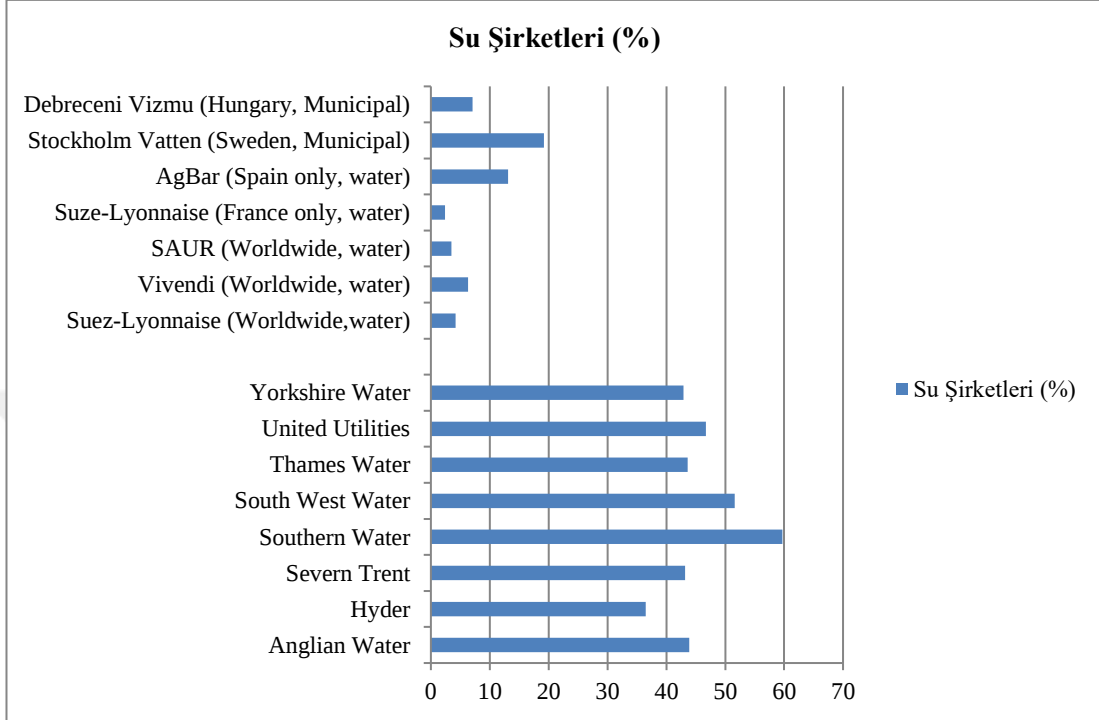
b.y.: bilgi yok *Northhumbrian

Kaynak: Downing, E., ve Richards, P. (1998). **Water Industry Bills**, London, House of Commons Library, Research paper 98/117. p.51.

Birleşik Krallık'taki su şirketlerinin kârları, siyasi mecradan farklı olarak basın tarafından da gündeme getirilmiştir. Dailymail, su faturalarının hem hanehalkı hem de sanayi bazında yükseldiğini, İngiltere'nin ilk on su şirketinin yöneticileri ve hissedarları tarafından, İngiltere tarihindeki en büyük lisanslı soygun eylemini gerçekleştirmek için monopol konumlarını kullandıklarını; 1994 yılında "Büyük Su Soygunu" başlığı altında anlatmıştır (Lobina ve Hall, 2001).

Birleşik Krallık'taki su şirketlerinin kârları ile diğer ülkelerdeki bazı su şirketlerini kârları karşılaştırıldığında (Şekil 2.3.) İngiltere'deki şirketlerin diğerlerine göre birkaç kat daha fazla kâr ettiği görülmektedir. Fakat buna rağmen, DWI, suların tam anlamıyla iyileştirilemediğini; EA ise, çevre kirliliği sorunlarının devam ettiğini ve şirketlerin bu konuda ceza aldıklarını raporlamıştır (Lobina ve Hall, 2001).

Şekil 2.3. Birleşik Krallık'taki Su Şirketleri İle Diğer Ülke Şirketlerinin Kâr Marjlarının Karşılaştırılması

Kaynak: Lobina, E. ve Hall, D. (2001). "UK Water Privatisation: A Briefing", **Public Services International Research Unit (PSIRU)**, p.14.

Birleşik Krallık'ta özelleştirmelerle çevresel kazanımların (tartışmalı olmakla beraber) gerçekleştirildiği düşünülmekte, ancak, sivil toplum; özelleştirmelerin, çevresel kazanımların maliyetini özel sektöre yüklemek için gerçekleştirilirken diğer kamu yararı unsurlarının göz ardı edildiğini düşünmektedir. Bununla birlikte, İngiltere'de özelleştirmelerin üzerinden geçen uzun zamana rağmen toplum içindeki kaygılar azalmamıştır. Tam tersine, özelleştirme ile ilgili kamu kaygısı, son birkaç yıl içinde, sadece özelleştirme ilkesinin ahlâki gerekçesiyle değil, aynı zamanda özel su şirketlerinin düzenlenmesi ve etkinliği üzerinde de yeni bir tartışmaya yol açacak şekilde yeniden gündeme gelmiştir. Bu tartışmayı; artan su maliyetleri, su mevcudiyeti ve özelleştirilen su şirketlerinin finansal stratejileri körüklemiştir (Buller, 1996: 470,480).

Tarihsel perspektifle, Birleşik Krallık'ta yerel idareler tarafından sunulan su hizmeti 1973 yılında AB üyeliği paralelinde önce merkezileştirilmiş; daha sonra

1989 yılında yapılan düzenlemeler ile özelleştirilmiştir. Sonuç olarak, hizmetlerde etkinliğin artırılması, çevrenin korunması ve AB standartlarına ulaşılması amacıyla serbest piyasa mekanizması içinde devlet dışarıda tutularak gerçekleştirilen su hizmetinde, güçlü şirketlerin; öngörülebilir, hesap verebilir ve şeffaf bir hizmet sunduğu iddia edilebilir. Fakat, talep odaklı bu yönetim şekli sayesinde suyun fiyatlama yoluyla toplumsal ve insani bir hak olmaktan çıkarılıp nasıl sunulduğunun görülmesi açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir (Taşkın, 2006: 142-143).

2.5.3. Hindistan

Hindistan hükümeti, ilk olarak 1991 yılında elektrik sektörünü özel sektöre açma politikasını ilan etmiştir. Akabinde, hidroelektrik santrallerinin de özel sektöre açılması ile suyla ilgili diğer alanlarda da özelleştirmelerin başlaması görülmüştür. Suyun, ekonomik olarak düşük gelirli bölgelere ulaştırılması için altyapı hizmetlerinin yapılmasında özel sektör işbirliğine önem verilmiştir (Bala ve Muniraju, 2013: 71)

Hindistan'ın su sektöründe temel değişim, UN ve WB gibi küresel güçler tarafından desteklenen kuvvetli finansal ve politik etkileri olan Suez-Degremont, Veolia, Coca-Cola, Pepsi, Tata ve Reliance gibi şirketlerin çeşitli özel sektör katılım yöntemleri ile su sektörüne dahil olmaları ile başlamıştır (Dwivedi ve Dharmadhikary, 2007: 12). Özel sektörün altyapı yatırımlarına katılımı ise, 1990-2000 yılları arasında Asya-Pasifik Bölgesinin en büyük üç “yardım” kuruluşu olan ADB, WB ve Japonya Uluslararası İşbirliği Bankası (JBIC-Japan Bank for International Cooperation) tarafından kredilerini özel sektör katılımına veya kamu-özel işbirliği şartına bağlamasından kaynaklanmaktadır. Ancak, gerçekleştirilecek işbirliklerinin kamu refahı açısından faydalı olup olmaması düşünülmemektedir (Corral, 2007b).

Hindistan'da, su fiyatlarının artışı, yapısal uyum kredileri karşılığında WB ve IMF tarafından hükümetlere uygulanan koşulların dolaylı bir sonucudur. Ayrıca, su hizmetlerinin özelleştirilmesi, genellikle bu tür krediler için bir koşul olmakla

kalmayıp, aynı zamanda özelleştirmenin ön koşulu olarak WB ve IMF tarafından tam maliyet fiyatlaması da talep edilmektedir. Su fiyatlarının aşırı artışı, gelir durumu düşük aileler için su, gıda, eğitim ve sağlık arasında tercih yapma zorunluluğu oluşturmaktadır (Sampath vd., 2003).

Su özelleştirmesine karşı muhalefetin en önemli nedenlerinden biri, su şirketlerinin kârlarını maksimize etmek için sürdürülemez su madenciliği yapma tehdididir. Sadece hissedarlarına karşı sorumlu olan bu şirketlerin, yegâne amacı da kâr elde etmektir. Su, pazarlanabilir bir meta haline getirilirse ve bir şirkete belli bir su kütlesine sahip olma hakkı verilirse, şirket istediği kadar su madenciliği yapma hakkına kavuşacaktır. Bu noktada, şirket, su kütlesini yeniden dolmasından daha hızlı bir şekilde tüketirse, hükümet yetkililerinin ve bu durumdan etkilenen halkın, şirketi engelleyebilmek için yasal anlamda yapabilecekleri çok sınırlıdır. Coca-Cola tarafından Hindistan'da gerçekleştirilen su madenciliği sonucu birçok kuyunun kuruması ve kirlenmesi bu duruma açık bir örnektir (Sampath vd., 2003).

Özel sektörün daha iyi olması beklenen şeffaflık, hesap verilebilirlik, etkinlik ve verimlilik gibi konularda genelde beklentileri karşılamamaktadır. Estache ve Rossi (2002: 139-140), yirmi dokuzu Asya ülkelerinden olmak üzere elli şirketi analiz ederek yaptığı araştırmada özel sektörün kamu sektörüne göre etkinlik anlamında net bir üstünlüğe sahip olmadığını belirtmektedirler.

Sangameswaran (2009: 237), neoliberalizmin neye hizmet ettiğini anlamak için neoliberalizmle ilgili vaka araştırmaları yaparak neoliberalizmi incelemiştir. Sonuçta, Hindistan'ın Maharashtra eyaletinde su politikasına dair; kırsal ve kentsel içme suyu ve sulama hizmetlerindeki değişim birbirinden farklı görülmüş, neoliberalizmle bağlantılı olarak, ortak yönlerinin depolitizasyon girişimleri, özel sektör katılımının sağlanması için gizli ve açık baskılar ve su sunumundaki söylem değişikliklerinin olduğunu ifade etmektedir. Bu çerçevede, Hindistan'daki su özelleştirmeleri ile su fiyatlarının yükselmesi, kârların artması, yatırımlarda özel şirketleri kamu kesiminin finanse etmesi, şirket kârlarına garantilerin verilmesi ve

etkinlik anlamında net bir artışın olmaması tecrübe edilmiştir (Dwivedi ve Dharmadhikary, 2007: 19-29).

Özelleştirmelerin başarısız olması, suyun; sosyal, kültürel ve ekolojik rollerinin unutulması, tamamen özel sektöre verilmede aceleci davranılmasından kaynaklanmaktadır. İnsanların ve çevrenin suya her zaman ihtiyacı vardır. Su kullanımında etkinlik ve verimlilik sağlanmalıdır. Bu konuda şeffaflık, hesap verilebilirlik ve iyi bir gözetim altında kamu kesimi de üzerine düşeni yapmalıdır. Devletin su sağlama noktasında eksiklikleri giderilmeli ve güçlendirilmelidir. Unutulmamalıdır ki su doğası gereği kamusal bir maldır bu nedenle kâr maksimizasyonuna konu edilmemelidir.

Son olarak, Hindistan'da su hakkına suyun kamusalılığı gerekçe gösterilmektedir. Hindistan'da su hakkı, yasama ile değil yargı kararlarının yorumlanması ile gelişmiştir. Yargı kararlarında, su hakkı vurgulanırken Anayasa'nın 21. maddesi olan yaşam hakkına atıfta bulunmaktadır. Yine, yargı kararlarında tüm doğal kaynakların kamusalılığı vurgulanarak özel mülkiyete konu edilemezliğine değinilmektedir. Hindistan'da su kaynaklarında ve altyapıda eksiklik olmasına rağmen tutarlı bir su politikası bulunmamakta; yasal çerçeve de bu noktada dağınık ve yetersiz görülmektedir. Hindistan'ın ekonomik ve sosyal hakları uygulamak için kapsamlı bir yaklaşım geliştirmesi ve suya erişimin diğer sosyal ve ekonomik hakların ayrılmaz bir parçası olduğu anlayışına dayalı olarak kamu politikasını formüle etmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, ekonomik kalkınma, satın alınabilirlik ve kaynak yetersizliği ile ilgili sorular, su hakkını tanımayı reddetmek için kabul edilebilir gerekçeler olarak (özelleştirme yanlılarınca) sunulmakta ve bu bağlamda su kaynaklarının özelleştirilmesine yol açan, ekonomik bir mal olarak su kavramı vurgulanmaktadır (Narain, 2009: 919-925).

2.5.4. Arjantin

Latin Amerika sahip olduğu büyük akarsular (Amazon, Parana, Orinoco, Magdalena) ve göller (Maracaibo, Titicaca, Poopo) nedeni ile tatlı su bakımından

zengindir. Fakat, kentleşme, kirlilik, gelir dağılımının kötü olmasından kaynaklanan suya ulaşımındaki adaletsizlikler nedeni ile Latin Amerika’da su kıtlığı yaşanmaya başlanmıştır. Bu krizi gören uluslararası su şirketleri ise fırsattan faydalanmak istemişlerdir (Barlow ve Clarke, 2004: 16). Arjantin’de bu özelleştirme dalgası Santa Fe, Cordoba ve Tucuman şehirlerinde başlamıştır. Fakat su hizmetlerinin özelleştirildiği ilk şehir Buenos Aires olmuştur (Morgan, 2011: 118).

Buenos Aires’de su hizmetlerinin özelleştirilmesi hükümet tarafından 1989 yılında istenmiş fakat kamuoyu yoklamaları ile reddedilmiştir. Akabinde, hükümet özelleştirme isteklerinde ısrar ederek, kısa bir süre içerisinde kamuoyunun fikrinin değiştirilmesinde başarılı olmuştur. Hükümet bu başarısını, banliyölere su ve kanalizasyon erişimini ulaştırma ve halihazırda bağlı olanların tarifelerini azaltma sözü vermesine borçludur. Böylece, hükümet; özel sektöre, kamu sektöründen çok daha verimli olacağına ve bu verimlilik ile devletin telafi edemeyeceği yüksek borçlar gerektiren yatırımları telafi edebileceğine güvenirken; halk ise, hükümetin verdiği sözlere güvenerek, 1993 yılında Aguas Argentinas²² konsorsiyumu ile ülkedeki ilk özelleştirme amiral gemisine binilmiştir. Ayrıca, bu özelleştirme dünyadaki en büyük imtiyaz sözleşmesi olduğu için özel şirketler açısından önemi çok büyüktür. Çünkü, bu kazanım özel şirketler tarafından aynı zamanda, liberalleşme, küreselleşme ve özelleştirme öğretilerinin de bir başarısı olarak görülmekteydi. Özel şirketler bu kazanımla; özel sektörün üstün etkinlik yeteneği sayesinde kamu sektöründen çok daha iyi (düşük fiyatlarla) bir şekilde su hizmetlerini yerine getirdiği söylemine devam etmiştir (Schiffler, 2015: 33-38).

Şirketlerin imtiyaz sözleşmesini imzalamaları için üç aşamadan geçmeleri gerekmektedir. Bunlar: Önyeterlilik, teknik ve finansal tekliflerin değerlendirilmesinden oluşmaktadır. İlk ikisini geçenler üçüncü aşamaya ulaşabilmektedir. Bu noktada, önemli olan tarifeleri en ucuz tutacak şirketin

---

²² Konsorsiyumu oluşturan şirketlerin hisse dağılımı şu şekildedir: Toplamda hisselerin %50.4’ü yabancı şirketlere aittir (Suez %25.3, gerçekte yine Suez tarafından kontrol edilen İspanyol şirket Aguas de Barcelona %12.6, Veolia %8 ve Anglian Water %4.5’ine sahiptir). %39.6’ı ise , Arjantin kökenli şirketlere aittir (Sociedad Comercial del Plata %20.7, Meller Group %10.8 ve Argentine Banco de Galicia %8.1’ine sahiptir). Geriye kalan %10’luk hisse ise şirket çalışanları için ayrılması sözleşme gereği belirlenmiştir (Schiffler, 2015: 38).

belirlenmesidir. Özel şirketlerden ilki %26.9, ikincisi %26.1, üçüncüsü ise %11.5 oranında tarifelerde azaltma uygulanacağını teklif etmişlerdir. Fakat, 1999 yılında Arjantin Başkanı Fernando de la Rúa, yaklaşık %27 oranında tariflerin düşürüleceği özel şirketlerce taahhüt edilmesine rağmen toplamda %20 oranında bir artışın gerçekleştirildiğini söylemiştir. Bu fiyat artışları, orantısız bir şekilde dağıtıldığı için yoksul kesim tarafından yüksek karşılanmış ve su fiyatlarını ödemeyenlerin oranı %30'u bulmuştur. Bunun sonucunda, sağlık sorunlarının oluşması göz ardı edilerek su hizmetinde kesintiler yapılmıştır (Loftus ve McDonald, 2001: 185-190). Aşağıdaki Tablo 2.4. ile süreç içerisinde Aguas Argentinas'ın suya erişim ve kanalizasyon hizmetine erişimdeki performansı gösterilmektedir.

Tablo 2.4. Su ve Kanalizasyon Hizmetlerine Ulaşım (Hedef ve Gerçekleşen)

	1993	Hedef (2002)	Gerçekleşen (2002)
Suya Erişim	%70	%88	%79
Kanalizasyon Hizmetine Erişim	%58	%74	%63

Kaynak: Schiffler, M. (2015). **Water, Politics and Money: A Reality Check on Privatization**, Switzerland, Springer, p.42.

Kanalizasyon hizmetlerinde bir geliştirme yapılmaması (Tablo 2.4.) ve atıkların doğrudan akarsulara iletilmesi (özellikle Matanza ve Riachuelo akarsuları) çevre ve sağlık sorunlarının oluşmasına neden olmuştur (Loftus ve McDonald, 2001: 194).

Özelleştirmelerdeki diğer bir sorun, yolsuzluk tartışmaları olmaktadır. 1997 yılında tarifeler üzerinde yeniden anlaşmaların gerçekleştirilmesi sırasında içinde siyasilerin de bulunduğu milyon dolarlık yolsuzlukların yapıldığı söylenmiştir. Bu konuda Hawley (2000: 3), özelleştirmeler ile yolsuzlukları şu şekilde bağdaştırmaktadır: Eğer yolsuzluk dünya çapında artıyorsa, büyük ölçüde, kamu işletmelerinin hızlı özelleştirilmesinin (sözleşmeli veya imtiyazlı uygulamalarının) bir sonucudur. Bu süreç, batılı kreditorler ve hükümetler tarafından bastırılmış ve çokuluslu şirketlerin cezasızlıkla faaliyet göstermesine izin verecek şekilde yürütülmüştür. Bu nedenle, batılı hükümetler ve onların kurumları tarafından

desteklenen çokuluslu şirketler, Kuzey ve Güney’de büyük çapta yolsuzluğa giriyorlar. Bağışçı hükümetler ve WB ve IMF gibi çok taraflı kurumlar sıklıkla “yoksullukla mücadele” ve “iyi yönetim” konularını gündeme getirir, ancak diğer eylemleri önceliklerinin nerede olduğu konusunda farklı bir sinyal vermektedir.

Arjantin’de özelleştirme sonrasındaki yıllarda hizmetin kapsama alanının genişletilmesi, su fiyatlarının düşürülmesi ve hizmet kalitesinin artırılması gibi hedeflerin başarısızlıkla sonuçlanması, Latin Amerika’daki en büyük imtiyaz sözleşmesi olması nedeni ile büyük bir başarı örneği olarak yola çıkan özel sektörün amiral gemisi bu şekilde batırılmıştır (Casarin vd., 2007: 246). Fakat süreç içerisinde bu başarısızlık hikayesinin ortaya çıkmaması için WB ve yan kuruluşu olan Uluslararası Finans Kurumu (IFC-International Finance Corporation), Aguas Argentinas’a 1993-1997 yılları arasında üç farklı su hizmeti projesinin hayata geçirilmesi için 911 milyon dolar kredi sağlamıştır. IFC ise, 7 milyon dolar daha katkıda bulunarak Aguas Argentinas’ın hisselerinin %5’ini almıştır. Böylece WB, sadece yardım sağlamakla kalmamış aynı zamanda Aguas Argentinas’ın ortağı da olmuştur (Akdoğan, 2006: 188).

Latin Amerika’da WB için çalışan su ve kanalizasyon baş mühendisi Menahem Libhaber, kamu kurumları ile bu derece büyük sözleşmeler yapılırken özel sektörün verdiği sözlerin gerçekleştirilmemesinin oyunun bir parçası olduğunu söylemektedir. Çünkü, ilk etapta yerine getirilmesi mümkün olmayan sözlerin verilerek piyasa girilmesi önceliklidir. Bu süreçte, tek düşünülen şey piyasaya girdikten sonra yeniden müzakere edileceğidir. Bu noktada, kamu kurumlarının gerçekçi olmayan bu tekliflerin farkında olması gerekmektedir. Aksi takdirde piyasaya girdikten sonra elde ettikleri kozlarla baskı yapmaya başlayacaklardır (Santoro, 2003).

Latin Amerika, su sektöründe, dünyanın diğer bölgelerine göre özelleştirmelerin en çok gerçekleştirildiği bölgedir. Bu bölgedeki özelleştirmeler üç temel faktöre bağlanabilir: Birincisi, özel sektör için dikkat çeken yeterli nüfusa sahip şehirlerin yeterli miktarda orta gelir sınıf nüfusunu barındırması; ikincisi,

borçluluk miktarının fazla olması, istikrarsız kamu maliyesi ve su hizmetlerinin kamu sektörü tarafından kötü yönetilmesi gibi değişikliği haklılaştırıcı sebeplerin bulunması; üçüncüsü ve son olarak da, finans kuruluşlarının dayattığı şartlar nedeniyle neoliberal politikaların diğer bölgelerden daha fazla benimsenmesidir. Arjantin de diğer birçok Latin Amerika ülkeleri gibi 1980’lerde borç krizini yaşayan ve borçların yeniden düzenlenmesi için kreditor bankalar ve IMF ile müzakere yapmak zorunda kalan ülkelerden biri olarak, neoliberal politikalar çerçevesinde kamu işletmelerinin özelleştirilmesine zorlanmıştır. Fakat, sonuçta hükümetler, özel şirketlerin kötü performansı nedeniyle sözleşmeleri süresinden önce feshetmişler ve su hizmetlerini kamu sektörüne tekrar geri döndürmüşlerdir. Arjantin’de de süreç bu şekilde gerçekleşmiştir (Baer ve Montes-Rojas, 2008: 2; Budds ve McGranahan, 2003: 108).

Latin Amerika ülkeleri, 1980’lerden beri çeşitli alanlarda neoliberalizmle mücadele etmiş ve bu mücadelelerden başarıyla çıktıkları da olmuştur. Fakat, yaşam kaynağı olan suyun meta haline getirilmesi çırtayı çok yükselten, tamamen farklı bir olgu olarak görülmektedir. Su, herkese aittir, bu nedenle, su demokrasisi taleplerinin susturulmaması için sadece bu mücadeleye özgü bir aciliyet ve azim gerektirmektedir (Barlow ve Clarke, 2004: 18).

2.5.5. Bolivya

IMF ve WB’nin, 1980’li yıllarda uyguladığı yapısal reformlar çerçevesinde Bolivya ekonomisi yeniden düzenlenirken su politikaları da ele alınmıştır. Neoliberal politikalar ışığında, piyasaların serbestleştirilmesi, kamu işletmelerinin özelleştirilmesi ve su hizmetlerinin yerine getirilmesinde özel sektörün de dahil olması desteklenirken; Bolivya’da da bu noktada, su hizmetlerinin özelleştirilmesi yönünde ilk girişim 1994 yılında WB tarafından sağlanan ek kredi kapsamında ön koşul olarak sunulması ile gerçekleştirilmiştir. WB, 1997 yılında (Cochabamba ve La Paz şehirlerindeki su ve kanalizasyon hizmetlerinin özelleştirilmesi ön koşul olmak üzere) finansman, altyapı ve iş sektörlerinde gerekli yasa ve düzenlemelerin hazırlanması için 20 milyon dolar destek sağlamıştır (Bonnardeaux, 2009: 1; Oğuz

ve Atvur, 2015: 228). Bu durum ise, Cochabamba Su Savaşı'na giden süreci başlatmıştır.

Bolivya hükümeti tarafından, 1999 yılında Cochabamba su hizmetlerinin özelleştirilmesi için ihale yapılmıştır. İhalede tek teklif Aguas del Tunari²³ konsorsiyumu tarafından verilmiştir (Finnegan, 2002). Yapılan anlaşmaya göre şirket, her yıl yapacağı yatırımlardan %15 ila %17 arasında bir kârı garanti etmiştir. Fakat bu kârın elde edilmesi için su fiyatlarının arttırılması gerekmektedir (Bustamante, 2004: 39-40).

İhaleden bir buçuk ay sonra kabul edilen 2029 sayılı İçme Suyu ve Kanalizasyon adlı kanun ile konsorsiyumla yapılan sözleşme bir nevi yasa haline gelmiştir. Çünkü, Kanun açıkça piyasa kriterlerine göre çalışan özel sektörü desteklemektedir. Ayrıca, imtiyaz sahiplerinin imtiyaz alanı üzerindeki haklara da sahip olmasını sağlayarak; kooperatif ve dernekler gibi yerel birimlerin (bu birimlerin açtığı su kuyuları, su kanalları vb.) şirketler tarafından sözleşme yapmaya zorlanmasını mümkün kılmaktadır. Etkinlik (kıt kaynak sorununu çözmek) ve ekonomik yeterlilik (iyileştirme maliyetlerini ve işletme harcamalarını garantiye alma) kriterlerini takip eden özel sektörün, bu iki kriter arasında herhangi bir çelişki olması durumunda ikincisinin takip edileceği de açıkça belirtilmektedir. Bu durum, açıkça suyu kamusal niteliğinden ayırıp ticari bir mala dönüştürmüş, fakat sürecin bu şekilde ilerlemesi “su savaşı” denilen toplumsal direnişe doğru ülkeyi sürüklemiştir (Assies, 2003: 17-18).

Bolivya'da, su ve kanalizasyon hizmetleri için 1972 yılında belediye tarafından Belediye İçmesuyu ve Kanalizasyon Servisi (SEMAPA-Servicio Municipal de Aguapotable y Alcantarillado) kurulmuştur. Ancak, gelir olarak aldığı pay su hizmetleri için harcadıklarını karşılamayınca 1986 yılında özelleştirilerek sudan elde ettiği tüm gelir kendisine kalacak şekilde yeniden düzenlemiştir. SEMAPA'nın organizasyon yapısı ve etkinlik düzeyi, ülkede özelleştirilmiş birçok

---

²³ Konsorsiyum, Amerikan inşaat şirketi Betchel, İtalyan enerji şirketi Edison, İspanyol ve Bolivyalı ortaklardan oluşmaktadır (Lobina, 2000).

kurumdan daha iyi olmasına rağmen kamu kesimi altında hizmet yürüten bu kurumun etkinlik ve verimlilik problemleri olduğu iddia edilmiştir (Marvin ve Laurie, 1999: 348). 1999 yılında su hizmetleri özelleştirildiğinde, su fiyatlarının yükseleceği yönünde endişe duyarak tepki gösteren ve toplumu harekete geçiren dernekler [1997 yılında SEMAPA'nın açtığı kuyulara karşı çiftçilerin geleneksel su kullanım hakkını savunan Sulama ve İçmesuyu Sistemleri Birlikleri Federasyonu (FEDECOR-Federacion Departamental de Regantes y Sistemas Comunales del Agua Potable) dahil olmak üzere], su kooperatifleri ve Cochabamba Fabrika İşçileri Federasyonu biraraya gelerek “Su ve Yaşam Hakkının Korunması Koordinasyonu (Coordinadora-Coordinadora de Defensa del Agua y de la Vida)” adını almıştır. Böylece, mücadeleyi ve müzakereleri yürütecek olan birlik de oluşmuştur (Oğuz ve Atvur, 2015: 228).

Özelleştirme gerçekleştirildikten sonra Aguas del Tunari 1999 yılında keskin bir şekilde su tarifelerini arttırmıştır. Anlaşmaya göre, su fiyatlarında tavan limitin %35 olmasına rağmen %150-200 oranında bir artışın yapılması; aylık asgari ücretin 100 dolardan daha az olduğu bu kentte ve su fiyatlarının asgari ücretin yaklaşık %25'ne tekabül etmesi protestoların artmasını provoke etmiştir (Lobina, 2000). Betchel'in şirketleri tarafından, su fiyatlarında ülkenin en yoksul kesimlerine %10 artışın uygulanacağı iddia edilmiş olsa da, gerçekte %43'ün üzerinde bir artışın gerçekleştirildiği görülmüştür (Apps, 2002). Su fiyatlarında yapılan bu yüksek artışlar karşısında topyekün direnç gösteren halk, daha sonra “Cochabamba Su Savaşı” olarak anılacak toplumsal bir zafere imza atmıştır. Sonuçta, Coordinadora'nın baskılarına dayanamayan hükümet imtiyaz sözleşmesini feshetmek zorunda kalmıştır. Ayrıca, 2066 sayılı yeni Su Kanunu ile 2029 sayılı Kanun'da değişiklik yapılmıştır (Morgan, 2011: 102-105).

Tapia (2008: 222-223), Cochabamba'da verilen mücadeleyi dünya çapında bir su savaşı olduğunu ve uluslararası solun neoliberalizme karşı gösterdiği direnişin ikonlarından biri olarak tanımlamaktadır.

Son olarak, Coordinadora'nın sözcüsü Oscar Olivera, mücadele sonrası Presencia gazetesine verdiği röportajda; kazanılan mücadelenin kazanılacak mücadelelerin habercisi olduğunu; bu kazanımın demokrasi ve halkın sesinin duyurulması için iyi bir örnek olduğunu ifade etmiştir. Daha sonra, Washington'da, WB ve IMF'ye karşı yapılan protestolarda da yer alan Olivera, sorunun kaynağında değişiklik yapılması gerektiğini göstermiştir (Oğuz ve Atvur, 2015: 231).

2.5.6. Ürdün*

Ürdün, siyasi nedenlerden dolayı su fiyatlarının düşük tutulduğu ve dünyada en çok su kıtlığı yaşayan ülkelerden biridir. Bu nedenle, Ürdün'de suyun özelleştirilmesinin mümkün olmayacağı düşünülebilir. Fakat, Ürdün aktif olarak özelleştirme işine 1996 yılında girmiş ve 2000 yılında Özelleştirme Kanunu kabul edilmiştir. Kanun'a göre özelleştirme, özel sektörün ulusal ekonomideki rolünü arttırmak ve yönetimin ticari bir temele dayanması gerektiğini belirten kamu-özel sektör işbirliklerini de içerecek şekilde bir ekonomi politikasının benimsenmesi olarak tanımlanmaktadır (Abu-Shams ve Rabadi, 2003: 159-162). Ülkede, olması amaçlanan yapısal iyileştirmeler de özel sektör katılımını teşvik etmektedir.

Ürdün'de üç tane kamu-özel işbirliği projesi gerçekleştirilmiştir: Bunlardan birincisi, başkent Amman'da yapılan yönetim sözleşmesi; ikincisi ise, Amman ve Zerka şehirlerine hizmet edecek ülkenin en büyük atıksu arıtma tesisinin yapımı ve finansmanı; üçüncüsü de, başkente su hizmetinin götürülmesi amacıyla yapılan büyük su boru hattı sistemidir.

Amman'da yapılan yönetim sözleşmesi, 1999 yılında Suez ile imzalanmıştır. Sözleşmeye göre, su ve atıksu hizmetlerinin yönetimi özel şirkete tevdi edilmiş olup; mülkiyet ise devlette kalmıştır. Özel şirkete WB kredisinden sabit miktarda ödeme yapılırken; ayrıca net gelir artışından performansa dayalı değişken bir ödeme de söz

---

* Ürdün ile ilgili inceleme aksi belirtilmedikçe "Manuel Schiffler, (2015). **Water, Politics and Money: A Reality Check on Privatization.** Springer, p.55-59." kitabından yararlanılarak yazılmıştır.

konusudur. Bu yapılandırma da su tarifeleri yükseltilmeden maliyet düşürülerek kâr elde edilmesi amaçlanmış ve performans olarak da zaman içerisinde iyi sonuçlar alınmıştır. Fakat, buna benzer bir diğer uygulama 2011 yılında ülkenin kuzey bölgesi için Veolia ile yapılan sözleşme, performans olarak iyi sonuçlar vermemiştir. Sözleşmedeki sorunlar, yüksek maaşlar nedeni ile yapılan grevler ve bu sözleşmeyi destekleyecek politik irade eksikliği nedeni ile bir buçuk yıl sonra sonlandırılmıştır. Amman'daki başarının devamının getirilememesi tek tip uygulamanın her zaman başarılı olamayacağını göstermiştir. Hatta, belli bir zamanda başarılı olmuş bir modelin farklı bir zamanda başarılı olmayabileceği de öğrenilmiştir. Bu nedenle, özelleştirme çok iyi analiz edilerek yapılmalıdır.

Ürdün'de kullanılan diğer bir özelleştirme modeli ise BOT yöntemidir. BOT'larda da yönetim sözleşmesi gibi tarifeler düşük tutulabilir çünkü, devlet sözleşme gereğince ödeme garantisi sunmaktadır. Ürdün'de bu sözleşme tarzında uygulamada iki örneği bulunmaktadır. Birincisi, Samra Atıksu Arıtma Tesisi; ikincisi ise, Disi-Amman Konveyörü'dür.

Samra Atıksu Arıtma Tesisi kamu-özel sektör finansmanı ile yapılmıştır. Bu tesis, 2002 yılında imzalanan 169 milyon dolarlık bir sözleşmedir. İhaleyi kazanan konsorsiyum Amerikan inşaat şirketi Mroganti ve Fransız uluslararası su şirketi Suez'dir. Bunun yanı sıra, aşağıda Tablo 2.5.'de görüldüğü üzere, Amerikan Hükümeti 78 milyon dolar hibe etmiş, ticari kredi olarak da Arap bankalarından 60 milyon dolar çekilmiştir. 169 milyon dolarlık proje için Ürdün hükümeti yıllık 17 milyon dolar olmak üzere 22 yıl konsorsiyuma ödeme yapacaktır. Bu ödeme, tesisin işletimi ve bakım masrafları ile özel sektörün faiz ve kârını da kapsamaktadır.

Tablo 2.5. Samra Atıksu Tesisi İçin BOT Sözleşmesinin Finansmanı (milyon dolar)

Kamu Fonları	Amerika Hükümeti Hibe	78	92
	Ürdün Hükümeti	14	
Özel Fonlar	Şirketler	17	77
	Banka Kredileri	60	
Toplam		169	169

Kaynak: Schiffler, M. (2015). **Water, Politics and Money: A Reality Check on Privatization**, Switzerland, Springer, p.57.

Samra projesine paralel olarak, ikinci fakat daha büyük çaplı (yaklaşık 1.1 milyar dolar) BOT sözleşmesi olan Disi-Amman Konveyörü projesi başlatılmıştır. Samra projesi gibi kamu-özel finansmanı içeren projede bu sefer yabancı ülke hibesi bulunmamaktadır (Tablo 2.6.).

Tablo 2.6. Disi-Amman Konveyörü İçin BOT Sözleşmesinin Finansmanı (milyon dolar)

Kamu Fonları*	Ürdün Hükümeti Hibe	300	400
	Hükümet Desteği	100	
Özel Fonlar	Şirketler	200	675
	Banka Kredileri	475	
Toplam		1075	1075

*Ürdün hükümetinin destekleri Avrupa Yatırım Bankası ve Fransız Kalkınma Ajansı tarafından borçlanarak sağlanmıştır.

Kaynak: Schiffler, M. (2015). **Water, Politics and Money: A Reality Check on Privatization**, Switzerland, Springer, p.58.

BOT projelerinin hazırlanması zaman açısından bir dezavantaj oluşturmaktadır. Disi-Amman projesinin hazırlığı on yıl sürmüştür. Ayrıca, proje sahibi şirketin zaman içerisindeki sözleşmeye dayalı talepleri ve proje için devlet ödemeleri daha uzun yıllar boyunca hem hükümet hem de halk üzerinde külfet oluşturmaktadır.

BOT'lar kısa vadeli somut faydalar sağlamaktadır. Yapı, işletim ve tasarımın özel şirketin elinde olması nedeniyle yatırım maliyetini kısa vadede geri almak için elindeki imkanları en uygun şekilde kullanacaktır. Ayrıca, kamu kurumunun gerçekleştireceği bu tip bir projede, gecikmeler vergilerle ödeneceğinden özel sektör gibi para veya iş kaybetme gibi bir teşvik sağlayıcı unsur bulunmamaktadır. Bu sebepler dolayısıyla özel sektör aracılığı ile bu projeleri gerçekleştirmek daha pozitif görülebilir. Fakat bu durum, kamu sektörünün verimsiz olduğundan değil işleyişinden kaynaklanan bir sorundur. Öte yandan, özel şirkete yıllık ödenen ücretler içerisinde belli bir faiz oranı ve kâr garanti edildiğinden külfeti daha büyüktür. Tarifeler düşük tutulsa bile özel sektörün elde ettiği faiz ve kâr dolaylı olarak yine vergilerle ödenecektir. Bu nedenle, BOT'lar gizli bir borç biçimidir. Borç vergilerle ödendiğinden resmi bir borç olarak açıkça görülmemektedir. Fakat, garanti edilen

miktarlar kamu tarafından ödenemez hale geldiğinde hükümet bunu kurtarmak zorunda kalacak ve gizli borç, açık borç halini almaktadır. Böylece, şarta bağlı yükümlülük hükümet için gerçek bir sorumluluk halini alır. Bu nedenle, BOT veya diğer türde sözleşmeler yapılırken üzerinde çok iyi düşünülmeli; eğer bu şekilde özelleştirilecek olan sektör su ise, bu durum çok daha önem kazanmaktadır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa; yeni su teknolojisinin her zaman özel sektör tarafından geliştirildiğine dikkat edilmelidir. Verimli pazarlarla, yeni teknolojiler geliştiren özel sektör bu teknolojileri kamu sektörüne satmaya çalışmaktadır. Kamu sektörünün (özelleştirme öncesi) temel başarısızlığı, su hizmetlerini, yeni altyapı yatırımları için plan yapma ve bütçeleme imkânı sağlayacak şekilde fiyatlandıramamasıdır. Bu koşullar altında, Fransa ve Birleşik Krallık'ta bu sorunun tek çözümü özelleştirme değildir. Nitekim, özelleştirmeden sonra, mutlak etkinlik avantajına dair çok fazla kanıt bulunmamaktadır. Özelleştirmelerle birlikte su kalitesi artmış, fakat yüksek maliyetler nedeni ile sermaye dönüşleri daha yüksek olmuştur. Su kalitesi artmasına rağmen, genel anlamda, su özelleştirmeleri ile Fransa ve İngiltere'de mutlak etkinlik avantajı gerçekleştirilememiştir (Dore vd., 2004: 50).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki özel sektör yatırımı 1990'lı yıllarda zirveye ulaştıktan sonra düşmeye başlamıştır. Çokuluslu şirketler sürdürülebilir getiri sağlayamamışlar ve bu sektörlerdeki özelleştirme süreci yaygın bir şekilde etkisini kaybettiği gibi güçlü bir politik muhalefetle de karşı karşıya kalmışlardır (Hall vd., 2005: 286). Ayrıca, özel sektör katılım modeli, hiçbir yerde savunucuları tarafından yapılan abartılı beklentileri yerine getirememiştir. Marin, gelişmekte olan ülkelerde altmış beşten fazla özel sektör katılım performansını dört kategoride (kapsam genişletme, hizmet kalitesi, operasyonel verimlilik ve tarife değişiklikleri) analiz etmektedir. Sonuç olarak, bu özel sektör katılımlarının çok azının bu kriterlerin bir veya ikiden fazlasını yerine getirdiği görülmüştür (Marin, 2009'den aktaran Zerah ve Jaglin, 2011: 261).

1980’lerde gerçekleştirilen özelleştirmeler, söz verilen rekabetin, özel sektör finansmanının ve daha az bürokratikleşmenin yerine; yerel belediyelere bırakılan karteller, monopoller ve yolsuzluklar ile kamu sektörünün finansal risklerle karşı karşıya olduğunu göstermiştir. Bu durum, özel sektör katılımını izlemek ve denetlemek adına optimal bir düzenleyici çerçevenin gerekli olduğunu açıkça göstermiştir. Yerel birimlerin, düzenleyici rolleri korunmalı ve güçlendirilmeli, böylece sektörü denetleyebilir ve özel sektörün ihtiyaç duyabileceği rehberliği sağlayabilirler (Elnaboulsi, 2001: 532).

Son olarak, günümüzde yaşananlar sadece özelleştirme olarak değil; kurumsallaşma ya da kurumsal küreselleşme olarak daha doğru şekilde tanımlanabilir (Dwivedi ve Dharmadhikary, 2007: 12).

2.5.7. Türkiye

Suyun piyasada alınıp satılabilen bir metaya dönüştürülmesinin nedenleri konusunda Türkiye’de ileri sürülen tezleri dört ana grup altında toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi, ‘temiz su kıtlığı’ çerçevesinde, küresel ısınma ve iklim değişikliği gibi doğanın kendi çevrimlerine dayandırılan tezlerdir. İkincisi, temiz su kıtlığını nüfusun hızlı artmasıyla ilişkilendiren tezlerdir. Üçüncüsü ise, yine temiz suyun giderek kıtlaştığı verisinden hareket eden, fakat sorunun kendisini de çözümünü de bir yönetim meselesi gibi kabul eden tezlerdir. Dördüncü de, bir bütün olarak toplumsal sistemi yani kapitalist üretim, dolaşım ve tüketimi sorgulayan tezlerdir (Yılmaz, 2013: 241). Fakat, su sorununda, nedeni birbirinden farklı yerlerde arayan bu tezlere karşı çözüm arayışında, uluslararası kuruluşlar her zaman aynı sonuca varmaktadır: Su hizmetinde özel sektör katılımı.

Türkiye’de su hizmetlerinin özelleştirilmesi, yerel yönetimlerin borç yüklerinin artmasıyla beraber WB, IMF, WTO ve GATS hükümleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Bu özelleştirmelerin kurumsal altyapısının oluşturulması 1980’li yıllara dayanmaktadır. Bu dönemde ilk olarak, 1984 yılında Ankara, İstanbul ve

İzmir’de başlatılan Su ve Kanalizasyon İdareleri modeli diğer şehirlere de hızla yayılmıştır. Özerk bir yapı olan bu idarelerde, su fiyatının en az %10 kârlılık ile belirlenmesi ilkesi benimsenmiştir. Bu yöntemle, sudan kâr elde edilerek; WB’nin harcama geri dönüşümü veya oto-finance uygulaması teşvik edilmektedir. Bu süreçte, Türkiye’de su hizmetlerinin özelleştirilmesi 1990’larda uygulanan yeni bir yöntemle ivme kazanmıştır (Akgün, 2010: 124).

Suya ilişkin küresel politikalar, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde su politikasında dönüşüme neden olurken; Türkiye’de de 1990’lı yıllarda dış finansmanla, tüm kanalizasyon yatırımlarının yarısını kapsamak suretiyle kendisini göstermiştir. Daha önceki zamanlarda su hizmetleri ve yatırımlarında kamu kredileri kullanılırken; neoliberal politikalar doğrultusunda merkezi yönetim örgütlenmesi dönüşüm içerisine girmiş ve sistemin genel yapısı değişerek içme suyu ve kanalizasyon hizmetlerinde dış finansman uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Bu dış finansman uygulamaları paralelinde su hizmetlerinin özelleştirilmesi gerçekleşmiştir. Neoliberal politikalar ile merkezi ve yerel yönetimlerde benimsenen bu finansman türü, kamu hizmeti çerçevesinde sübvansiyona dayalı ödeme gücüne göre belirlenen ücret politikalarını kaldırmış, onun yerine neoliberal politikaları yansıtan kirleten öder veya kullanan öder düşüncesini yerleştirmiştir. Türkiye’de genel olarak, su hizmetlerinin özelleştirilmesinde BOT yöntemi kullanılmakla beraber, dış finansman olarak Avrupa Yatırım Bankası ve WB; konsorsiyuma katılan küresel su şirketi olarak da Suez, Thames ve Serco ön plana çıkmaktadır (Çınar, 2006b: 239-246).

Türkiye’de mevcut Özelleştirme Ana Planı, 1986 yılında Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı’na danışmanlık yapan The Morgan Bank tarafından hazırlanıp; hükümete sunulan tavsiyelerden oluşmaktadır. Bu planda, kamu hizmetlerinin özelliklerine göre, farklı yöntemlerin uygulanması gerektiği ifade edilmektedir. Yaşar, birbirinden farklı gibi görünen özel sektör katılım modellerini “finansmanın özelleştirilmesi yöntemi” başlığı altında toplamaktadır. Yönetim ve denetim mekanizmaları devletin elinde olduğu, fakat, finansmanın bir kısmının ya da tamamının özel sektöre verildiği bu yöntemlerde gerektiğinde hizmet bedellerinin özel sektör tarafından toplandığı imtiyaz hakkı da verilmektedir. Ayrıca, tüketime

düşük olması ihtimaline karşı girişimciyi korumak adına Hazine garantisi de verilebilmektedir. Bunun amacı, kamu hizmetinin sürekliliğinin sağlanmasıdır (Yaşar, 2007: 69,70,80'den aktaran Yılmaz, 2013: 245-246). Özel sektör tarafından yapılan yatırımların olumlu sonuç vermesine ve böylece kâr elde etmesine bağlı olarak hizmetin aksamaması/aksamaması veya piyasadan çekilmesi/çekilmemesi ihtimali su gibi hayati bir konu için ne kadar tehlikeli olduğu açıkça ortaya koymaktadır.

Özel sektör tarafından üretilen malın veya sunulan hizmetin satın alınması zorunluluğu bulunmakta (Hazine garantisi verilme nedeni) ve mal veya hizmetin özelliği ne olursa olsun kâr da hesaba katılarak fiyatlandırılması gerekmektedir. Bahsedilen satın alma zorunluluğu nedeniyle, özel sektör katılımının olduğu her durumda üretilen mala veya sunulan hizmete biçilen değerin piyasada belirlenmesi; o malı ya da hizmeti zorunlu olarak metalaştırmaktadır. Bu durum su için de geçerlidir (Yılmaz, 2013: 247).

Diğer ülkelerde özelleştirilen su hizmetlerine benzer şekilde Türkiye'de de biri Antalya'da diğeri ise, Çeşme-Alaçatı'da olmak üzere iki önemli özelleştirme gerçekleştirilmiştir.

2.5.7.1. Antalya: Suda Dış Finansman

Antalya Su ve Atıksu Genel Müdürlüğü (ASAT), 1996 yılında WB ile yapılan borç anlaşması sonucunda suyla ilgili yetkilerini 10 yıllığına Fransız su şirketi Suez ile Türk şirketi Enka konsorsiyumunun oluşturduğu Antalya Su İşletmeleri Anonim Şirketi'ne (ANTSU)²⁴ ve ASAT'a müşavirlik ve danışmanlık hizmeti verecek olan 1995 yılında kurulan Antalya Altyapı Yönetim ve Danışmanlık Hizmetleri Sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi'ne (ALDAŞ) devretmek üzere sözleşme imzalanmıştır. ANTSU, su hizmetlerinin 1997 yılında hali hazırda bulunan veya inşa edilecek/iyileştirilecek su ve atıksu hizmetlerini yönetme, işletme ve bakım

²⁴ Enka, 1998 yılı başında ortaklıktan ayrılmış ve şirket tamamen yabancı sermayeli haline gelmiştir (Güler vd., 1999: 164).

yapma sorumluluğunu devralmıştır. Şirket, su hizmetlerini o dönemki kanunların izin verdiği tüm yetkilerle almasına ilaveten, ASAT-ANTSU sözleşmesinin 19. maddesine göre; ANTSU su kesmek, sayaç okuma ve tamir amacıyla evlere girme hakkına ve taraflar arasında doğacak sorunların tahkim ile çözümlenmesine yer verilmiştir (Kayır ve Akıllı, 2006: 317,338).

Türkiye’de su hizmetlerinin özelleştirilmesine bir dayanak ve teşvik noktası da 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu’ndaki suyla ilgili ifadelerde görülmektedir. Kanun’da 7. maddenin “ı” bendinde yer alan “Su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütmek, bunun için gerekli baraj ve diğer tesisleri kurmak, kurdurmak ve işletmek; derelerin ıslahını yapmak; kaynak suyu veya arıtma sonunda üretilen suları pazarlamak” ifadesi ile suyun metalaştırılması ve piyasaya konu edilmesinin önü açılmaktadır.

Antalya’da özelleştirme sonrası 2000-2005 yılları arası fiyat artış oranları incelendiğinde; *“2000 yılında tüm içme suyu kalemlerinde yılın ikinci altı ayında %25’lik bir fiyat artışı olduğu ve yıl sonuna kadar da devam ettiği görülmektedir. 2001 yılında ise ilk altı aydan sonra %13-33 arasında değişen bir su fiyatı artışı gözlemlenmektedir. En yüksek artışın resmi dairelerde, belediyeler ve kamu hizmet kuruluşlarına yansıdığı görülmektedir. %20’lik ikinci büyük artış da meskenlerde kullanılan su fiyatında olmuştur. 2002 yılı diğer yıllara kıyasla en yüksek fiyat artışının kaydedildiği yıl olarak görülmektedir. Yılın ilk ayları ile son ayı arasındaki fiyat farkı oranını %42’ye ulaşmıştır. Bu zaman, ANTSU A.Ş.’nin tasfiyesine denk düşmektedir. 2003 yılında içmesuyu fiyatları artış oranlarının yıl içinde yaklaşık %9-10 civarında kaldığı görülmektedir. 2004 ve 2005 yıllarında içmesuyu fiyatlarının yıl sonuna kadar zam görmeden sabit kaldığı görülmektedir.”* Genel olarak 2000-2005 yılları arasında ise, %300 oranında su fiyatlarında artış gerçekleştirilmiştir (Kayır ve Akıllı, 2006: 355-356).

Sonuç olarak, bu yöntem ANTSU’nun kâr etmesine yönelik işlemiştir. Akabinde, artan tepkiler nedeni ile ve şirket tarafından su hizmetlerinin iki katından fazla, kanalizasyon hizmetlerinin ise on katından fazla tarife artış tekliflerinin

belediye tarafından reddedilmesi üzerine 2002 yılında faaliyetine son verilerek, tahkim davasına gitmiştir. 10 yıllık süre ile yola çıktıktan sonra 5 yıl dolmadan feshedilen bu özelleştirme serüveni; yerel düzeyde kaynak israfı, teknik ve yönetsel yükümlülüklerin yerine getirilmemesi ve gelir dağılımında adaletsizlik oluşturacak seviyede su fiyatlarının arttırılması ile sonuçlanmıştır (Hall ve Lobina, 2009; Kayır ve Akıllı, 2006: 361-362).

2.5.7.2. ÇALBİR: Belediyeler Birliği Aracılığıyla Özelleştirme

Antalya projesine benzer şekilde dış kredi kullanılarak gerçekleştirilen bir diğer önemli su ve kanalizasyon hizmeti projesi de Çeşme-Alaçatı Su Temini ve Kanalizasyon Projesi'dir. 1580 sayılı eski Belediye Kanunu'nun ilgili maddelerine dayanılarak; 1997 yılında Bakanlar Kurulu kararı ile kurulan Çeşme ve Alaçatı Çevre Koruma Altyapı Tesisleri Yapma ve İşletme Birliği (ÇALBİR), WB ile yapılan anlaşmanın kamu tarafını temsil etmektedir (Çınar, 2009: 361).

Çeşme ve Alaçatı Belediyeleri, iç kaynak bulma sıkıntısı nedeniyle su hizmetleri ile ilgili sorunları çözmek amacıyla dış krediye başvurmuşlardır. Kredi konusunda WB ile anlaşılmış fakat WB, su hizmetlerinde yönetim, işletme ve bakım işlemlerinin özel sektöre devredilmesini kredi ön koşulu olarak sunmuştur. Projenin bütçesi ise, toplamda 24 milyon dolar (finansmanın 13.1 milyon doları WB, 5.5 milyon doları Turizm Bakanlığı, 5.4 milyon doları da ÇALBİR tarafından üstlenilmektedir) olarak belirlenmiş ancak, 1998 yılında WB ile ÇALBİR arasında 13.1 milyon dolarlık sözleşme imzalanmış olmasına rağmen WB 8.3 milyon dolar, Türk Hükümeti 6 milyon dolar ve ÇALBİR'de 1.9 milyon dolar ile projeyi finanse etmişlerdir. Sözleşme birtakım siyasi nedenler dolayısıyla 2003 yılında resmi olarak ÇALBİR ile özel şirket konsorsiyumu (Fransız şirket Compaigne Generale des Eaux ve Türk şirket Tekser İnşaat) tarafından kurulan Alaçatı-Çeşme Su İşletmeleri Sanayi Ticaret Anonim Şirketi (ALÇESU) arasında 10 yıllık süre için imzalanmıştır. Daha

sonra isim değişikliği nedeniyle ALÇESU; Veolia Water²⁵ ve Tekser İnşaat ortaklığı olmuştur (Çınar, 2009: 361-362; Topçu, 2006b: 380-381).

Su hizmetlerinde etkinlik üç gösterge ile izlenebilmektedir: “(i) kayıplar (ya da su üretiminin yüzdesi olarak faturalandırılmayan su), (ii) fatura toplama (faturalanan su yüzdesi olarak) ve (iii) faturalanan su birimi başına işletme maliyetleri (dolar/m³ olarak ölçülen).” Aşağıda Tablo 2.7. ile projede belirlenen üç hedeften ikisine (kayıplar ve faturalanan su birimi başına işletme maliyetleri) ulaşamadığı ve dolayısıyla başarısız bir performans sergilendiği ortadadır. Su kayıpları istenilen seviyeye getirilememiş olup; hizmetin özel sektöre devredilmesiyle işletme maliyeti iki kat artmıştır (Topçu, 2006b: 390-391).

Tablo 2.7. Performans Göstergeleri (Tahminler ve Gerçekler)

Yıl	1997 (Gerçek)	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Kayıplar (ya da su üretiminin yüzdesi olarak faturalandırılmayan su %)								
Tahmin	68	67	62	59	56	53	52	-
Gerçek	68	-	75	74	70	67	65	57
Fatura toplama (faturalanan su yüzdesi olarak %)								
Tahmin	85	85	85	87	90	92	95	-
Gerçek	85	-	-	-	-	-	95	94
Faturalanan su birimi başına işletme maliyetleri (dolar/m³)								
Tahmin	0.52	0.52	0.50	0.45	0.42	0.39	0.40	-
Gerçek	0.52	-	-	0.75	0.46	0.58	0.98	1.07

Kaynak: Topçu, F. H. (2006b). “Yerel Yönetim Birliği Eliyle Su Özelleştirilmesi: ÇALBİR Örneği”, **Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri**, (ed: Tayfun Çınar ve Hülya K. Özdiç), Ankara, Memleket Yayınları, s. 391.

²⁵ Compaigne Generale des Eaux, 1853 yılında Fransa’da kurulan bir su şirketidir. İlk sözleşmesini, Lyon’a su hizmeti sunarak gerçekleştirmiştir. 7 yıl sonra ise, Paris’teki su hizmeti için 50 yıllık imtiyaz sözleşmesine imza atmıştır. 1998 yılında isim değiştirerek Vivendi adını almıştır. 1999 yılında ise, tüm çevre hizmetlerini [Vivendi Water (su), Onyx (atık işletmesi), Dalkia (enerji) ve Connex (ulaşım)] bir çatı altında toplamak amacıyla Vivendi Environnement kurulmuştur. 2003 yılında ise, Veolia Environnement olarak adını değiştirmiştir. Su, çevre, enerji, ulaşım olarak dört alanda faaliyet gösteren şirkette, su hizmetleri ile ilgilenen şirket Veolia Water’dır (Veolia Web Page).

WB Uygulama Sonuç Raporuna göre, Türkiye’de yaşanan 2001 krizi ve Antalya’da özel sektörün piyasadan çekilmesinin oluşturduğu risk nedeniyle tarifelerin iki kat arttırılması teklif edilmiştir (Çınar, 2009: 362). 2001 yılındaki su fiyatlarına bakıldığında; İstanbul, Ankara ve İzmir şehirlerinde suyun m³’ü 112 bin TL ile 440 bin TL arasında değişmekteyken; Çeşme’de m³’ü 1 milyon 100 bin TL düzeyindeydi. Böylece, en pahalı şebeke suyu söz konusu tarihte Çeşme’de satılmaktaydı (y.y., 2001).

İlkorur (2005), ALÇESU’nun sunduğu hizmeti şu şekilde özetlemektedir: ALÇESU’nun ortağı olan Veolia Water, amacını kendi ifadeleri ile *“21. yüzyılın teknolojisi ve gelişen işletme anlayışı ile yönetilecek olan bölgenin su ve kanalizasyon hizmetlerini dünya standartlarına ulaşmasını sağlamaktır”* şeklinde tanımlarken; bunun tam aksine hareket ettiğini belirtmektedir. Çeşme-Alaçatı’da su, yazlık bölge olması nedeniyle pahalıdır ve su faturasının zamanında ödenmemesi doğal olarak faize tabidir. Bu bağlamda, abonelerin; su faturalarını nakit ödeme mecburiyetinde olmasını, internetten ödeme, otomatik ödeme ve kredi kartı ile ödeme yöntemlerinin ALÇESU tarafından yıllarca göz ardı edilmesini su faturaları üzerinden elde edilecek faiz nedeniyle bilinçli bir şekilde yapıldığını ifade etmektedir. Sonuçta, 21. yüzyılın teknolojileri ile kamusal bir hizmet, halka, ucuz, kaliteli ve kolay bir şekilde götürülmesi gerekirken; en kolay ödeme sistemleri dahi getirilmemiş ve ayrıca, abonelere hiçbir ödeme belgesi ve fatura bırakılmadan icraya verilmiştir.

WB’nin kredi ön koşulu olarak uygulanan su hizmetlerinin özelleştirilmesi; su hizmetinin ucuz ve kaliteli sunumunu başaramamıştır. Hizmette kâr güdüsü ön plana geçince kamu hizmeti mantığı geri planda kalmıştır. Özelleştirme, istenilen sonuçlara ulaşılması bir yana, bitirilemeyen yatırımlar, çözümlenemeyen su kayıpları ve yükselen su fiyatları gibi sonuçlar doğurmuştur.

Sonuç olarak, küresel finans kurumlarının baskısıyla, dış kaynak kullanımında devletlerarası verilen kredilerde azalma görülmektedir. Bu süreçte, devletin yerine özel finans kurumları geçmektedir. Projenin büyüklüğüne bağlı

olarak sendikasyon şeklinde verilen kredilerin tamamı Hazine garantisi altındadır. WB, IMF ve uluslararası kalkınma ve yatırım bankalarının kredi tahsisi, kamu kurumlarınca hazırlanan projeleri kendi ilgi alanları dahilinde inceleyerek verilmektedir. Ayrıca, kredi tahsis edilirken kamu kurumları tarafından onaylanması gereken şartname de bulunmaktadır. Finansman kaynağı oluşturmak amacıyla başvuru dış finansman yöntemi, kredi sağlayan kuruluşların sunduğu koşullar nedeniyle şekil değiştirmektedir. *“Kredi anlaşmalarında yer alan uluslararası piyasalara açık ihale şartları, özel bir şirket kurulması, su ve kanalizasyon hizmetlerinin özelleştirilmesi, ulusötesi su şirketlerinin sektörde yer alması, gerekli tarife artışlarının yapılması gibi koşullarla gelen bu krediler, su ve kanalizasyon hizmetleri için yeni bir kurumsal ve mali yapılanma oluşturmuşlardır.”* Bu şartlar açık bir şekilde kamusal örgütlenme ile yerine getirilen su hizmetinin özel sektöre taşınmasını sağlamaktadır. Piyasa mekanizmasında kâr amacı ile hareket etme güdüsü, su fiyatlarının artması ile sonuçlanmakta ve Hazine garantisi altında olan kredi borçları ve artan maliyetler, ülkenin borç yükünün artmasına da neden olmaktadır (Topçu, 2006a: 287-288)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE ALTERNATİF SU HİZMETİ MODELLERİ

Su politikası, su sunumunu nicelik ve nitelik olarak artırmak için su kaynaklarında koruma ve geliştirme faaliyetleri adına yapılan teknik, ekonomik, sosyal, siyasal ve kurumsal tüm düzenlemeleri ifade etmektedir. Su yönetimi ise, suyu teknik olarak kaynaktan kullanıcıya ulaştırma işleri ile sınırlı olan bir faaliyet şeklinde tanımlanabilir. Dünya çapında, su hizmeti genellikle kamu mülkiyetindedir ve kamu kurumları tarafından yönetilmektedir. Fakat, 1970'lerden itibaren su kaynaklarının yönetimi konusu uluslararası gündemde yer almaktadır. *“1980'lerde başlayan küreselleşme süreci ile birlikte, sular üzerindeki kamu tekeli zararlı ve israfçı görülmeye başlanmıştır. Hakim uluslararası yaklaşım, su yönetimi teriminin tanımını değiştirmiş; fiziksel yatırımlarla sınırlı olan tanımı haklar, mülkiyet, örgütlenme boyutlarını da içerecek şekilde genişletmiştir. Tanımdaki değişiklik ile su hizmetlerinin mühendislik boyutu ile siyaset-yönetim boyutu içiçe geçmiş, böylece su hizmetlerinin kamu mekanizmaları tarafından mı yoksa piyasa mekanizmaları tarafından mı yönetilmesi gerektiği hızla tartışmaya açılabilmiştir”* (Güler vd., 1999: 2). Bu çerçevede, uluslararası kuruluşlar tarafından suyun serbest piyasa mekanizması içerisinde ekonomik bir mal gibi yönetilmesi ve su hizmetinin özelleştirilmesiyle su yönetiminin etkin bir şekilde gerçekleştirilebileceği savunulmuştur (Atvur, 2012: 11-12; Güler vd., 1999: 2-7; Tomanbay, 2008: 106). Bu bağlamda, uluslararası kuruluşlar tarafından şekillenen ve ulusal kararlara etki eden su politikaları küresel neoliberal su politikaları olarak ifade edilmektedir.

Bu bölümde, su yönetiminde etkinliği sağlamak için özelleştirmelere alternatif olabilecek su hizmeti modelleri incelenmektedir. Ayrıca, özelleştirilen su hizmetlerinin sürdürülemez olduklarının bir göstergesi olarak yeniden belediyeleştirme politikaları ele alınmaktadır.

3.1. Dünya’da Alternatif Su Hizmeti Modelleri

Su ihtiyacı evrenseldir. Heryerde var olan su, bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerden başka bir yere doğru sürekli hareket halindedir. Bu durum suyun, en iyi koşullarda dahi rasyonel planlama ve yönetimini zorlaştırmaktadır. Çünkü, su her yerde olmasına rağmen erişim, miktar ve kalite olarak kısıtları bulunmaktadır. Su problemleri, ne homojen ne de zaman içinde sabit veya tutarlıdır. Su sorunlarına yönelik çözümler sadece su mevcudiyetiyle ilgili değil, aynı zamanda suyun yönetim şekline, kurumların yeterliliğine ve kapasitelerine, su planlamasını zorunlu kılan sosyo-politik koşullara, kalkınmaya, mevcut yasal çerçevelerin uygunluk ve uygulamalarına, yatırım fonlarının kullanılabilirliğine, ilgili ülkelerin sosyal ve çevresel koşullarına, kullanılabilir teknoloji seviyelerine, ulusal, uluslararası ve yerel su sorunları üzerinde yürütülen araştırmaların durumu gibi konuları içeren yönetim tarzlarına ve diğer birçok faktöre bağlıdır. Su politikalarının, toplumsal ve kalkınma bağlamında değerlendirilmesi, analiz edilmesi, gözden geçirilmesi ve sorunların çözülmesi noktasında zamanın çoktan geldiği görülmektedir; aksi takdirde su yönetiminin temel amaçları olan insanların yaşam standartlarının iyileştirilmesi, yoksulluğun azaltılması ve çevre koruması sağlanamayacaktır (Biswas, 2004b: 248-249).

Oluşacak olumsuzlukları gidermek için geliştirilen modeller; bütünsel su kaynakları yönetimi (BSKY), topluluk temelli yaklaşım, kamu-kamu işbirlikleri (KKİ) ve yeniden belediyeleştirme (YB) modelleridir.

3.1.1. Bütünsel Su Kaynakları Yönetimi

BSKY fikrinin ortaya çıkışı mevcut su krizi söylemlerinin ve geleceğe dair daha ciddi su krizlerinin aslında bir yönetim krizi olduğuna dayanmaktadır. Bu bakış açısına göre, dünyadaki su miktarı yeterli düzeydedir. Bu nedenle, bahsedilen su krizi kıtlıktan değil yönetim krizinden kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede, tüm kurumları içine alarak oluşturulacak sürdürülebilir bir su yönetimi politikası

gerekmektedir (Orhon vd., 2002: 3). Su yönetiminde esnek, bütünsel ve çevreci kararlar almanın zorluğu nedeniyle BSKY; kurumsal zorlukların üstesinden gelmek, doğayı korumak ve iyileştirmek için gerektiğinde mevcut projeleri yeniden değerlendirmeyi, kamuoyunun görüşüne başvurmayı, riskleri açıkça belirlemeyi, bu konuda eğitim vermeyi ve uzman görüşüne başvurmayı, teknoloji ile kamu politikalarını birleştirmeyi, ortaklıklar kurmayı ve tedbirler almayı gerektirmektedir (Viessman, 1997: 2).

BSKY, konsept olarak Dublin İlkeleri'ne (1992) dayanmakta; su kaynaklarının yönetiminde yerelleşmeyi savunmakta ve su kaynaklarında reform yapılmasında bir araç olarak görülmektedir. BSKY'nin Küresel Su Ortaklığı tarafından tanımlanan üç taşıyıcı sütunu bulunmaktadır. Bunlar, aşağıda Tablo 3.1.'de yer almaktadır; bu bağlamda, sürdürülebilir su kaynaklarının ve stratejilerin geliştirilmesi ve bunların yönetimi için politikaların mümkün olması; stratejilerin, politikaların ve mevzuatın uygulanabileceği kurumsal çerçevenin yerleştirilmesi ve kurumların işlerini yapabilmeleri için gerekli yönetim araçlarının kurulması gerekmektedir (Day, 2009: 49). Postel'in, su yönetiminde önemli kriterler olarak tanımladığı "3E" (Eşitlik/Adalet, Ekolojik bütünleşme ve Etkinlik) formülasyonu da BSKY sistemi içerisinde dikkat edilmektedir (Postel, 1992'den aktaran; Savenije ve Van der Zaag, 2008: 292).

Tablo 3.1. Bütünleşik Su Kaynakları Yönetiminin Üç Taşıyıcı Sütunu

Ekonomik Etkinlik-Eşitlik/Adalet-Çevresel Sürdürülebilirlik		
Çevresel Sürdürülebilirlik	Uygun Ortam Sağlama	Kurumsal Çerçeve
➤ Değerlendirme	➤ Politikalar	➤ Merkez-Yerel
➤ Bilgi	➤ Yasama	➤ Nehir Havzası
➤ Araçların Tahsisi		➤ Özel-Kamu
Yaşam için gerekli olan su ile aynı zamanda bir kaynak olan su arasında denge kurulması		

Kaynak: Day,S.J.(2009).“Community-Based Water Resources Management”,**Waterlines**,28(1),p.50.

1992 yılında Dublin İlkeleri ile kamu sektörü radikal bir şekilde yeniden tanımlanmıştır. Kamu sektörünün su altyapı yatırımları sorgulanmaya başlanması ve

özel sektörün bu boşluğu dolduracağı düşüncesi ile kamu yatırımları azalmıştır. Kullanıcıların katılımını, yerel su sektörünün özelleştirilmesini teşvik eden ve ademi merkezîyetçiliğin ön plana çıkmasıyla devletin görünümünün piyasayı düzenleyici bir role doğru evrilmesi söz konusu olmuştur. Düzenleyici rollerini yerine getirmek için devletler, resmi idari su hakları sistemlerinin güçlendirilmesi, maliyetlerin geri kazanılması ve su fiyatlandırması (kullanıcı öder ilkesi), yeni havza kurumlarının oluşturulması ve çevrenin daha iyi değerlendirilmesi (kirleten öder ilkesi) gibi önlemleri desteklemişlerdir. Bu düzenleyici önlemler genellikle BSKY olarak adlandırılır (Koppen vd., 2008: 1-2). BSKY, daha net bir ifade ile ekosistemin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmadan ekonomik ve sosyal refahı en üst düzeye çıkarmak için su, arazi ve ilgili kaynakların koordineli bir şekilde geliştirilmesi ve yönetilmesini destekleyen bir süreç olarak tanımlanabilir (Nikolic ve Simonovic, 2015: 16).

BSKY hakkında çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Biswas (2008: 10-11), bu tanımların çok genel olduğunu belirtmekte ve farklı yazar ve kurumların BSKY ile kapsama aldıkları konuları aşağıdaki gibi listelemektedir:

- Su arzı ve su talebi;
- Yüzey suları ve yeraltı suları;
- Su miktarı ve su kalitesi;
- Su ve arazi ile ilgili konular;
- Farklı amaçlar için su kullanımları: Evsel, endüstriyel, tarımsal, rekreasyonel, çevresel ve hidroelektrik üretimi;
- Nehirler, akiferler, haliçler ve kıyı suları;
- Su, çevre ve ekosistemler;
- Kentsel ve kırsal su sorunları;
- Sulama ve drenaj konuları;
- Makro, mezo ve mikro su projeleri ve programları;
- Ulusal, bölgesel, belediye ve yerel düzeyde su ile ilgili konular;
- Kamu ve özel sektör;
- Hükümet ve sivil toplum kuruluşları;

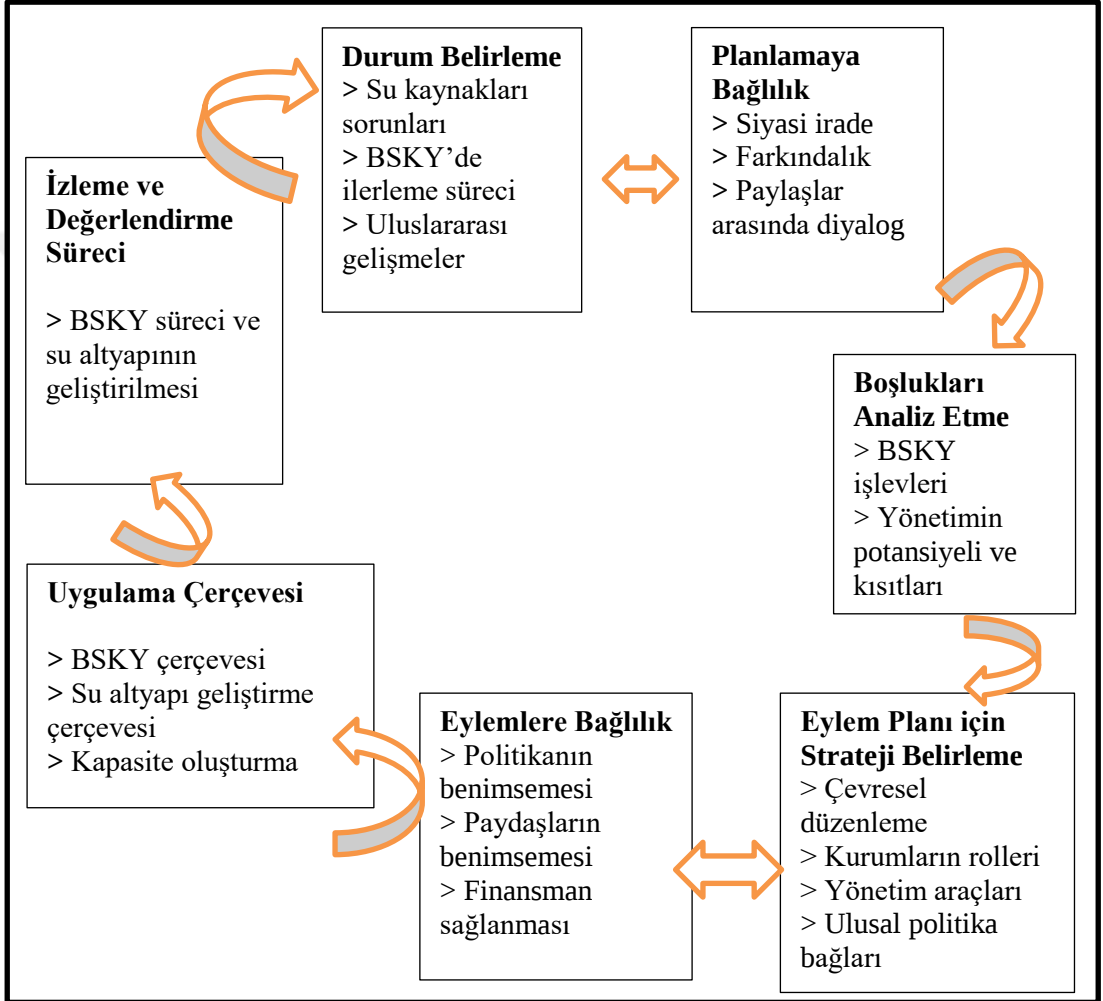
- Sadece su sektörü değil suyla doğrudan ilgili olan diğer sektörlerdeki su ile ilgili tüm yasal ve düzenleyici çerçeveler;
- Su yönetimi için kullanılabilecek tüm ekonomik araçlar;
- Havza konuları ve faydaları;
- Tüm farklı paydaşların çıkarları;
- Uluslararası, ulusal ve bölgesel konular;
- Dolaylı veya doğrudan suyla ilgili olan tüm kurumların politikaları;
- İklim, fiziksel, biyolojik ve çevresel etkiler;
- Projelerden fayda sağlayanlar ve maliyetine katlananlar;
- Şimdiki ve gelecek nesiller;
- Su bağlantıları bakımından, su kirliliği, hava kirliliği ve katı atıklar;
- Şimdiki ve gelecekteki teknolojik yenilikler ve
- Su gelişimi ve bölgesel kalkınma.

Biswas (2008: 14), BSKY kavramının bu şekilde geniş tutulması birtakım kısıtları beraberinde getirdiğini belirtmektedir. Bunlardan birincisi, kullanılabılır ve uygulanabilir bir tanımın olmaması, sadece kavramın belirsizliğini bir araya getirmiş ve uygulama potansiyelini en aza indirmiştir. İkincisi, kavramın son zamanlardaki popülerliğinden dolayı, birçok kişi ve kurum daha fazla ulusal ve uluslararası sermaye elde etmek için BSKY kisvesi altında geçmişte yaptıklarını yapmaya devam etmiştir. Üçüncüsü, çeşitli bağışçıların bu konsepti bir şekilde desteklemesine yönelik önemli çabalar harcanmış, fakat bunlar tekrarlanan söylemlerden öteye gidememiş, sonuçlar yetersiz olmuştur.

BSKY sisteminde başarılı bir uygulama için yapılması gerekenler aşağıda Tablo 3.2.'de döngüsel olarak verilmekle beraber şu şekilde özetlenebilir: Su kaynaklarının yapısını belirleyerek gerekli değişiklikleri yapmak ve mevcut yönetim uygulamalarını iyileştirme taahhüdü vermek; su kaynakları ile ilgili sorunları çözmek amacıyla mevcut yönetim uygulamaları ile ihtiyaç duyulan arasındaki boşlukları kapatmak; BSKY'nin taşıyıcı sütunları olarak belirlenen ilkelere göre bir

yönetim stratejisi oluşturmak ve bu stratejiye bağlı kalmak; planı uygulamak ve hedeflere ulaşmak için ilerlemeyi izlemek ve değerlendirmektir (Medema vd., 2008).

Tablo 3.2. Bütünleşik Su Kaynakları Yönetimi Döngüsü

Kaynak: Jonch-Clausen, T. (2004). **Integrated Water Resources Management (IWRM) and Water Efficiency Plans by 2005: Why, What, and How**, Sweden, Global Water Partnership. p.19.

Bütünleşik yaklaşım; sosyal, ekonomik ve politik faktörler arasında kurulan uygun bağlantılar ile yüzey ve yeraltı suyunu, kaliteyi ve miktarı dikkate almaktadır. Yukarıda bahsedilen entegrasyonlar ile ideal su politikasına ulaşmaya çalışılmalıdır. BSKY, ulusal düzeyde uygulanabilecek dinamik bir süreçtir ve koşullar izin verdiği zaman, uluslararası düzeyde de uygulanabilir. Buna en somut örnek, İsrail ve Filistin'in su sorunlarının birbirine bağlılığıdır. Bu durum, taraflar arasında ortak su

kaynaklarının kullanımı, geliştirilmesi ve korunması konusunda gelecekteki işbirliğinin kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Bu sisteminin işleyişi ile ilgili ulusal ve uluslararası çabaların birbiriyle bağlantılı olduğu görülmektedir. Uluslararası işbirliğinin gerçekleşmesi için ulusal düzeyde, bazı ön şartlar da mevcut olmalıdır. Filistin ve İsrail örneğinde, her bir tarafın gerekçelerini hazırlaması ve ulusal düzeyde ilgili su politikaları ve stratejileri geliştirmek için taahhütte bulunmaları gerekmektedir (Daibes, 2006: 418-419).

21. yüzyılın paradigması olan BSKY’de, sorunlar gerçekçi bir şekilde kurumsal ve çevresel boyutlarıyla ele alınmalıdır. Tanımlamaların açık ve net olması, su kaynaklarının planlamasında kurumlararası koordinasyonun daha iyi olmasına yardımcı olacaktır. Su kaynaklarının planlaması ve yönetimi sırasında tüm paydaşların katılım sağlayabileceği objektif forumların oluşturulması gerekmektedir. Ayrıca, BSKY için stratejilerin geliştirilmesi ve uygulanmasında eğitimcilerin önemli bir rolü bulunmaktadır. Bu noktada, üniversitelerin öğretim, araştırma ve hizmet fonksiyonları, su yönetimi konularında toplumu eğitmek için uygun olabilir. BSKY, ulusal olabileceği gibi küresel boyutta da olabilir; bunun başarılması için kurumlararası ve hükümetlerarası işbirliğinin geliştirilmesi gerekmektedir. BSKY’nin daha iyi anlaşılması için siyasi süreç önemlidir (Viessman, 1997: 10).

Su sorunları, çok yönlü (multi-interest), çok gündemli (multi-agendas), çok nedenli (multi-causes) hali ile çok boyutlu (multi-dimensional), çok sektörlü (multi-sectoral) ve çok bölgesel (multi-regional) bir boyut kazanarak; ancak çok disiplinli (multi-disciplinary), çok kurumlu (multi-institutional) ve çok paydaşlı (multi-stakeholders) bir yapı şeklinde ele alınarak çözümlenebilecektir (Biswas, 2008: 7).

Sonuç olarak, BSKY; çevre, ekonomi, toplum, iletişim, teknoloji, mevzuat ve coğrafya gibi birçok disiplini içermesi ve zaman, mekan ve paydaşları ile kapsamlı düşünülmesi gereken bir yönetim sistemidir. Böylece, su yönetiminde ideale ulaşmada sistemin görünümü iyi analiz edilmeli; katılım, ortaklıklar, entegrasyon,

güçlü araştırmalara ve güvenilir veriler rehber ilkeler olarak dikkate alınmalıdır (Nikolic ve Simonovic, 2015: 209; Thomas ve Durham, 2003: 21,24).

3.1.2. Topluluk Temelli Yaklaşım

Topluluk temelli yaklaşım, suyun doğal bir hak veya sivil bir kullanım özgürlüğü olduğuna; nicel ve nitel özellikleri bakımından her zaman belirli bir yere bağlı olması fikrine dayanmaktadır. Böylece, sivil bir hak olan su, devletin ya da piyasa aktörlerinin teşebbüsleriyle ilgili değil; aynı havza bölgesinde yaşayan insanların temel sahiplik haklarındandır. Bu fikre göre, aynı bölgede yaşayan kişiler su miktarının ve kalitesinin durumuna göre ihtiyaçlarını kısıtlayabilirler. Ayrıca, suyu daha akılcıca kullanmanın formülünü de bulabilirler. Yerelin bu özelliklere sahip olması ve aynı bölgede yaşayanların kendi sınırlarını iyi bilmesi, su yönetiminin aynı bölgede yaşayan topluluğun örgütlenmesi ile yönetilmesi gerektiği bu yaklaşım tarafından belirtilmektedir (Robert, 2003: 104-105).

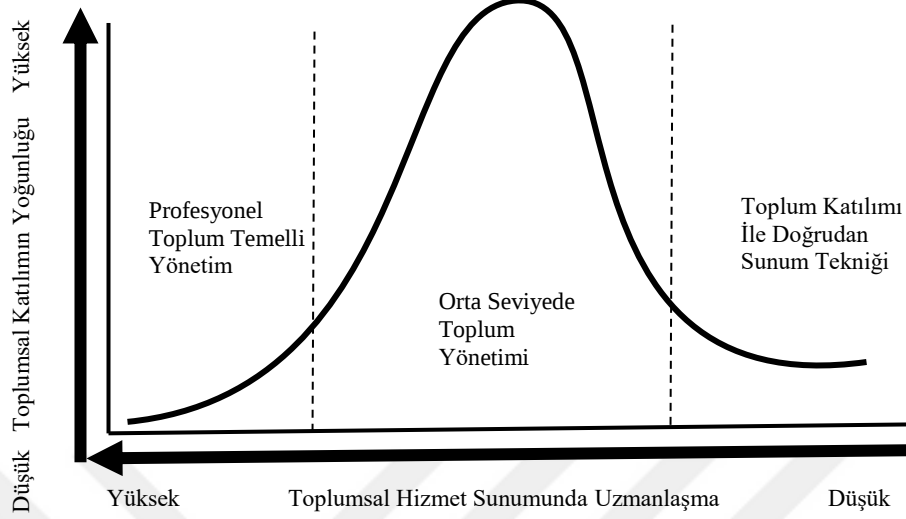
Harvey ve Reed'e göre (2006: 366), topluluk yönetiminin ortaya çıkmasındaki teorik çerçeve çok çeşitlidir. Bunlara; devlet müdahalesinin azaltılmasını savunan neoliberal bakış açısı, temel bir insan hakkı olarak su, ekonomik bir mal olarak su ve insanı önceliklendiren diğer yaklaşımlar da dahildir. Fakat bu nedenler, asıl nedenler karşısında ikincil neden olarak kalmaktadır. Kamu sektöründe hizmet sunumunda performans düşüklüğü, sivil toplum kuruluşları tarafından sürdürülebilirlik projelerinin uygulanması ve gelişmiş batılı ülkelerin düşük gelirli ülkeler üzerinde kültürel olarak bir ideale ulaşma hedefi gerçek nedenlerdir.

Topluluk temelli yönetim; son yıllarda karşılaşılan zayıf yerel yönetimler ve başarısız hizmet sunumları nedeni ile düşük ve orta gelirli gelişmekte olan ülkelerde kırsal kesime su arzı sağlamak için uygulanır olmuştur. Bu yaklaşımın dayandığı üç ilkenin gereği olarak su arzının geliştirilmesinde topluluk katılımı sağlanmalı,

gerçekleştirilen hizmet sahiplenmeli ve bu sorumluluğun gereği olarak bakım ve işletimine de katılmalıdır (Egloff, 2014: 3).

Topluluk yönetimi modeli, topluluğun ihtiyaçları, kapasitesi ve destek olabilme durumlarına göre üç kategoriye ayrılmaktadır. Birincisi, profesyonel toplum temelli yönetimdir. Burada yüksek gelire sahip toplum üyeleri yönetime gönüllü olarak veya yüksek fiyatlarda işletim ve idare için ödemede bulunabilirler. Ayrıca, işlerin daha profesyonelce yönetilmesi için üçüncü bir uzman tarafa teslim edilebilir. Böylece, hem zamandan tasarruf edilir hem de denetleme görevi daha iyi yerine getirilebilir. İkincisi ise, toplum katılımı ile doğrudan sunum tekniğidir. Bu teknikte, daha düşük gelirli toplumların katkı sağlaması daha düşük miktardadır. Toplum, önemli konularda katılım sağlayabilir fakat işletim ve idare sorumluluğunu üzerine alamaz. Bu nedenle hizmetin kamu veya dışarıdan bir aktör tarafından yerine getirilmesi gerekmektedir. Üçüncüsü de, orta seviyede toplum yönetimidir. Birinci ve ikinci modelin arasında yer alan bu yönetim şeklinde, toplumun ılımlı düzeyde bir fiyatla yönetime katılması mümkündür. Topluluk üyelerinin gönüllü olarak görevleri üstlenmedeki istek ve kabiliyetleri, bu modelin başarılı olması için hayati bir öneme sahiptir. Bu nedenle, bu modelde topluluk bağlarının kuvveti önemlidir. Buna ek olarak, uzun vadede toplum çabalarını desteklemek ve sürdürmek için dış kurumların desteği gereklidir. Aşağıda bu modeller Şekil 3.1.'de grafik olarak gösterilmektedir (Egloff, 2014: 7).

Şekil 3.1. Farklı Topluluk Yönetimi Modelleri İçin Topluluk Katılım Düzeyleri

Kaynak: Egloff, L. (2014). "Operation and maintenance in community managed rural drinking water supply systems". **Centre for Development and Cooperation and Swiss Federal Institute of Technology Zurich**. p.7.

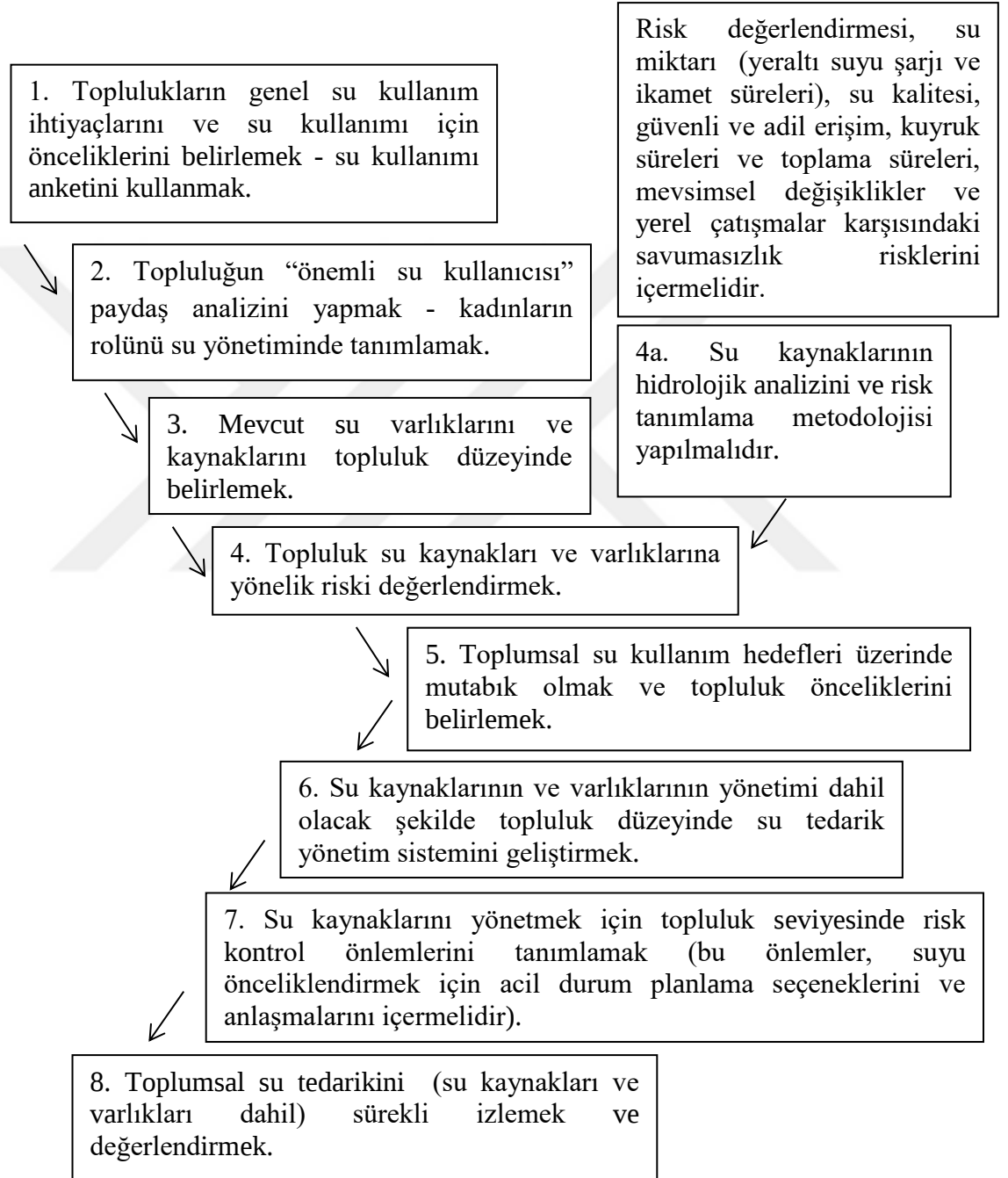
Topluluk temelli su yönetiminin bir takım avantajlı özellikleri aşağıda maddeler halinde verilmektedir (Day, 2009: 51-52).

- Yerel su kullanıcıları genellikle su kaynakları, su ihtiyaçları ve su kullanımı ile ilgili olarak meydana gelen tarihsel değişim ile ilgili ayrıntılı yerel bilgiye sahiptir.
- Su kullanıcıları, suyun, geçim kaynaklarının temel bir bileşeni olduğunu kabul eder ve böylece su, kullanıcılar arasındaki ilişkileri örmeye yardımcı olur.
- Topluluklar, günlük faaliyetlerinin bir parçası olarak, mutabık kalınan su kullanımını günlük olarak izleyebilirler.
- Topluluklar, su kaynakları yönetimi ile ilgili çatışma ve ihtilaf çözümüne yönelik tarihsel mekanizmalara sahiptirler; bu da ortaya çıkan küresel güçlüklerle karşı uyum sağlamak için yardımcı olmaktadır.
- Etkili su yönetimi, toplum katılımını gerektirir; bu ilke, kalkınma literatüründe de iyi anlaşılmıştır.

Toplulukları, su arzını yönetmede pasif fayda sağlayıcılar olmak yerine aktif ortak olmalarını sağlayan bu yaklaşım bir teşvik mahiyetindedir. Bu yönetim yapısı

içerisinde yer almak ve ortak amaç uğruna bu ortak duyguyu hissetmek aşağıda Şekil 3.2.'de sekiz aşama halinde gösterilmektedir (Day, 2009: 58).

Şekil 3.2. Topluluk Temelli Su Kaynakları Yönetimi Çerçevesi

Kaynak: Day, S. J. (2009). "Community-Based Water Resources Management", **Waterlines**, 28(1), p. 59.

Kamu katılımının, yerel düzeyde sistemi finanse etmek için gerekli fiyat seviyesinde uzlaşma sağlayabilmesi, yatırımların dağılımı için gelir düzeyi düşük kesimleri iyi bir şekilde tanımlayabilmesi ve vergi kapasitesi olan bölgede şartlar dahilinde maliyetlerin dağıtılması konusunda fikir geliştirebilmesi özellikleri çerçevesinde Porto Alegre’de (Brezilya) uygulanan bu sistem; devletin sübvansiyonlar ve sermaye yatırımları gibi aldığı bir takım mali önlemler sonucunda proje başarı sağlamış ve düşük maliyetlerle su hizmeti sunulabilmiştir (Hall, 2004: 4). Bu yöntemle, su yönetimi sorunlarının farklı şekillerde ele alınabileceği ve çözülebileceği ve buna ek olarak, süreçte yer alan yerli katılım ve bilginin nasıl güçlendirildiği konusunda yeni bir düşünce desteklenmiştir. Bu farklı bakış açısı, su kaynaklarının geliştirilmesi ve yönetimine yönelik merkezi ve sektörel yaklaşımların yerel su yönetimi sorunlarını ele alırken yetersiz kaldığı ve bu nedenle hükümetlerin özel sektör de dahil olmak üzere yerel aktörlerin katılımını aktif olarak istemeleri gerektiği Dublin Konferansı’nda (1992) vurgulanmıştır. Bu durumun yanısıra olarak, son zamanlarda yerel düzeyde katılımın yanı sıra, kararlar en düşük ve uygun düzeyde karşılanmaya çalışılmaktadır (Najlis ve Kuylenskierna, 1997: 28).

Suyu bir meta olarak gören neoliberal bakış açılarına (özelleştirme, ticarileştirme, deregülasyon, yeniden-düzenleme ve şirketleşme) karşın; yaşam ve ekosistemin devamı için gerekli olan su; ikame edilemez ve aynı zamanda, topluma ve ekosisteme su döngüsü nedeniyle sıkıca bağlı olması özellikleri dolayısıyla ortak mallar düşüncesi doğrultusunda kolektif yönetimi bir tercih meselesi değil; bir zorunluluktur. Bakker, bunu üç nedene dayandırmaktadır. İlk olarak, su hizmeti piyasa ve devlet tarafından gerçekleştirilirken birçok başarısızlığa maruz kalmaktadır. Topluluk müdahalesi olmadıkça su akıllıca yönetilemez. İkincisi, toplumların pratiklerine göre su, bir takım kültürel ve manevi boyuta sahiptir. Bu nedenle su hizmeti özel sektör ya da devlete tamamen bırakılamaz. Üçüncüsü ise, suyun mevcut topluluk düzeyinden etkilenmesidir. Eğer, toplumun kendi kaynaklarını yönetmesine imkan verilirse ekolojik ve kamu sağlığını korumada başarı sağlanabilir. Çünkü, gerçek su krizi, kısa vadede ekonomik büyüme mantığı olan ve şirketlerin yükselişiyle birlikte sosyal olarak yaratılmış kıtlıktan kaynaklanır. Böylece, bolluk kıtlığa dönüşmüş olur (Bakker, 2007: 441).

Tablo 3.3. Ortak Varlıklar ile Meta Tartışması

	Ortak Varlıklar	Meta
Tanım	Kamusal Mal	Ekonomik Mal
Fiyatlandırma	Bedava	Tam Maliyet Fiyatlama
Düzenleme	Emir-Kontrol	Piyasa Temelli
Hedefler	Sosyal Eşitlik ve Yaşamın Devamlılığı	Etkinlik ve Su Güvenliği
Yönetici	Topluluk	Piyasa

Kaynak: Bakker, K. (2007). “The “Commons” Versus the “Commodity”: Alter-globalization, Anti Privatization and the Human Right to Water in the Global South”, *Antipode*, 39(3), p. 441.

Neoliberalizm taraftarları ve karşıtları, farklı siyasi görüşlerine rağmen su arzı ile ilgili bazı ortak noktalarda -suyun metalaştırılmasının zor olduğu gibi- birleşmektedir. İktisat ve siyaset bilimcilerin gözünde, su; doğası gereği yerele bağlı olan kusurlu bir kamu malıdır (dışlanamaz fakat tüketimde rakip olma özelliği taşıyan). Su, ortak mallar kategorisinde ele alınmalı ve buna uygun şekilde yönetilmesi gerekmektedir (Tablo 3.3.). Bu nedenle dünyada topluluk temelli yönetim örnekleri bulunan bir kaynaktır. Kamusal mal karakteristiği olan piyasa başarısızlıkları ve ortak mülkiyet hakları nedeniyle su, neoliberal politikalara direnç gösteren “işbiriksiz” mal olarak tanımlanmaktadır. Neoklasikler birçok piyasa başarısızlığına örnek olarak su arzını vermektedir. Su, ikamesi olmayan, içerisinde birçok çevresel dışsallığı barındırması ve kamu sağlığını ilgilendirmesi nedeniyle üzerinde özel mülkiyet tesis edilmesi ve tüm bu faktörlerin ele alınarak bir fiyat politikası oluşturulması zor olan bir doğal kaynaktır. Sonuç olarak, su üzerinde kamu gözetimi her zaman gereklidir. Bu bağlamda, aşağıda Tablo 3.4.’de su hizmetindeki üç parçalı yapı görülmektedir (Bakker, 2007: 442).

Tablo 3.4. Su Arzı Dağıtım Şekilleri: Devlet, Özel Şirketler ve Topluluk

		Devlet	Piyasa	Topluluk
Kaynak Yönetiminde Kurumlar	Ana Hedefler	Kamu çıkarının korunması, yasa/politika ile uyum	Kâr maksimizasyonu, etkin performans	Toplum için hizmet, etkili performans
	Düzenleyici Çerçeve	Emir-Kontrol	Piyasa mekanizması	Uzlaşım
	Mülkiyet Hakları	Kamu ya da özel mülkiyet	Özel mülkiyet	Ortak ya da özel mülkiyet
Kaynak Yönetiminde Organizasyonlar	Ana Karar Vericiler	Yöneticiler, uzmanlar, resmi makamlar	Bireyler, uzmanlar, şirketler	Topluluk örgütlerinin liderleri
	Örgütsel Yapı	Belediye birimleri	Özel şirketler	Dernekler, sivil toplum örgütleri
	İşletme Modeli	Belediye işletmesi	Özel şirket işletmesi	Topluluk işbirliği
Kaynak Yönetiminde Yönetişim	Hesap Verme Mekanizması	Hiyerarşi	Sözleşme	Topluluk kuralları
	Önemli Teşvikler	Oy/kamuoyu	Fiyat sinyalleri	Topluluk görüşü
	Önemli Yaptırımlar	Seçimler	Finansal kayıplar, iflas	Geçim ihtiyaçları, sosyal baskı
	Tüketicinin Rolü	Kullanıcı ve vatandaş	Kullanıcı ve müşteri	Kullanıcı ve topluluk üyesi
	Tüketicinin Katılımı	Yukarıdan aşağıya (kolektif)	Bireysel	Aşağıdan yukarıya (kolektif)

Kaynak: Bakker, K. (2007). “The “Commons” Versus the “Commodity”: Alter-globalization, Anti-Privatization and the Human Right to Water in the Global South”, *Antipode*, 39(3), p.441.

Yukarıdaki tabloda yer alan üç yapı bazı noktalarda benzerlikler gösterse de temel olarak birbirlerinden farklıdırlar. Çünkü, en önemli noktalardan biri olan hedefler ve bireylere atfedilen rollerde farklılıklar bulunmaktadır. Bu ilkelerin zincirleme birbirine bağlı olması sonucu bireylere atfedilen rollerle beraber sorumluluklar ve tanımlamalar da değişmektedir.

WB'nin küresel düzeyde su hizmeti adına sunduğu fikre alternatif olarak savunulan bu model; katılımın ön planda olduğu yerel düzeyde ele alınan ve her zaman en iyi çözümün büyük ölçekli sermaye yatırımlarının olmadığı, WB'nin piyasacı, ticari ve büyük ölçekli projeci yaklaşımına karşı alternatif olduğu görülmektedir. Fakat bu modelin en büyük dezavantajı finansmanın ve yönetimin yerel düzeyde sınırlı kalmasıdır. Uzun dönemli sürdürülebilir bir su politikası için topluluk temelli bu yönetim modelinin merkezle bağının kuvvetli olması gerekmektedir. Yerel düzeyde elde edilecek başarıların kaynağı ulusal düzeyde ele alınmalı ve finansmanı sağlanmalıdır. Yerel bakış açısının merkezle birleşmesi, elde edilen sonuçların sınırlı, belli bir döneme ait ve belli bir kesimin tecrübe ettiği bir model olarak kalmaması için gereklidir (Çınar, 2006a: 79-80).

3.1.3. Kamu-Kamu İşbirlikleri

KKİ'ler, iki ya da daha fazla kamu otoritesi arasında dayanışma temelinde, hizmet sunma kapasitesini ve etkinliğini geliştirmek için -kâr amacı taşıyanları dışlayan ortak değerler ve hedefler etrafında- kurulan bir işbirliğidir. Ancak, KKİ kavramının bu dar kullanımı, kamu otoriteleri (hükümet) ile kamuoyunun herhangi bir kısmı veya üyesi arasındaki ortaklıkları kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Örneğin, Güney Afrika'daki KKİ'lerin yeni tanımı hükümet-toplum ortaklıkları, hükümet-sivil toplum kuruluşları ortaklıkları ve hükümet-hükümet ortaklıklarını da kapsamaktadır (Lobina ve Hall, 2006: 7).

Bu durum, KKİ'leri, WB gibi uluslararası finans kurumları tarafından desteklenen kamu-özel sektör işbirliklerinden çok farklı kılmaktadır. KKİ'lerin avantajı, kamu-özel işbirliklerinin risklerinden kaçınmalarıdır: İşlem maliyetleri, sözleşmelerin feshedilmesi ve yeniden uzlaşım süreçleri, düzenlemelerin karmaşıklığı, ticari fırsatlar, monopol fiyatlaması, ticari gizlilik, kur riski ve kamu meşruiyeti eksikliği bunlardan bazılarıdır (Hall vd., 2009: 2).

Yerel ve uluslararası ortaklıklar arasında farklılaşan KKI'lerle ilgili literatüre zamanla kamu otoritesi-kamu topluluğu ve kalkınma ortaklıkları da dahil olmak üzere daha geniş bir yelpazede kamu varlıkları olarak ele alınmıştır. Aşağıdaki Tablo 3.5.'de KKI'ler organizasyonel ve coğrafi ölçekte olmak üzere türleri kategorize edilmektedir.

Tablo 3.5. Kamu-Kamu İşbirlikleri Türleri

Coğrafi Ölçek				
		Ulusal Ortaklıklar	Devletlerarası Ortaklıklar	Kalkınmacı Ortaklıklar (Kuzey-Güney)
Örgütsel Ölçek	Kamu-Kamu Otoritesi	Belediye su hizmetleri ile ulusal su departmanı	İki farklı ülkenin ulusal su departmanı	Kuzey ve güney bölgelerinden belediye hizmetlerinin beraber çalışması
	Kamu otoritesi-Kamu örgütü	Belediye su hizmetleri ile ticaret odası	Ulusal su departmanı ile başka bir ülkenin sivil toplum kuruluşu	Kuzeyli bir belediye su hizmeti ile güneyli bir derneğin çalışması
	Kamu örgütü-kamu örgütü	Bir su kooperatifi ile bir sivil toplum örgütü	İki farklı ülkenin dernekleri	Kuzeyli sivil toplum örgütü ile güneyli bir topluluğun beraber çalışması
	Çoklu ortaklıklar	Belediye su hizmetlerinin yerel bir dernek ve topluluk grubu ile çalışması	Birden fazla ulusal hükümet ile çalışan bölgesel bir su hizmeti	Güneydeki bir belediye su hizmeti sağlayıcısının uluslararası bir sivil toplum örgütü ve kuzeyde bir belediye yönetimi ile çalışması

Kaynak: Boag, G., ve McDonald, D. A. (2010). "Critical Review of Public-Public Partnerships in Water Services", **Water Alternatives**, 3(1). (Çevrimiçi)
<http://www.wateralternatives.org/index.php/volume3/v3issue1/7a3-1-1/file> ,
17.12.2018.

Coğrafi ölçek boyunca, KKİ'ler yerel, devletlerarası, güney-güney, kuzey-güney ve kuzey-kuzey olmak üzere bölgesel kalkınmacı düzeyde örnekleri görülmektedir. Ulusal düzeyde KKİ'ler genellikle coğrafi yakınlık, iletişim kolaylığı (ortak bir dil dahil) ve benzer sosyo-kültürel ve/veya su kaynaklarının paylaşımı nedeniyle kurulmuştur. Bu ortaklıklar sıkça görülür, çünkü, ortaklar birbirlerinin zorluklarıyla ilgili deneyime sahiptir. Devletlerarası işbirlikleri, adından da açıkça anlaşılacağı üzere, devletlerarasında oluşturulan kurumsal veya toplumsal işbirlikleridir. Kalkınmacı işbirlikleri ise, kuzey-güney ülkeleri örnekleri üzerinden (yüksek gelirli kuzey ülkeleri ile düşük gelirli güney ülkeleri arasında) anlatılan ve güneyden kuzeye doğru bilgi paylaşımı, kültürel değişim gibi aktarımların gerçekleşmesi potansiyeli olsa da genellikle, aralarında gelişmiş ülkeden diğer ülkeye doğru tek yönlü bir aktarım ilişkisi mevcuttur (Boag ve McDonald, 2010)

Örgütsel ölçek olarak, KKİ'ler dört kategoriye ayrılabilir: Kamu otoriteleri arasında, kamu otoriteleri ile devlet dışı örgütler arasında, devlet dışında olan örgütler arasında ve farklı otoriteler arasında birden fazla ilişki barındıran çoklu ortaklıklar. Bunlar arasında en yaygın görüleni; ulusal, devletlerarası veya kalkınmacı düzeyde gerçekleşen belediye işbirlikleridir (Boag ve McDonald, 2010).

3.1.3.1. Kamu-Kamu İşbirliklerinin Amaçları

Genel olarak KKİ'lerin hedefi, yardım edilen ortağın kapasitesinin artırılması olmakla beraber, insan kaynakları eğitimi ve geliştirilmesi, çok çeşitli konularda teknik destek vermek, verimliliği artırmak ve kurumsal kapasiteyi geliştirmek, su hizmetlerinde finansman sağlamak ve katılımı artırmak gibi spesifik hedefleri de bulunmaktadır. Bu konular, başlıklar halinde aşağıda kısaca açıklanmaktadır (Arnstein, 1969: 217; Boag ve McDonald, 2010; Hall, 2001: 22; Hall ve Lobina, 2003: 12; Hall vd., 2009: 2-3; The Transnational Institute, 2007).

3.1.3.1.1. İnsan Kaynakları Eğitimi ve Geliştirilmesi

Hizmet kalitesini ve etkinliğini arttırmaya çalışırken, işgücünün becerilerini artırmak belki de en önemli odak noktasıdır. Yokohama Su İşleri Bürosu ile Vietnam Hue'deki kamu su şirketi COWASU arasındaki ortaklık; ve Singapur'da üniversiteler ve teknik kolejlerle geliştirilen ortaklıklar önemli örneklerdir.

Su hizmetlerinin geliştirilmesi sadece yatırım finansmanı ve iyi kurumlar değil; aynı zamanda eğitilmiş, yetkin ve kararlı personel ve yönetim gerektirmektedir. 1980'li yıllardan beri su konusunda eğitim için finansman kaynakları büyük ölçüde azalmıştır. Fakat, hizmetlerin genişletilmesiyle birlikte, su konusunda çalışanlara gereksinim artmaktadır.

3.1.3.1.2. Teknik Yardım, Etkinlik ve Kapasite Oluşturulması

KKİ'lerin bir diğer hedefi de, sistematik eğitim programları ile bir araya getirilmiş teknik yardım sağlamakla ilgilidir. Bu noktada, Hollandalı su şirketleri; sızıntı, kalite yönetimi, yeraltı kaynaklarının korunması, müşteri ilişkileri, yönetim bilişim sistemleri ve atık su artırım teknolojileri açısından teknik yardım içeren ortaklıklara örnek olarak verilebilir.

Su ve sanitasyon hizmetlerinde kurumsal kapasiteyi artırmak gelecekteki çevresel ve diğer olabilecek olumsuz gelişmeler karşısında etkinin minimize edilmesi ve eylemlerde karar alma noktasında esneklik sağlaması açısından önemlidir. İyileştirme ve geliştirme çalışmaları aracılığıyla kamu çalışanları ve tüketiciler arasında bilgi birikimi oluşturmak, idari görevlerin daha hızlı ve etkin halledilmesi, yeni yollar bularak tüketici hizmetleri ve genel yönetimin daha verimli hale getirilmesi gerekmektedir. Buna örnek olarak, Baltık ülkelerinde oluşturulan KKİ'ler verilebilir. Nihai hedef Baltık Denizi'ndeki kirliliği azaltmak olsa da, daha önemlisi su ve hijyen hizmetlerini sunan kurumların kapasitelerinin arttırılarak daha uzun vadeli düşünülmesi ve şehirlerin deniz çevresine olan olumsuz etkilerinin

azaltılmasıdır. Güney Afrika ve Brezilya’da kamu sektörü operatörleri arasında bağlantıların oluşturulması ve diğer ülkelerdeki kamu su operasyonları ve birbirleri için destek sağlanması ile kapasite geliştirmeleri devletlerarası kamu işbirliklerine örnektir. Bu gibi benzer girişimler oluştuğça örneklerin çoğalma ihtimali yüksektir, çünkü, bu mekanizmanın başka yerlerde çoğalma ve yayılma potansiyeli bulunmaktadır.

3.1.3.1.3. Finansman ve Katılım

KKİ’lerin, su hizmetlerinde, kamu maliyesini sermaye yatırımları ile güçlendirerek finansman sağlama rolü de bulunmaktadır. Çin’de bu amaçla oluşturulan KKİ’ler, atık suların %80’nini arıtarak geri dönüştürmüş; böylece özel sektör tarafından oluşturulan kurumlardan çok daha etkin oldukları gözlemlenmiştir. Ayrıca, KKİ’lerin birçok yatırımcı bağışları ile atık su arıtma tesisleri kurdukları belirtilmektedir. Bu bağlamda, alternatif finansman mekanizmaları oluşturmak ve sosyal tarife oranları geliştirmek ve iyileştirmek önemlidir. Örneğin, Sri Lanka’daki su ile ilgili bir raporda şu sonuca varılmıştır: “Zengin kentsel alanlar ile fakir kırsal ve küçük kasaba toplulukları arasında ayırım yapan bir tarife ile sisteminin tasarlanması ve yönetilmesi hükümet ve yöneticiler için önemli bir aşamadır.” Çapraz sübvansiyon ile daha zengin kullanıcıları daha fazla ücretlendirmek, genellikle su sistemlerinin arzu edilen yeniden dağıtım hedefi olarak kabul edilmektedir. Basit bir çapraz sübvansiyon biçimi belirli bir hizmet içinde “dayanışma ücreti” olarak görülmektedir. Bu sayede varlıklı kullanıcılar veya kendi bağlantılarına sahip olanlar, daha fakir kullanıcılara su temin etme maliyetini karşılamak için tasarlanmış bir ek ödeme yaparlar.

KKİ’lerin etkili bir hizmet sunumuna sahip olması ve çalışanlarının daha duyarlı olması için kamunun ve çalışanlarının hizmet sunma konusuna katılımlarını sağlamaları önemlidir. Hindistan, Tamil Nadu’da, çalışanlar ve topluluklar arasındaki kapsamlı bir etkileşim süreci, ilişkilerde ve hizmetin iyileştirilmesinde büyük gelişmeler sağlamıştır. Fransa’da, Grenoble Belediyesi’nin destekledikleri ortaklıklar

kamuyu da içine alacak şekilde yasal ve diğer düzenlemelerin gerçekleştirilmesine odaklanmıştır.

Arjantin’de, Buenos Aires kentinde içme ve atık su hizmeti veren kurumun yöneticisi olan Luis Padron’a, KKI’lerde katılımın avantajları ve KKI’lerin kamu-özel işbirliklerinden farkı sorulduğunda şöyle cevaplamaktadır: Kamu hizmetlerinin yönetiminde çalışanların dahil edilmesi, kalıcı bir planlama ve bakımın sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Kullanıcıların ve sivil toplumun katılımı, uygun bir yönetimin sağlanmasına yardımcı olmaktadır... Kârlar, Kamu-özel sektör ortaklıkları aracılığıyla özel katılım, kaynakların yerel hizmet sunumundan kaçması anlamına gelmektedir. Bu, şebekenin genişletilmesi, hizmet kalitesinin iyileştirilmesi vb. için bu kaynakların kullanılamayacağı anlamına gelmektedir. Ayrıca, dış özel işletmecilerin yerel hizmetlere gerçek bir bağlılığı olmadığı için bu şirketler istedikleri zaman ayrılabilir. Fakat, hükümet ayrılmamakta, hizmetten sorumlu olarak kalmaktadır.

Şekil 3.3. Katılım Merdiveni

Katılımcılığın ilk iki basamağı manipülasyon ve terapidir. Bu iki basamak, bazılarının, gerçek katılımın yerine geçmesi için uğraştığı katılımsız düzeylerini tanımlamaktadır. Bu seviyelerde asıl amaç, programların planlama ve yönetim aşamalarına vatandaşları dahil etmek değil; güç sahiplerinin katılımcıları istedikleri yönde eğitmeyi mümkün kılmaktır. Bilgilendirme, danışma ve ikna ise, sembolik katılımcılığı ifade eden diğer basamaklardır.

Kaynak: Arnstein S. R. (1969) “A Ladder of Citizen Participation”, *Journal of the American Institute of Planners*, p.217.

Bu seviyelerde vatandaşlar sembolik olarak bilgilendirilmekte ve dinlenmekte fakat karar alma aşamasında yine güç sahiplerinin sözü geçmektedir. Statükoyu değiştirecek herhangi bir güçlü katılım söz konusu değildir. Son basamaklar, katılımın gerçekten işlediği ve etkili olduğu, gücün yeniden dağıtımının söz konusu olduğu basamaklardır. En üst basamakta ise, nihayet topluluk kendi geleceği hakkında kararlar verebilmektedir.

Katılım merdiveni benzetmesi, vatandaşların katılım düzeylerinin farklı şekillerde olacağını gösteren bir sadeleştirme olduğu açıktır. Fakat, eksiklikleri gösterme açısından önemlidir. Bu noktada, KKİ'lerin, katılım düzeylerinin eksiklerini ortaya koymak, sembolik katılımlardan aktif ve karar süreçlerini etkileme düzeyinde katılımlara olanak sağlamak ve geliştirmek amaçlarını taşıması önem arz etmektedir.

3.1.3.2. Kamu-Kamu İşbirlikleri ve Kamusal Su Yönetimi Örnekleri

Yerel ekonomi, politik koşullar ve küresel güçler arasındaki etkileşimin yansımaları olarak, su ve sanitasyon hizmetlerinin kamusal sunumunda farklı anlayışlar ve gelişmeler ortaya çıkmaktadır. 1990'lı yıllardan beri küresel güçler tarafından teşvik edilen özelleştirmeler nedeniyle kamu sektörünün sahip olduğu geniş kaynaklar göz ardı edilmiştir. Tarihsel olarak, ilk örnekleri 1980'lere uzanan KKİ ve farklı kamusal yönetim biçimleri, iyileştirildikleri takdirde özelleştirmeye başvurmaya gerek kalmayacaktır. Bu çerçevede, özelleştirmelerin alternatifi olabilecek farklı kamusal yönetim biçimleri aşağıda örnekler halinde kısaca ele alınmaktadır (Balanya vd., 2005: 247-255; Corral, 2007a: 6; Hachfeld vd., 2009: 7-11; Hall, 2005: 23; Hall vd., 2009: 5-7,10; Maltz, 2005: 29-36; Munoz, 2005: 95-101; Orangi Pilot Project Web Page; Santiago, 2005: 55-61; Watertime Web Page).

3.1.3.2.1. Almanya: Kuzey Ren-Vestfalya Eyaleti ve Münih Kenti

Emschergerossenschaft ve Lippeverband, Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde bulunan kanalizasyon kurumlarıdır. Bu iki kurum kamuya aittir ve oluşturdıkları birliktelik ile Almanya'nın en büyük kanalizasyon hizmeti veren kurumudur. Bu yüzyılın başlarında kurulan her iki şirket de kamu kooperatifleriydi. Emscher ve Lippe nehirlerinin havzalarındaki büyük endüstriyel su kullanıcıları (ağır sanayi ve madencilik şirketleri) ve belediyeler bu kooperatiflerin üyeleridir. Üyeleri arasında özel teşebbüslere sahip olmalarına rağmen, kâr amacı gütmeyen halka açık şirketlerdir. Sahip oldukları bilgileri paylaşmanın yanı sıra idari ve teknik kaynakları da paylaşan, ortalama tarifelerin altında hizmet veren kamu şirketleri arasında sıkı bir işbirliğinin gerçekleştirildiği önemli bir örnektir.

Bu şirketlerin, sürdürülebilirlik ve BSKY anlayışına olan bağlılıkları gösterdikleri başarılar için dikkate değerdir. Lippe ve Emscher nehirleri, uzun zamandır Avrupa'daki en büyük sanayileşmiş alan olan Ruhrgebiet için açık kanalizasyon olarak kullanılıyordu. Bu şirketler, bu drenaj kanallarının bugün yoğun nüfuslu bölgelerdeki yeşil rekreasyon alanları olarak önemli bir rol oynayan doğal su havzalarına dönüşmesinde başarılı bir şekilde çalıştılar. Bunun yanı sıra, BSKY çerçevesinde, su arıtma, yeraltı kanalları, yeraltı suyu ve nehir yönetimi ile de ilgilenmektedirler.

Münih'te su ve kanalizasyon hizmetleri 1880'lerden beri kamu kurumları tarafından yürütülmektedir. Kanalizasyon şirketi olan Münchner Stadtentwässerung, bir dereceye kadar özerkliği bulunan fakat doğrudan kent konseyi tarafından yönetilen bir kamu kurumudur. İçme suyu arzını ise, Stadtwerke München şirketi tarafından sağlanmaktadır. Bu şirket kanalizasyon şirketinden farklı olarak kent konseyinden daha bağımsız çalışmaktadır fakat tamamen belediyeye ait olan bir şirkettir.

2001 ve 2004 yıllarında Stadtwerke München şirketi AB tarafından, AB'nin rekabet kanunlarına bağlı olarak iç yapısının yeniden yapılandırılmasına zorlanmıştır. Bu doğrultuda, gerçekleştirdiği su, gaz ve elektrik hizmetleri alt şirketlere bölünmüştür. Şirketlerin gücünü korumak amacıyla çapraz sübvansiyonlar yaparak görece zayıf şirketleri desteklemiştir. Ayrıca, şirketi veya bölümlerini özelleştirmeye yönelik girişimler şimdiye kadar reddedilmiştir. 2004 yılında, su şirketinin doğrudan şehir yönetimine sokulmasını isteyen bir yerel su hareketi ortaya çıkmış ve böylece Stadtwerke München'i ileride etkileyebilecek bir neoliberal özelleştirme baskısına karşı korunacağını öne sürmüştür.

Almanya'daki su ve kanalizasyon hizmetleri en düşük fiyatla Münih kentinde sunulmaktadır. Bu durum, sadece ekonominin iyi olması ile açıklanamaz. Belediye, doğal su kaynaklarının ekolojik olarak sürdürülebilir şekilde yönetilmesi açısından diğer belediyelere de örnek teşkil etmektedir. Ayrıca, yeraltı kaynaklarının korunması amacıyla orman yönetimiyle de ilgilenen belediye, çiftçilerin organik tarım yaparak yeraltı sularının korunması için birçok proje gerçekleştirmektedir.

3.1.3.2.2. Hollanda: Waternet

Hollanda'da, 2005 yılında kabul edilen yeni su yasası ile sadece kamuya ait şirketlerin su hizmetini yerine getirmesine izin verilmiştir. Buna bağlı olarak, Hollanda'da su şirketlerinin özelleştirilmesi imkânsız olmuş ve ülkedeki on içme suyu şirketi bölgesel ve yerel yönetimlere devredilmiştir. Fakat buna rağmen, kamulaştırılan bu şirketlerin çoğu özel şirketler gibi hareket etmeye devam etmiştir.

Hollanda'da gerçekleşen bu ticarileşme sürecinin en net istisnası Amsterdam Su Şirketi olmuştur. Bu şirket ile diğer bölgelerdeki (Amstel, Gooi, Vecht) kamu su otoriteleri birliktelik kurarak bölgedeki tüm su hizmetlerinden sorumlu olacak bir kamu su şirketi olan Waternet'i kurdular. Her yıl, bu şirkete görev ve hedeflerinin tanımlandığı bir program verilmektedir. Ayrıca, Waternet, su konusunda gerçekleştirdiği uluslararası işbirlikleri ile de ön plana çıkmaktadır. Bu şirket,

KKİ'ler açısından dünyadaki en deneyimli su işletmecilerinden biridir. Şirket, diğer uluslararası kâr amacı gütmeyen işbirliği alanlarında uzun yıllardır faaliyet göstermektedir. Bu çerçevede, şirketin; Surinam, Mısır, Endonezya, Filistin ve diğer bazı ülkelerdeki içme suyu kaynaklarını geliştirmek için uzmanlık ve deneyimlerini paylaşmayı hedefleyen projeleri bulunmaktadır.

3.1.3.2.3. İspanya: Cordoba

Cordoba'da, su hizmetleri 1969 yılından beri bir kamu şirketi olan EMASCA tarafından yürütülmektedir. Kullanıcılara düşük fiyatlarla kaliteli hizmet sunan EMASCA, su kayıplarını azaltmak için şebeke geliştirmelerine yüksek miktarda yatırımlar yapmakta ve yürüttüğü bilinçlendirme kampanyaları ile su tüketiminde önemli bir düşüşe neden olmuştur. Altyapıyı geliştirerek su toplama ve depolama planları ile su tüketiminde mevsimsel aşırı farklılıklara karşı tebdir almış ve hatta bu sayede 1995 yılında yaşanan kuraklıkta su tüketimini azaltmayan tek şehir olmuştur. Anketler, halkın EMASCA'dan memnun olduğunu göstermektedir.

Ayrıca, EMASCA karar alma noktasında katılımı ön plana çıkaran bir şirkettir. Vatandaşların, kamu örgütlerinin ve kurumlarının katılımına önem veren bu kurum, Cordoba'yı; katılım, şeffaflık ve bilgi özellikleri ile etkinlik, eşitlik ve adalet ilkelerinde bir su yönetimine sahip kente dönüştürmüştür.

3.1.3.2.4. Japonya: Yokohama

Japonya'da 1960'lı yıllardan itibaren kanalizasyon sistemlerinin geliştirilmesi için KKİ'ler sık sık kullanılmaktadır. Yokohama, Osaka ve diğer belediyeler ile diğer Asya ülkelerindeki kamu otoritelerine verilen eğitimler Japon yardım kuruluşu olan JICA tarafından finanse edilmektedir.

Yokohama Su İşleri Bürosu, 1987'den beri insan kaynakları geliştirme konusunda uluslararası işbirliklerinde bulunan deneyimli bir kurumdur. Yokohama

şehri, CITYNET olarak adlandırılan Asya-Pasifik Şehirleri İşbirliği Ağı'na başkanlık etmektedir. Bu sayede, su konusunda birçok eğitim vermiş personel yetiştirmiştir. Bu etkileşim çerçevesinde, Tayland, Endonezya, Çin, Kamboçya ve diğer Orta Asya ülkelerinden çok sayıda kursiyer almış ve aynı zamanda, başka ülkelere de kursiyerler göndermiştir. Uluslararası teknik yardım projelerinde yer alan Yokohoma şehri, JICA'nın desteği ile Vietnam'ın Hue şehrinde su arzını sağlamak üzere kamu kurumu olan Thua Thien Hue Su Temini ve Devlet İnşaat Şirketi (COWASU) ile KKI oluşturmuştur.

COWASU ile yapılan KKI'nin amaçları şu şekilde sıralanabilir: Su boru hatları ve sızıntılarının kontrolü, su kalitesinin kontrolü, içme suyu arıtma tesislerinin yönetimi, insan kaynaklarının geliştirilmesi ve tüketici hizmetlerinin iyileştirilmesidir. Güvenli su hizmeti sağlama hedefinde tahmin edilenden önce başarıya ulaşılmasıyla birlikte, elde edilen başarının tüm su alanlarında olması için çalışılmaktadır.

3.1.3.2.5. Fransa: Paris, Limoges ve Grenoble

Fransa'da, genellikle özel su şirketleri olmakla beraber, aynı zamanda belediye işletmeleri de bulunmaktadır. Paris'teki belediye su ve kanalizasyon otoriteleri ile Grenoble ve Limoges şehirlerindeki belediye su şirketleri Fransa içinde ve uluslararası düzeyde işbirlikler kurmuşlardır.

Paris'teki kanalizasyon kurumu olan SIAAP (Syndicat Interdépartemental Pour l'assainissement de l'agglomération Parisienne), kanalizasyon sistemini iyileştirmek ve geleceğe yönelik tasarlamak için Vietnam'ın Hue şehri ile işbirliği kurmuştur. Yine Fas'ta da buna benzer bir işbirliği gerçekleştirmiştir. Paris'teki kamu su yetkilisi olan Eaux de Paris, Tunus'ta Sfax adında bir mühendislik okulu ile eğitim ortaklığında yer almıştır. Ayrıca, Moskova'daki su ve sanitasyon operatörü olan Mosvodokanal ile bir ortaklık anlaşması imzalamıştır.

Limoges ise, Burkina Faso'nun Pabre kentindeki su kaynağını iyileştirmek için bir ortaklık kurmuştur. Grenoble'da, imtiyaz sözleşmesinin sona erdirilmesinin ardından kurulan su şirketi REG (Régie des Eaux de Grenoble), Fransa içinde ve İtalya, Bolivya, Uruguay'da birçok kente su konusunda teknik ve hukuki yönden tavsiyelerde bulunmuş; tsunami sonrası Sri Lanka'daki su hizmetlerinin iyileştirilmesi için teknik yardım sağlamıştır.

3.1.3.2.6. Brezilya: Porto Alegre

Porto Alegre, özelleştirme trendine karşı su ve hijyen hizmetlerinin başarılı bir şekilde kamu tarafından sunulduğu şehirdir. Su ve sanitasyon programları ile toplumun da sürece dahil edildiği ve çevre koruma ile birleştirerek şehrin kalkınmasını amaç edinmiş bir kamu kurumu olan DMAE (Departamento Municipal de Agua e Esgotos) tarafından su hizmeti sunulmaktadır.

Su hizmeti, güçlü çapraz sübvansiyonlarla desteklenerek düşük gelirli kesimlere uygun tarifeler belirlenmektedir. Düşük gelirli kesimlerin, ayda 10 m³ su kullanıp; 4 m³'ün fiyatını ödeme hakları bulunmaktadır. Ayrıca, temel ihtiyaçlar için aylık 20 m³'e kadar olan kullanımların bedeli ise 20 ila 1000 m³ arasında kullananlar tarafından sübvansiyonlanmaktadır.

Finansal ve teknolojik, güvenli suya erişim ve çevre koruma alanlarındaki sürdürülebilir politikaları sayesinde DMAE uluslararası alanda özelleştirmelere karşı alternatif olacak bir yönetim sergilemiştir. Bunların yanı sıra, çok önemli ve ayırt edici bir özelliği bulunmaktadır. Bu özellik, katılımcı bütçesinde izlediği demokratik karar verme sürecidir. Şehrin ihtiyaçları ile birlikte değişen katılımcı bütçenin uygulanması DMAE'ye dinamik bir yapı kazandırmıştır. Çalışanları ve insanları dinlemeye ve taleplere göre hareket etmeye çalışmaları nedeniyle önceden yatırımların nereye kanallenebileceği belirlenmemekte; talepler sonucunda eğer uygunsa bir sonraki yılın bütçesine dahil edilmektedir.

3.1.3.2.7. Arjantin: Su Kooperatifleri

Neoliberalizm etkisinde geçen 15 yıl sonrasında, Arjantin’de kamu kesimini yeniden inşa etmek uzun zaman alacaktır. Su hizmetinde, özelleştirme alternatifi olarak devlete ait veya devlet yönetiminde olan, kullanıcıların karar mekanizmasına katılım sağladığı kurumlar bulunmaktadır. Bu fikrin yansıması farklı şekillerde olabilir, nitekim bu durum Arjantin’de su kooperatifleri olarak ortaya çıkmıştır.

20. yüzyılda Arjantin’de su hizmetinde özel-kamu-özel şeklinde bir geçiş yaşanmıştır. 19. yüzyılda yaşanan salgın hastalık nedeniyle özel şirketler tarafından sunulan hizmetler artmış; 1940’lı yıllarda su hizmeti tekrar kamulaştırılmıştır. Fakat 1990’lı yıllarda yeniden artan özelleştirme trendi ile birçok şehirde özelleştirmeler gerçekleştirilmiştir. 1960’lı ve 1970’li yıllardan günümüze kadar uzanan su kooperatifleri; yönetiminin uluslararası şirketler, belediyeler ve kooperatifler tarafından paylaşıldığı ve günümüzde nüfusu 50 binden az olan çoğu Arjantin şehrinde su hizmetlerini yürüttüğü bilinmektedir. 2001 yılında ise, yaklaşık iki bin su kooperatifi Buenos Aires’de bir araya gelerek; Buenos Aires İçme Suyu Kooperatifi Federasyonu’nu kurmuşlardır. Benzer şekilde Santa Fe şehri için de, 114 su kooperatifi, 8 belediye hizmeti ve 76 topluluk şirketi; özel şirketlerden daha az maliyetle kaliteli hizmet sunmaktadır.

Arjantin’deki su kooperatifleri, su sektörünün metalaşmasına karşı alternatif bir model olmaktadır. Katılımcılık yönü biraz eksik kalsa da özel şirketlerle kıyaslandığında vatandaşlara olan yakınlık seviyesi ve demokratik bir denetim sisteminin oluşu baskın taraflardır.

Kooperatifler nüfusu 50 binden az olan şehirlerde kaliteli hizmeti uygun bir fiyatla gerçekleştirebileceklerini göstermiştir. Şu ana kadar marjinal olarak görülen bu sistemin, gelecekte büyük şehirler için de önemli alternatif bir hizmet sunma yöntemi olarak mümkün kılınması umulmaktadır.

3.1.3.2.8. Malezya: Perbadanan Bekalan Air Pulau Pinang

Malezya’da, KKİ’lere olan bakış açısı, ülkedeki tek su arzı sağlayıcısı olan Perbadanan Bekalan Air Pulau Pinang (PBA) şirketinin zaman içerisinde geçirdiği deneyim ile oluşmuştur. PBA, ülkede KKİ’lerin oluşturulması için bir temel altyapı sağlamıştır. Bu deneyim, Malezya için özelleştirmelere karşı efektif alternatif bir su yönetimi sunmaktadır.

1973 yılında kuruluş itibari ile PBA devlete ait bir kamu kurumudur. 2001 yılında ise yapısal bir değişikliğe gidilmiş; yönetiminin %55’i doğrudan devlete, %20’si diğer devlet şirketlerine ve geri kalan kısmı ise PBA çalışanlarına ait olmuş, geçirdiği bu dönüşüm ile bir KKİ olarak hizmet sunmaktadır.

PBA, hizmet sunarken ilke olarak “sosyal zorunluluklara ticari bir bakış” anlayışı ile hareket etmekte ve bu şekilde daha etkin bir hizmet sunulabileceğini düşünmektedir. Ticari bakış açısıyla; bütçe bilinci, ticari muhasebe sisteminin uygulanması, iç ve dış denetim, müşteri odaklı hizmet, ödeme, fatura ve saklama işlemlerinin ticari anlayışla yapılması hizmetlerin kalitesini arttıracığı görüşündedir. Bunun yanı sıra, su hizmetinin sosyal bir zorunluluk olması nedeniyle uluslararası karşılaştırmalara göre en uygun fiyatla insanlar Malezya’da suya erişim sağlamaktadır.

Sonuç olarak, PBA devlet kontrollü su hizmetinin etkinsiz olacağı düşüncesini yıkmış; aksine, kârlı ve etkin bir hizmeti tam maliyet iyileştirmesi gibi yöntemleri kullanmadan gerçekleştirerek özelleştirme fikrini alt üst etmiştir. Malezya ve tüm gelişmekte olan ülkeler için iyi bir KKİ örneği olan PBA deneyimi, su yönetiminde özel sektörün dışarıda tutulabileceğini göstermektedir.

3.1.3.2.9. Filipinler: İşgücü Yönetimli KKI

Filipinler’de, işgücü yönetimli KKI’ler geliştirilmektedir. Su sektöründe devlet çalışanları ile Filipinli Su İlçeleri Derneği su hizmetinde karşılaştırma, uzmanlaşma ve geliştirme faaliyetlerinde işbirliği yapmaya karar vermişlerdir. Bu bağlamda, Filipinler’de beş yüzden fazla ilçede performans değerlendirmesi yapılmıştır. İlk etapta, incelemeyi yapacak çalışanların ve yöneticilerin performans kıyaslaması yapabilmesi için bilgilerinin artırılması gerekmektedir. Performans iyileştirmeleri ile kapasitenin artırılması; suyun etkin bir şekilde temin edilmesi ve uygun bir fiyatın belirlenmesi hizmetin faydalı olması için gereklidir. Bu amaç doğrultusunda, su bölgeleri ve odak noktaları oluşturmak, kıyaslama işlemleri için veri tabanı oluşturmak, paydaşlar arasında bilgi paylaşımını geliştirmek ve eğitimler düzenlemek gibi faaliyetlerde bulunmaktadır.

Su hizmetlerinde etkinlik sağlamak için aniden özelleştirme yöntemlerine başvurmak yerine ülkelerin kendi sosyo-politik yapılarına göre kamusal sunum olacak şekilde farklı formlarda belirleyip deneyimleyebilme fırsatlarının olduğu göstermek bakımından Filipinler’deki bu farklı yöntem iyi bir örnek teşkil etmektedir.

3.1.3.2.10. Pakistan: Orangi Pilot Projesi

Pakistan’ının Karaçi şehrinde Orangi Pilot Projesi (OPP), yerel işgücü ve mikro kredi kullanılarak inşa edilen kanalizasyonların ve sanitasyonun bölge genelinde doğal drenaj kanallarını takip ederek bir kanalizasyon ağı planlaması ve geliştirmesiyle oluşturulmuştur. Belediye, bu gelişmeleri desteklemek için yerleşim alanlarında büyük çaplı kanalizasyon kanalları inşa etmiştir. Her ne kadar proje, sivil toplum tabanlı olarak bilinse de kendisini, devlet kurumları ile çalışmak ve işbirliğini geliştirmek olarak tanımlamaktadır. Proje, Karaçi Su ve Kanalizasyon Kurulu, yerel ve federal düzeyde hükümet yetkilileri tarafından şehir genelinde kanalizasyon sisteminin geliştirilmesi için başarılı bir kampanya yürütmüştür. Ayrıca, Pakistan’da

diğer şehirlerde de aynı ilkeler doğrultusunda uygulanan kanalizasyon ve sanitasyon projeleri devlet ve kalkınma bankaları tarafından desteklenmiştir.

Proje ile halkın girişimleri de sosyal ve teknik rehberlik ile güçlendirilmeye çalışılmıştır. Mahalle düzeyinde yürütülen programlar ile insanların kanalizasyon, su temini, atık su ve güvenlik konularında finanse edebilecekleri, yönetebilecekleri ve sürdürülebilirliği sağlayabilecekleri gösterilmektedir. Hükümet ise, bu gelişimi daha büyük projeler için örnek göstermekte, bu durum, halk ve devletin gerçekleştirdiği işbirliği sonucunda sürdürülebilir kalkınmanın yerel kaynaklar aracılığı ile başarılabilirliğini ortaya koymaktadır.

Bu yöntem, toplumsal girişimleri (sosyal-teknik rehberlik ve girişimler için mikro krediler sağlanarak) teşvik etmek, yerel kaynaklara dayalı kalkınma sağlamak için devletle olan işbirlikleri geliştirmek için kullanılabilir. Bu konuda, saha araştırmaları yapmak ve bu araştırmaları geliştirmek; problem alanlarını, halkın girişimlerini, girişimlerdeki dar boğazları tespit etmek ve bu sorunlara eğitimlerle ve katılımı artırarak çözümler üretmek açısından önemlidir. Özetle, düşük maliyetli kalkınma paketi olan bu yöntemde, devletle işbirliği kurmak ve kendi kendine yetebilmek için toplumsal örgütlere rehberlik edip gerekli yönlendirmeler yapılmalıdır.

Sonuç olarak, dünyada, sosyo-ekonomik, politik ve kültürel durumlara göre farklı kamu su yönetimi biçimleri uygulanmıştır. Bu toplum merkezli su yönetimleri farklı adlar altında gerçekleştirilmiştir. Bu kamusal girişimler, sadece gelir durumu düşük kimselerin durumunda iyileştirme sağlamamış; bunun yanı sıra, genel olarak, su hizmetini iyileştirme potansiyelini de kanıtlamıştır²⁶.

KKİ'lerin birçok şehirde su hizmetini, özel şirketlerden daha etkin ve sosyal sorumluluğu daha fazla üstlenecek şekilde yerine getirebilmelerine dair iyi sebepler

---

²⁶ Hall vd. bu konuda yaptıkları bir araştırmada 70 ülkeden 137 KKİ incelemişlerdir. bkz.: Hall, D., Lobina, E., Corral, V., Hoedeman, O., Terhorst, P., Pigeon, M. ve Kishimoto, S. (2009). "Public Public Partnerships (PUPs) In Water", **Public Service Institute & Transnational Institute & Public Service International Research Unit**, p.1-18.

olsa da neoliberaler bu seçeneğin araştırılmasına isteksiz yaklaşmaktadır. Bu çerçevede, WB ve IMF tarafından desteklenen özelleştirme programına, kamu hizmetleri reformu, alternatif olarak değerlendirilmemiştir.

Hakim neoliberal küreselleşme modeli yerine, başarılı KKİ örnekleri bulunan su hizmetlerinin daha demokratik, katılımcı ve kapsayıcı şekilde sunulması ile kamusal yönünün güçlendirilmesi için aşağıda yer alan sorulara cevaplar aranması gerekmektedir. Bu sorular şunlardır: Sürdürülebilirlik, adalet ve herkes için erişim zorluklarını aşabilmek için kamusal su ve sanitasyon hizmetlerini iyileştirmek ve genişletmek için neler yapılabilir? Vatandaşların veya kullanıcıların katılım potansiyelleri ne seviyededir ve nasıl arttırılabilir? Toplum merkezli kamu hizmetleri reformu için hangi şartlar gereklidir? Kamu sektörüne ait su hizmetlerinin ticarileştirilmesinin getirdiği sorunlar nelerdir? Yapılması mecburi iyileştirmeler için gerekli finansman zorluğu nasıl aşılabılır? Kamusal su hizmetlerinin geliştirilmesinde nasıl bir siyasi süreç izlenmelidir? Yerelden küresel düzeye kadar, kamusal su ve sanitasyon hizmetlerini yaymak, güçlendirmek ve uygulamak için neler yapılabilir?

3.1.4. Küresel Düzeyde Bir Politika Değişimi: Yeniden Belediyeleştirme

Özel şirketlerin, kamu yararını öncelik olarak görmelerindeki başarısızlıkları ve verdikleri sahte vaatlere karşı verilen bir cevap olarak, ülkelerin su yönetimindeki özelleştirmelerden vazgeçerek yeniden su yönetimini belediyeleştirerek kamu otoritesi altına aldıkları görülmektedir. 1990'lı yıllarda tahmin edilemeyecek olan bu değişim, şu an küresel su yönetimini yeniden inşa etmektedir. Bu dönüşüm, neoliberal teorilere, uluslararası finans kuruluşlarına ve bu kurumların özel sektörün performans olarak üstün olduğu bakış açısına ters düşmektedir. Fakat, özelleştirme ile elde edilen tecrübelerle dayanılarak; kamu otoritesi altında su yönetiminin gerçekleştirilmesi kamu yararı için daha faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu

nedenle, tecrübe sonucunda gerçekleşen bu politika dönüşümünden bahsedilmesi gerekmektedir (Lobina, 2017: 2).

YB, su hizmetinde gerçekleştirilen özelleştirmelerin ve kamu-özel sektör işbirliklerinin sürdürülemez oluşlarına karşı bir reaksiyondur. Özelleştirilen su yönetimlerinde ortak özellikler olarak görülen zayıf performans, altyapı yatırımlarının yetersizliği, tarife yükselişleri, düşük hizmet kalitesi, denetleme zorlukları, şeffaf olmayan finansal işlemler ve çevresel tehlikeler gibi nedenler su yönetiminde kaliteyi sağlamak, bir insan hakkı olarak su anlayışını desteklemek ve sürdürülebilir su yönetimini gerçekleştirmek üzere kamu yönetimine olan inancı teşvik etmiştir (Kanakoudis ve Tsitsifli, 2014: 35; Lobina vd., 2014: 3-4).

“Elde edilen veriler, küresel çapta -özellikle gelişmekte olan ülkelerde- yeniden belediyeleştirme yöneliminin güçlü olduğunu göstermektedir. Küresel olarak, yeniden belediyeleştirmeler 2000 yılında iki ülkede iki vaka olarak varken -ki bu tarihte yaklaşık 1 milyon insan etkilenmiştir- 2015 yılına gelindiğinde 37 ülkede 235 vaka ile 100 milyon insanı etkilemiştir. Son 15 yıl içerisinde, yüksek gelir grubuna ait ülkelerde 184 vaka gerçekleşirken; orta ve düşük gelir grubuna ait ülkelerde 51 vaka gerçekleşmiştir. Yeniden belediyeleştirmelerin en çok yoğunlaştığı ülkeler yüksek gelir grubuna ait olan 94 ve 58 vaka ile sırasıyla Fransa ve ABD olmuştur. Yüksek gelir grubundaki ülkelerde gerçekleşen hızlanma ile 2005 ile 2009 yılları arasında 59 vaka gerçekleşirken; 2010 ile 2015 yılları arasında 104 vaka gerçekleştirmiştir. 2009 yılı sonrasında yeniden belediyeleştirme vakaları iki kat artış göstermiştir... Orta ve düşük gelir grubuna ait ülkelerde yeniden belediyeleştirmelerin hızlanması daha az belirgin olmasına rağmen ön plana çıkmış etkileyici vakaların listesi şunları içermektedir: Akra, (Gana); Almatı (Kazakistan); Antalya, (Türkiye); Bamako (Mali); Bogota (Kolombiya); Budapeşte, (Macaristan); Buenos Aires, (Arjantin); Conakry (Gine); Dar es Salaam (Tanzanya); Jakarta (Endonezya); Johannesburg, (Güney Afrika); Kampala (Uganda); Kuala Lumpur, (Malezya); La Paz (Bolivya); Maputo (Mozambik); ve Rabat (Fas). Orta ve düşük gelir grubuna ait ülkelerde etkilenen insan sayısı yüksek gelir grubu ülkelerine göre çok daha fazladır. Yeniden belediyeleştirme dalgasının küresel olduğu görülmektedir (Lobina, 2017: 4).”

YB’ler gerçekleştirilirken planlama iyi yapılmalıdır. Çünkü, bu süreçte özel şirketler tarafından açılacak olası davalar söz konusudur. Özel şirketlere verilen garantiler nedeniyle öngörülen kârlar için tazminat davası açılabilir. Bu gibi

davaların örnekleri bulunmaktadır. Indianapolis (ABD), 20 yıllık sözleşmeyi 10 yıl öncesinden iptal edebilmek için Veolia'ya 29 milyon dolar ödemek zorunda kalmıştır. Tucuman'da (Arjantin) Veolia ile yapılan sözleşme, tüketicilerin işletim aksaklıkları nedeniyle faturaları ödememelerinden dolayı iptal edilmiş, bunun sonucunda Veolia'ya 105 milyon dolar ödenmek zorunda kalınmıştır. Dünya çapında 92 YB vakası, sözleşmenin iptal edilmesinin ardından gerçekleşirken, 69 vaka sözleşmenin geçerlilik süresinin bittikten sonra yenilenmemesi şeklinde olmuştur. Bu sözleşmelerin sürdürülemez oldukları önceden belli olmasına rağmen, sürelerinin bitmesi beklenmiştir. Bu gibi olası risklerden kaçınmanın en iyi yolu özelleştirmeleri en baştan gerçekleştirmemektir (Lobina vd., 2014: 5-9).

Özelleştirme tecrübelerinden şu sonuçlar çıkartılabilir: İlk olarak, özel sektör tarafından kamu refahının arttırılmasını engelleyen sebep kâr maksimizasyonunun istikrarsız olmasıdır. Bu neden, aynı şekilde YB sürecinin temel destekleyicisidir. Bu noktada, devletlerin sadece bir kaç yıl içerisinde tekrar yeniden belediyeleştirecekleri su hizmetlerini özelleştirirken iyi düşünmeleri gerekmektedir. Devletler, bu küresel değişime kayıtsız kalmamalı ve suyun kamusal niteliğini göz ardı etmemelidirler (Lobina, 2017: 5).

İkinci olarak, YB ile su hizmetlerinde yönetişimi, katılımı ve etkinliği geliştirme çabaları suyun bir insan hakkı olduğu vurgusunu güçlendirme bakımından önemli fırsatlar sunmaktadır. Bu süreçte, dayanışma ve kamu refahını arttırma güdüsüyle yerel yönetimler ve topluluklar KKİ gerçekleştirerek YB'lere destek olabilir. Bu dayanışma neticesinde, daha güçlü ilişkiler oluşturulup neoliberal politikalara karşı durulabilir ve belirlenen hedeflere ulaşılabilir (Lobina, 2017: 5).

Üçüncü olarak, tüm süreç boyunca vatandaşların ve bütün su kullanıcılarının desteğini almak çok önemlidir. Bu destek, özel şirketler ile sözleşme bittikten sonra yeniden uzlaşma sürecinin kısılması veya hiç olmaması noktasında fayda sağlayabilir. Çünkü, yeniden uzlaşma süreci bir çözüm değil; aksine YB sürecinin ertelenmesine neden olmaktadır. Yeniden uzlaşma, Buenos Aires'de altı yıl; Jakarta'da ise dört yıl sürmüştür. Fakat sonunda iki şehir de yeniden

belediyeleştirmeyi seçmiştir. Paris'te YB süreci altı yıl sonunda başarılmıştır. Bu nedenle, yeniden uzlaşmaya harcanacak bu değerli sürenin YB için ayrılması gerekmektedir (Hachfeld, 2008: 6; Kishimoto vd., 2015: 125).

YB süreci kolay değildir. Fakat, başarılı olabilmek için yapılması gerekenler şu şekilde özetlenebilir: Vatandaşların kamu otoritelerine olan güvenleri güçlendirilmeli, YB'lerin başarılı olduğu diğer şehirlerden teknik yardım alınmalı, bilimsel anlamda yardım sağlama ve gelişmek için uluslararası işbirlikleri kurulmalı, güçlü bir siyasi irade olmalı ve sürdürülebilir bir su arzı sistemini yönetmek için kamu kuruluşlarının şeffaf ve sorumluluk bilinci ile çalışması gereklidir (Kanakoudis ve Tsitsifli, 2014: 39).

YB, sadece özelleştirme öncesi duruma dönmekle ilgili değildir; özelleştirme başarısızlıklarından dersler çıkararak kamusal su yönetimini yeniden inşa etmektedir. Bu nedenle, vatandaşların ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir su hizmeti sunmak için bir fırsat olarak görülmelidir. Yeniden yapılanma sürecinde bu dönüşüm özelleştirmenin aksine daha güvenilir, gerçekçi ve cazip bir seçenek olarak görülmektedir (Hoedeman vd., 2012: 106-107).

3.2. Türkiye’de Alternatif Su Hizmeti Modelleri

Su kaynakları ülkelerin ulusal doğal kaynaklarından olup; aynı zamanda ikamesi olmayan bir kamu malıdır. Bu sebeple, daha geniş ve kapsayıcı bir tanımlama ile su, yaşam hakkı olarak ifade edilebilir. Çünkü, su bir mal değil; üzerine ortaklık kurulan bir şey değil; bunun yanı sıra sadece insanlığın da değildir. Bunlar göz ardı edildiğinde suya atfedilen değer değişecek ve suyun önemi gereken düzeyde ele alınamayacaktır. Bu noktada, suyun satılabilirliği fikrini (ahlaki bir ölçüt veya bir vizyon olarak) kategorik olarak en baştan reddetmek hem suyla ilgili kurulacak alternatif sunum modelleri için (suyu ücretsiz vermek, maliyet fiyatına vermek veya başka bir modelin oluşturulması gibi teknik tartışmalar için) hem de yaşam hakkı olarak su fikrinin unutulmaması için temel oluşturacaktır. Böylece,

sahip olunan vizyon, kurulacak su sunum modellerine de açıkça yansıyacaktır (Resul, 2010: 140).

Burada, alternatif su hizmeti modellerinden olan İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ), Diyarbakır Su ve Kanalizasyon İdaresi (DİSKİ), Güneydoğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği (GABB) ve İzmir Dikili Belediyesi (İDB) uygulamaları ele alınmaktadır.

3.2.1. İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi

İSKİ, 1981 yılında çıkarılan 2560 sayılı yasa ile su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütmek ve bu amaçla gereken her türlü tesisi kurmak, kurulu olanları devralmak ve bir elden işletmek üzere İstanbul'da kurulmuştur. 1986 yılında gerçekleştirilen değişiklik ile bu yasa bütün büyükşehir belediyelerinde uygulanır hale getirilmiştir. Günümüzde 30 büyükşehir belediyesinde, belediyeye bağlı bağımsız bütçeli, kamu tüzel kişiliğine sahip kuruluşlar bu yasa ve diğer ilgili yasalar çerçevesinde hizmet sunmaktadır.

Aşağıdaki Tablo 3.6.'da büyükşehir belediyelerinin su ve kanalizasyon idarelerinin gerçekleştirdikleri hizmet sonucunda elde ettikleri gelirler ve bu gelirlerin kişi başına düşen miktarları görülmektedir. Belediyelerin 2017 yılı elde ettikleri gelirler ile hizmet sınırı içerisinde yaşayan nüfus oranlandığında, Ankara'da kişi başına 485 liralık bir yük doğduğu, bu yükün Şanlıurfa'da 138 lira ile en düşük düzeyde bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Pek tabii, İstanbul burada kendine has bir büyüklük göstermekte ve İSKİ'nin *“idarenin gelirinin tamamına yakını su satışıyla karşılanmakta; yatırımların tamamına yakını da su satışından elde edilen gelirle yapılmaktadır (İSKİ İnternet Sitesi)”* şeklindeki açıklaması ile hem diğer belediyeler için örnek teşkil etmekte hem de özelleştirme haricinde kamu kurumlarının da etkin bir su hizmeti gerçekleştirebileceğinin örneği olmaktadır.

Tablo 3.6. Büyükşehir Belediyelerinin 2018 Yılı Nüfusu, 2017 Yılı Su ve Kanalizasyon İdareleri Gelirleri ve Kişi Başına Türk Lirası Miktarı

BŞB ¹	Nüfus	Gelir (TL ²)	BŞB	Kişi başına TL
İstanbul	15.067.724	5.731.276.971	Ankara	485
Ankara	5.503.985	2.672.035.716	Tekirdağ	470
İzmir	4.320.519	1.309.946.870	Kocaeli	427
Kocaeli	1.906.391	815.302.710	İstanbul	380
Antalya	2.426.356	811.239.096	Antalya	334
Gaziantep	2.028.563	558.007.758*	Denizli	311
Konya	2.205.609	536.442.309	Sakarya	310
Adana	2.220.125	501.447.357	İzmir	303
Tekirdağ	1.029.927	485.000.000*	Muğla	285
Mersin	1.814.468	454.561.064	Gaziantep	275
Denizli	1.027.782	320.512.561	Mersin	250
Samsun	1.335.716	317.773.541	Balıkesir	250
Sakarya	1.010.700	313.785.147	Aydın	250
Balıkesir	1.226.575	307.041.328	Konya	243
Hatay	1.609.856	301.820.662	Samsun	237
Manisa	1.429.643	283.487.924	Eskişehir	231
Şanlıurfa	2.035.809	282.096.804	Malatya	231
Muğla	967.487	276.088.188	Adana	225
Aydın	1.097.746	275.234.742	Ordu	212
Kayseri	1.389.680	269.556.417	Trabzon	208
Diyarbakır	1.732.396	266.367.083	Manisa	198
Kahramanmaraş	1.144.851	207.841.217	Erzurum	196
Eskişehir	871.187	202.080.252	Kayseri	193
Malatya	797.036	184.516.024	Hatay	187
Trabzon	807.903	168.442.389	Kahraman ³	181
Ordu	771.932	163.883.377	Diyarbakır	153
Erzurum	767.848	151.000.000*	Şanlıurfa	138

* tahmin; ¹ Büyükşehir Belediyesi; ² Türk Lirası; ³ Kahramanmaraş

Not: Bursa, Mardin ve Van Büyükşehir Belediyelerinin faaliyet raporlarına ulaşamadığı için tabloya alınamamıştır.

Kaynak: Tablo, ilgili büyükşehir belediyelerinin su ve kanalizasyon idaresi 2017 yılı faaliyet raporlarından yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur. Nüfus verileri ise, TÜİK'in veri tabanından alınmıştır.

İSKİ modeli nezdinde, su ve kanalizasyon idarelerinin görev ve yetkileri, 2560 sayılı kurucu yasanın 2. maddesine göre aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır:

- İçme, kullanma ve endüstri suyu ihtiyaçlarının her türlü yeraltı ve yerüstü kaynaklarından sağlanması ve dağıtılması için; kaynaklardan abonelere ulaşıncaya kadar her türlü tesisin etüt ve projesini yapmak veya yaptırmak, bu

projelere göre tesisleri kurmak veya kurdurmak, kurulu olanları devralıp işletmek ve bunların bakım ve onarımını yapmak, yaptırmak ve gerekli yenilemelere girişmek,

- Kullanılmış sular ile yağış sularının toplanması, yerleşim yerlerinden uzaklaştırılması ve zararsız bir biçimde boşaltma yerine ulaştırılması veya bu sulardan yeniden yararlanılması için her türlü tesisin etüt ve projesini yapmak veya yaptırmak; gerektiğinde bu projelere göre tesisleri kurmak ya da kurdurmak; kurulu olanları devralıp işletmek ve bunların bakım ve onarımını yapmak, yaptırmak ve gerekli yenilemelere girişmek,
- Su kaynaklarının, deniz, göl, akarsu kıyılarının ve yeraltı sularının kaybını, azalmasını ve kullanılmış sularla ve endüstri artıkları ile kirletilmesini önlemeye yönelik her türlü teknik, idari ve hukuki tedbiri almak,
- Hizmet alanı içindeki belediyelere verilen görevleri yürütmek ve bu konulardaki yetkileri kullanmak,
- Her türlü taşınır ve taşınmaz malı satın almak, kiralamak, ekonomik değeri kalmamış araç ve gereçleri satmak, ilgili tesisleri doğrudan doğruya yahut diğer kamu veya özel kuruluşlarla ortak olarak kurmak ve işletmek, bu maksatla kurulmuş veya kurulmakta olan tesislere iştirak etmek, gerekli kılması halinde her türlü taşınmaz malı kamulaştırmak veya üzerinde kullanma hakları tesis etmek yetkisine sahiptir.

İSKİ'nin gelir yapısına bakıldığında ise, (i) teşebbüs ve mülkiyet gelirleri; su hizmetlerine ilişkin kurumlar hasılatı, şartname, su analizi, iştirak gelirleri, lojman kira, taşınır ve taşınmaz kira gelirleri, diğer teşebbüs ve mülkiyet gelirleri, (ii) alınan bağış ve yardımlar, (iii) diğer gelirler; merkezi idare vergi gelirlerinden alınan paylar, faiz gelirleri, katılım payları, ceza gelirleri, irat kaydedilen teminat mektubu, ve (iiii) sermaye gelirleri; arazi, arsa, taşıt ve hurda satış gelirleri kalemlerinden oluşmaktadır (İSKİ, 2017: 14-15). Ayrıca, diğer su ve kanalizasyon idarelerini de içine alarak daha sade bir anlatımla gelir kalemlerinde şu şekilde bir özetleme yapılabilir: Bu kalemler (i) abonelerden alınacak su ve atık su bedelleri, (ii) su ve kanal harcamalarına katılma payları, (iii) yurt içi ve yurt dışı krediler, ve (iiii) genel bütçeden ayrılan

paylardan oluşmaktadır. Bunların arasında en önemlisi ve aynı zamanda kredilerin de gerçek fonlayıcısı olan kalem, tüketicilerden alınan bedellerdir. Genel bütçeden ayrılan paylar ise, oldukça sınırlıdır (Güler vd., 1999: 141). Bu çerçevede, İSKİ'nin 2018 yılı gelir bütçesine göre, toplam gelirin %84'ü teşebbüs ve mülkiyet geliri; %12'si ise, diğer gelir kalemlerinden oluşmaktadır (İSKİ, 2018: 18).

Bu bağlamda, İSKİ'nin temel gelir kaynağı için su tarifelerinin önemi büyüktür. Tarifelerin tespiti ile ilgili Yasa'nın 23. maddesinde yer alan *“tarifelerin tespitinde, yönetim ve işletme giderleri ile, amortismanları doğrudan gider yazılan (aktifleştirilmeyen) yenileme, ıslah ve tevsi masrafları ve %10'dan aşağı olmayacak nispetinde bir kâr oranı esas alınır”* ifadesindeki *“%10'dan aşağı olmayacak nispetinde”* ibaresinin Anayasa Mahkemesi'nin kararı ile 2012 yılında iptal edilmesi; su fiyatlarının belirlenmesinde ticari esasların dikkate alınmasından uzaklaşılması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca, gelirin ve yatırımlarının tamamına yakınının su satışı ile gerçekleştiren İSKİ'nin, su yönetimindeki performansına bakıldığında; 2017 yılı için sisteme giren su miktarı 1.020.647,179 (m³ /yıl)'dür. Bu miktardan, gelir getiren su miktarı 771.305,172 (m³ /yıl) olup; gelir getirmeyen (çoğunlukla temin ve dağıtım hatları ile servis bağlantılarında oluşan kayıp-kaçaklar ve depolarda meydana gelen kaçak ve taşmalardan oluşan) su miktarı ise 249.342,007 (m³ /yıl)'dür. Oransal olarak bakıldığında, gelir getirmeyen su miktarı %24,4'e tekabül etmektedir (İSKİ, 2017a). Bu oranın düşürülmesi, hem su fiyatlarının bireyler üzerindeki oluşturduğu baskıyı azaltabilir hem de elde edilen gelirin yatırımlara kanalize edilmesiyle kapasite artırımı sağlanabilir.

Diğer yandan, su hizmetinin özel sektör katılımı olmadan başarılı bir şekilde kamu sektörü tarafından gerçekleştirildiği İSKİ modelinde, görevler sayılırken her zaman “yapmak veya yaptırmak” sözcükleri kullanılmıştır. Bu durum, İSKİ'nin görev alanına giren işleri bizzat yapmak yerine, farklı yöntemlerle özel sektöre bırakabilmesini mümkün kılmaktadır. Dahası, bu yasa bütün büyükşehir belediyelerini kapsadığı için hizmetlerin özelleştirilmesini kolaylaştıran bir özelliğe sahiptir. Nitekim, Antalya Büyükşehir Belediyesi'nde uygulanan özelleştirme faaliyetinin başarısızlıkla sonuçlandığı görülmektedir. Bu nedenle, “yaptırmak”

sözcüklerinin yasadan çıkarılması su hizmetinde yönetimin kamu sektöründe kalması bakımından önem taşımaktadır.

3.2.2. Diyarbakır Su ve Kanalizasyon İdaresi

DİSKİ, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı özerk bütçeli kamu tüzel kişiliğine sahip bir kuruluş olarak, Diyarbakır'ın su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütmek üzere 4 Mayıs 1995 tarihinde 22277 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 95/6750 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 1 Ocak 1996 tarihinde kurulmuştur. DİSKİ; içme, kullanma ve endüstri ihtiyaçları için abonelere suyu ulaştırmak amacıyla gerekli tesislerin etüd ve projelerini yapmak veya yaptırmak, bunlarla ilgili bakım, onarım ve işletim faaliyetleri dahil olmak üzere, kullanılmış sular veya endüstri atıkları ile suların kirletilmemesi için gereken önlemleri almayı kendisine misyon olarak belirlemiştir (DİSKİ İnternet Sayfası). Kurum, vizyon olarak ise kendisini *“suya erişim hakkının temel insan hakkı olduğu bilinci ile su ve kanalizasyon hizmetlerinde yüksek kalitede hizmet sunan, sürekli gelişen ve alanında güven duyulan örnek bir kurum”* olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede, takip ettikleri temel ilkeleri şu şekilde açıklamaktadır (DİSKİ, 2014: 60):

- **İşbirliği ve Katılımcılık:** İlgili paydaşların yönetim ve karar alma süreçlerinde işbirliği yapılarak, proje uygulama çabalarına katkı sunmak ve sahiplenmeyi sağlamak.
- **Sosyal Sorumluluk:** Topluma karşı sorumlu olmak, vatandaşa sürekli hizmet etmek ve faaliyetleri insan odaklı yürütmek.
- **Çevreye Duyarlılık:** Dünyayı çocuklarımızdan ödünç aldığımızın bilinciyle çalışmalarımızın tamamında çevrenin korunmasına ve yaşatılmasına yönelik tedbirleri almak.
- **Üretkenlik ve Kaynak Yönetimi:** Zamanı ve kaynakları akılcı, verimli ve ekonomik kullanarak yüksek katma değer üretmek.
- **Güvenilirlik, Şeffaflık, Dürüstlük:** Güvenilir ve itibarı yüksek bir kurum olarak şeffaf ve hesap verilebilir olmak.

- **Bilimsellik ve Yenilikçilik:** Bilgiye değer vererek değişime ve gelişime açık bir kurum olmak.

Bu ilkeler doğrultusunda DİSKİ, elde edilen bilgilerin, su kalitesini artırmak veya hizmet maliyetini düşürmek gibi farklı amaçlara göre işlenebildiği bir su yönetim sistemine sahiptir. Bilgilerin değerlendirilmesinde Merkezi Denetim ve Bilgi Toplama Sistemi (MDBTS), Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) ve Abone Yönetim Bilgi Sistemi (AYBS) kullanılmaktadır. MDBTS, coğrafi olarak geniş bir alana yayılmış cihazların (pompa, vana vb.) bir merkezden bilgisayar aracılığı ile denetlenmesi, izlenmesi ve işletilmesi için kullanılan bir sistem olup; kentin hesaplanmış ihtiyacı kadar su arzı yapılmasına, gerçekleşen basınçları dengeleyerek boru arızalarını minimum seviyeye düşürülmesine, su kayıplarını önlemek için ölçüm, izleme, analiz ve hesaplamalarına olanak vererek işletme maliyetlerinin düşürülmesine imkan sağlayan bir sistemdir. CBS ise, konuma dayalı gözlemlerle elde edilen bilgilerin toplanıp saklanması, işlenmesi ve kullanıcılara sunulması işlemlerini gerçekleştirmekte; su kaynaklarının, boru hatlarının, atık su projelerinin ve abone su tüketiminin planlanması ve yönetilmesine imkan sağlamaktadır. AYBS de, su kullanıcıları hakkında tahakkuk, tahsilat, açma ve kesme işlemlerinin yürütüldüğü sistemdir. Bu sistem bir bütün olarak çalıştığında; kullanıcıların tahakkuk ve tahsilat oranlarını, eğitim düzeylerini, gelir düzeylerini, günlük su ihtiyaçlarını, hane halkı toplamını bölgesel bazda inceleyerek yeni bir su tarifi çıkarılabilir ve su hakkı vizyonu çerçevesinde yeni tarifeler uygulanabilir (Çetin, 2010: 143-144).

DİSKİ, su hakkında sahip olduğu vizyonu gerçekleştirdiği faaliyetler ile de göstermektedir. Bu çerçevede, DİSKİ, Diyarbakır'da "Su Hakkı Kampanyası", GABB ile ortaklaşa ilki Van'da ikincisi Batman'da olmak üzere "Başka Bir Su Politikası İçin Kapasite Geliştirme Atölyeleri" düzenlemiştir. Bu atölyelerde, tüm insanlar ve canlılar için suyun yaşamsal önemde olduğu bu nedenle, su kaynaklarının korunması ve bütüncül bir yönetimin gerektiği, su kaynaklarının ve su hizmetlerinin özelleştirilmesi fikrine karşı demokratik uygulamaların ve yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası işbirlikleri kurarak yerel yönetimlerin biraraya gelmesi (KKİ) ile

oluşturulacak alternatif su yönetimi modelleri savunulmuştur. Bu çalışmalar sonucunda “Başka Bir Su Politikası Deklarasyonu” adı altında şu ilkeler kabul edilmiştir (Su Hakkı İnternet Sayfası).

- Suyun en temel insan hakkı olduğu kabul edilerek “su hakkı” anayasada belirtilen temel haklar arasında yer almalıdır. Suyu erişim hakkının sağlanması devletin en temel görevlerinden biri olmalı ve bir kamu hizmeti olarak kabul edilmelidir. Sosyal devlet ilkesi gereği, herkesin yeterli miktar ve kalitede suya ücretsiz ulaşması hedeflenmeli, erişim hakkını kısıtlayan her türlü yasal düzenlemelerden vazgeçilmeli ve su ile ilgili her türlü bilgiye her vatandaşın ulaşabilmesi garanti altına alınmalıdır.
- Su yönetimlerinde kamu yararını gözeten, demokrasiyi ve katılımcılığı temel alan, suyu tüm canlılar için yaşam kaynağı olarak gören, su hakkını koruyan ve güvence altına alan yönetim modellerinin oluşturulması gerekmektedir.
- Su havzaları idari ve politik sınırlara göre değil; doğal sınırlarına göre belirlenmeli ve yönetilmelidir. Havza yönetimi ve planlaması, su kaynaklarının çevresel, sosyal, ekonomik boyutları göz önüne alınarak ekolojik bir bütünlük içerisinde oluşturulmalıdır. Su havzalarında yer alan yerel yönetimlerin, havza yönetimi için birlikler oluşturmalarına imkan sağlanmalıdır. Bu noktada, yerel yönetim birimlerini ticari bir işletme gibi çalışmaya zorlayan, su hizmetlerinden faydalanan vatandaşları müşteri konumuna iten, merkezi idare ve uluslararası kredi/mali kuruluşlarının su hizmetlerinin fiyatlandırılmasında etkin olmalarını olanaklı kılan “4736 Sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal ve Hizmet Tarifeleri Kanunu”, “2560 sayılı İSKİ Kanunu”nun 23. maddesindeki su tarifesinin belirlenmesinde kârı esas alan düzenleme ve benzeri kanunlar kaldırılmalıdır.
- Su kullanım hakkını ticarileştiren, çevresel, sosyal ve kültürel yıkımlara yol açan ve bölge halkının onayı alınmadan verilmiş olan baraj ve hidroelektrik santral lisansları iptal edilmeli ve sürmekte olan projeler durdurulmalıdır. Enerji ihtiyacının karşılanması için enerji verimliliği ve enerji tasarrufu yapılmalı ve yenilenebilir enerji kaynakları kullanılmalıdır. Ayrıca, su

kaynakları bölgesel ya da uluslararası ilişkilerde hegemonik bir güç unsuru olarak kullanılmamalıdır.

Bu bağlamda, su; çevresel, demokratik ve sosyal politikalar çerçevesinde düşünülerek kamu eli ile yönetilmeli ve halkın doğrudan kararlara katılımını sağlayan mekanizmalar geliştirilmelidir.

3.2.3. Güneydoğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği

GABB, Türkiye’de merkezi idareyi izlediği su politikaları ve gerçekleştirdiği uygulamalar açısından eleştiren ve daha katılımcı, demokratik ve ekolojik yeni su politikalarının oluşturulması yönünde çalışmalar yürüten; ülke kalkınmasını yerel kalkınmayla destekleyen, sağlıklı şehirleşmeye yol açan uygulamalarla toplum ve çevre statüsünü iyileştiren ve üye belediyelerin ortak sorunlarının çözümünde ilk akla gelen yerel yönetim kuruluşu olarak kendisini tanımlamaktadır (GABB İnternet Sayfası; İlhan, 2011: 141). 116 üye belediyeden oluşan GABB, amaçlarını şu şekilde ifade etmektedir (GABB İnternet Sayfası).

- Birlik üyesi belediyelerde, demokratik, katılımcı, ekolojik, saydam, hesap verebilir, insan hak ve özgürlüklerini esas alan, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir yerel yönetim anlayışının yerleşmesi ve yaygınlaşmasını sağlamak,
- Yerel yönetimler arasında işbirliği ve dayanışmayı geliştirerek, yerel yönetimlerin halka daha etkin ve verimli hizmet sunmasına katkıda bulunan, kentli haklarını esas alan, hizmetlerde kalite ve verimliliği sağlayan bir anlayışın yaygınlaştırılması için faaliyet yürütmektir.

GABB’nin önem atfettiği konuların başında su yönetimi ve politikaları gelmektedir. Birlik, su politikalarına yönelik olarak DİSKİ ile ortaklaşa “Başka Bir Su Politikası İçin Kapasite Geliştirme Atölyeleri”ni gerçekleştirmiştir. Türkiye’de merkezi idarenin belirlediği su politikalarının bölge üzerindeki etkilerini eleştiren GABB Genel Sekreteri İsmail Doğan’ın aşağıdaki sözleri Birliğin Türkiye’de ve

bölgede yaşanmakta olan su sorunlarına bakışını da özetlemektedir: *“Yurttaşının su hakkını sağlamak devletlerin görevi iken ve merkezi idarenin su ile ilgili bir kuruluşu olmasına rağmen belediyelerimiz tarafından bölgede yapılan su temini ile ilgili büyük projeler yabancı sermayenin desteği ile ancak mümkün olabilmektedir ki bu da belediyelerimizin uzun yıllar boyunca bu şirketlere borçlanmalarına neden olmaktadır... Su ve su yataklarının bulunduğu bölgeler, bugün çokuluslu şirketler veya bunların yerli ortakları tarafından rant alanlarına dönüştürülmüştür.”* Bunun yanı sıra, temiz suya erişimde yaşanan sıkıntıların büyük olması fakat buna karşılık alınan tedbirlerin de minimum olduğunu ayrıca ifade etmiştir. Doğan, su kaynakları üzerinde gerçekleştirilecek projelerin öncelikle yerel birimlerle görüşüldükten sonra onay alındığı takdirde yapılması ve su kaynakları yönetiminin yerel birimlerde olması gerektiğini ve tasarruflu su kullanımı ile ilgili halkın bilinçlendirilmesi yönünde eğitimlerin verilmesi, halka temiz su götürmek kadar önemli olduğunu belirtmektedir (İlhan, 2011: 142-143; y.y., 2011).

GABB raporuna göre, bu bölgede bulunan su kaynakları uzun yıllar boyunca merkezi idarenin kararları çerçevesinde yönetilmektedir. Bu süre zarfında, su kaynaklarının hızla tükendiğini ve bölge insanlarına herhangi bir fayda sağlamadığını, bünyesinde bulunan pek çok belediyenin suya erişimde büyük sorunlar yaşıyor olması bu durumu kanıtlamaktadır. Sonuç olarak, birliğin hizmet ağırlıklı bölge merkezli bir kuruluş olması, artan üye sayısı ile bölgeye hitap misyonunun geliştirilmesi ve iletişim bağlantılarının güçlendirilmesi, ulusal ve bölgesel birliklerle beraber önemli projeler yürütmesi, eğitim ve danışmanlık hizmetleriyle bilgi paylaşımında bulunması, vizyonu gereği işbirliğine açık ve uluslararası organizasyon kapasitesine sahip olması gibi taşıdığı özellikler sayesinde su kaynaklarının yönetiminde alternatif etkin bir yönetim potansiyeli taşıdığı görülmektedir (GABB, 2014: 14-15; İlhan, 2011: 143).

3.2.4. İzmir Dikili Belediyesi

İDB’de, Dünya’da ve Türkiye’de var olan su özelleştirmelerine alternatif olabilecek bir su yönetimi politikası uygulanmıştır. 2004-2014 yılları arasında İDB Başkanı olarak görev yapan Osman Özgüven, bir takım kamu hizmetlerinde farklı sunumlar yapmış ve buna su kullanımlarının belli bir sınıra kadar ücretsiz olmasını da dahil etmiştir. Suyun aslında bir yaşam hakkı olarak tamamen ücretsiz olması gerektiğini savunan Özgüven, yasaların buna izin vermediğini belirtmekte ve bu yapılan hizmetleri ise, sosyal belediyecilik anlayışı çerçevesinde halkın refahının önplanda tutularak gerçekleştirildiğini ifade etmektedir (Gültekin, 2008). Nitekim, 4736 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Ürettikleri Mal ve Hizmet Tarifeleri ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun’un 1. maddesine göre *“Genel bütçeye dâhil daireler ile katma bütçeli idareler, bunlara bağlı dönersermayeli kuruluşlar, kanunla kurulan fonlar, kefalet sandıkları, sosyal güvenlik kuruluşları, genel ve katma bütçelerin transfer tertiplerinden yardım alan kuruluşlar, kamu iktisadi teşebbüsleri ve bağlı ortaklıkları ile müesseseleri, il özel idareleri ve belediyeler ile bunların kurdukları birlik, müessese ve işletmelerde... üretilen mal ve hizmet bedellerinde işletmecilik gereği yapılması gereken ticari indirimler hariç herhangi bir kişi veya kuruma ücretsiz veya indirimli tarife uygulanmaz.”* hükmü uyarınca “suyun halka parasız dağıtıldığı” iddia edilen bir dava açılmış fakat, mahkeme tarafından reddedilmiştir. Mahkemenin bu kararı, hem suya erişim hakkının varlığı hem de bu hakkın bir kamu hizmeti olarak kabulü açısından önemli bir kazanım olarak görülmüştür. Ayrıca, dünyada üretilemeyen üç maddeden birisinin su, diğerlerinin de toprak ve hava olduğu; üretilemeyen bir şeyden para almanın uygun olmadığına yasa tarafından da desteklendiği ifade edilmiştir (İlhan, 2011: 138-139; Ulu, 2015).

İDB’nin su talebini karşılamak üzere su temin edip, daha fazla kâr elde etmek için su satmak yerine izlediği politika ile bilinçli tüketimi gerçekleştirmiş ve su tasarrufu sağlamıştır. Böylece, su kaynaklarının daha dikkatli tüketimi söz konusu olmuştur. Bu gerçeklik, uluslararası örgütlerin su tasarrufu sağlamak için su fiyatlarının yükseltilmesi politikalarını da açık biçimde çürütmektedir. Aksine, su fiyatlarının arttırılması toplumda düşük gelirli kimseleri daha fazla fakirleştirmektedir (İlhan, 2011: 137).

Sonuç olarak, Türkiye’de mevcut su politikalarını ve uygulamalarını eleştiren ve farklı yollar ve yöntemler oluşturmak için çalışmalar yapıp bir araya gelen DİSKİ, GABB ve İDB gibi örneklerin çoğalması gerekmektedir. Ayrıca, İSKİ’nin varlığının kamusal su yönetimine iyi bir örnek olması; özelleştirme olmadan da başarılı bir yönetimin gerçekleştirilmesi bakımından önemlidir. Bu bağlamda, İSKİ yasasının kapsamı gereği, özelleştirmeye imkan verecek ifadeler yeniden gözden geçirilmelidir. Halka hizmet sunmaya en yakın birimler olan yerel yönetimlerin su yönetimi konusunda güçlendirilmesi önem arz etmektedir. Çünkü, aksi halde bu durum doğal olarak katılımcılığı etkilemekte ve doğrudan vatandaşları ilgilendiren su yönetimine katılım sağlamalarına engel olmaktadır. Katılımcılığın olmaması ise, bilgi paylaşımını, uzmanlaşmayı ve daha iyi yönetim modelleri kurmayı engellemektedir. Ortak sorunların tartışılmadığı ve halkın soyutlandığı bir sistemde; sosyal öğrenme ve çözüm üretme, iletişim ve dayanışma engellenecek; sonuç olarak, yerel yönetimlerin zayıf kalmalarına neden olacaktır.

SONUÇ

Günümüzde içinde bulunduğumuz modern dünya sistemi 16. yüzyıla dayanmaktadır. Bu bağlamda, Avrupa ve Amerika kıtasında başlayan “kapitalist dünya ekonomisi” zamanla tüm dünyaya yayılmıştır. Dünya ekonomisi ile kapitalist dünya ekonomisi birbirinden farklıdır. Dünya ekonomisi, geleneksel anlamda zaman içerisinde kendi içinde gelişimi ifade ederken; kapitalist dünya ekonomisi sisteminde, temel amaç sınırsız sermaye birikimidir. Bu ekonomi sistemi için şu şekilde çarpıcı bir tanım yapılmaktadır: Kapitalist dünya ekonomisi, kişilerin ve şirketlerin daha fazla sermaye birikimi yapmak için birikim yaptıkları sistemdir (Wallerstein, 2004: 23-24). Günümüzde küreselleşen dünyada bu sistem kendisini neoliberal politikalar olarak yansıtmaktadır. Neoliberalizmin sınırsız sermaye birikimi sürecinde suyun da ekonomik bir mal olarak ele alınması söz konusudur.

Bu tezde yapılan araştırmanın sonucunda, suyun metalaştırılması sürecinde iki temel argümanın yer aldığı görülmektedir. Bunlardan birincisi, su kaynaklarındaki kısıtlama olup; ancak, meta üretimi bağlamında değerlendirildiği takdirde, su yönetiminde kısıtlamanın aşılabacağı ve yönetiminde verimliliğin sağlanacağı savunulmaktadır. Su yönetimindeki bu hipotez, suyun bir hak değil; bir ihtiyaç olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Bu noktada, su hizmetinin kamu kesimi tarafından değil; özel kesim tarafından yönetilmesi ön görülmektedir. Buna göre, su hizmetlerinin özelleştirilmesi su kaynaklarının verimli ve etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayacak ve böylece su kıtlığı en iyi şekilde yönetilecektir. Bu hipotez, suyun metalaştırılma sürecinde öne sürülen ve göz önünde olan temel bir husustur. İkinci argüman ise, 1970’lerde başlayan kâr oranlarının düşmesiyle, uluslararası sermayede yeniden dinamizmin artırılması için sermaye sahiplerinin yeni bir değer oluşturma çabası olup; birincisinin aksine göz önünde bulunmayan ve dile getirilmeyen, suyun metalaştırılma sürecinde perde arkasında kalan asıl neden olarak düşünülmektedir. Suyun metalaştırılma sürecinin de aynı dönemde başlaması ve zamanla yayılmasının tesadüf olma ihtimali düşüktür.

Neoliberal su politikalarına göre, su ekonomik bir mal olarak değerlendirilmektedir. Çünkü, su kaynaklarının ve hizmetlerinin özelleştirilmesi için suya atfedilen statünün değişmesi gerekmekte olup; suyun ekonomik bir mal olarak tanımlanması, fiyatlandırılmasını ve akabinde ticarileştirilmesini mümkün kılmaktadır. Bu statü değişimi ise, beraberinde su yönetiminin değişmesine imkan vermektedir. Kamu kurumlarının etkin ve verimli görülmediği bu sistemde, su hizmetlerinde çeşitli özel sektör katılım yöntemlerinin uygulanması ile özelleştirmelerin önü açılmaktadır.

Suyun metalaştırılması ve bu kabulün devamında su kaynaklarının ve hizmetlerinin özelleştirilmesi düşüncesi, su kıtlığına bir çözüm olmaktan ziyade su kıtlığını daha çok kronikleştireceği açıkça ortadadır. Çünkü, suyun üretimde bir araç olarak kullanılmasıyla, kendisinin doğrudan metalaştırılması arasında fark bulunmaktadır. Bu iki durumun, su kaynakları üzerindeki etkileri farklıdır. Suyun metalaşması, piyasada bir değerinin oluşmasına neden olmakta ve bu durum da suyun piyasada arzını gerektirmektedir.

Bir malın piyasada arz edilmesi, o malın üretimi ile mümkün olmaktadır. Oysa ki su, üretimi yapılamayan sayılı doğal kaynaklardan biridir ve bu şekilde gerçekleşecek bir dönüşüm; su kaynaklarına çeşitli şekillerde müdahale edilerek su birikimi sağlanmasına ve böylece piyasada arz edilmesine neden olacaktır. Su kaynakları üzerinde gerçekleşecek bu müdahaleler suyun doğadaki yenilenme hızını yavaşlatarak temiz suya erişimi daha çok zorlaştıracaktır. Ayrıca, suyun parasallaşması yerleşik kültürün değişmesine ve böylece suya olan talebi de etkileyecektir. Normal şartlarda piyasada üretimi gerçekleştirilen malların arzında devamlılık sağlanması için işgücü ve sermayeye ihtiyaç varken; su konusunda bu iki faktörün bir araya gelmesi arzın azalmasına neden olmaktadır. Teknik olarak piyasada arzı mümkün olan her hizmetin parasallaştırılması; tahmin edilenlerin yanı sıra, tahmin edilemeyen negatif sorunları da içerisinde barındırmaktadır. Bu çerçevede, suyun piyasada arzı teknik olarak mümkün olsa da sahip olduğu özellikler bakımından piyasaya konu edilemeyecek bir doğal kaynaktır.

Su, insanların yanı sıra, tüm canlı yaşamının sürdürülebilmesi için gerekli temel bir kaynaktır. Zamanla insanların yaşam şartlarının değişmesi; sanayileşme, göçler, nüfus artışı ve küresel ısınma gibi beşeri faktörler nedeniyle suya olan talep her geçen gün daha fazla artmaktadır. Suyun bir yönetim krizi içinde olduğu noktada; aynı zamanda suyun ikamesiz bir kaynak olması ve yüksek değeri dolayısıyla küresel şirketler tarafından bu hizmetin piyasada rekabete söz konusu edildiğinde elde edilecek çok yüksek kâr öngörüsü “su sektörü piyasası” düşüncesini oluşturmuştur. Bu yüksek kâr öngörüsü ile motive olan küresel şirketler, ülkelerin su hizmetlerini özelleştirmeleri için uluslararası çapta faaliyetlerde bulunmaktadır.

Su, ikamesi olmayan bir doğal kaynak olmasına rağmen, küresel sermayenin çabaları sonucunda birçok ülkede su hizmetlerinin özelleştirilmesi gerçekleştirilmiştir. Hatta, bu özelleştirmeler uluslararası örgütler tarafından ülkelere kredi şartı olarak sunulmuştur. Küresel sermaye, su kıtlığına karşı savunduğu bu piyasacı bakış açısını su yönetiminde alternatifsiz tek çare olarak göstermektedir. Fakat, bu piyasacı yaklaşım gerçeği yansıtmadığı gibi eğer su yönetiminde etkinlik ve verimlilik temel amaç olsaydı mevcut düzeni bir bütün olarak değiştirmek yerine (dünyada neredeyse su hizmetlerinin tamamı kamu kesimi tarafından gerçekleştirilmektedir) eksikliklerin tespit edilip giderilmesi rasyonel bir davranış olurdu. Üstelik, özelleştirmeler neticesinde ulusal su hizmetleri küresel su şirketlerine tevdi edilmektedir. Nitekim, özelleştirmelerin tecrübe edildiği ülke örneklerine bakıldığında finansman, yatırım ve etkinlik bakımından başarısızlıkla sonuçlandıkları görülmektedir. Bu özelleştirmeler, su yönetimine alternatif bir çözüm olmadıkları gibi ülkelere ek maddi külfetler de yüklemişlerdir.

Bu çerçevede, suyun hem yapısal niteliği bakımından özel bir konumunun olması (en baştan özelleştirilmemesini gerektirmektedir) hem de özelleştirmelerin su yönetiminde bir alternatif olamayacağının tecrübe ile sabit olması gerekçeleriyle, suya olan her türlü piyasacı, ticari ve özel mülkiyetçi yaklaşımın reddedilmesine karşın eşitlik, adalet ve kalkınmacı bakış açısı ile ulusal bağımsız, çapraz sübvansiyonlara dayalı toplumsal tarifelerin olduğu ve yerel yönetimlerin de dahil

edilerek tamamen kamu mülkiyeti çerçevesinde güçlü bir kamusal su yönetiminin gerçekleştirilmesi desteklenmelidir.

Kamu kurumları ile özel şirketler arasındaki hizmet sunumlarının altında yatan temel paradigma farklılığı su hizmetlerinin özel şirketler tarafından sunumunu imkansızlaştırmaktadır. Aksi takdirde; su adaleti, gelir durumu düşük kişilerin aleyhine olacak şekilde bozulacaktır. Çünkü, hizmet sunumunda kâr maksimizasyonu amaçlayan özel şirketlerin gelir durumunun düşüklüğü nispetinde su yoksunluğu çeken kimseleri dikkate alması mümkün değildir. Su, talebinin fiyat esnekliği düşük bir kaynak olması nedeniyle vazgeçilmez niteliktedir ve bu bağlamda, gerçekleştirilecek fiyat artışları gelirin mecburi olarak suya harcanmasına neden olacaktır. Ayrıca, su, sahip olduğu bu vazgeçilmezlik özelliği sayesinde yaşam hakkı ile doğrudan ilintilidir. Bu sayede, üzerinde özel mülkiyetin tesis edilmesi mümkün değildir. Temel insan hakları ile bağlantılı olan suyun, bağımız bir hak olarak ulusal anayasalarda yer alması ve uluslararası alanda da tanınması için ülkeler ve sivil toplum kuruluşlarınca çaba sarfedilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak; su, özel bir mal mıdır, kamusal bir mal mıdır yoksa bir hak mıdır soruları çerçevesinde; suyun bir hak olduğu hipotezi ile başlanan ve araştırılan bu tezde; suyun, nitelik ve finansman bağlamında bir “kamusal hak” olduğu görüşüne varılmıştır. Yapı itibarı ile su, işbiriksiz bir mal olarak nitelendirilebilir. Çünkü, teknik açıdan bakıldığında; dışlanabilir ve bölünebilir bir kaynak olması nedeniyle fiyatlandırılabilir, fiyatlandırılabilirdiği için pazarlanabilir ve nihayetinde pazarlanabilirdiği için de bir özel mal gibi piyasada rekabete konu edilebilir. Diğer yandan, herbiri ayrı ayrı devletin etkin olarak piyasaya müdahale etme nedenlerinden olan kamusal mallar, dışsallık ve doğal tekel teorileri bir bütün olarak ortak paydada, yani suda birleşmektedir. Su çıkarımı, işletimi, dağıtımı ve toplanması hizmetleri doğal tekel niteliğindedir. Çünkü, bu noktada ölçek ekonomisi olan su hizmetinde etkinlik birden fazla şirket yerine tek bir kurum tarafından sağlanabilmektedir. Ayrıca, sistem kurulduktan sonra ek bir kişiye hizmet götürmenin maliyetinin çok düşük olması, suda kamusal mal özelliğinin baskın olduğunu göstermektedir. Su hizmetlerinin içinde barındırdığı pozitif ve negatif dışsallıklar nedeniyle, özel

şirketlere bırakıldığı takdirde ortaya çıkacak piyasa başarısızlıkları nedeniyle devlet müdahalesi yine kaçınılmaz olacaktır ki, bu durum, gerçekleştirilen özelleştirmeler sonucunda kanıtlanmıştır. Finansman açısından ise, kâr maksimizasyonu dışarda tutularak; diğer temel insan haklarının engellenmeyeceği biçimde ödenebilir bir maliyeti gerektirmektedir. Son olarak denilebilir ki, su, sahip olduğu özellikleri bakımından yönetiminin ve sunumunun devlet üzerine zorunlu olarak kaldığı bir kamusal haktır.

KAYNAKÇA

- Abu-Shams, I. ve Rabadi, A. (2003). "Commercialization and public-private partnership in Jordan", **International Journal of Water Resources Development**, 19(2), p.159-172.
- ADB. (2016). Asian Water Development Outlook: Strengthening Water Security in Asia and the Pacific. Philippines. (Çevrimiçi) <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/189411/awdo-2016.pdf>, 15.12.2018.
- Adda, J. (2002). **Ekonominin Küreselleşmesi**, Sevgi İnceci (çev.), İstanbul, İletişim Yayınları.
- Adelana, S. M. A. (2005). "Water and Human Health", **Domestic, Municipal and Industrial Water Supply and Waste Disposal**, (ed: Jay H. Lehr, Jack Keeley, Janet Lehr), New Jersey, John Wiley & Sons p.19-29.
- Akdoğan, A. A. (2006). "Latin Amerika'da Su Özelleştirmeleri", **Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri**, (ed:Tayfun Çınar ve Hülya K. Özdiñç), Ankara, Memleket Yayınları, s.179-223.
- Akgün, İ. (2010). "Su hizmetlerinin özelleştirilmesi ve buna karşı dünyada ve Türkiye'de yürütülen mücadeleler", **Uluslararası Su Hakkı Sempozyumu**, Diyarbakır, 5-6 Kasım 2011.
- Alcamo, J., Henrichs, T. ve Rösch, T. (2000). **World Water in 2025-Global Modeling and Scenario Analysis for the World Commission on Water for the 21st Century**, Kassel, Center for Environmental System Research.
- Allouche, J. ve Finger, M. (2003). **Water privatisation: Trans-National Corporations and the Re-regulation of the Water Industry**, New York, CRC Press.
- Alpaslan, N., Tanık, A. ve Dölgen, D. (2008). **Türkiye'de Su Yönetimi Sorunlar ve Öneriler**, İstanbul, TÜSİAD Yayınları.
- Alvarez, I. J. (2000). "The right to water as a human right", **Linking human rights and the environment**, p. 1-10, (Çevrimiçi) <http://center-hre.org/wp-content/uploads/2011/05/the-right-to-water-as-a-human-right.pdf> , 15.12.2018.
- Angelakis, A. ve "Wastewater Reclamation and Reuse in European Countries",

- Bontoux, L. (2001). **Water Policy**, 3(1), p.47-59.
- Apps, G. (2002). "Bechtel vs. Bolivia: Cochabamba's Water Bills from Bechtel", **The Democracy Center**, (January 3), (Çevrimiçi) <https://democracyctr.org/archive/the-water-revolt/cochabambas-water-bills-from-bechtel/>, 07.01.2019
- Arap Bölgesi (Çevrimiçi) <http://www.arabbay.com/arabmap.htm>, 06.03.2018.
- Arnstein, S. R. (1969). "A ladder of citizen participation", **Journal of the American Institute of Planners**, 35(4), p.216-224.
- Arriens, W. L. (2002). "Regional Issues and Actions for Sustainable Water Management in the Asia-Pacific", **International Review for Environmental Strategies**, 3(2), p.240-246.
- Asano, T. ve Levine, A. D. (1996). "Wastewater Reclamation, Recycling and Reuse: Past, Present, and Future", **Water science and technology**, 33(10-11), p.1-14.
- Assies, W. (2003). "David versus Goliath in Cochabamba: Water Rights, Neoliberalism, and the Revival of Social Protest in Bolivia", **Latin American Perspectives**, 30(3), p.14-36.
- Astle, J. (2004). "Between the Market and the Commons: Ensuring the Right to Water in Rural Communities", **Denv. J. Int'l L. & Pol'y**, 33, p.585.
- Atvur, S. (2012). "Küresel Su Politikalarına Karşı Küre-Yerel Toplumsal Hareketlerin Yarattığı Sonuçlar", (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Antalya, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Austria, P. M. ve van Hofwegen, P. (2006). Synthesis of the 4th World Water Forum: National Water Commission of Mexico, Mexico.
- Avery, D. (2003). "World Water Forum Ends in Flood of Commitments", **Bulletin of the World Health Organization**, 81(5), p.383.
- Aykan, M. (2008). "İMF ve Dünya Bankası Su Politikaları, Çokuluslu Şirketlerin Türkiye'deki Uygulamaları", **TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi**, Ankara, 20-22 Mart 2008.
- Babkin, V. I., Klige R. K., ve Vuglinsky. V. S. "The earth and its physical features", **"World Water Resources at The Beginning of The Twenty-First Century"**, (ed: I. A. Shiklomanov, John C. Rodda), Cambridge, Cambridge

- (2004). University Press, p.1-18.
- Baer, W. ve Montes-Rojas, G. (2008). "From privatization to re-nationalization: What went wrong with privatizations in Argentina?", **Oxford Development Studies**, 36(3), p.323-337
- Bakker, K. (2001). "Paying for water: water pricing and equity in England and Wales", **Transactions of the Institute of British Geographers**, 26(2), p.143-164.
- Bakker, K. (2003). "The World Water Summit", **Flux**, (2), p.111-116.
- Bakker, K. (2007). "The "Commons" Versus the "Commodity": Alter-globalization, Anti-privatization and the Human Right to Water in the Global South", **Antipode**, 39(3), p.430-455
- Bakker, K. J. (2003). "A Political Ecology of Water Privatization", **Studies in Political Economy**, 70(1), p.35-58.
- Bala, J. ve Muniraju, Y. (2013). "Privatisation of Water Resource Management: Looking Beyond Profiteering", **Nitte Management Review**, 7(2), p.70-78.
- Balanya, B., Brennan, B., Hoedeman, O., Kishimoto, S., ve Terhorst, P. (2005). "Empowering Public Water-Ways Forward", **Reclaiming Public Water: Achievements, Struggles and Visions From Around the World**, (ed: Belen Balanya, Brid Brennan, Olivier Hoedeman, Satoko Kishimoto ve Philipp Terhorst), Amsterdam, Transnational Institute & Corporate Europe Observatory p.247-275
- Baqai, H. (2005). "Water-Related Issues in South Asia: Conflicts in the Making", **Pakistan Horizon**, 58(3), p.77-88.
- Barlow, M. (2007). **Mavi Sözleşme Küresel Su Krizi ve Su Hakkı Mücadelesi**, Barış Cezar (çev.), İstanbul, Yordam Kitap.
- Barlow, M. ve Clarke, T. (2004). "The struggle for Latin America's water", **NACLA Report on the Americas**, 38(1), p.15-43.
- Barnes, J. ve Alatout, S. (2012). "Water worlds: Introduction to the Special Issue of Social Studies of Science", **Social Studies of Science**, 42(4), p.483-488.
- Bay, C. (1982). "Self-respect as a Human Right: Thoughts on the Dialectics of Wants and Needs in the Struggle for Human Community",

Human Rights Quarterly, 4(1), p.53-75

- Bergkamp, G. ve Sadoff, C. W. (2012). "Water in a Sustainable Economy. In State of the World 2008 ", **Routledge**, p.135-150
- Binnie, G. M. (1981). **Early Victorian Water Engineers**, London, Thomas Telford Ltd., (Aktarılan Kaynak).
- Biswas, A. K. (2004a). "From Mar del Plata to Kyoto: An Analysis of Global Water Policy Dialogue", **Global Environmental Change**, 14, p.81-88.
- Biswas, A. K. (2004b). "Integrated Water Resources Management: A Reassessment: a Water Forum Contribution", **Water International**, 29(2), p.248-256.
- Biswas, A. K. (2008). "Integrated Water Resources Management: Is It Working?", **International Journal of Water Resources Development**, 24(1), p.5-22.
- Bluemel, E. B. (2004). "The Implications of Formulating a Human Right to Water", **Ecology Law Quarterly**, 31, p.957-1006
- Boag, G., ve McDonald, D. A. (2010). "Critical Review of Public-Public Partnerships in Water Services", **Water Alternatives**, 3(1). (Çevrimiçi) <http://www.wateralternatives.org/index.php/volume3/v3issue1/7a3-1-1/file> , 17.12.2018.
- Bonnardeaux, D. (2009). "The Cochabamba "Water War": An Anti-Privatisation Poster Child?", **International Policy Network Report**, p.1-8. (Çevrimiçi) <https://fcpp.org/pdf/09-03-23-Cochabamba.pdf> , 17.12.2018.
- Boyd, R., Chiarolla, C., Conliffe, A., Kantai, T., Mwangi, W., Neville, K., ve Schulz, A. (2009). "5. Dünya Su Forumu Özet Raporu. Dünya Su Forumu Bülteni", (çev. Marlen Kokaz-Roy), **Uluslararası Sürdürülebilir Gelişme Enstitüsü**, 82(23), p.1-20.
- Budds, J. ve McGranahan, G. (2003). "Are the debates on water privatization missing the point? Experiences from Africa, Asia and Latin America", **Environment and Urbanization**, 15(2), p.87-114.
- Buller, H. "Privatization and Europeanization: The Changing Context of

- (1996). "Water Supply in Britain and France", **Journal of Environmental Planning and Management**, 39(4), p.461-482.
- Bustamante, R. (2004). "Water War: Resistance Against Privatisation of Water in Cochabamba, Bolivia", **Revista de Gestión del Agua de América Latina**, 1(1), p.37-46.
- Carlsen, L. (2006). "World Water Forum Not The Place To Solve Global Water Crisis", (Çevrimiçi) <https://www.countercurrents.org/encarlsen010406.htm>, 17.21.2018.
- Casarin, A. A., Delfino, J. A. ve Delfino, M. E. (2007). "Failures in Water Reform: Lessons From the Buenos Aires's Concession", **Utilities Policy**, 15(4), p.234-247.
- Chellaney, B. (2014). "Water, Power, and Competition in Asia", **Asian Survey**, 54(4), p.621-650.
- Chowdhury, M. E. ve Ahmed, S. U. (2008). "Poverty-Environment Nexus: an Investigation of Linkage and Policy Implications", **Centre for Policy Dialogue**, p.1-46.
- Corral, V. (2007a). "Public-public partnerships in the water sector", **First Asia Pacific Water Summit**, Oita, 2 December 2007. (Çevrimiçi) https://www.municipalservicesproject.org/sites/municipalserviceproject.org/files/Corral_Public-PrivatePartnershipsintheWaterSector_2007.pdf, 17.12.2018.
- Corral, V. (2007b). "Water Privatization and ADB, Its Impacts and Responses From Peoples' Movements", **People's Forum on ADB**, Kyoto, 5-6 May 2007. (Çevrimiçi) http://am-net.org/water/0506/1_ADB_Water-privatization_vpc_kyoto_apr07_eng.pdf, 17.12.2018.
- Cosgrove, W. ve Rijsberman, F. (2000a). "Challenge For The 21st Century: Making Water Everybody's Business", **Sustainable International Development**, p.149-156.
- Cosgrove, W. ve Rijsberman, F. (2000b). **World Water Vision: Making Water Everybody's Business**, London, Earthscan Publications Ltd.
- Crutzen, P. J. (2002). "Geology of mankind", **Nature**, 415(6867), p.23.

- Cuzan, A. G. (1979). "A Critique of Collectivist Water Resources Planning", **Western Political Quarterly**, 32(3), p.320-326
- Çakmak, B., Uçar, Y. ve Aküzüm, T. (2007). "Water Resources Management, Problems and Solutions for Turkey", **International Congress on River Basin Management**, p.867-880.
- Çakmak, B., Yıldırım, M. ve Aküzüm, T. (2008). "Türkiye’de Tarımsal Sulama Yönetimi, Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi**, Ankara, 20-22 Mart 2008.
- Çetin, E. (2010). "Alternatif Su Hizmeti Modelleri (DİSKİ Bilgi İşlem Daire Başkanlığı)", **Uluslararası Su Hakkı Sempozyumu**, Diyarbakır, 5-6 Kasım 2010.
- Çınar, T. (2006a). "Su Yönetimi ve Finansmanında Strateji, Model ve Aktörler", **Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri**, (ed: Tayfun Çınar ve Hülya K. Özdiñç), Ankara, Memleket Yayınları, s.43-91.
- Çınar, T. (2006b). "Türkiye’de İçmesuyu ve Kanalizasyon Hizmetleri: Yönetim ve Finansman", **Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri**, (ed: Tayfun Çınar ve Hülya K. Özdiñç), Ankara, Memleket Yayınları, s.227-252.
- Çınar, T. (2008). "Su Hizmetlerinin Özelleştirilmesinde Model Ülkeler ve Türkiye Örneği", **Toplum ve Hekim**, 23(1), s.41-52
- Çınar, T. (2009). "Privatisation of Urban Water and Sewerage Services in Turkey: Some Trends", **Development In Practice**, 19(3), s.350-364.
- Çevre ve Orman Bakanlığı (2004). Türkiye Çevre Atlası. ÇED ve Planlama Genel Müdürlüğü Çevre Envanteri Dairesi Başkanlığı, Ankara, (Çevrimiçi) <http://webdosya.csb.gov.tr/db/ced/icerikler/turk-yecevreAtlas--20180514084340.pdf> , 18.12.2018.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2012). Çevresel Göstergeler 2011, Ankara.
- Daibes, F. (2006). "Integrated Water Resources Management: A Catalyst for Regional Cooperation?", **Water: Global Common and Global Problems**, (ed: Velma I. Grover), p.397-421.
- Day, S. J. (2009). "Community-Based Water Resources Management",

Waterlines, 28(1), p.47-62.

DİSKİ. (2014). Stratejik Plan 2015-2019. (Çevrimiçi), <https://www.diski.gov.tr/media/gallery/00f0f83f-23e2-409f-89d7-1c1dba424f49.pdf> , 25.09.2018.

DİSKİ İnternet (Çevrimiçi), <https://www.diski.gov.tr/Default.aspx> , 20.09.2018. Sayfası.

Dolatyar, M. ve Gray, T. S. “The Politics of Water Scarcity in the Middle East”, **Environmental Politics**, 9(3), p.65-88. (2000).

Donahue, J. “Water, Culture, and Power: Local Struggles in a Global Context”, **Island Press**, (Aktarılan Kaynak).

Donnelly, J. **Universal Human Rights In Theory and Practice**, Ithaca, United States, Cornell University Press. (2013).

Dore, M., Kushner, J. ve Zumer, K. “Privatization of Water In the UK and France-What Can We Learn?”, **Utilities Policy**, 12(1), p.41-50. (2004).

Downing, E., ve Richards, P. **Water Industry Bills**, London, House of Commons Library, Research paper 98/117. (1998).

DSİ. (2016). Faaliyet Raporu. (Çevrimiçi), <http://www.dsi.gov.tr/docs/stratejik-plan/dsi-2016-faaliyet-raporu.pdf?sfvrsn=2> , 18.12.2018.

Dwivedi, G. ve Dharmadhikary, S. (2007). **Water, Private Limited: Issues in Privatisation, Corporatisation, and Commercialisation of Water Sector in India**, Bhopal, Manthan Adhyayan Kendra.

Eaton, J. (1996). **Ekonomi Politik**, Şiar Yalçın (çev.), Ankara, Bilim ve Sosyalizm Yayınları

Egloff, L. (2014). “Operation and Maintenance In Community Managed Rural Drinking Water Supply Systems”, **Centre for Development and Cooperation and Swiss Federal Institute of Technology Zurich**, p.1-22.

Ekiye, E. ve Zejiao, L. (2010). “Water Quality Monitoring in Nigeria; Case Study of Nigeria’s Industrial Cities”, **Journal of American Science**, 6(4), p.22-28.

- Elnaboulsi, J. C. (2001). "Organization, management and delegation in the French water industry", **Annals of Public and Cooperative Economics**, 72(4), p.507-547.
- Emmerson, C. (2011). "Water: Worlds Of Water", **The World Today**, 67(7), p.4-6.
- Erol, P. (2002). "Hizmet Ticareti Genel Anlaşması GATS ve Tüm Hizmetlerin Kapitalist Çevrime Dahil Edilmesi", **ODTÜ Uluslararası Konferans**, Ankara, 4 Temmuz 2002.
- Estache, A. ve Rossi, M. A. (2002). "How different is the efficiency of public and private water companies in Asia?", **The World Bank Economic Review**, 16(1), p.139-148.
- EurEau. (2017). "Eureau Position Paper on Water and Agriculture", **Water and Agriculture**, (Çevrimiçi), <http://www.eureau.org/resources/position-papers/101-water-and-agriculture-may2017/file> , 19.12.2018.
- EUROSTAT. (2017). Water Statistics, (Çevrimiçi), http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Water_statistics#Publications , 08.11.2017.
- Evans, T. (2002). "A human right to health?" **Third World Quarterly**, 23(2), p.197-215.
- Falay, N. (1998). "Yerel Yönetimlerde Özelleştirmeye İlişkin Sorunlar", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, 7(1), p.14-20.
- Falkenmark, M. (1989). "The Massive Water Scarcity Now Threatening Africa: Why Isn't It Being Addressed?" **Ambio**, p.112-118.
- Falkenmark, M., Lundqvist, J. ve Widstrand, C. (1989). "Macro-Scale Water Scarcity Requires Micro-Scale Approaches: Aspects of Vulnerability in Semi-Arid Developments", **Blackwell Publishing Ltd.**, 13(4), p.258-267.
- FAO. (2016a). AQUASTAT database, (Çevrimiçi) http://www.fao.org/nr/water/aquastat/tables/WorldData-Withdrawal_eng.pdf , 05.03.2018.
- FAO. (2016b). Area Equipped for Irrigation and Percentage of Cultivated Land, (Çevrimiçi) http://www.fao.org/nr/water/aquastat/tables/WorldData-Irrigation_eng.pdf , 05.03.2018.

- Feinberg, J. (2014). **Rights, Justice, and The Bounds of Liberty: Essays In Social Philosophy**, USA, Princeton University Press.
- Finnegan, W. (2002). "Letter from Bolivia: Leasing the Rain", **The New Yorker**, (April, 8), (Çevrimiçi), http://www.newyorker.com/archive/2002/04/08/020408fa_FAC_T1, 24.12.2018.
- Fiorelli, C. ve Mele, M. (2017). "Water Gain: As a Common Good Becomes a Financial Opportunity", **International Journal of Economics and Financial Issues**, 7(2), p.626-630.
- Fischer, G. ve Heiling, K.G. (1997). "Population Momentum and the Demand on Land and Water Resources", **Phil. Trans. R. Soc. London**, 352, p.869-889.
- Foster, J. B. ve Clark, B. (2009). "The Paradox of Wealth: Capitalism and Ecological Destruction", **Monthly Review**, 61(6), p.1-18.
- GABB. (2014). Stratejik Plan 2015-2019, (Çevrimiçi), http://www.gabb.gov.tr/uploads/sitrtejik_pilan/2015-2019-pilan.pdf , 02.10.2018
- GABB İnternet Sayfası. (Çevrimiçi) <http://www.gabb.gov.tr/> , 01.10.2018.
- Garcia, L. E. (2006). "Water Quality Issues in Latin America", **Water Quality Management in the Americas**, (ed: Asit K. Biswas, Benedito Braga, Diego J. Rodriguez, Cecilia Tortajada), p.1-15.
- Gardner, G. ve Prugh, T. (2008). "Seeding The Sustainable Economy", **State of the World**, p.1-17.
- Geman, H. ve Kanyinda, A. (2007). "Water as The Next Commodity", **The Journal of Alternative Investments**, 10(2), p.23-30.
- Gleick, P. H. (1998). "The Human Right to Water", **Water Policy**, 1(5), p.487-503.
- Gleick, P. H. (2010). "Roadmap for Sustainable Water Resources in Southwestern North America", **Proceedings of the National Academy of Sciences**, 107(50), p.21300-21305.
- Gleick, P. H., Wolff, G., Chalecki, E. L. ve Reyes, R. **The new economy of water. The Risk and Benefits of Globalization and Privatization of Fresh Water**, California, Pacific Institute for Studies in Development, Environment, and Security.

(2002).

Globalization Challenge Initiative, (2001). IMF and World Bank Push Water Privatization and Full Cost Recovery on Poor Countries, (Çevrimiçi), https://www.iatp.org/sites/default/files/IMF_and_World_Bank_Push_Water_Privatization_an.pdf , 24.12.2018.

Godfray, H. C. J., Beddington, J.R., Crute, I. R., Haddad, L., Lawrence, D., Muir, J. F., Pretty, J., Robinson, S., Thomas, S. M. ve Toulmin, C. (2010). “Food Security: The Challenge of Feeding 9 Billion People”, **Science**, 327(5967), p.812-818.

Goldman, M. (2007). “How ‘Water for All!’ Policy Became Hegemonic: The power of the World Bank and Its Transnational Policy Networks”, **Geoforum**, 38(5), p.786-800.

Green, R. H. (1981). “Basic Human Rights/Needs: Some Problems of Categorical Translation and Unification”, **IJC Rev.** p.1-15.

Grusky, S. ve Fiil-Flynn, M. (2004). “Will the World Bank Back Down? Water Privatization in a Climate of Global Protest”, **Public Citizen**, p.1-42. (Çevrimiçi) http://protosh2o.act.be/VIRTUELE_BIB/Werken_in_het_Water/PPP-PublicPrivatePartnership/W_PPP_44_E8_water_privatization.pdf , 17.12.2018.

Güler, A. B., Baran, A. E., Boztaş, N., Karabıyık, T., Kartal, F., Mutlu, G., Öge, A., Sayın, D. ve Tulumtaş, S. (1999). **Su Hizmetleri Yönetimi Genel Yapı**, Ankara, TODAİE.

Gültekin, T. (2008). “Başkana ‘Bedava Su’ Davası”, **Hürriyet**, (Nisan, 15) (Çevrimiçi), <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/baskana-bedava-su-davasi->

[8697634](#) , 15.10.2018.

- Günaydın, G. (2009). “Suyun Piyasalaştırılması Küresel Tarım-Su İlişkisi”, **Memleket Siyaset Yönetim**, 4(10). s.33-58.
- Güngören, B. ve Regallet, G. (1998). “The Six Elements—Managing Water in Central Asia”, **Waterlines**, 17(2), p.19-21.
- Güvener, S. E. (2006). “The Human Right to Water?”, (MA Dissertation In Advanced European and International Studies), European Institute of Advanced International Studies.
- Güzelsarı, S. (2003). “Küresel Kapitalizmin ‘Anayasası’: GATS”, **Praksis**, 9, p.117-142.
- Hachfeld, D. (2008). “The Remunicipalisation of Water—some Reflections on the Cases of Potsdam and Grenoble”, **The Public-Alternatives to Privatisation at the European Summer University of Attac**, Saarbrücken, 1-6 August 2008.
- Hachfeld, D., Terhorst, P., ve Hoedeman, O. (2009). “Progressive Public Water Management In Europe”, **Cases The Transnational Institute and Corporate Europe Observatory**, p.1-17. (Çevrimiçi), <http://www.waterjustice.org/uploads/attachments/Progressive%20public%20water%20management%20in%20Europe.pdf> ,24.12.2018.
- Hall, D. (2001). “Water in public hands: Public Sector Water Management-A Necessary Option”, **Public Services International**. p.1-34.
- Hall, D. (2004). “Water finance: A Discussion Note”, **Public Services International Research Unit (PSIRU)**, p.1-20.
- Hall, D. (2005). “Reclaiming Public Water: Achievements, Struggles and Visions From Around The World (Introduction)”, **Reclaiming Public Water: Achievements, Struggles and Visions From Around The World**, **Transnational Institute**, (ed: Belen Balanya, Brid Brennan, Olivier Hoedeman, Satoko Kishimoto, Philipp Terhorst), Amsterdam, Transnational Institute & Corporate Europe Observatory, p.15-25.
- Hall, D., De La Motte, R. ve Davies, S. (2003). “Terminology of Public-Private Partnerships (PPPs)” **Public Services International Research Unit**.

- Hall, D. ve Lanz, K. (2001). **A Critique of the 2001 PricewaterhouseCoopers report on Water Services in Austria**, Prinz-Eugen-Straße, Bundeskammer für Arbeiter und Angestellte. (Çevrimiçi) http://unpub.eclipse.homepagetool.ch/var/m_e/eb/eb3/24631/7248232-2001-12-W-Austria-PWC-en.pdf , 24.12.2018.
- Hall, D. ve Lobina, E. (2001). “Private to Public: International Lessons of Water Remunicipalisation in Grenoble, France”, **AWRA Conference University of Dundee**, England, 6-7 August 2001.
- Hall, D., ve Lobina, E. (2003). “International Solidarity in Water: Public-Private Partnership in North-East Europe”, **3rd World Water Forum, Kyoto, Japan**, March 2003.
- Hall, D. ve Lobina, E. (2006). “Water as a Public Service”, **Public Services International Research Unit**, p.1-48.
- Hall, D. ve Lobina, E. (2007). “International Actors and Multinational Water Company Strategies in Europe, 1990–2003”, **Utilities Policy**, 15(2),p.64-77.
- Hall, D. ve Lobina, E. (2008). “Water Privatization”, **Public Services International Research Unit**, p.1-32.
- Hall, D. ve Lobina, E. (2009). “The private sector in water in 2009”, **Public Services International Research Unit**. (Çevrimiçi), <http://gala.gre.ac.uk/1706/1/2009-03-W-companies.pdf> , 24.12.2018.
- Hall, D., Lobina, E., Corral, V., Hoedeman, O., Terhorst, P., Pigeon, M., ve Kishimoto, S. (2009). “Public-Public Partnerships (PUPs) In Water”, **Public Service Institute & Transnational Institute & Public Services International Research Unit**, p.1-18.
- Hall, D., Lobina, E. ve Motte, R. d. l. (2005). “Public Resistance to Privatisation In Water and Energy” **Development In Practice**, 15(3-4), p.286-301.
- Hall, P. (2002). **Urban and Regional Planning**, UK, Routledge.
- Hallström, J. **Constructing a Pipe-Bound City: History of Water Supply**,

- (2002). **Sewerage and Excreta Removal in Norrköping and Linköping, Sweden, 1860-1910**, Linköping, Sweden, Department of Water and Environmental Studies Linköping University.
- Hardberger, A. (2005). "Life, Liberty, and The Pursuit of Water: Evaluating Water as a Human Right and The Duties and Obligations It Creates", **Nw. Univ. J. Int'l Hum. Rts.**, 4, p.331-362.
- Harvey, P. A., ve Reed, R. A. (2006). "Community-Managed Water Supplies In Africa: Sustainable or Dispensable?", **Community Development Journal**, 42(3), p.365-378.
- Hasgüler, M. ve Uludağ, M. (2007). **Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler: Tarihçe, Organlar, Belgeler, Politikalar**, İstanbul, Alfa Yayınları.
- Hawley, S. (2000). "Exporting Corruption: Privatisation, Multinationals and Bribery", **The Corner House Briefing**, 19, p.1-24.
- HCSCE. (2000). "House of Commons Select Committee on the Environment Seventh Report: Water Prices and the Environment", **Environmental Audit Committee Publications**, (Çevrimiçi) <https://publications.parliament.uk/pa/cm199900/cmselect/cmenv/aud/597/59703.htm> , 26.07.2018.
- Hilary, J. (2003). **GATS and Water: The Threat of Services Negotiations at The WTO**, London, Save the Children.
- Hirji, R.,Mackay, H. ve Maro, P. (2002). **Defining and Mainstreaming Environmental Sustainability in Water Resources–A Summary**, Washington DC , SADC, IUCN, SARDC, World Bank.
- Hoedeman, O., Kishimoto, S., ve Pigeon, M. (2012). "Looking to the Future: What Next For Remunicipalization?", **Remunicipalisation: Putting Water back Into Public Hands**, (ed: Martin Pigeon, David A. McDonald, Olivier Hoedeman, Satoko Kishimoto), Amsterdam, Transnational Institute, p.106-112.
- Hoekstra, A. Y. (2003). "Virtual Water: An Introduction", **Virtual Water Trade: Proceedings of The International Expert Meeting on Virtual Water Trade**, (ed: Arjen Y. Hoekstra), p.13-23.
- Idelovitch, E. ve Ringskog, K. (1997). **Wastewater Treatment in Latin America: Old and New Options**, Washington DC, World Bank Publications.

- Irujo, A. E. (2007). “The right to water”, **International Journal of Water Resources Development**, 23(2), p.267-283.
- İlhan, A. (2011). **Yeni Bir Su Politikasına Doğru: Türkiye’de Su Yönetimi, Alternatifler ve Öneriler**, İstanbul, Sosyal Değişim Derneği.
- İlkorur, K. (2005). “Alçesu: Olumsuz Bir Örnek”, **Radikal**, (Mayıs, 31), (Çevrimiçi) <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/korkmaz-ilkorur/alcesu-olumsuz-bir-ornek-747662/> , 11.08.2018
- İSKİ İnternet Sitesi (Çevrimiçi) <http://www.iski.istanbul/web/tr-TR/kurumsal/iski-hakkinda1> , 21.04.2019
- İSKİ. (2017a). İçme Suyu Temini ve Dağıtım Sistemlerindeki Su Kayıpları Yıllık Raporları (Çevrimiçi) <http://www.iski.gov.tr/web/assets/SayfalarDocs/sukayiplari/%C4%B0%C3%A7mesuyu%20Temini%20ve%20Da%C4%9F%C4%B1t%C4%B1m%20Sistemlerindeki%20Su%20Kay%C4%B1plar%C4%B1%20Y%C4%B1l%C4%B1k%20Raporlar%C4%B1%202017.pdf> , 02.05.2019
- İSKİ. (2017b). İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Bütçe Uygulama Sonuçları Raporu,(Çevrimiçi) <http://www.iski.gov.tr/web/assets/SayfalarDocs/butce/2017butceUygulamaSonuclari.pdf> , 02.05.2019
- İSKİ. (2018). 2018 Yılı İSKİ Mali Durum ve Beklentiler Raporu, (Çevrimiçi) <http://www.iski.gov.tr/web/assets/SayfalarDocs/malidurumlar/malidurum/pdf/2018%20Y%C4%B1l%C4%B1%20Mali%20Durum%20ve%20Beklentiler%20Raporu2.pdf> , 02.05.2019
- Jermar, M. K. (1987). **Water Resources and Water Management**, Vol. 28, USA, Elsevier.
- Jiménez, B. (2008). “Water Reuse in Latin America and the Caribbean”, **Water Reuse: An International Survey of Current Practice, Issues and Needs**, (ed: Blanca Jimenez, Takashi Asano) London, IWA Publishing, p.177-195.
- Johnstone, N., Wood, L. ve Hearne, R. (1999). “The Regulation of Private Sector Participation in Urban Water Supply and Sanitation: Realising Social and Environmental Objectives in Developing Countries”, **International Institute Environmental and Development**, p.1-20.
- Jonch-Clausen, T. (2004). **Integrated Water Resources Management (IWRM) and Water Efficiency Plans by 2005: Why, What, and How**, Sweden, Global Water Partnership.

- Juuti, P. S. ve Katko, T. S. (2005a). "Historical Development of Water and Sanitation Services, Water", **Time and European Cities: History Matters For The Futures**, (ed: Petri s. Juuti, Tapio S. Katko) Finland, Tampere University Press, p.25-50.
- Juuti, P. S. ve Katko, T. S. (2005b). "Comparative Analysis and Discussion", **Time and European Cities: History Matters For The Futures**, (ed: Petri s. Juuti, Tapio S. Katko) Finland, Tampere University Press, p.224-225.
- Kaika, M. (2003). "The Water Framework Directive: A New Directive for a Changing Social, Political and Economic European Framework", **European Planning Studies**, 11(3), p.299-316.
- Kamal, A. S. M., Goyer, K., Koottatep, T. ve Amin, A. T. M. N. (2008). "Domestic Wastewater Management in South and Southeast Asia: The Potential Benefits of a Decentralised Approach", **Urban Water Journal**, 5(4), p.345-354.
- Kanakoudis, V., ve Tsitsifli, S. (2014). "Doing The Urban Water Supply Job: From Privatization to Remunicipalisation and The Third Pillar of The Performance Based Service Contracts", **Water Util Journal**, 8, p.31-46.
- Kanber, R. (2006). "Türkiye’de Su Kaynakları Potansiyeli: Kullanımı, Sorunları ve Çözüm Önerileri", **TMMOB İnşaat Muhendisleri Odası Su Politikaları Kongresi**, Ankara, 21-23 Mart 2006.
- Karadağ, A. A. (2008). "Türkiye’deki Su Kaynakları Yönetimine İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **TMMOB İnşaat Muhendisleri Odası Su Politikaları Kongresi**, Ankara, 20-22 Mart 2008.
- Kayır, G. Ö. (2006). "Fransa Su Yönetimine Genel Bakış", **Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri**, (ed: Tayfun Çınar ve Hülya K. Özdiñç), Ankara, Memleket Yayınları, s.95-120.
- Kayır, G. Ö. ve Akıllı, H. (2006). "Antalya Su Hizmetlerinde Özelleştirme", **Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri**, (ed: Tayfun Çınar ve Hülya K. Özdiñç), Ankara, Memleket Yayınları, s.317-377.
- Kazgan, G. (2016). **Liberalizmden Neoliberalizme: Neoliberalizmin Getirisi ve Götürüsü**, İstanbul, Remzi Kitapevi.
- KB. (2014). **Kalkınma Bakanlığı Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018) Su Kaynakları Yönetimi Ve Güvenliği Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara, Kalkınma Bakanlığı.

- Kibaroglu, A. ve Başkan, A. (2011). “Turkey’s Water Policy Framework”, **Turkey’s Water Policy National Frameworks and International Cooperation**, (ed: Aysegul Kibaroglu, Waltina Scheumann, ve Annika Kramer), London-New York, Springer Science & Business Media, p.3-26.
- Kishimoto, S., Petitjean, O., ve Lobina, E. (2015). “Reclaiming Public Water Through Remunicipalisation”, **Our Public Water Future The Global Experience With Remunicipalisation**, (ed: Satoko Kishimoto, Emanuele Lobina Olivier Petitjean), Transnational Institute (TNI)/Public Services International Research Unit (PSIRU)/Multinationals Observatory/Municipal Services Project (MSP)/European Federation of Public Service Unions (EPSU), Amsterdam-London-Paris-Cape Town-Brussels, p.112-127.
- Koppen, B. C. P., Giordano, M., Butterworth, J., ve Mopedza, E. (2008). “Community Based Water Law and Water Resource Management Reform in Developing Countries: Rationale, Contents and Key Messages”, **Community Based Water Law and Water Resource Management Reform in Developing Countries**, (ed: Barbara van Koppen, Mark Giordano, John Butterworth), London, CABI, p.1-11.
- Kutbay, E. (2002). “GATS ve Kamu Hizmetleri”, **Mülkiye**, 26(235), s.26-30.
- Lebowitz, M. (2010). **The Socialist Alternative Real Human Development**, New York, Monthly Review Press.
- Lee, T. R. (2000). “Urban Water Management for Better Urban Life in Latin America”, **Urban Water**, 2(1), p.71-78.
- Lee, J. ve Best, M. (2017). “The Human Right to Water: A Research Guide and Annotated Bibliography” **Northern University School of Law**, p.1-30
- Lobina, E. (2000). “Cochabamba–Water War”, **Focus**, 7(2), p.1-6.
- Lobina, E. (2017). “Water Remunicipalisation as a Global Trend: Calling for Progressive Policies”, **Encuentro de Ciudades por el Agua Pública**, Madrid, 3-4 November 2016.
- Lobina, E. ve Hall, D. (2001). “UK Water Privatisation: A Briefing”, **Public Services International Research Unit (PSIRU)**, p.1-30.
- Lobina, E., ve Hall, D. (2006). “Public-Public Partnerships as a Catalyst for Capacity Building and Institutional Development: Lessons From Stockholm

- Vatten's Experience In the Baltic Region", **Public Services International Research Unit (PSIRU)**, p.1-31.
- Lobina, E. ve Hall, D. (2007). "Experience With Private Sector Participation in Grenoble, France, and Lessons on Strengthening Public Water Operations", **Utilities Policy**, 15(2), p.93-109.
- Lobina, E., Kishimoto, S., ve Petitjean, O. (2014). "Here to stay: Water Remunicipalisation as a Global Trend", **Public Services International Research Unit (PSIRU), Transnational Institute (TNI) and Multinational Observatory**, p.1-16.
- Loftus, A. J. ve McDonald, D. A. (2001). "Of Liquid Dreams: A Political Ecology of Water Privatization in Buenos Aires", **Environment and Urbanization**, 13(2), p.179-199.
- Longo, S. (2004). "Blue gold: The Fight to Stop the Corporate Theft of the World's Water", (Book Review), **Human Ecology Review**, 11(1), p.67-68.
- Maltz, H. (2005). "Porto Alegre's Water: Public and For All", **Reclaiming Public Water: Achievements, Struggles and Visions From Around The World**, (ed: Belen Balanya, Brid Brennan, Olivier Hoedeman, Satoko Kishimoto, Philipp Terhorst), Amsterdam, Transnational Institute, p.29-36.
- Marin, P. (2009). **Public-Private Partnerships for Urban Water Utilities: A Review of Experiences In Developing Countries**, Washington, The World Bank.
- Martinez, E. Ve Garcia, A. (1997). "What Is Neoliberalism ?" **National Network for Immigrant and Refugee Rights**, (Çevrimiçi <https://corpwatch.org/article/what-neoliberalism> , 18.12.2018)
- Marvin, S. ve Laurie, N. (1999). "An Emerging Logic of Urban Water Management, Cochabamba, Bolivia", **Urban Studies**, 36(2), p.341-357.
- McCarthy, J. ve Prudham, S. (2004). "Neoliberal Nature and The Nature of Neoliberalism". **Geoforum**, 35(3), p.275-283.
- McHale, J. ve McHale, M. C. (1979). "Meeting Basic Human Needs", **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, 442(1), p.13-27.
- Medema, W., From Premise to Practice: A Critical Assessment of Integrated

- McIntosh, B. S., ve Jeffrey, P. J. (2008). Water Resources Management and Adaptive Management Approaches In the Water Sector, **Ecology and Society**, 13(2). (Çevrimiçi) <https://www.jstor.org/stable/pdf/26268004.pdf> , 02.01.2019
- Mehta, L. ve Madsen, B. I. C. (2005). “Is The WTO After Your Water? The General Agreement on Trade in Services (GATS) and Poor People’s Right to Water”, **Natural Resources Forum**, p.154-164.
- Mejía, A., Requena, B., Rivera, D., Pardón, M. ve Rais, J. (2012). **Agua Potable y Saneamiento en América Latina y el Caribe: metas Realistas y Soluciones Sostenibles (Drinking Water and Sanitation in Latin America and the Caribbean: Realistic Goals and Sustainable Solutions)**, Caracas, CAF. (Aktarılan Kaynak).
- Meriç. T. (2004) “Su Kaynakları Yönetimi ve Türkiye” **Jeoloji Mühendisliği Dergisi**, 28(1), s.27-38.
- Milliman, J. W. (1959). “Water law and private decision-making: a critique”, **The Journal of Law and Economics**, 2, p.41-63.
- Ministerial Declaration. (2000). “Ministerial Declaration of The Hague on Water Security in the 21st Century”, In the Hague, Netherlands, (Çevrimiçi) http://www.worldwatercouncil.org/fileadmin/world_water_council/documents/world_water_forum_2/The_Hague_Declaration.pdf , 03.01.2019
- Ministerial Declaration, (2015). “Ministerial Declaration”, **7th World Water Forum**, Gyeongju, 13 April 2015.
- Ministerial Declaration, (2018). “Ministerial Declaration”, **8th World Water Forum**, Brasilia, 19-20 March 2018.
- Mitchell, P. (2000). “World Water Commission Recommends Privatisation of Water Supplies”, **International Committee of the Fourth International (ICFI)**, (Çevrimiçi) <http://www.wsws.org/en/articles/2000/03/wat-m20.html> , 06.07.2018
- Molden, D. ve Sakthivadivel, R. (1999). “Water Accounting to Assess Use and Productivity of Water”, **International Journal of Water Resources Development**, 15(1-2), p.55-71.
- Morgan, B. (2011). **Water on Tap: Rights and Regulation In The Transnational Governance of Urban Water Services**, Cambridge, Cambridge

University Press.

Muluk, Ç., Kurt, B., Turak, A., Türker, A., Çalışkan, M., Balkız, Ö., Gümrükçü, S., Sarıgül, G. ve Zeydanlı, U. (2013).

Türkiye’de Suyun Durumu ve Su Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar: Çevresel Perspektif, İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği-Doğa Koruma Merkezi.

Munoz, A. (2005).

“Water Co-operatives in Argentina”, **Reclaiming Public Water: Achievements, Struggles and Visions From Around The World**, Transnational Institute, (ed: Belen Balanya, Brid Brennan, Olivier Hoedeman, Satoko Kishimoto, Philipp Terhorst), Amsterdam, Transnational Institute & Corporate Europe Observatory, p.95-101.

Mycoo, M. (2005).

“Shifting Paradigms in Water Provisioning Policies: A Trinidad Case Study”, **International Journal of Water Resources Development**, 21(3), p.509-523.

Najlis, P., ve Kuylenstierna, J. L. (1997).

“Twenty Years After Mar Del Plata—Where Do We Stand and Where Do We Go”, **Proceedings, Mar Del Plata 20 Year Anniversary Seminar: Water for the Next 30 Years Averting the Looming Water Crisis**, Stockholm, 16 August 1997.

Narain, V. (2009).
National Water Comission of Mexico, (2006).

“Water as a Fundamental Right: A Perspective From India”. **Vermont Law Review.**, (34) 917, p.917-925.
Final Report of the 4th World Water Forum: Local Actions For A Global Change, Mexico.

Neto, F. (1998).

“Water Privatization and Regulation in England and France: A Tale of Two Models”, **Natural Resources Forum**, (22) 2, p.107-117.

Nickson, A. (1997).

“The Public-Private Mix In Urban Water Supply”, **International Review of Administrative Sciences**, 63(2), p.165-186.

Nikolic, V. V., ve Simonovic, S. P. (2015).

“Multi-Method Modeling Framework For Support of Integrated Water Resources Management”, (Doctor of Philosophy) The University of Western Ontario: Civil and Environmental Engineering.

Noyola,

“Typology of Municipal Wastewater Treatment Technologies In

- A.,Padilla-Rivera, A.,Morgan-Sagastume, J. M.,Güereca, L. P. ve Hernández-Padilla, F. (2012). Latin America”, **CLEAN–Soil, Air, Water**, 40(9), p.926-932.
- OECD. (2009). **Managing Water for All: An OECD Perspective on Pricing and Financing-Key Messages for Policy Makers**, OECD Publishing, (Çevrimiçi) <http://www.oecd.org/env/resources/42350563.pdf> , 03.01.2019
- Oğuz, C. U. ve Atvur, S. (2015). “Direnişten İktidara: Bolivya’da Toplumsal Hareketlerin Siyasal Dönüşümdeki Rolü”, **Mülkiye Dergisi**, 39(2), s.217-246.
- Oki, T. (2003). “Global Water Issues Today and Future Perspectives”, **Asia-Pacific Review**, 10(2), p.60-77. (Çevrimiçi) <http://www.opp.org.pk/> , 03.10.2018
- Orangi Pilot Project Web Page
- Orhon, D., Sözen, S., Üstün, B., Görgün, E., ve Karahan, G. Ö. (2002). “Su Yönetimi ve Sürdürülebilir Kalkınma”, Vizyon: 2023 Bilim ve Teknoloji Stratejileri Teknoloji Öngörü Projesi Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli, (Çevrimiçi) https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-2.pdf ,04.01.2019
- Ökmen, M. (2004). “Çevre ve Politika”, **Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar**, (ed: Mehmet Marin, Uğur Yıldırım), İstanbul, Beta Yayını, s.327-365.
- Önder, İ. (2002). “GATS ve Kamu Hizmetleri”, **Mülkiye**, 26(235), s.65-75.
- Pacific Institute. (t.y.). “Water and Poverty”, (Çevrimiçi) <http://pacinst.org/issues/water-and-poverty/> ,05.03.2018
- PAHO. (1990). **“The Situation of Drinking Water Supply and Sanitation in The American Region at The End of The Decade 1981-1990, and Prospects for the Future, Volume 1”** Washington, IRCWASH, (Çevrimiçi) <https://www.ircwash.org/sites/default/files/827-AAL90-8870-0.pdf> ,04.01.2019
- Pakarinen, T. (1990). “(Original In Finnish) Mita Tapahtuikaan Suunnittelulle-ja Mika Se Oikeastaan On? (What Happened to Urban Planning-

- and What Is It Actually?) Yhteiskuntasuunnittelu” (Aktarılan Kaynak).
- Parliamentarian Statement. (2015). “Conference of Parliamentarians for Water”, **7th World Water Forum**, Gyeongju, 13 April 2015.
- Pejan, R. (2004). “The Right to Water: The Road to Justiciability”, **Geo. Wash. Int’l L. Rev.**, 36, p.1181-1210.
- Petrella, R. (2001). **The Water Manifesto, Arguments for A World Water Contract**. London, Zed Books. (Aktarılan Kaynak).
- Petrol-İş. (2008). “Özelleştirme ve Türkiye”, **Petrol İş Sendikası Dergisi**, (Çevrimiçi) https://www.petrol-is.org.tr/sites/default/files/ozellestirme_turkiye_04_08.pdf, 04.01.2019
- Pitman, G. K. (2002). **Bridging Troubled Waters: Assessing the World Bank Water Resources Strategy**, Washington, World Bank Publications.
- Plant, R. (2016). “The Justifications for Intervention: Needs before Contexts”, **Political Theory, International Relations, and The Ethics of Intervention**, (ed: Ian Forbes, Mark Hoffman), London, Palgrave Macmillan, p.104-112.
- Postel, S. (1992). **Last Oasis, Facing Water Scarcity**, New York, W.W. Norton (Aktarılan Kaynak).
- Prathapar, S. A. (2000). “Water Shortages in the 21st Century”, **The Food and Environment Tightrope**, (ed: Hilary Cadman): Canberra, Australian Centre for International Agricultural Research, p.125-133.
- Pretty, J. (2008). “Agricultural Sustainability: Concepts, Principles and Evidence”, **Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences**, 363(1491), p.447-465.
- Provost, C. (2012). “World Water Forum Declaration Falls Short on Human Rights, Claim Experts”, (Çevrimiçi) <https://www.theguardian.com/global-development/2012/mar/14/world-water-forum-declaration-human-rights> , 14.07.2018
- Qadir, M.,Boers, T. M.,Schubert, “Agricultural Water Management In Water-Starved Countries: Challenges and Opportunities”, **Agricultural Water**

- S.,Ghafoor, A. ve Murtaza, G. (2003). **Management**, 62(3), p.165-185.
- Renzetti, S. (2005). “Economics of Industrial Water Demands”, **Domestic, Municipal, and Industrial Water Supply and Waste Disposal**, (ed: Jay H. Lehr, Jack Keeley, Janet Lehr), New Jersey, John Wiley & Sons, p. 549-553.
- Resul, S. (2010). “Alternatif Su Hizmeti Modelleri”, **Uluslararası Su Hakkı Sempozyumu**, Diyarbakır, 5-6 Kasım 2011.
- Rijsberman, F. R. (2006). “Water Scarcity: Fact or Fiction?” **Agricultural Water Management**, 80(1-3), p.1-14.
- Robert, J. (2003). **Suyun Ekonomi Politikası**, Metin Duran ve Mustafa Erdem Sakınç (çev.), Ankara, Ütopya.
- Robertson, R. (1995). “Glocalization: Time-space and Homogeneity-Heterogeneity”, **Global Modernities**, 2, p.25-45.
- Rosemann, N. (2005). “Financing the Human Right to Water as a Millennium Development Goal”, **Law, Social Justice & Global Development Journal**, (Çevrimiçi https://warwick.ac.uk/fac/soc/law/elj/lgd/2005_1/rosemann/#P121_18681 , 05.01.2019)
- Saleth, R. M. ve Dinar, A. (2004). **The Institutional Economics of Water: A Cross-Country Analysis of Institutions and Performance**, Cheltenham-Northampton, Edward Elgar Publishing.
- Salihoğlu, S. (2006). “Küresel Su Siyaseti Nedir?”, **Su Yönetimi Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri**, (ed: Tayfun Çınar, Hülya K. Özdiñ), Ankara, Memleket Yayınları, p.3-42.
- Salman, S. ve McInerney-Lankford, S. (2004). **The Human Right to Water: Legal and Policy Dimensions**, Washington, World Bank.
- Salman, S. M. A. (2003). “From Marrakech Through The Hague To Kyoto: Has The global Debate on Water Reached A Dead End? Part One”, **Water International**, 28(4), p.491-500.
- Salman, S. M. A. (2012). “The Human Right to Water-Challenges of Implementation”, **ASIL Proceedings**, (106), p.44-46.

- Sampath,A.,
Kedarnath,B.,
Ramanujam,C.,
Haider, H.,
Rao,R.,
Arunachalam,R.,
Govindaraju,S.,
Thirumalavan, V.
ve Jeet, V.
(2003).
“Water Privatization and Implications In India”, **Association for India’s Development**, (Çevrimiçi)
http://www.doccentre.org/docsweb/water/water_privatization.pdf ,05.01.2019
- Sangameswaran, P. (2009).
“Neoliberalism and Water Reforms In Western India: Commercialization, Self-sufficiency, and Regulatory Bodies”, **Geoforum**, 40(2), p.228-238.
- Santiago, C. (2005).
“Public-Public Partnership: An Alternative Strategy in Water Management in Malaysia”, **Reclaiming Public Water: Achievements, Struggles and Visions From Around the World**, (ed: Belen Balanya, Brid Brennan, Olivier Hoedeman, Satoko Kishimoto ve Philipp Terhorst), Amsterdam, Transnational Institute & Corporate Europe Observatory p.55-61.
- Santoro, D. (2003).
“The ‘aguas’ tango: Cashing In on Buenos Aires’ Privatization”, **Center for Public Integrity**, (Çevrimiçi)
<https://www.icij.org/investigations/waterbarons/aguas-tango/> , 29.07.2018
- Sarı, S. G. ve Tuluay, F. N. (2011).
“Küresel Su Yönetimi ve Suyun Ticarileştirilmesi”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 22(22), p.54-83.
- Sato, T.,
Qadir,M.,
Yamamoto, S.,
Endo, T. ve Zahoor, A. (2013).
“Global, Regional, and Country Level Need For Data on Wastewater Generation, Treatment, and Use”, **Agricultural Water Management**, (130), p.1-13.
- Savenije, H. H. G., ve Van der Zaag, P. (2008).
“Integrated Water Resources Management: Concepts and Issues”, **Physics and Chemistry of the Earth**, Parts A/B/C, 33(5), p.290-297.
- Sayre, I. M. (1988).
“International Standards For Drinking Water”, **Journal-American Water Works Association**, 80(1), p.53-60.
- Schiffler, M. **Water, Politics and Money: A Reality Check on**

- (2015). **Privatization**, Switzerland, Springer.
- Severskiy, I. V. (2004). “Water-Related Problems of Central Asia: Some Results of The (GIWA) International Water Assessment Program”. **Ambio: A Journal of the Human Environment**, 33(1), p.52-62.
- Shiva, V. (2007). **Su Savaşları**, İstanbul, bgst Yayınları
- Skinner, J. (2013). “Making The Right to Water a Reality: Tackling Barriers to Access and Equity”, **IIED, Briefing**, (Çevrimiçi) <http://globalwaterinitiative.org/media/IIED-MakingTheRightToWaterAReality.pdf> ,05.01.2019
- Smakhtin, V., Revenga, C. ve Döll, P. **Taking into Account Environmental Water Requirements in Global-scale Water Resources Assessments**. Comprehensive Assessment of Water Management in Agriculture Research Report 2, Colombo, IWRM.
- Sohail, M. (2005). “Domestic Water Supply-Public Private Partnership”, **Domestic, Municipal and Industrial Water Supply and Waste Disposal**, (ed: Jay H. Lehr, Jack Keeley, Janet Lehr), New Jersey, John Wiley & Sons, p.42-51.
- Solanes, M. (1995). “The Privatization of Public Water Utilities”, **Cepal Review**, (ed: Anibal Pinto), Santiago, United Nations, p.153-167.
- Spronk, S. J. (2007). “The Politics of Water Privatization In The Third World”, **Review of Radical Political Economics**, 39(1), p.126-131.
- Su Hakkı İnternet Sayfası. (Çevrimiçi) <https://www.suhakki.org/> , 26.09.2018
- Svendsen, M. ve Turrall, H. (2007). “Reinventing Irrigation” **Earthscan**, p.353-394.
- Taiwo, A., Olujimi, O., Bamgbose, O. ve Arowolo, T. (2012). “Surface Water Quality Monitoring in Nigeria: Situational Analysis and Future Management Strategy”, **Water Quality Monitoring and Assessment**, (ed: Voudoris, Dimitra Voutsas), Europe-China, IntechOpen, p.301-320.
- Tapia, L. (2008). “Bolivia: The Left and the Social Movements”, **The new Latin American Left: Utopia Reborn**, p.215-231.
- Taşkın, T. (2006) “Birleşik Krallıkta Su yönetimi ve Özelleştirme Süreci”, **Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri**,

- (ed:Tayfun Çınar ve Hülya K. Özdiñ), Ankara, Memleket Yayınları, p.121-144.
- Taylor, P. ve Curtis, D. (2017). “The United Nations”, **The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations**, (ed: John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens), Oxford, Oxford University Press, p.304-319.
- The PLoS Medicine Editors. (2009). “Clean Water Should Be Recognized As a Human Right” **PLoS Medicine**, 6(6), e1000102. p.1-2
- The Transnational Institute. (2007). “Interview With Luis Padron About The Public-Public Partnership For Improving Water Supply in Huancayo, Peru” (Çevrimiçi) <https://www.tni.org/en/article/interview-with-luis-padron-about-the-public-public-partnership-for-improving-water-supply-in> , 12.01.2019
- Thomas, J.S., ve Durham, B. (2003). “Integrated Water Resource Management: Looking At The Whole Picture”, **Desalination**, 156(1-3), p.21-28.
- Tomanbay, M. (2008). **Su ve Küresel Isınma Sorunu**, İstanbul, Ara Kitap.
- Topçu, E. (2008). “Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Topçu, F. H. (2006a). “Suda Dış Kredi: İzmit Örneği”, **Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri**, (ed: Tayfun Çınar ve Hülya K. Özdiñ), Ankara, Memleket Yayınları, s.287-316.
- Topçu, F. H. (2006b). “Yerel Yönetim Birliği Eliyle Su Özelleştirmesi: ÇALBİR Örneği”, **Su Yönetimi: Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri**, (ed: Tayfun Çınar ve Hülya K. Özdiñ), Ankara, Memleket Yayınları, s.379-405.
- Ulu, G. (2015). “İzmir’de Bedava Su Tartışması”, **Sözcü**, (7 Eylül), (Çevrimiçi), <https://www.sozcu.com.tr/2015/gunun-icinden/izmirde-bedava-su-tartismasi-929436> , 15.10.2018
- UN-Habitat. (2013). **Water and Sanitation in the World’s Cities: Local Action for Global Goals**, London, Earthscan Publications.
- UN-Habitat. (2016). **Urbanization and Development: Emerging Futures World Cities Report 2016**, Nairobi, UN Human Settlements Programme.

- UN. (1948). “Universal Declaration of Human Rights”, **UN General Assembly**, (Çevrimiçi) https://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf , 12.01.2019
- UN. (1966). “International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights”, **UN General Assembly** (Çevrimiçi) <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/cescr.aspx> , 12.01.2019
- UN. (1972). **United Nations Conference on Human Environment (Stockholm Declaration)**, New York, United Nations.
- UN. (1977). **UN Water Conference**, Mar del Plata, 14-25 March 1977 (Çevrimiçi) <http://www.ielrc.org/content/e7701.pdf> , 17.06.2018
- UN. (1987). **Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future**. (Çevrimiçi) http://mom.gov.af/Content/files/Bruntland_Report.pdf , 10.12.2018
- UN. (1990). “Global Consultation on Safe Water and Sanitation (New Delhi Statement)”, **International Environmental Law Research Centre (IELRC)**, (Çevrimiçi) <http://ielrc.org/content/e9005.pdf>, 17.06.2018
- UN. (1992). **UN Conference on Environment and Development (Agenda 21)**, Rio de Janeiro, Brazil, 3 to 14 June 1992. (Çevrimiçi) <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf> ,17.06.2018
- UN. (2000). “UN General Assembly Millenium Declaration”, **UN General Assembly** (Çevrimiçi) <http://www.un.org/millennium/declaration/ares552e.pdf> , 17.06.2018
- UN. (2002). “General Comment No. 15: The Right to Water”, **Committee on Economic, Social and Cultural Rights** , (Çevrimiçi) <https://www.refworld.org/pdfid/4538838d11.pdf> , 12.01.2019
- UN. (2009). **The United Nations World Water Development Report 3—Water in a Changing World**, Paris, United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO) Publishing.
- UN. (2010a). “The Human Right to Water and Sanitation”, **UN General Assembly Resolution 64/292**, (Çevrimiçi)

http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/64/292 , 12.01.2019

- UN. (2010b). **The Right to Water (Fact Sheet No. 35)**, Switzerland, Office of the High Commissioner for Human Rights.
- UN. (2012). **World Water Assessment Programme: The United Nations World Water Development Report 4: Managing Water under Uncertainty and Risk, Paris**, United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO) Publishing.
- UN. (2017). **United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division: World Population Prospects: The 2017 Revision, Key Findings and Advance Tables**, Working Paper No. ESA/P/WP/248, New York, United Nation Publishing.
- UN. (t.y.). Millenium Development Goals and Beyond 2015, (Çevrimiçi) <http://www.un.org/millenniumgoals/environ.shtml> , 17.06.2018
- UNEP. (2010). **Africa Water Atlas, Division of Early Warning and Assessment (DEWA)**, United Nations Environment Programme (UNEP), Nairobi, Kenya.
- UN Web Page. (Çevrimiçi) <http://www.un.org/en/index.html> , 16.06.2018
- Veolia Web Page. (Çevrimiçi) <https://www.veolia.com/en> , 11.08.2018
- Viessman, W. (1997). “Integrated Water Management, **Journal of Contemporary Water Research and Education**, 106(1), p.1-12.
- Wallace, J.S. (2000). “Increasing Agricultural Water Use Efficiency to Meet Future Food Production”, **Agriculture, Ecosystem and Environment**, 82, p.105-119.
- Wallach, L. ve Sforza, M. (2002). **DTÖ: KİMİN TİCARET ÖRGÜTÜ? Şirket Küreselleşmesine Direnmek İçin Nedenler**, Deniz Aytaş (çev.), (Özet), İstanbul, Metis Yayınları. (Çevrimiçi) <http://www.altinicizdiklerim.com/resimler/KiminTicaretOrgutu.pdf> , 28.06.2018
- Wallerstein, I. (2004). **World-systems analysis: An introduction**, Durham-London, Duke University Press
- Wang, H., Wang, T., “Water and Wastewater Treatment in Africa–Current Practices and Challenges” **CLEAN–Soil, Air, Water**, 42(8), p.1029-1035.

Zhang, B.,
Li, F.,
Toure, B.,
Omosa, I. B.,
Chiramba, T.,
Abdel-Monem,
M. ve
Pradhan, M.
(2014).

WaterAid,
Freshwater
Action Network
Global, Wash
United ve End
Water Poverty
(t.y.).
“The Rights to Water and Sanitation in National Law.”
(Çevrimiçi) http://www.righttowater.info/progress-so-far/national-legislation-on-the-right-to-water/#MOZ_,
29.04.2018

Watertime Web
Page.
(Çevrimiçi) http://www.watertime.net/wt_cs_cit_ncr.html#Spain,
14.10.2018

WB Web Page.
(Çevrimiçi) <http://www.worldbank.org/en/who-we-are> ,
19.06.2018

WHO ve
UNICEF. (2017). **Progress on Drinking Water, Sanitation and Hygiene: 2017 Update and SDG Baselines**, Geneva, WHO-UNICEF.

Williams, M.
(2006). “Privatization and the Human Right to Water: Challenges for the New Century”, **Mich. J. Int’l L.**, 28, p.469-505.

Winpenny, J. ve
Camdessus, M.
(2003). **Financing Water for All: Report of the World Panel on Financing Water Infrastructure**, Global Water Partnership, World Water Council, World Water Forum

WWC Web
Page.
(Çevrimiçi) <http://www.worldwatercouncil.org/en> , 03.07.2018

WTO Web Page.
(Çevrimiçi) https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/what_stand_for_e.htm , 26.06.2018

WWAP. (2017). **The United Nations World Water Development Report 2017: Wastewater: The Untapped Resource**, Paris, UNESCO.

WWC. (2015). **Water: Fit to Finance?**, Marseille, Kinko’s Korea Ltd.
(Çevrimiçi)

- http://www.worldwatercouncil.org/sites/default/files/Thematics/WWC_OECD_Water_fit_to_finance_Report.pdf , 13.01.2019.
- WWC. (2018). **Kick-off Meeting Detailed Program 8th Forum Governance Structure** , Brasilia (Çevrimiçi)
http://www.worldwatercouncil.org/sites/default/files/World_Water_Forum_08/Kickoff_summary_report-8th-world-water-forum.pdf , 13.01.2019.
- WWC-IFC
Secreteriat,
(2012). **6th World Water Forum Marseille: Time For Solution (Global Water Framework)**, Marseille, IFC Secreteriat.
- WWC Report.
(2015). **7th World Water Forum: Ten Major Outcomes.** (Çevrimiçi)
http://www.worldwatercouncil.org/sites/default/files/Forum_docs/7th_World_Water_Forum_Ten_major_Outcomes_2015.pdf , 13.01.2019
- y.y. (1999). “Dünyada Su Özelleştirmeleri ve Şirketler”, **Emek Araştırma Dergisi**, (1). (Çevrimiçi)
<http://emekarastirma.org/uploads/dergi/266.pdf> , 13.01.2019
- y.y. (2001) “En Pahalı Suyu Çeşmeliler İçiyor” **Hürriyet**, (Mayıs, 2) (Çevrimiçi) <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/en-pahali-suyu-cesmeliler-iciyor-39240779> , 11.08.2018
- y.y. (2009). “5. Dünya Su Forumu: Amaç Suyun Ticarileştirilmesi mi?” **Cumhuriyet**, 13 Mart, (Çevrimiçi)
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/48468/5._Dunya_Su_Forumu_Amac_suyun_ticarilestirilmesi_mi_.html , 14.07.2018
- y.y. (2011). Başka Bir Su Politikası İçin Kapasite Geliştirme Atölyesi Van’da Başladı, **Haber3 Gazetesi**, (4 Temmuz), (Çevrimiçi)
<https://www.haber3.com/guncel/baska-bir-su-politikasi-icin-kapasite-gelistirme-atolyesi-vanda-haberi-886833> , 02.10.2018
- Yang, H.,
Reichert, P.,
Abbaspour, C.K.
ve Zehnder,
J.B.A. (2003) “A Water Resources Threshold and Its Implication for Food Security”, **Environment, Science and Technology**, 37, p.3048-3054.
- Yaşar, S. (2007). **Türkiye’de Kullanılan Özelleştirme Yöntemlerinin Analizi**, İstanbul: Beta Basım (Aktarılan Kaynak).
- Yıldız, D.
(2007). **Su Raporu, Ulusal Su Politikası İhtiyacımız**, Ankara, Ertem Matbaa.

- Yıldız, D. (2015). “7.Dünya Su Forumu bitti ama...” (Çevrimiçi) <http://www.hidropolitikakademi.org/7-dunya-su-forumu-bitti-ama.html> , 14.07.2018
- Yılmaz, G. (2013). **Suyun Metalaşması: Kıtlığın Nedeni Kıtlığa Çare Olabilir mi?**, İstanbul, Evrensel Basım Yayın.
- Yılmaz, S. (2003). “GATS: Su Ticareti Yapılabilen Değerli Bir Metadır”, **İstanbul İKK Ölçü Dergisi**. (Çevrimiçi) http://www.antimai.org/mkl/sy03ikkolcu.htm#_ftn1 , 27.06.2018
- Young, M. E. (2005). “Water Resources Challenges in the Arab World”, **Water Quality and Resource Development** (ed: Jay Lehr, Jack Keeley, Janet Lehr), New Jersey, Wiley Interscience, p.470-474.
- Zerah, M.-H. ve Jaglin, S. (2011). ”Water in Cities: Rethinking Services in Transformation” p.260-272. (Çevrimiçi) <http://www.idfc.com/pdf/report/2011/Chp-17-Water-in-Cities-Rethinking-Services-in-Transfor.pdf> , 13.01.2019

EKLER

EK 1. İsveç'ten Brezilya'ya Uzanan Su ile İlgili Etkinlikler

Tarih	Etkinlikler ve Odaklar
1972	BM Konferansı, İnsan Çevresi, Stockholm, İsveç İnsan çevresinin korunması ve geliştirilmesi odaklıdır.
1977	BM Konferansı, Su, Mar del Plata, Arjantin Su ve bağlantılı konular, su kaynaklarının değerlendirilmesi ve su kaynakları yönetimi yaklaşımıyla su kullanımı etkinliğinin artırılması konularında ulusal ve uluslararası farkındalığın artırılması odaklı ilk küresel çaplı su konferansıdır. 1990'lı yıllarda tüm insanlar için içme suyu ve sanitasyon sağlamak amacıyla, 1980'lerde Uluslararası İçme Suyu Temini ve Sanitasyon On Yılı'nın ilan edilmesine neden oldu.
1981-1990	Uluslararası İçme Suyu Arzı ve Sağlığı On Yılı 1990 yılında tüm insanların sağlıklı ve yeterli su kaynaklarına kavuşmasını amaçlar.
1990	Güvenli Su ve Sağlığı Küresel Dayanışması, New Delhi, Hindistan New Delhi Deklarasyonu'nda bütünleşik su kaynakları yönetimi yoluyla güvenli içme suyu ve çevre odaklılığı vurgulanmaktadır.
1990	Dünya Çocuk Zirvesi, New York, ABD Temel amaç çocuklara yönelik sağlık ve gıda koşullarının iyileştirilmesidir. Çocuk Yaşamı, Korunması ve Geliştirilmesi Dünya Deklarasyonunda; tüm toplumlardaki bütün çocuklara temiz su kaynaklarının sağlanmasının destekleneceği açıklanmıştır
1990-2000	Doğal Afetlerin Azaltılması On Yılı Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, doğal afetlerin azaltılması konusundaki uluslararası eylemlerin artırılmasına vurgu yapılmıştır.
1992	Uluslararası Su ve Çevre Konferansı, Dublin, İrlanda Su tüm rekabetçi kullanımlarında bir ekonomik değere sahiptir ve ekonomik bir mal olarak değerlendirilmelidir. Dublin ilkelerinde; su geliştirme ve yönetimine, tüm düzeylerde kullanıcılar, planlayıcılar ve politika yapımcıların katılması gerektiği vurgulanmaktadır.
1992	BM Çevre ve Kalkınma Konferansı, Rio de Janeiro, Brezilya Gündem 21'de, temiz su kaynaklarının kalitesinin ve arzının korunması ve geliştirilmesinde, su kaynaklarının bütünleşik yönetim ve kullanımının gerekliliği belirtilmiştir. Su kaynaklarının geliştirilmesi ve yönetimi, su kaynaklarının değerlendirilmesi, su ve sürdürülebilir kentsel kalkınma, su ve sürdürülebilir gıda üretimi - kırsal kalkınma, iklim değişikliğinin su kaynakları üzerine etkileri, Konferans'ın temel başlıkları arasındadır.
1994	İçmesuyu Arzı ve Çevresel Sağlık Bakanlar Konferansı, Noordwijk, Hollanda, İçme suyu kaynakları ve sağlığının korunması odaklıdır. Ayrıca, Kentsel ve kırsal alanlara temel sağlık ve atık giderme sistemleri sağlamak için tasarlanan programlara yüksek öncelik vermenin

	üzerinde de durulmuştur.
1994	BM Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı, Kahire, Mısır Nüfus, çevre ve yoksulluk faktörlerinin sürdürülebilir kalkınma plan, program ve politikalarına etkileri odaklıdır. (3. Bölümde: Nüfus, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiler ele alınmıştır.)
1995	Dünya Sosyal Kalkınma Toplantısı, Kopenhag, Danimarka Yoksulluğun azaltılması, su kaynakları ve sağlık odaklıdır. Sosyal Kalkınma için Kopenhag Deklarasyonu yayımlanmıştır.
1995	BM 4. Dünya Kadın Konferansı, Pekin, Çin Cinsiyet, su arzı ve sağlık odaklı, Eylem Platformu ve Pekin Deklarasyonu yayımlanmıştır
1996	BM İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II), İstanbul, Türkiye Kentleşen dünyada sürdürülebilir insan yerleşimlerinin geliştirilmesi odaklıdır. Habitat Gündemi yayımlanmıştır.
1996	Dünya Gıda Zirvesi, Roma, İtalya Sağlık, gıda ve su odaklıdır. Dünya Gıda Güvenliği için Roma Deklarasyonu yayımlanmıştır
1997	I. Dünya Su Forumu, Marakeş, Fas Suyun yönetimi ve paylaşılması için etkin mekanizmaların kurulması, suya ulaşımında cinsiyet farklılıklarının etkisinin ortadan kaldırılması, etkin su kullanımının teşvik edilmesi üzerinde durulmuştur. Marakeş Deklarasyonu yayımlanmıştır.
1998	Su ve Sürdürülebilir Kalkınma Uluslararası Konferansı, Paris, Fransa BM sistemi ve kurumlarının su ve sürdürülebilir kalkınma konularındaki eşgüdüm kapasitesinin artırılması, kamu kaynaklarının ve sivil toplumun bu alanlardaki etkinliğinin yükseltilmesi odaklıdır. Su ve Sürdürülebilir Kalkınma Paris Deklarasyonu yayımlanmıştır.
2000	Milenyum Deklarasyonu, New York, ABD Bölgesel, ulusal ve yerel düzeyde su kaynaklarının sürdürülemez kullanımı, su yönetim stratejilerinin geliştirilmesi ile önlenecektir. Hedef olarak, 2015 yılına kadar güvenli suya ulaşamayan insan sayısını yarıya indirmek belirlenmiştir.
2000	II. Dünya Su Forumu, Lahey, Hollanda Bakanlar Bildirisinde, tüm düzeylerde su kullanıcılarının barışçıl işbirliği ile su kaynaklarının paylaşılması, kamunun ve tüm bileşenlerin çıkarlarını kapsayan bir yönetim uygulamasının gerekliliği vurgulanmıştır.
2001	Uluslararası Temiz Su Konferansı, Bonn, Almanya Yoksullukla mücadele, hakkaniyetli ve sürdürülebilir kalkınmanın temel sorunudur ve su, insan sağlığı, geçim, ekonomik büyüme ve ekosistemlerin sürdürülmesi ile ilgili olarak hayati bir rol oynamaktadır. Konferans, aşağıdaki üç başlık altında öncelikli eylemler önermektedir. Bunlar: Yönetim, finansal kaynakları harekete geçirme, kapasite oluşturma ve bilgiyi paylaşmadır.

2002	Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Toplantısı, Johannesburg, Güney Afrika Yönetişimin desantralizasyonu, hizmet koşulları, bilgi yönetimi, bütünleşik su kaynakları yönetimi, eğitim ve farkındalık, finansal ve ekonomik mekanizmalar, bölgesel konular ele alınmıştır.
2003	III. Dünya Su Forumu, Kyoto, Japonya Su ve iklim etkileşimi, su ve yoksulluk etkileşimi, su altyapısı finansmanı nihai raporu, gıda-su-çevre etkileşimleri, Su Eylemi konularında ayrıntılı kararlar içeren doküman yayımlanmıştır.
2003	G8 Evian Zirvesi, Fransa, 2003 Açıklanan G8 Su Eylem Planı'nda, iyi yönetişimin destekleneceği, tüm finansal kaynakların kullanılacağı, yerel otorite ve toplulukların katılımıyla altyapı inşası, izleme-değerlendirme-araştırma faaliyetlerinin güçlendirilmesi, uluslararası organizasyonların sürece katılımının gerekliliği ifade edilmiştir.
2005-2015	Yaşam İçin Su On Yılı Su ve bağlantılı konularda uluslararası taahhütlerin 2015 yılına kadar yerine getirilebilmesi için, BM tarafından kurulan bir sistemdir.
2005	Dünya Doğal Afetleri Azaltma Konferansı,Kobe (Hygo),Japonya Suyla ilgili felaket riskinin azaltılmasında farkındalık oluşturmak amacı ile “Hyogo Eylem Çerçevesi 2005-2015: Ulusların ve Toplulukların Felaketlere Karşı Esneklik Oluşturması” kabul edilmiştir.
2006	IV. Dünya Su Forumu, Mexico City, Meksika Özellikle kadınlar ve gençler olmak üzere, tüm bileşenlerin planlama ve yönetim sürecine katılmaları, innovasyonun geliştirilmesi, BM'in su bağlantılı faaliyetlerinin ve eşgüdüm rolünün desteklenmesi belirtilmektedir.
2009	V. Dünya Su Forumu, İstanbul, Türkiye İstanbul Su Mutabakatı'nda, tüm paylaşımcılar (sivil toplum dahil) ile yerel/bölgesel düzeydeki diyalogu geliştirerek temel birimler (yerel ve bölgesel idareler, tedarikçiler, kullanıcılar, bilimsel çevreler) arasında yerel öncelikleri ve su sektöründeki faaliyet planını oluşturacak ortak bir görüş meydana getirmenin amaçlandığı belirtilmektedir.
2012*	VI. Dünya Su Forumu, Fransa, Marsilya Forum'da, herkesin suya erişim hakkını ve su hakkını garanti etmek, herkes için bütünleşik sanitasyon hizmetine erişimi geliştirmek, su ve sanitasyon hizmetlerinde hijyen ve sağlığı artırmak, su kaynakları riskleri ve krizleri önlemek ve çözüm üretmek, işbirliği ve barışı su üzerinden sağlamak, bütünleşik su yönetimi, gıda güvenliğini optimal su kullanımı ile sağlamak, su ve enerji arasındaki uyumu sağlamak, su kaynaklarının kalitesini artırmak, etkin, adil ve sürdürülebilir şekilde su yönetimini gerçekleştirmek, kentleşen dünyada küresel değişime ve iklime cevap vermek başlıklarına odaklanılmıştır.
2015*	VII. Dünya Su Forumu, Güney Kore, Daegu-Gyeongbuk Forum'da; herkes için yeterli su ve sanitasyonu sağlamak, su-gıda-

	enerji bağlamı, bütünleşik su yönetimi, sürdürülebilir su yönetimi ve ekosistemi koruma, su yönetişimini güçlendirmek için finansman sağlamak, iklim değişikliğine adaptasyon sağlamak ve su kaynaklı risklerin korunması, su sektöründe kültür, eğitim ve kapasitenin geliştirilmesi konuları ele alınmıştır.
2018*	VIII. Dünya Su Forumu, Brezilya, Brasilia Forum'da misyon: “Her seviyedeki kritik su konularında bilinçlenmeyi teşvik etmek, politik taahhütler oluşturmak ve eylemleri tetiklemek, suyun sürdürülebilir bir şekilde korunması, geliştirilmesi, planlanması, yönetilmesi ve kullanılmasını tüm yaşamın yararı için kolaylaştırmak” şeklinde ifade edilmektedir. Bu Forum'da özetle “Paylaşım”, “Kapasite” ve “Finasman” konuları odak noktası olmuştur.

*Taraflarımızca eklenmiştir.

Kaynak: Günaydın, G. (2009). “Suyun Piyasalaştırılması Küresel Tarım-Su İlişkisi”, **Memleket Siyaset Yönetim**, 4(10), s.38-58; UN. (2009). **The United Nations World Water Development Report 3–Water in a Changing World**, Paris, United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO) Publishing. p. 302-305.

EK 2. Küresel Su Şirketleri

SUEZ-LYONNAISE'NİN ŞİRKETLERİ			
Ülke	Şirket	Sektör	Aracı Şirket
Arjantin	Acsa Argentina	İnşaat	Aguas de Barcelona
	Aguas Atgentinas	Su	
	Aguas Cordobesas	Su	
	Aguas de Santa Fe	Su	
	Aguas de Santa Fe	Su	Aguas de Barcelona
	Centro Medico Santa Fe	Sağlık Hizmetleri	Aguas de Barcelona
	Gasoducto Nor Andino (Argentina)	Gaz	Tractebel
Avusturya	Litoral Gas	Gaz	Tractebel
	Tibsa Inversora	Gaz	Tractebel
	BFI ACT	Çevre Hiz.	Sita
	BFI Australia	Çevre Hiz.	Sita
	BFI Cranbourne	Çevre Hiz.	Sita
	BFI NSW	Çevre Hiz.	Sita
	BFI SA	Çevre Hiz.	Sita
	BFI Superannuation	Çevre Hiz.	Sita
	BFI VIC	Çevre Hiz.	Sita
	Lyonnaise(Australia)	Su	
	Sita/BFI (Australia)	Çevre Hiz.	Sita
Belçika	Aquinter	Su	Tractebel
	Belgatom	Enerji	Tractebel
	Belgo-Nucleaire	Enerji	Tractebel
	Coditel	İletişim	Tractebel
	Containers Demets	Çevre Hiz.	Tractebel
	Distrigas	Enerji	Tractebel
	Electrabel	Enerji	Tractebel
	Fabricom	Çevre Hiz.	Tractebel
	Newgaz	Enerji	Tractebel
	Powerf	Enerji	Tractebel
	Soneville	Çevre Hiz.	Tractebel
	Synatom	Enerji	Tractebel
	Watco		Tractebel
	Worldcom (Belgium)	Telecom	
	WVV	Çevre Hiz.	Tracebel
Bolivya	Aguas de Ilimani	Su	
Brezilya	Aguas de Limeria	Su	
	Cana Brava	Elektrik	Tracebel
	Companhia Energetica Mercosul	Elektrik	Tracebel
	Gerasul	Elektrik	Tracebel

	Ocirala Participacoes	Enerji	Tracebel
	Tracebel Brasil	Enerji	Tracebel
	VEA	Çevre Hiz.	Sita
Bulgaristan	Safege (Bulgaria)	Su	
Kanada			
	Europeenne de Services (Canada)	Çevre Hiz.	Tracebel
	Lyonnaise (Canada)	Su	
RWE'NİN ŞİRKETLERİ			
Ülke	Şirket	Sektör	RWE % Payı
Almanya	RWE-GdE (Enerji/telecoms)	Telekom	50
	Dekraphone	Telekom	100
	Gazag	Gaz	11.9
	Hochtief	İnşaat	100
	Isar-Amperwerke (Deutschland)	Enerji	
	Laubag	Enerji	
	Main-Kraftweke	Enerji	70
	Nukem	Çevre Hiz.	100
	Rheinbraun	Enerji	100
	Rheinelektrika	Enerji	
	RWE Energie	Enerji	100
	RWE Entsorgung	Çevre Hiz.	100
	RWE Telliance	Telekom	100
	RWE Wasserwirtschaft	Su	
	RWE Wasserwirtschaft	Su	100
	RWE-DEA	Petrol	
	Stadtwerke Dusseldorf	Enerji	20
	VEAG	Enerji	25
Avusturya	Ave Group	Çevre Hiz.	50
	Hochtief (Ost)	İnşaat	100
	RWE (OS)	Çevre Hiz.	
Çek Cumh.	RWE Abfall	Çevre Hiz.	50
	CEZ-RWE	Telekom	
	Prometheus (Cz)	Gaz	50
	RWE (CZK)	Çevre Hiz.	
Fransa	SkoEnergo	Enerji	21
	Heidelberg Harris	İmalat	100
Güney Afrika	Mosenergo	Elektrik	0.5
İngiltere	ATEL	Elektrik	20
	RWE (UK)	Mali Hiz.	

	Waste Chem	Çevre Hiz.	50
İspanya	RWE (South Africa)	Enerji	
	Endesa (Espana)	Enerji	0.5
	RF Proces	Çevre Hiz.	
	RWE Iberica de Sanimiento	Çevre Hiz.	100
İtalya	RWE (FOR)	Çevre Hiz.	
	DAC Industrie Chimiche	İmalat	100
	RWE Ambiente	Çevre Hiz.	100
Macaristan	VEW (Deutschland)	Enerji	25
	Budapest Su	Su	
	Elmu	Elektrik Dağ.	46
	Emasz	Elektrik Dağ.	49
	Matra	Elektrik Dağ.	38
Portekiz	RWE-Endesa	Su	50
Rusya	TurboGaz	Enerji	25
SAUR'UN ŞİRKETLERİ			
Ülke	Şirket	Sektör	SAUR % Payı
Arjantin	Distrocuyo	Enerji	1
	EASA	Enerji	
	Edenor	Elektrik	
	Edenor	Elektrik	
	Edemsa	Enerji	8.33
	Hidroelectrica Diamante	Enerji	1
	Hidroelectrica Nihuiles	Enerji	2
Bulgaristan	OS Mendoza	Su	
	SAUR Sofia	Su	38
Çek Cumh.	CTSE	Su	50
Çin	SAUR (China)	Su	
Fil Dişi Sahili	CENCI	Su	100
	CIE	Enerji	33
	Ciprel	Gaz	58.5
	Sodeci	Su	100
Fransa	CISE	Su	100
	Louisiane	Katı Atık	50
	SAUR International	Su	100
Gine	SEEG	Su	100
	SOGEL	Elektrik	16.65
Güney Afrika	SAUR (South Africa)	Enerji	50

İngiltere	Dynamco	Su Enerjisi	100
	Ecovert	Çevre Hiz.	100
	Mid Kent Holdings	Su	14
	Mid Southern Water	Su	100
	SAUR (UK)	Su	100
	SAUR Water Services	Su	
	SAUR (UK)	Su	100
	South East Water	Su	100
İspanya	Emalsa	Su	
	Aguas de Valencia	Su	36.3
	Gestagua	Su	100
İtalya	Sigesa	Su	100
Kanada	Aquatech	Su	100
Mali			
	SHEC	Su	30
Orta Afrika C.	Sodeca	Su	100
Polonya			
	SAUR Neptun Gdansk	Su	51
Romanya	SAUR (Slobazia)	Su	
Rusya			
	COP SAUR	Su	
	Rossa	Su	50
Senegal	SdE	Enerji	51
Tayland			
	MSM	Su	
	SAUR Thai	Su	100
SEVERN TRENT'İN ŞİRKETLERİ			
Ülke	Şirket	Sektör	SEVERN TRENT % Payı
ABD	Capital Controls (USA)	Su	100
	Island Recycling	Çevre Hiz.	65
	Severn Trent Services	İnşaat Hiz.	100
	STES	Su	100
	STL	Bilim	100
	STL (USA)	Su Mühendis.	100
Almanya	STREWA	Su	100
Belçika	Aquafin	Su	20
	Biffa (Belg)	Çevre Hiz.	100
	Biffa Containers (Bel)	Çevre Hiz.	100
	Biffa Gamatrans (Bel)	Çevre Hiz.	100
	Cotrans	Çevre Hiz.	100
Hindistan	Capital Controls India	İmalat	50
İngiltere	Aztec Environmental	Çevre Hiz.	100

	Biffa	Çevre Hiz.	100
	Biogas Generation	Enerji	50
	Biogeneration	Enerji	50
	Capital Controls	Su	100
	Charles Haswell and Partners	Mühendislik	100
	Daventry International Rail	Posta Hizmeti	85
	Fusion Meters	İmalat	75
	GMI Rovinian	Posta Hizmeti	50
	Paperflow Services	Posta Hizmeti	100
	Severn Trent Property	Posta Hizmeti	100
	Severn Trent Water	Su	100
	Severn Trent Water	Su	100
	STL	Bilim	100
	STT	Su Mühendis.	100
	STWI	Su	100
	STWI (Overseas Holdings)	Su	100
	Tetra	Su	100
İspanya	Severn Trent (Espana)	Su	
İtalya	Acoter	Su	
Meksika			
	Industrias del Aguna	Su	49
Portekiz	Indagua	Su	30
Trinidad ve Tobago	TTWS	Su	50
UNITED UTILITIES'İN ŞİRKETLERİ			
Ülke	Şirket	Sektör	United Utilities % Payı
ABD	US Water	Su	50
Arjantin			
	Inversora Electrica de Buenos Aires	Elektrik Dağ.	45
	NW Water (Australia)	Su	100
	NWT Water	Su Mühendis.	50
	United Utilities Australia	Su	100
	Yan Yean Water	Su Mühendis.	50
Endonezya	NW Water (Indonesia)	Su	

Filipinler	Manila Water Company	Su	
Hindistan	AIDA	İnşaat	
İngiltere	International Water	Su	50
	North West Water	Su	100
	North West Water(Scotland)	Su	100
	NORWEB	Elektrik Dağ.	100
	Norweb Gas	Gaz	75
	Norweb International	Elektrik	100
	NW Water International	Su	100
	United Utilities International	Danışmanlık	100
	Water Engineering Ltd	İnşaat	100
İrlanda	Norweb North America	Enerji	100
Kanada	Consumers Utilities	Su	
Malezya	Indah Water	Su	50
	NW Water (Malaysia)	Su	100
Meksika	Agua de Mexico	Su	49
VIVENDI-GENERALE DES EAUX'UN ŞİRKETLERİ			
Ülke	Şirket	Sektör	Vivendi % Payı
ABD	Air and Water	Su	23
	Consumer Water Company	Su	15.3
	Independence	Enerji	54
	Philadelphia Suburban	Su	14
	Sithe	Enerji	60
Almanya	CGC Energie	Enerji	
	DEG	Ulaşım	
	Kruger-Holter	Su Mühendis.	45
	Oewa	Su	50
	OK Wasser	Su Mühendis.	100
	Onyx Umweltschutz	Çevre Müh.	51
Arjantin	Aguas Argentinas	Su	8
	Aguas de Aconquija	Su	45
	SADE (Argentina)	Su Mühendis.	
Avustralya	Collex	Çevre Müh.	92
	Generale des Eaux (Australia)	Su	100
	United Water	Su	50

Bangladeş	Kruger (Bangladesh)	İnşaat	
Belçika	Electrafina	Enerji	20
	SODRAEP	Su Mühendis.	100
Brezilya	OTV Brasil	Su Mühendis.	
Bulgaristan	CGC (Sofia)	Isıtma Sistemi	51
Burkina Faso	Kruger (Burkina Faso)	İnşaat	
Cibuti	GdE (Djibouti)	Su	
Çin	Kruger (China)	İnşaat	36
	Sithe China	Enerji	
Danimarka	Kruger	İnşaat	45
Endonezya	Sidoarjo Water	Su	
Fas			
	Canal Plus (Morocco)	Televizyon	
Fransa	C des Eaux de Paris	Su	100
	Canal Plus	İletişim	21.3
	Cegetel	Telekom	50
	CFTA	Demiryolu	100
	CGBC	İnşaat	64
	CGC	Enerji	100
	CGEA	Çevre Hiz.	100
	CGIS	Temizlik	100
	Cofira	Telekom	
	Dalkia	Isıtma Sistemi	100
	Eaux de Marseilles	Su	49
	Eduncinvest	Eğitim	70
	Enterprise Gournoff	Çevre Hiz.	
	Esys-Montenay	Enerji	100
	Francaise de Service	Çevre Hiz.	
	Generale de Stationnement	Diğeri Hiz.	94
	Generale de Videocomm	İletişim	84
	Generale des Eaux (France)	Su	100
	Havas	İletişim	30
	Iris	Telekom	50
	Loisiane	Katı atık	50
	Onyx	Çevre Hiz.	100
	OTV	Su Mühendis.	100
	RWE-GdE	Telekom	50

	(Energy/Telecoms)		
	SADE	Su Mühendis.	96
	SARP	Çevre Hiz.	100
	SFR	İletişim	100
	SGE	İnşaat	47
	Sirr Basse Normandie	Çevre Hiz.	
	Societe Automobile	Çevre Hiz.	
	Societe d'Exploitation de Dechets	Çevre Hiz.	
	Sorimetal Environment	Çevre Hiz.	
	Stade de France	Spor	33
	Stephanoise des Eaux	Su	50
	TIRU	Enerji	24
	TLM	Televizyon	30
	UGC	Film	26.1
Filipinler	Kruger (Phillippines)	İnşaat	
	Sithe Phillippinies	Enerji	18
Gabon	SEEG (Gabon)	Su	51
Gambiya	MSG	Su	100
Gana	Kruger (Ghana)	Su	
	SADE (Ghana)	Su Mühendis.	100
Gine	Kruger (Guinea)	İnşaat	
Hollanda	Lovers Rail	Demiryolu	
İngiltere	AHS Emstar	Enerji	100
	Associated Energy	Enerji	100
	Biwater OTV	Su Mühendis.	100
	Bristol Water	Su	
	CGC (UK)	Enerji	
	Connex	Demiryolu	
	Energy and Technical	Enerji	
	Focsa	Çevre Hiz.	
	UK Folkestone and Dover Water	Su	73.95
	General Cable	İletişim	76
	L and C Waste-Tech	Çevre Hiz.	
	Eigh	Katı atık	
	London and South Coast	Demiryolu	100
	Mid Kent Holdings	Su	25
	Midsummer	Bilgisayar	
	North Surrey	Su	
	Norest Holst	İnşaat	100

	Onyx UK	Çevre Hiz.	100
	Partnership Property	Temizlik Hiz.	
	Pyramid	Temizlik Hiz.	
	SADE (UK)	Su Mühendis.	100
	SARP (UK)	Çevre Hiz.	100
	SELCHP	Enerji	51
	South Staffordshire Water	Su	
	Symonds FM	İnşaat Hiz.	100
	Talkland	İletişim	
	Three Valleys	Su	
	Tyseley Waste	Çevre Hiz.	25
	Yorksiher Cable	Kablolu yayın	50
İspanya	Agefred FM	İnşaat Hiz.	51
	Aguas de Asturias	Su	50
	Aguas de Oviedo	Su	
	Aguas Dejaen	Su	60
	FCC (Espana)	Çevre Hiz.	
	Generale des Eaux(Espana)	Su	
	Ibersade	Su	100
	Onyx Itusa	Çöp Toplama	
	OTC (Espana)	Su	100
	SARP (Espana)	Çevre Hiz.	100
	Servicios Ciudad Limpia	Çevre Hiz.	100
İsviçre	Hodel	Çevre Hiz.	
	Onyx Engeenering	Çevre Hiz.	
	STESA	Çevre Hiz.	
İtalya	Acquedotto de FG	Su	
	Acquedotto Nicolay	Su	25
	CGC (Italy)	Enerji	
	Compagnia Generale delle Aque	Su	50
	Condotta di Acque Potabili	Su	30
	Finergia SpA	Enerji	83
	Romagna Acque	Su	
	SAP di Sestri Levanti	Su	
	Siemec	Su	
Kanada	Fredericton-Monkton	İnşaat	

	Motorway		
	TIRU (Canada)		24
Kolombiya	CGEA (Colombia)	Çöp toplama	
	Vodarna Plzen	Su	98.3
Litvanya	Kruger (Lth)	Su Mühendis.	45
Macaristan	Budapest Sewage	Su	12.5
	Digitel	Telekom	
	GdE Telecom (Hung)	Telekom	
	Generale des Eaux	Su	
	Monyx	Çöp toplama	100
	Prometheus (Hung)	Isıtma Sistemi	68
	Servitec	Su	100
	Szegedi Vizmu	Su	49
Malezya	GdE (Malaysia)	Su	100
Meksika	Generale des Eaux (Mexico)	Su	
	Omsa	Su	50
Nijerya	Kruger (Niger)	İnşaat	
Polonya	Canal Plus (Poland)	Televizyon	
	Dalkia Termika	Isıtma Sistemi	100
	Kruger (Pol)	Su Mühendis.	45
Portekiz	Barraqueiro	Ulaşım	49
	Focsa Urbano Portugal	Çevre Hiz.	
	Generale des Eaux (Portugal)	Su	60
	Ipotec Portugal	Çevre Hiz.	
Porto Riko	AWT (Puerto Rico)	Su	100
Romanya	Gen des Eaux de Roumanie	Su	100
	Montenay Cluj Energie	Isıtma Sistemi	100
Russia	OTV (Russia)	Su Mühendis.	100
Slovakya	CGC Termoech	Isıtma Sistemi	
	Ipodec Onyx (Slovakia)	Çevre Hiz.	
Şili	CGEA (Chile)	Çevre Hiz.	100
	SADE (Chile)	Su Mühendis.	100
Tayvan	Ta Ho	Enerji	50
Tayland	CoCo	Su	

Tunus	Carthage Power	Enerji	18
Türkiye	OTC (Turkey)	Su Mühendis.	
Uruguay	SADE (Uruguay)	Su Mühendis.	100
Venezuela			
	Fospuca	Çevre Hiz.	
	Fospuca Baruta	Çevre Hiz.	
	Fospuca Carrizal	Çevre Hiz.	
	Fospuca Libertador	Çevre Hiz.	
	Fospuca Miranda	Çevre Hiz.	
	Fospuca Nueva Esparta	Çevre Hiz.	
Yeni Zelanda	Onyx (NZ)	Çöp toplama	100
	Papakura Water	Su	

Dağ.: Dağıtım, Hiz.: Hizmetler/Hizmetleri, Mühendis.: Mühendisliği

Kaynak: y.y. (1999). “Dünyada Su Özelleştirmeleri ve Şirketler”, **Emek Araştırma Dergisi**, (1). (Çevrimiçi) <http://emekarastirma.org/uploads/dergi/266.pdf> , 13.01.2019, s. 17-25.